

Þingsályktunartillögur.

A.

Afgreiddar til ríkisstjórnarinnar.

1. Landhelgisgæsla.

Á 11. fundi í Nd., miðvikudaginn 1. mars, var útbýtt

Tillögu til þingsályktunar um landhelgisgæslu (A. 51).

Á 12. fundi í Nd., fimtudaginn 2. mars, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Forseti (B. Sv.): Jeg legg til, að fram fari tvær umræður um málið, og ef enginn mælir því í gegn, skoða jeg það samþykkt án atkvæðagreiðslu.

Frsm. (Magnús Kristjánsson): Jeg vil leyfa mjer að koma fram með þá brtt., að um málið fari fram aðeins ein umræða, vegna þess að svo stendur á, að þetta þyrfti að vera afgreitt frá þinginu eigi síðar en 6. þ. m.

Forseti (B. Sv.): Jeg treysti mjer ekki til þess að taka brtt. hv. þm. Ak. (M. K.) til greina, af þeirri ástæðu, að

þál. þessi hefir útgjöld í för með sjer, en þingsköp mæla svo fyrir, að um slíkar till. skuli ávalt fram fara tvær umræður. En ef mjög þarf að hraða þessu máli, þá sje jeg til þess tvær leiðir færar, annaðhvort að halda aukafund, eða hafa tvær umr. sama dag.

ATKVGR.

Till. um að láta fram fara tvær umr. samþ. með 14 shlj. atkv.

Á 13. fundi í Nd., föstudaginn 3. mars, var till. tekin til fyrri umr. (A. 51).

Frsm. (Magnús Kristjánsson): Þessi till., sem er á þskj. 51, er fram komin vegna þess, að hæstsv. landsstjórn hefir tilkynnt það, að fremur litlar líkur sjeu til, að fleira en eitt skip verði haft við landhelgisgæslu í ár af hálfu Dana. Hefir nefndin íhugað þetta mál, og þótti nauðsynlegt, að þingið ljeti í ljós

álit sitt og gerði ráðstafanir til þess, að landhelgisgæslan verði svo aukin, sem þörf er á. Það munu flestir, sem nokkra þekkingu hafa á þessu máli, álíta, að hagur þjóðarinnar sje að miklu leyti undir því kominn, að landhelgisgæslan sje í sem bestu lagi. Jafnframt er það öllum vitanlegt, að til þess að þetta geti orðið þarf að kosta til ærnu fje. Það hefir nú komið til tals í nefndinni, hvort ekki muni líklegt, að samkomulag geti náðst við Dani um, að þeir haldi úti tveimur skipum hjer við landhelgisgæslu þetta árið. Þótti nefndinni þetta tiltækilegt, jafnvel þótt nauðsynlegt væri að leggja fram nokkurt fje af vorri hálfu. Eins og menn vita, þá er nú ekkert til fyrirstöðu, að vjer tökum sjálfir að oss landhelgisgæsluna að nokkru leyti. En nefndin hefir litið svo á, að þetta sje tæplega tímabært nú sem stendur, sökum skorts á undirbúningi, bæði hvað snertir skipin og uppræðslu þeirra manna, sem þeim eiga að stjórna.

Að mínu áliti verður ekki hjá því komist, að þingið taki nú skýra afstöðu þessu viðvíkjandi og láti í ljós vilja sinn, hvort það fallist ekki á að reyna að fara samkomulagsleiðina og vita, hvort annað skip fæst hjá Dön-um. Þetta ástand, sem nú er, að ein ungis eitt skíp hafi þessa gæslu á hendi, er algerlega óviðunandi. Ætti mönnum að vera í fersku minni, hve mikill og góður árangur hefir orðið af starfi þessara tveggja skipa, sem hafa gætt landhelginnar síðasta árið. Hefði hann þó orðið enn meiri, ef ekki hefðu þessar tafir hent skipin, — vjelabilun annað þeirra, og konungskoman og töfin, sem af henni leiddi, hitt. Ber víst öllum saman um, að þetta hefir verið í miklu betra lagi síðustu árin, bæði

hvað snertir tekjuauka og betra eftirlit með landhelgisgæðinu. Af öllu þessu fæ jeg ekki annað sjeð en að sjálfsagt sje af þinginu að fallast á að gera tilraun þá, sem nefndin hefir stungið upp á; en mishepnist hún, þá er það augljóst, að gera verður einhverjar aðrar alvarlegar ráðstafanir, en sá kostnaður, sem af þeim leiddi, yrði eflaust margfaldur við þennan, sem hjer er um að ræða.

Þá er enn eitt atriði, sem um er vert að geta. Það er það, að ekki er líklegt, að þetta samkomulag geti náðst á þeim grundvelli, að samið sje aðeins um eitt ár. Væri hitt líklegra, að ekki gæti komið til mála skemri tími en 3 ár. Auk þess er sjálfsagt að útiloka ekki með þessum samningum, að önnur skip, rekin með íslenskri áhöfn, mættu jafnframt rækja þennan starfa.

Jeg sje svo ekki ástæðu til að fjöl-yrða þetta meira. Málið virðist liggja svo beint við, að jeg er í engum efa um, að það nái óhindrað fram að ganga. En jeg vil aðeins, áður en jeg sest niður, beina því til hæstv. forseta, að ef till. verður samþykkt, þá verði málið tekið til 2. umr. svo fljótt sem þingsköp leyfa, því verði ekki búið að afgreiða það á mánudaginn kemur, þá er vonlítið um, að nokkuð geti orðið úr þessu. Það útheimtist nefnilega fjárveiting frá danska þinginu, en nú er svo líðið á það, að hjer er alveg um síðustu forvöð að ræða.

Forsætisráðherra (J. M.): Jeg skal fara að loflegu dæmi háttv. frsm. (M. K.) og vera stuttur, jafnvel þótt ástæða væri til þess að fara nokkrum orðum um þetta mál af hálfu stjórnarinnar.

Jeg er háttv. nefnd þakklátur fyrir

tillögur hennar og skal taka fram, að mjer þykir vænt um, að háttv. frsm. (M. K.) fór loflegum orðum um framkvæmd landhelgisgæslunnar síðasta ár. Það hafa komið fram ónot og aðfinslur út af strandgæslunni, bæði í blaðagreinum og víðar, nú upp á síðkastið, en það er samt áreiðanlegt, að síðasta árið hafa þeir menn haft hana með höndum, sem höfðu áhuga á að rækja hana af alúð og með dugnaði. Þá er og rjett hjá hv. frsm. (M. K.), að það þarf að flýta þessu máli sem mest, ef gagn á að verða á þessu ári.

Jeg vil aðeins geta þess, að heppilegra mundi vera að setja „ríkisstjórn“ í stað „flotamálastjórn“, því þetta er fjárhagsmál, ekki síður en flotamál.

Ekki er rjett, að það hafi komið afturkippur frá Dana hálfu í þessu efni. Dönsku stjórninni finst, að ummæli hafi komið fram í þá átt, að óvíst sje, að Alþingi kæri sig um frekari aðgerðir í því.

Jeg hygg ekki, að til þess hafi verið ætlast frá Dana hálfu, að vjer leggjum fram fje til aukinnar strandgæslu frá þeim, enda væri það varla fært sem stendur, svo að um munaði.

Jeg skal svo ekki orðlengja þetta mál meira, en vona, að það verði afgreitt sem fyrst. Best væri, að það yrði afgreitt svo fljótt, að hv. Ed. gæti afgreitt það á morgun, því að fjárlagafrv. Dana er sagt komið til 3 umr., og í því þarf að gera ráð fyrir aukinni strandgæslu hjer, ef verða á í ár.

Pjetur Ottesen: Það gleður mig, að komið hefir fram till. um að auka og bæta landhelgisvarnirnar. Það hefði glatt mig enn meira, ef till. hefði farið fram á, að við gerðum eitthvað af eigin ramleik í því efni, eins og jeg benti

á í umr. um þetta mál í fyrra, og að við tækjum sjálfir að einhverju leyti strandvarnirnar í okkar hendur. Þótt segja meg, að þær umræður, sem um málið urðu þá, leiddu ekki af sjer beinlínis nýja ályktun um málið, — hún var áður tekin og er í fullu gildi, sem sje að kaupa skip til landhelgisgæslu, — þá komu fram svo margar og miklar upplýsingar um nauðsyn á framkvæmdum í þessu máli, að ætla hefði mátt, að stjórnin hjeldi málinu vakandi og ynni ósleitilega að undirbúningi þess. Hæstv. forsætisráðherra (J. M.) hefir enn ekki skýrt frá, hvað stjórninni hafi orðið ágengt í því efni. Það er að vísu allmikið vorkunnarmál, þó að lítið hafi orðið úr framkvæmdum að því er skipakaup snertir, meðan tímarnir eru svona erfiðir, en á hinn bóginn er málið svo nauðsynlegt, að í því má einskis láta ófreistað.

Það var í fyrra farið fram á, að Danir ykju þá strandvarnirnar þannig, að öðru skipi yrði bætt við, og urðu þeir þá að nokkru leyti við þeim til-mælum, og það án þess að neitt fje væri sjerstaklega galdið fyrir. Enda get jeg ekki sjeð, að okkur sje í rauninni skylt, og því síður nauðsynlegt, að bjóða fram fje til þess, þó að tvö skip væru hjer við landhelgisgæslu af þeirra hálfu. Samkvæmt sambandslög-unum eru Danir þó að minsta kosti skyldugir til að halda uppi strandvörn-um eins og áður, þannig að þær verði ekki minni eða lakari en áður hafði verið. Þá hafði að vísu ekki verið hjer nema eitt skip, en störfín voru þá ekki heldur líkt því eins mikil og síðar hefir orðið. En Danir hafa líka eigin hags-muna að gæta, þar sem þeir hafa inn-fæddra manna rjett hjer til fiskveið-anna, meðan samningar gilda þar um.

Auk þess finst mjer ekki úr vegi, að þeir bættu nú að einhverju upp það, sem niður fjell á ófriðarárunum. Mjer finst því, að það geti litið svo út, ef annar liður tillögunnar, um það að bjóða fram fje eða borgun, yrði samþykktur, eins og með því væri verið að ljetta skyldu af Dönum að ástæðulausu, en þó mun það traúðla hafa verið tilætlun nefndarinnar; en þann skilning mætti í það leggja. Mjer finst því ekki, að það geti komið til mála að samþykkja tillöguna eins og hún er orðuð.

Þess hefir verið getið til, og jeg held, að það sje vikið að því í greinargerðinni fyrir tillögunni, að afturkipturinn frá Dana hálfu stafi af blaðagreinum hjer og ummælum Alþingis. Á Alþingi snerust umræðurnar hvað landhelgisgæslu Dana hjer snerti aðallega um, hversu ljeleg hún hefði verið, og má segja það Dönum til lofs, að þeir ljetu sjer þær átölur að kenningu verða og bættu landhelgisgæslu að miklum mun árið sem leið. Var það allmikil framför frá því, sem verið hefir. Foringjar varðskipanna sýndu mun meiri árvekni í starfinu en áður hafði oft á löngum verið sýnd, þótt því sje ekki að neita, að meira hefði mátt í því efni vænta af okkar eigin mönnum. Í þessu sambandi vil jeg benda á, að það hefir ekki sist staðið strandgæslunni fyrir þrifum, hve oft hefir verið skift um foringja á skipunum, og jafnframt vil jeg beina því til hæstv. stjórnar, að hún geri sitt til, að eigi verði skift um foringja að þessu sinni.

Forsætisráðhera (J. M.): Hv. þm. Borgf. (P. O.) sagði, að strandgæslan hefði lagst niður á ófriðarárunum. Það er að vísu að nokkru leyti satt, en engu að síður var gæsluskipið í þjónustu

landsins allan þann tíma. Það flutti bæði farþega, póst og farangur á örðugustu tímum, þegar þörfin var mest og ekki var öðru til að dreifa. Það má að miklu leyti kenna íslensku stjórninni um, að strandgæslan minkaði um þær mundir, því það bar enn þá brýnni nauðsyn til að nota skipið í aðrar þarfir þá.

Hvað viðvíkur fjárframlaginu, sem farið er fram á, skal jeg geta þess, að stjórnin á þar engan hlut að máli, en hjer mun tæplega vera ætlast til neinnar stórrar upphæðar.

Jeg skal svo ekki lengja umræðurnar meira um þetta mál, en vona, að það mæti ekki mótspyrnu og nái fram að ganga.

Jón Þorláksson: Jeg ætla aðeins að leyfa mjer að koma með fyrirspurn til hv. nefndar út af niðurlagi till.

Það kom mjer dálítið undarlega fyrir sjónir, að tekin skyldi upp í greinina heimild til að bjóða fjárframlag úr ríkissjóði, því að jeg veit ekki til, að farið hafi verið fram á fjárframlag frá okkur af Dana hálfu fyrir það að hafa skipin tvö. En sje svo, að skipið sje ófáanlegt án fjárframlags frá okkur, vil jeg spyrja hv. nefnd, hvort hún hafi tekið til yfirvegunar, hvort eigi meg eins vel taka fjeð úr landhelgisjóðnum.

Bjarni Jónsson: Mál þetta er alkunnugt frá síðustu þingum. Jeg hefi á fyrri þingum gerst svo djarfur að halda fram, að betra væri, að við eignuðumst skip sjálfir til að gæta strandanna, heldur en að biðja Dani um að gera það.

Mjer skildist, að ætlast væri til þess, er sáttmálinn var gerður við Dani 1918,

að þeir skyldu framvegis látnir í friði og að við mundum ekki kvabba á þeim framar. En á því virðast litlar efndir ætla að verða. Út yfir tekur þó, er þetta svonefnda sparnaðarþing vill fara að bjóða Dönum fje til þess að halda úti tveim döllum hjer við land.

Jeg skil nú, hvers vegna spornað er svo mjög á móti hæstarjetti. Það mun vera til þessa, sem hafa á fjeð, er við það sparist. En fyrir þá fúlgú, sem þyrfti til þessa, mætti hafa tíu hæstarjetti.

Jeg vona, að ekki þurfi að tala langt mál á móti þessari till., því sparnaðarhugurinn, sem hjer virðist ríkjandi, ætti einn að vera nægur til að fella hana, og það því fremur, sem margt af því, sem um strandgæsluna er rætt og ritað, er markleysuhjal. Á öllu því svæði, þar sem eigi er fiskað á bátum eða smáskipum, má einu gilda, hvort vörpunni er beitt utan eða innan landhelgi. Hagnaðurinn að varðskipinu er því að miklu leyti ímyndaður. En fyrir landið er það vansi, ef nú er farið fram á, að Danir leggi meira af mörkum en til var ætlast, er samningurinn var gerður við þá.

Jeg mun því aðeins vera með fjárveitingu í þessu skyni, að henni sje varið til að koma upp innlendu skipi.

Jeg skal svo ekki orðlengja þetta mál meira; en jeg sje, að maður verður að hafa nákvæma gát á hverri einustu till., sem kemur fram á þessu þingi, svo að maður geti sýnt sig hreinan af henni og þvegið hendur sínar.

Forsætisráðherra (J. M.): Jeg gleymdi áðan að svara fyrirspurn hv. þm. Borgf. (P. O.) um, hvort stjórnin hefði leitað sjer nokkurra upplýs-

inga um kaup eða byggingu á skipi til strandgæslu.

Jú, stjórnin hefir gert það og lagt þau plögg fyrir sjávarútvegsnefnd, sem jeg hygg, að hún muni telja fullnægjandi, ef á þá sveifina verður hallast að kaupa skip í þessum tilgangi.

Þá nefndi hv. þm. Borgf. (P. O.), að hjer hefðu verið tveir foringjar, sem hefðu gætt skyldu sinnar af mikilli alúð. En þeir voru þrír, og höfðu allir sama áhuga á að koma að sem bestum notum.

Það hefir verið bent á, að eins mætti taka fje það, sem til þessa yrði varið, af sektum þeim, er inn kæmu fyrir ólöglegar veiðar í landhelgi, og sje jeg fyrir mitt leyti ekkert á móti því, en vona, að komandi stjórn ráði fram úr þessu efni á sem heppilegastan hátt.

Frsm. (Magnús Kristjánsson): Það er fjarri mjer að ætla að fara að vekja deilur út af þessu máli. Mjer virðist það öldungis óviðeigandi, enda enginn gefið tilefni til þess, nema hv. þm. Dala. (B. J.), og mun jeg víkja að því nokkrum orðum síðar.

Þá ætla jeg með fáum orðum að svara athugasemdum þeirra hæstv. forsætisráðherra (J. M.) og hv. þm. Borgf. (P. O.). Hvað snertir orðalagið, að viðkunnaþlegra sje að setja „ríkisstjórn“ í stað „flotamálastjórn“, þá er jeg ekki þeirrar skoðunar, því þótt það sje þingið, sem hefir hið endanlega úrskurðarvald í þessu efni, þá mun þó eingöngu vera farið eftir áliti flotamálastjórnarinnar. Finst mjer því þessi breyting síst til bóta, enda mundi hún tefja tímann, en eins og áður er tekið fram, riður á að hraða þessu máli sem mest.

Landhelgisgæsla.

Þá er hitt atriðið, að „ef nauðsyn krefur, bjóða fjárframlag úr ríkissjóði upp í kostnað þann, er af rekstri tveggja gæsluskipa leiðir“.

Orðalag þetta er valið með tilliti til þess, að það kemur auðvitað því aðeins til mála að veita fje úr ríkissjóði, að skipin verði tvö. Mjer finst þetta því nægilega skýrt og engin ástæða til að breyta því.

Annars get jeg að ýmsu leyti verið hv. þm. Borgf. (P. O.) sammála. Það væri miklu betur farið, ef við af eigin ramleik gætum haldið úti skipi til strandgæslu. En af praktiskum ástæðum og í samræmi við þá sparnaðarstefnu, sem nú ríkir í hv. Alþingi, álit jeg þetta fyrirkomulag skynsamlegast.

Hvað snertir fyrirspurn hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.), þá má líta á það mál frá ýmsum hliðum, og er mjer ekkert kappsmál, hvernig því verður hagað, en jeg hygg þó, að allflestir sjeu þeirrar skoðunar, að það sje betur farið, að þessi sjóður aukist sem hraðast, svo sem allra fyrst verði auðið að ráðast í að gera út skip, sem sje eign ríkisins og stjórnað af innlendum mönnum. Jeg álit því tiltækilegast að veita þetta fje úr ríkissjóðnum.

Jeg sje ekki nokkra ástæðu til að fara að eiga orðakast við hv. þm. Dala. (B. J.) um þetta efni. Jeg hefi lýst yfir því áður, og ekki skift um skoðun síðan, að hann yrði naumast tekinn alvarlega, er um praktisk mál væri að ræða. En ummæli hans koma venju fremur undarlega fyrir sjónir, er maður athugar afstöðu hans í ráðgjafarnefndinni.

Jeg er annars ekki í miklum vafa um, að mál þetta nái fram að ganga. Enda væri mikið ólán, ef á annan veg færi, því þetta virðist eina rjetta leið-

in til að ráða málinu farsælega til lykta.

Jakob Möller: Jeg held, að jeg þurfi ekki að taka til mín þau orð, sem hjer hafa fallið um óviðurkvæmileg ummæli, er blöðin eiga að hafa flutt um strandvarnir Dana hjer. Það er þó ekki af því, að mjer hafi eigi verið sent ýmislegt af því tæi til birtingar, og eigi heldur af því, að ekkert hafi mátt að strandgæslunni finna síðastliðið ár, þó að svo virðist, sem ýmsir hv. þm. sjeu nú í sjöunda himni yfir henni. Er mjer einmitt vel kunnugt, að strandvörnunum var mjög ábótavant, bæði norðan lands og sunnan, þetta ár. Svo mikið er víst, að „Fylla“, skipið sem var hjer syðra, lá lengst af hjer inni á Reykjavíkurhöfn.

Um leið verð jeg þá að vekja athygli hv. þm. á því, að eigi fer altaf saman góð gæsla landhelginnar og há tala tekinn botnvörpunga. Hitt er miklu meira um vert, að botnvörpungum sje haldið burt frá landhelginni. Þótt annað danska skipið hafi „veitt vel“, þá er það engin sönnun þess, að það hafi rækt vel vörnina.

Eitt íslenskt skip, „Þór“, varði suðurströndina í fyrra á vertíðinni. Þar var sú gæsla, sem vjer þurfum. Skipið lá oftast nær úti og var á sveimi á þeim stöðvum, þar sem helst var hætt við, að botnvörpungarnir gerðu usla innan landhelginnar, og þegar botnvörpungarnir urðu varir við það, þorðu þeir ekki að reyna. Slíka vörslu þurfum vjer að fá, en hana fáum vjer ekki fyr en vjer tökum málið í vorar eigin hendur. Og þegar skipin halda sig þannig á þeim slóðum, sem verja á, þá er þess eigi þörf, að þau sjeu mjög hraðskreið. En hitt er satt, að þegar

skipin liggja oftast inni, og skreppa aðeins út öðru hverju, þá er betra að hafa þau hraðskreið, ef veiðifarir þeirra, þá sjaldan þær eru farnar, eiga ekki líka að verða árangurslausar.

Jeg mun greiða atkvæði á móti þessari till. Hún gengur í öfuga átt við það, sem stefna ber. Hún er tilraun til þess að sveigja oss frá þeirri braut, að taka strandvarnirnar í vorar hendur sem fyrst. Auk þess er í till. gert ráð fyrir að leigja dönsk varðskip til strandvarnanna, svo að ekki þarf að láta það fæla sig frá því að ráðast í að annast þær sjálfir, þó að nokkur kostnaður verði við það. Hygg jeg, að því mætti koma svo fyrir, að kostnaðurinn yrði oss ekki ofvið. Vjer getum notað „þór“ fyrir sunnan, og þá dettur mjer í hug, hvort ekki mætti fyrst í stað nota þau skip, sem ríkissjóður á. Þau hafa víst fremur lítið að gera, og þá virðist vera nær að nota þau heldur en að láta þau liggja við garðinn og hafa mennina í landi á fullum launum. Og þótt þau sjeu skriðminni en varðskip alment gerast, þá hefi jeg nú bent á, að minni hraða er þörf, ef skipin eru höfð á varðbergi á þeim slóðum, sem verja á.

Mjer heyrðist hæstsv. forsætisráðherra (J. M.) vera að tala um einhverja samninga um sektirnar. Þar er aðeins sá hængur á, að þingið neitaði að viðurkenna þá samninga. En það skil jeg vel, að hæstsv. forsætisráðherra (J. M.) sje um það hugað, að samningar þessir við Dani, um strandvarnirnar, sem gert er ráð fyrir í till., gangi fram. Það er í samræmi við fyrri aðgerðir hans í þessu máli, einmitt að girða sem tryggilegast fyrir það, að landsmenn taki þær að sjer

sjálfir, og þykist jeg vita, að þessi tillaga sje frá honum komin, sem einsonar kveðja.

Forsætisráðherra (J. M.): Jeg held, að jeg hafi sagt, að samið hafi verið eða hálf samið um nokkurt tillag til Dana af sektunum, og er það rjett. Hitt veit jeg líka, að þingið neitaði þessu, og er það mál nú afgert fyrir löngu.

Samanburður hv. 1. þm. Reykv. (Jak. M.) á „þór“ og dönsku skipunum var ekki heldur allskostar rjettur. „þór“ gætir aðeins lítils svæðis, aðallega þess svæðis, þar sem veiðarfæri Eyjamanna eru í hættu. Ef verja ætti á sama hátt alla strandlengjuna, þá þyrfti mörg skip. En um það, hvort hægt sje að láta varðskip liggja úti, og nota til þess skip, þótt ekki sjeu hraðskreið, eru skiftar skoðanir meðal sjerfræðinga, og skal jeg engan dóm á það leggja.

Jeg tel ekki heldur vert að fara að vekja hjer upp gamlar deilur, og vil jeg ekki taka þátt í því, með því að málið er nú komið á rjettan rekspöl, samkvæmt því, er jeg fyr og síðar hefi haldið hjer fram.

Pjetur Ottesen: Mjer hefir skilist, að helst ætti að taka þessa till. til síðari umr. líka í dag. Nú vildi jeg skjóta því til nefndarinnar, eða hv. frsm. (M. K.), hvort ekki væri óhætt að láta það dragast til morguns. Mjer er kunnugt um, að allmargir þdm. eru eins og jeg óánægðir með orðalag till., einkum síðari hlutann, sem öldungis er ótækt að samþykkja eins og hann er. En til þess er ekki tóm, ef reka á af síðari umræðu þegar á eftir þessari.

Landhelgisgæsla.

Úr því jeg stóð upp, þá vildi jeg líka leiðrjetta misskilning þann, sem fram kom hjá hv. þm. Dala. (B. J.). Hann virtist halda, að einu gildi, hvort landhelgin væri varin eða ekki, þar sem ekki væri stunduð veiði úr landi. Jeg vil nú aðeins benda honum á fiskigöngurnar hjer við suðurströndina. Ná-lægt Ingólfshöfða gengur fiskurinn af hafi og upp að landi, og síðan kemur gangan vestur með. Og þótt ekki sje hægt að veiða úr landi þar fyrir söndunum eystra, eða sjaldnast, þá gengur fiskurinn alveg upp við landsteina, en utan landhelgi, og jafnvel þótt ekki sje utar en á 10—15 faðma dýpi, fæst engin branda. Ef botnvörpungar gætu neytt sín þarna uppi við land og fylgt göngunni alla leið með söndunum, þá er víst, að það hefir mjög mikil áhrif á fiskigöngurnar og aflann alstaðar austan fjalls, og hjer í Faxaflóa líka.

Frsm. (Magnús Kristjánsson): Jeg felst á, að ekki fari fram nema fyrri umræða í dag. Brtt. geta þá komið fram við síðari umr. Jeg hefi nú að vísu litla trú á, að þær gætu orðið til bóta.

Jeg verð eindregið að mótmæla þeirri skoðun hv. þm. Borgf. (P. O.), að ófært sje að samþykkja síðari hluta tillögunnar, eins og hann er. Það er mjer nokkuð torskilið, hvað þeir menn meina, sem heimta miklar framkvæmdir, en vilja þó ekkert leggja fram, þegar til kemur, til þess að þeim geti orðið framgengt. Mjer virðist því, að framkoma þessa hv. þm. (P. O.) lýsi ekki eins miklum áhuga fyrir málinu eins og hann vill láta líta út fyrir.

Jón Þorláksson: Jeg hafði afhent hæstv. forseta skriflega brtt., en ef

till. kemur ekki til síðari umr. fyr en á morgun, þá tel jeg ekki ástæðu til að láta hana koma til atkvæða nú. Mun hún þá verða prentuð og verða útbýtt á morgun.

Þessi brtt. mín fer í þá átt, að orðin: „og ef nauðsyn krefur“ til loka till. falli niður. Jeg lít sem sje svo á, að Dönum beri, samkvæmt sambandslögunum, að kosta alla þá strandgæslu, sem þeir hafa hjer, enda þótt þeir mäske sjeu ekki beinlínis skyldir að hafa meira en eitt skip. Nú skilst mjer enn fremur, að þessa fjárframlags sje ekki krafist af Dana hálfu, og þá virðist mjer tæplega rjett að vera að bjóða það fram. Ef stjórn sú, sem semur, þykist ekki geta komist að hagkvæmum samningum án fjárframlaga, þá mun henni verða innan handar að leita heimildar Alþingis í því efni. Brtt. mín segir ekkert af eða á um þetta, en samkvæmt henni býður Alþingi ekki þetta fje fram að órann-sökuðu máli.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 16 : 1 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 18 shlj. atkv.

Á 14. fundi í Nd., laugardaginn 4. mars, var till. tekin til síðari umr. (A. 51, 64, 66).

Of skamt var liðið frá útbýtingu brtt. á þskj. 64 og 66. — Afbrigði leyfð og samþ. í e. hlj.

Frsm. (Magnús Kristjánsson): Það er erfitt að taka afstöðu til brtt., þar sem þær koma ekki fram fyr en nú á fundinum. Jeg hefi þó reynt að

bera mig saman við meðnefndarmenn mína um þær, og get jeg fullyrt, að álit nefndarinnar er, að þær sjeu ekki til bóta.

Jeg held líka, að það sje augljóst, að ekki er neitt verulegt að athuga við till. eins og hún kom frá nefndinni. Það er helst, að þeir, sem vilja forðast öll útgjöld, væru hræddir við hana, en jeg held, að sá ótti hafi ekki við rök að styðjast. Þingið verður að treysta þeirri stjórn, sem fer með málið, til þess að ganga ekki að samningum, ef kröfur um fjárframlög eru ósann-
gjarnlega háar. Þá hygg jeg líka, að tvísýnn sparnaður gæti það orðið að fella till. Vel gæti svo farið, og væri eigi ólíklegt, að beinar tekjur af bættri landhelgisvörn yrðu meiri en þessum útgjöldum næmi.

Önnur ástæða hefir verið færð fram gegn till., sem sje sú, að hjer sje verið að fara bónarveg að Dönum. Þessi ástæða fellur nú alveg um sjálfa sig, þegar samið er um fjárframlag. Hjer rekur því eitt sig á annars horn hjá þeim, sem eru móti till.

Með samþykkt þessarar till. hygg jeg því, að vinnist tvent. Í fyrsta lagi mundu fást talsverðar tekjur fyrir landhelgissjóð, og í öðru lagi hagar fyrir alþjóð, vegna þess, að landhelgis-
svæðið yrði betur varið.

Jeg er því sannfærður um, að það væri stór skaði að fella till., og jeg er líka viss um, að slíkt mundi valda hinni mestu óánægju um alt land.

Jeg sje svo ekki ástæðu til að fjöl-
yrða frekar um þetta mál.

Pjetur Ottesen: Jeg lýsti yfir því í gær, að jeg gæti alls ekki fallist á till. þá, er hjer um ræðir, eins og hún er

orðuð, og á jeg þar þó einkum við síð-
ari hluta hennar. Var mjer hið sama kunnugt um nokkra hv. þdm. Það, sem fyrir mjer vakti, var einkum það, að óheppilegt væri að semja um þetta til þriggja ára. Hag okkar er tvímælalaust best borgið með því, að við tökum land-
helgisgæsluna í okkar hendur sem fyrst, og virðast allir vera sammála um, að svo eigi að vera. En nú óttast jeg, að það mundi ef til vill draga úr áhuganum fyrir þessu, ef gerðir væru slíkir samningar við Dani, sem í till. er ætlast til, til þriggja ára. Þess vegna hefi jeg leyft mjer að bera fram brtt. á þskj. 66, og er þar ekki gert ráð fyrir svo löngum samningi. Nú vildi jeg einkum spyrja hæstv. for-
sætisráðherra. (J. M.), hvort hann hyggur eigi, að samningar gætu tek-
ist á þann hátt, að samið væri til að-
eins eins árs í senn.

Þá er annað atriði, sem einkum, eða ekki síður, olli því, að jeg get ekki fall-
ist á till. Það er það, sem sagt er í síð-
ari lið till., að bjóða megi fjárframlag til rekstrarkostnaðar tveggja skipa. Hv. frsm. (M. K.) upplýsti nú raunar, að eigi væri tilætlunin að greiða nema fyr-
ir það skip, sem við væri bætt. En eins og þetta er orðað í till., þá verður þetta helst eigi skilið á annan veg en þann, að verið sje beinlínis að bjóða fram fje til greiðslu á öllum þeim kostnaði, er leiðir af landhelgisgæslu Dana hjer við land. En slíkt nær auðvitað ekki nokkurri átt, að vera að gefa Dönum undir fótinn með slíkt, því að þeir eru lagalega skyldir til að hafa hjer að minsta kosti eitt landhelgisgæsluskip, og eigi verður því heldur neitað, að fulla sanngirniskröfu eigum við á því í rauninni, að Danir ljetu hjer meiri

landhelgisgæslu í tje, án sjerstaks endurgjalds, svo vanrækt sem landhelgisgæsla þeirra hefir verið að undanfögnu, og stundum með öllu fallið niður. Og ef þessu orðalagi er haldið, þá held jeg, að danska stjórnin gæti ekki varið það fyrir sínu þingi, að ganga ekki eftir þessu framlagi, sem Alþingi þannig byði fram. Og ef til kæmi, og ekki yrði hjá því komist að greiða eitthvað, þá virðist mjer liggja næst að ákveða þeim einhvern hluta sektarfjárins.

Hv. frsm. (M. K.) mintist ekki á mína brtt., heldur talaði um það ógagn, sem af því hlytist að fella till. sjávarútvegsnefndar. Jeg vona nú einmitt, að ná megi fullum árangri með því að samþykkja mínt brtt., án þess að binda hendur sínar um fjárframlag og annað alt um of.

Forsætisráðherra (J. M.): Jeg get svarað hv. þm. Borgf. (P. O.), að eftir því, sem jeg veit best, mun ráðlegast að leita samninga við dönsku stjórnina um ekki skemri tíma en 3 ár. Þessi hv. þm. (P. O.) og aðrir hv. þm. hafa getað sjeð í gerðabók lögjafnaðarnefndarinnar, hvað þar hefir fram farið í þessu atriði og hvernig þetta mál nú liggur fyrir. Jeg held því, að það sje eins gott að samþykkja ekki neitt í þessu máli eins og að samþykkja það, að semja til eins árs. (P. O.: Till. mín fer ekki fram á samning aðeins til eins árs). Já, það má vera, en jeg held, að best sje að gera sjer þess ljósa grein, að vel getur verið að ræða um það, að semja þurfi um 3 ára tíma.

Ef menn vilja halda vakandi áhuga fyrir, að landið taki strandgæsluna í sínar hendur, þá er ekkert við því að

segja. (P. O.: Hefir hæstv. stjórn undirbúið það mál? Það átti hún að gera). Stjórnin hefir ekki sjeð sjer fært að leggja það til, að ráðist verði nú í, fjárhags landsins vegna, að gera út fullkomið landvarnarskip.

Bjarni Jónsson: Jeg hygg menn mega gæta sín, við að gleyma forsögu þessa máls. Eins og hv. þm. er kunnugt, varð út úr því allmikil hviða á síðasta þingi, en þær hafa málalyktir orðið, að stjórnin hefir ekkert gert af því, sem þingið þá óskaði.

En hví á nú að semja um strandgæsluna til langs tíma? Hverjir æskja þess? Eru það Íslendingar sjálfir eða Danir? Íslendingar vilja ekki langa samninga, en Danir vilja helst, að sam-ið verði til margra ára, t. d. 5. Og hverra óskir á Alþingi Íslendinga að meta meira, Dana eða Íslendinga sjálfra? Því ættu hv. þm. ekki að eiga örðugt með að svara.

Sannleikurinn er, að Danir vilja ekki, að Íslendingar taki strandgæsluna í sínar hendur, því ef litið er á þörf Dana til þess að semja um langan tíma, þá er hún engin. Þeir hafa skip, sem þeir hafa ekkert við að gera, meðan ekki ber þeim beinan ófrið að höndum. Og þessi skip eru ekki notfær til annara hluta en hernaðar eða gæslu. Þeim má því standa á sama, hvort skipin eru hjer eða þar, nema bara að því, er kolaeyðslu snertir. Það er því ekki heldur fjármálanauðsyn af hálfu Dana, að gera við oss samninga til langs tíma, heldur stjórnmalanauðsyn. Það er eitthvað það í sálarlífi Dana, sem er þess valdandi, að þeir vilja annast hjer strandvarnir. En til slíks á Alþingi ekkert tillit að taka. Það er líka sál í Íslendingum, að minsta kosti

sumum þeirra, og sú hlið gæti einnig verið viðkvæm.

Það er sannfæring mín, að að minsta kosti $\frac{3}{4}$ allra landsmanna muni vera á skoðun okkar hv. þm. Borgf. (P. O.), og þjóðin mun aldrei þakka þinginu það, ef það nú stofnar til langra samninga um þetta mál. Við ættum í raun og veru þegar að vera búnir að taka strandgæsluna í okkar hendur. Stjórninni hefir margboðist tilboð um reifara-kaup á skipi til strandvarna, og það góðu skipi og nýju. En stjórnin hefir ekki sýnt hinn minsta lit á að svara slíku tilboði, hvað þá að rannsaka málið. Og þó að máttur stjórnarinnar sje ekki mikill nú, þá er hann þó svo, að henni hefði alls ekki verið ofvaxið að kaupa skipið, og því fremur, sem fá mátti það fyrir þá síld, sem eigendur síðar kostuðu ærnu fje til þess að láta moka í sjóinn í Eyrarsundi.

Annars hygg jeg, og hefi áður tekið það fram, að strandgæslumálið sje allmikið yfirdrifið og of mikil áhersla á það lögð.

Um hitt atriðið, að semja um gjald frá vorri hálfu, þá sýnist mjer slíkt ekki koma til neinna mála. Það skip, sem Danir mundu hingað senda, auk Fálkans, mundi verða honum stærra og dýrara í rekstri. Og ef Íslendingar eiga að bjóða fram sæmilega upphæð til rekstrar slíks skips, þá yrði það of fjár.

Það kemur því ekki til mála hjer, hvorki að semja til margra ára, nje heldur að leggja fram fje.

Jón Þorláksson: Jeg gerði grein fyrir brtt. minni í gær og hefi þar engu við að bæta. Vænti jeg þess, að hæstv. forseti beri fyrst upp brtt. á þskj. 66, og verði hún samþykkt, mun jeg taka

aftur mína till. Annars mun jeg einnig láta hana koma til atkvæða.

Frsm. (Magnús Kristjánsson): Jeg þarf ekki að vera langorður, því að ræður hv. þm. hafa ekki gefið mjer veruleg tilefni til andmæla.

Hv. þm. Borgf. (P. O.) lýsti því, hvað fyrir sjer hefði vakað og knúð sig til þess að bera fram brtt. á þskj. 66. Jeg efa það ekki, að þessi hv. þm. muni vilja málinu alt hið besta, en í þetta sinn hygg jeg till. hans ekki vera til bóta, og því mun jeg ekki ljá henni atkvæði mitt.

Þessi hv. þm. (P. O.) taldi till. nefndarinnar þannig orðaða, að til mála gæti komið að taka þátt í kostnaði beggja skipanna. En þetta er misskilningur, enda yrði það samningi bundið, að við aðeins tækjum þátt í kostnaði við annað skipið. En orðalagið átti að tákna það, að ekki kæmi til mála fjárframlag af vorri hálfu, nema annað skip yrði sent hingað til viðbótar því, sem fyrir er.

Annað atriði hjá þessum sama hv. þm. (P. O.) var það, að fult svo heppilegt væri, að hluti af sektarfjenu gengi til rekstrar aukaskipsins. En mjer finst slíkt fremur óviðfeldið, því þá gæti litið svo út, sem öll áherslan lægi á því að handsama sem flest skip. En það er ekki aðalatriðið við strandvarnirnar, heldur miklu fremur hitt, að varna því, að nokkurt skip veiði í landhelgi.

Enn fremur taldi sami hv. þm. (P. O.) það óheppilegt að semja til langs tíma, því slíkt tálmaði því, að við tækjum sjálfir strandgæsluna. En mjer finst þessi ástæða, satt að segja, fremur veigalítill. Þrjú ár eru ekki langur

tími, og mun okkur eigi af þeim tíma veita til undirbúnings. Jeg held, að við ættum ekki að hrapa að því að kaupa gamla skipskrokka til strandvarna, heldur ættum við fremur að reyna að eignast nýtt skip, með góðum útbúnaði, þótt dýrara kunni að verða. Það er ekki ávalt sparnaður að kaupa það ódýrasta. Auk þess er það vitanlegt, að við höfum ekki mönnum á að skipa nú til þess að starfrækja slíkt skip. Og þó að till. nefndarinnar verði samþykkt óbreytt, þá er ekki þar með sagt, að stjórnin þurfi endilega að semja til þriggja ára. Hún er alls ekki bundin við að nota heimildina út í æsar.

Jeg get verið stutturður í garð hv. þm. Dala. (B. J.). Hann gat þess, að það væri hreinasta frágangssök að semja við Dani á þennan hátt, því þá værum við sjálfir útilokaðir frá því að taka þátt í strandvörnunum. En þetta er helber misskilningur. Þó að samið sje um tvö skip, útilokar það alls ekki, að við sjálfir getum aukið gæsluna, ef okkur sýnist. Þessi ástæða er því ger-samlega þýðingarlaus.

Þá var þessi sami hv. þm. (B. J.) eitthvað að tala um reifarakaup á skipi og um síld í Eyrarsundi. Jeg veit nú satt að segja ekki, hvað síld í Eyrarsundi kemur þessu máli við. En við-víkjandi hinu atriðinu vil jeg geta þess, að sá er ekki ávalt hygnastur, sem ódýrast kaupir, heldur sá, sem bestan hlut fær. Vjer þurfum að eignast gott skip og traust; hitt er aðeins málamyndakák.

Jeg vil ekki geta þess til eða halda því fram, að hv. þm. Dala. (B. J.) sje yfirleitt fjandsamlegur öflugum strandvörnum, af því að hans kjósendum má það mál í ljettu rúmi liggja. En það má vera, að sumum finnist sú

hugsun ekki liggja mjög fjarri. En þeir menn, sem eiga alt sitt undir sjávarútveginum, munu ekki verða hv. þm. Dala. (B. J.) þakklátir, ef honum nú tekst að spilla þessu máli hjer á þinginu. En jeg ber það traust til hv. deildar, að honum takist það ekki.

Forsætisráðherra (J. M.): Jeg hefi reynt að varast að vekja hjer deilur um þetta mál, eða rifja upp gamlar deilur um það. Jeg hygg best að láta þær liggja.

Hv. þm. Dala. (B. J.) segir, að stjórnin hafi ekki haldið það, sem hv. þm. Borgf. (P. O.) krafðist af henni. En jeg held, satt að segja, að ekki sje hægt að krefjast, að stjórnin haldi annað en það, sem hún hefir lofað.

Jeg veit alls ekki til þess, að Dön-um sje það áhugamál, að Íslendingar hafi ekki strandgæslu á hendi hjer. Jeg hefi einmitt heyrt það gagnstæða, að Dön-um sje ekkert fast í hendi með það. En hv. þm. Dala. (B. J.) hefir sjálfsagt eitthvað fyrir sjer í þessu, og ætti hann þá að geta fært einhverjar sannanir fyrir því.

Sami hv. þm. (B. J.) var að tala um tilboð um ódýr skip. Þetta er alveg satt. Það er enn hægt að fá ódýr skip, og það svo ódýr, að slíkt sýnist ekki vera fjárhagnum ofvaxið. Jeg tel ríkissjóði það t. d. ekki ofvaxið nú að kaupa skip fyrir 300—400 þús. krónur. En það má fá þau fyrir miklu minna. En útgerð slíks skips verður það erfiðasta, eins og jeg hefi áður drepið á.

Þar sem þessi hv. þm. (B. J.) var að tala um síld í Eyrarsundi, þá mun hv. þm. ekki vita nægilega mikið um það mál. Og jeg tel það alls ekki rjett af stjórninni að vera að hlaupa eftir allskyns lausatilboðum.

Annars er afstaða hv. þm. Dala. (B. J.) mjög svo skiljanleg í þessu máli, því hann álitur ekki þörf nema á einu skipi til strandvarna. Því er ekki von, að hann vilji kosta stórfje til að auka strandvarnirnar.

Hv. þm. Dala. (B. J.) hefir oft sagt, að ekki væri áriðandi að verja landhelgina. En allar þjóðir telja mjög áriðandi að verja ekki aðeins þrjár mílur, heldur í rauninni æskilegt að mega verja miklu stærra svæði, jafnvel 15 mílur, vegna þess, að veiðin skaðar svo ungvíðið.

Eftir að jeg hefi heyrt ummæli hv. frsm. (M. K.) og hv. þm. Borgf. (P. O.), get jeg ekki sjeð, að það sje svo ýkjalangt á milli þeirra, en jeg hygg, að það sje ekki óaðgengilegra fyrir hina komandi stjórn að taka við till. eins og hún er hjá hv. þm. Borgf. (P. O.).

Bjarni Jónsson: Nú hafa um stund tveir garpar veist að mjer, en það eru þeir hv. frsm. (M. K.) og hæstv. forsætisráðherra (J. M.). Jeg ætla þá að byrja á hæstv. forsætisráðherra, sem síðar talaði. Hann ljet sem hann vissi ekki, hvaðan mjer kæmi sú viska, að Danir vildu ekki, að Íslendingar hefðu hönd í bagga með strandvörnunum, en sagði þó, að jeg mundi geta sannað það, en auðheyrt var á málrómi hans, að það átti að skiljast svo, sem jeg gæti það ekki. En jeg get fullvissað hann um það, að jeg get sannað þessi ummæli mín, og það sem meira er, hann veit vel, að jeg get það. Hann fyrirgefur því, þótt jeg geri það ekki nú; það er altaf tækifæri til þess seinna. Hann undraðist, að jeg talaði um ódýrt tilboð á skipi til kaups. En 1919 kom fyrir þingið tilboð um kaup

á ágætu skipi fyrir 150 þús. krónur. Og það fylgdi tilboðinu, að borga mætti í síld, og loforð um að kaupa meiri síld. Hjer er því ekki að ræða um nein- ar 3—400 þús., heldur 150 þús. Þá kallaði hann þetta lausatilboð, en svo var ekki um þetta. Þetta tilboð kom frá Þýskalandi, beint frá stjórninni, fyrir milligöngu sendiherrasveitarinn- ar í Kaupmannahöfn. Jeg kalla það fullkomlega trygt tilboð, sem stjórn- in og fulltrúar hennar semja um. (M. G.: Hve nær kom tilboðið?). Það kom 1919. (M. G.: Því var því ekki tekið?). Það er betra fyrir hæstv. fjármálaráð- herra (M. G.) að spyrja meðstjórnanda sinn að því, ekki var jeg í stjórninni. Þetta tilboð liggur fyrir enn. (M. G.: Ósatt!). Það er satt. Á þinginu í fyrra kom það fyrir sjávarútvegsnefnd, og jeg hefi það heima hjá mjer.

Hv. frsm. (M. K.) sagði, að það væri misskilningur, að Íslendingar væru útilokaðir frá strandgæslunni með samningi þessum. En þá veit hann ekkert, hvað hann er að fara með. Það er víst, að Danir gera því aðeins nokk- urn samning, að við sjeum útilokaðir. Vilji hann hafa heimildarmann fyrir orðum mínum, þá er það sá danski ráðherra, sem situr í sömu nefndinni og jeg.

Sama hv. ræðumanni (M. K.) þótti undarlegt, að jeg skyldi minnast á síld í sambandi við þetta mál. Honum er líklega eins farið og skólapiltinum, sem aldrei skrifaði síld.

Þessu næst kom kafli hjá hv. frsm. (M. K.) um þm. Dala., svo fag- urlega saminn og vel hugsaður, og fluttur af svo mikilli andagift og mælsku, að sjálfur Cicero mundi hafa miklast af, ef hann væri hjer kom- inn og hefði tekist svo upp. Hann

sagði, að jeg mundi lítt hirða um landhelgisgæsluna vegna þess, að Dala-sýslu væri svo í sveit komið, að kjósendur mínir hefðu engan hag af henni. Fyrst og fremst er það misskilningur, að mínir kjósendur njóti ekki góðs af landhelgisgæslunni, því að þeir stunda veiðiskap utarlega við Breiðafjörð, og auk þess sækja þeir sjó hjer syðra. En þótt svo væri ekki, þá gætir hv. frsm. (M. K.) þess ekki, að Dalamenn myndu verða mjer reiðir, ef jeg aðhefðist nokkuð óviturlegt í máli þessu, því að engum mönnum er annara um sóma landsins en þeim, og hafa þeir sýnt það í mörgu. Hjer er um sóma landsins að ræða, og jeg álit, að hann sje í veði, ef íslenskur fáni fær ekki að blakta við hún á skipum þeim, sem gæta stranda landsins.

Fjármálaráðherra (M. G.): Það er aðeins lítið eitt, sem jeg ætla að segja. Út af þessu tilboði um strandvarnarskip, sem hv. þm. Dala. (B. J.) er altaf að tala um að hafi legið fyrir í fyrra og liggi fyrir enn, skal jeg geta þess, að jeg hefi hvorki sjeð það þá nje nú. Jeg get ekki heldur kallað það, að tilboðið liggi fyrir, þó að þessi hv. þm. (B. J.) hafi það geymt niðri í skúffu hjá sjer uppi á Lindargötu, eða hvar það nú er sem hann á heima. Auk þess er það ekki til annars en að slá ryki í augu manna að tala um, að tilboð liggi fyrir, þegar búið er að geyma það í þrjú ár, og ekkert er líklegra en að skipið sje löngu selt.

Jeg skal geta þess, að mjer virðist till. hv. þm. Borgf. (P. O.) aðgengileg. Hún heimilar stjórninni að gera samkomulag um mál þetta með sem bestum kjörum. Jeg skildi það á ræðu hans, að ef fje þyrfti til þessa, þá yrði það

greitt af sektafjenu, og álit jeg það rjett, því að fje er ekki fyrir í ríkis-sjóði til þess.

Forsætisráðherra (J. M.): Það er satt, sem hv. þm. Dala. (B. J.) segir um tilboðið; það hefir verið til og er víst til enn. Jeg fjekk, er jeg var í Kaupmannahöfn, tilboð um kaup á skipi, og þetta tilboð kom fyrir sjávarútvegsnefnd 1919 til athugunar. Og síðar mun það hafa verið endurnýjað á þinginu 1920 eða 1921, og komið þá fyrir sjávarútvegsnefnd. En annars hygg jeg, að þetta tilboð hafi ekki verið sjerlega aðgengilegt, ef farið hefði verið nánar út í það. Það barst um það leyti, er Þjóðverjar höfðu ekki ráð yfir sínum skipum, máttu ekki selja án leyfis bandamanna. Annars finst mjer óþarft að ræða þetta mál hjer á þessum stutta tíma, sem markaður er þessum umræðum. Það er enn hægt að fá jafngóð kaup á skipi, ef til útgerðar kemur.

Jón Þorláksson: Hv. þm. Dala. (B. J.) var eitthvað að orða sæmd landsins við þetta mál, og það gefur mjer til efni til að standa upp. Mín skoðun er sú, að þó að við höfum samið af okkur nokkurn hluta af okkar gömlu rjettindum með sambandslögunum, þá hefir á þessu sviði ekkert rjettindaafsal komist inn í lögin sjálf. Við áttum áður rjett á því, að Danir kostuðu einir gæslu fiskiveiða í íslenskri landhelgi; sá rjettur var vel fenginn, og þann rjett höfum við enn, samkvæmt sambandslögunum. Að því er snertir sæmd landsins í sambandi við þetta mál, þá tel jeg, að bæði skylda okkar og sæmd landsins útheimti, að við höldum nokkuð fast við þau rjettindi, sem við höf-

um, en afsölum okkur þeim ekki. Mjer virðist það alltildurkent, og síst borgið sóma vorum með því að gefa upp einhver rjettindi eingöngu vegna þess, að þau eru oss einhvers virði fjárhagslega.

Frsm. (Magnús Kristjánsson): Mjer var ekki vel ljóst, hvað hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.) átti við, er hann var að tala um uppgjöf rjettinda. Vænti jeg þess, að hann hafi ekki beint því að till. okkar. (J. Þ.: Nei, því var ekki þangað stefnt). Það er alt annað, sem okkar tillaga fer fram á, sem sje að komast á skynsamlegan hátt að hagkvæmum samningum við Dani um lendhelgisgæsluna.

Jeg þarf ekki miklu að svara hv. þm. Dala. (B. J.). Ræða hans gaf ekki mikið tilefni til þess. Vil þó taka það fram, að það er rangt hjá honum, að við afsölum okkur með þessu íhlutunarrjetti þeim, sem við höfum samkvæmt sambandslögunum. Það er barnaskapur að halda slíku fram.

Sami hv. þm. (B. J.) sagði, að jeg vissi ekki, hvað jeg væri að tala um. Jeg vissi það fyr, að hann hafði ekki mikið álit á mínu viti. Það er kunnugt, að hann álitur, að aðrir hafi ekki vit á neinu, en sjálfur þykist hann vita alt. Hvað svona gífurlegt sjálfsálit ætti að kallast, ætla jeg að láta aðra dæma um. Alt hjalt þessa sama þm. (B. J.), um tilboð var úti á þekju, og ætla jeg því að sneiða hjá því. Þetta ómerkilega tilboð hans hafa víst fáir tekið alvarlega. Þessi dallur var alls ekki nothæfur til strandvarna, og því alt of dýr. Það var einróma álit sjávarútvegsnefndar, að ekkert væri á tilboðinu að

græða. Svo það er lítil uppbygging í að ræða það lengur.

Jón Auðunn Jónsson: Jeg sje mjer ekki fært að samþykkja brtt. á þskj. 64 eða 66, af þeim ástæðum, að jeg er ekki viss um, að með samþykkt þeirra fáið það, sem okkur er nauðsynlegt, en það er bætt landhelgisgæsla þegar í stað. Jeg álit hættulaust að gefa stjórninni heimild til fjárframlaga í þessu skyni, en vona þó, að ekki þurfi til neinna verulegra fjárframlaga af okkar hendi að koma. Það vil jeg undirstrika og leggja fylstu áherslu á, að þeir samningar, sem gerðir kunna að verða við Dani í þessu máli, skerði á engan hátt rjett okkar til að auka landhelgisgæsluna, með fjárframlögum frá okkur, á þann hátt, sem við teljum okkur nauðsynlegt og hagkvæmt.

ATKVGR.

Brtt. 66. (ný tillgr.) samþ. með 19 : 7 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: J. S., J. Þ., M. G., M. P., P. O., P. Þ., S. St., St. St., Þorl. G., Þorl. J., Þór. J., Þorst. J., B. J., E. E., Gunn. S., H. K., Ing. B., Jak. M., B. Sv.

nei: J. B., M. J., M. K., Ó. P., Sv. Ó., E. Þ., J. A. J.

Brtt. 64. kom því ekki til atkv.

Till., svo breytt, samþ. með 21 : 5 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: M. K., Ó. P., P. O., P. Þ., S. St., St. St., Sv. Ó., Þorl. G., Þorl. J., Þorst. J., Þór. J., E. Þ., E. E., Gunn. S., H. K., Ing. B., J. A. J., J. S., J. Þ., M. G., M. J.

nei: M. P., B. J., Jak. M., J. B., B. Sv.

Till. afgr. til Ed.

Á 14. fundi í Ed., mánudaginn 6. mars, var till. útbýtt eins og hún var samþ. við síðari umr. í Nd. (A. 68).

Á sama fundi var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Of skamt var liðið frá útbýtingu till. — Afbrigði leyfð og samþ. án atkvgr.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Forseti (G. B.): Jeg vil geta þess, að hæstv. stjórn hefir vakið athygli mína á því, að sjerstaka nauðsyn beri til að hraða þessu máli og afgreiða það í dag, ef unt er. Nú stendur yfir 3. umr. fjárlaganna í danska þinginu, og þyrfti þessi till. að ná þeirri umr., og verður þess vegna að gera eitt af tvennu, víkja henni til hliðar, eða afgreiða hana í dag. Málinu mundi þó ekki hleypt í strand, þó að það biði til morguns, en jeg veit, að hv. þm. hafa fylgst svo vel með umr. í hv. Nd., að þeim er ljóst, hvað um er að ræða. Jeg vildi því leita þeirra afbrigða frá þingsköpum að halda fund að þessum fundi loknum og taka þar þessa till. til umr.

Halldór Steinsson: Þetta er svo mikilsvert mál, að leitt væri, ef hv. deild

gæfist ekki kostur á að athuga það grandgæfilega, en slíkt væri ekki hægt, ef ætti að hraða því svo mjög að afgreiða það með 2 umr. nú þegar. Það getur varla talist átölulaust að bera jafnáriðandi mál sem þetta svo seint fram, að ekkert ráðrúm sje til athugunar. Mjer skildist á hæstv. forseta, að málinu væri ekki hleypt í strand, þótt það biði til morguns, og væri sá frestur betri en enginn.

Forseti (G. B.): Það er rjett hjá hv. þm. Snæf. (H. St.), að það er leitt að þurfa að hraða málinu svo mjög, en við því verður ekki gert, sem komið er. Jeg hefi aðeins flutt deildinni orðsendingu hæstv. stjórnar, en það er á valdi hv. deildarmanna, hvort þeir vilja fresta málinu, t. d. þangað til í eftirmiðdag. Jeg teldi það heppilegra en að fresta því til morguns, en úr því verður fundurinn að skera.

Halldór Steinsson: Fresturinn til morguns er betri en enginn frestur, og þykir mjer sjálfsagt að taka þann kostinn heldur. Jeg vona, að hv. deildarmenn sjeu mjer sammála og hrazi ekki of mjög að þessu stórmáli að óþörfu.

Sigurður Jónsson: Jeg vil geta þess, að jeg fylgdist svo vel með umr. um þetta mál í hv. Nd., að fyrir mitt leyti tel jeg ekkert því til fyrirstöðu, að málið verði tekið fyrir í dag. Jeg býst einnig við, að flestum hv. deildarmönnum sje málið jafnljóst sem mjer af þeim umr., og mun jeg því greiða atkv. með þeim afbrigðum frá þingsköpum, að skotið verði á fundi um málið þegar í dag.

ATKVGR.

Till. um þau afbrigði frá þingsköp-um að taka till. til einnar umr. á öðrum fundi í dag, þegar að þessum fundi loknum, var síðan undir atkv. borin, að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: S. H. K., S. J., B. K., E. Á., G. G., G. Guðf., G. Ó., H. Sn., Jóh. Jóh., G. B.

nei: K. E., S. E., S. F., H. St.

Með því að $\frac{3}{4}$ hluta atkv. þurfti til samþykktar, eða $10\frac{1}{2}$ atkv., voru afbrigðin feld.

Á 15. fundi í Ed., þriðjudaginn 7. mars, var till. tekin til einnar umr. (A. 68).

Fjármálaráðherra (M. G.): Jeg hjelt, að einhver mundi taka hjer til máls, en úr því að útlit er fyrir, að svo verði ekki, ætla jeg að taka það fram, að breyting sú, sem gerð var á till. í hv. Nd., er meira en orðabreyting, en þó ekki eins mikil efnisbreyting og ef til vill lítur út fyrir. Það var tilætlun þess manns, sem flutti till. eins og hún nú er orðuð, að reynt væri að hafa 2 skip sem lengst á ári hverju, og ef það kostaði fjárframlög, þá yrði fjeð tekið af sektum. Þetta hygg jeg að sje tilætlun mikils meiri hluta hv. Nd., því að þessu var ekki andmælt. Þetta fje ber ekki að leggja fram nema nauðsyn beri til, en ef til þess kemur, verður það tekið úr landhelgisjóði, en ekki úr ríkissjóði, og til þess þarf þá vitanlega sjerstaka heimild þingsins.

Halldór Steinsson: Jeg hefði helst kosið, að ekki hefði verið ástæða til

að flytja þessa till., og sú ástæða hefði að líkindum ekki verið fyrir hendi, ef þetta mál hefði verið rætt með meiri stillingu og gætni en raun varð á á síðasta þingi. En eitthvað verður að gera í þessu máli, ef fiskiveiðar vorar eiga að haldast við og heil þorp eiga ekki að leggjast í eyði vegna þess, að botnvörpungar hafa þurasið fiskimiðin. Undanfarin ár, fram að árinu 1921, hafa strandvarnir verið í hinu mesta ólagi, og vil jeg ekki kenna það Dön-um einum, heldur eiga íslensk stjórnarvöld hjer mikla sök á máli. Fram að 1921 hafa þau sýnt lítinn áhuga á því að halda fram kröfum og rjetti Íslendinga í þessu efni, og jeg geri ráð fyrir, að Dön-um hefði engu að síður verið ljúft að bæta úr vörninni þá, sem nú, þetta síðasta ár, og við það hefði sparast mikið fje, sem hefir beinlínis verið rænt af fátækum íslenskum fiskimönnum, vegna yfirgangs erlendra og innlendra botnvörpunga. En það tjáir ekki að harma það liðna, enda hafa bæði Danir og stjórnin reynt að bæta úr þessu með áhuga þeim, sem þau hafa sýnt á síðasta ári. Vörnin hefir verið margfalt betri en undanfarið, þó að hún sje enn langt frá því að vera fullkomin, enda er ekki hægt að búast við slíku af einu skipi. Við höfum verið svo hepnir að fá fyrir foringja á Islands Falk ágætan mann, sem kunnugur er högum Islands og hefir sýnt staka árvekni í starfi sínu. Hann hefir altaf verið til taks þegar á hefir þurft að halda, eftir því sem unt var, en eitt skip getur ekki komist yfir að verja alla landhelgi Islands.

Það er tekið fram í 8. gr. sambandslaganna, að Danir skuli annast hjer strandvarnir, en í athugasemdum við

Þá grein er það tekið fram, að þeir skuli haga þeim svo, sem verið hefir áður en sambandslögin gengu í gildi. Það getur því verið álitamál, hvort Danir telji sjer skylt að annast aukna gæslu, en ef það ætlar að verða málinu til falls, þá tel jeg illa farið, að seinni hluta till. var slept í hv. Nd. Við verðum að fá þessu kipt í lag, þó að það verði ekki með öllu kostnaðarlaust. Jeg veit, að allir þeir, sem sjeð hafa blómleg þorp og kaupún verða að eyðistöðum, með öreigalýð, vegna yfirgangs botnvörpunga, eru mjer sam-mála í þessu efni. Þeir hljóta að hugsa og tala eins og jeg. Jeg vil því skora á stjórnina, að hún beiti sjer fyrir því, að Danir auki strandgæsluna, og ef þeir verða ekki við þeim tilmælum vor-um, vona jeg, að það svar komi nógu tímanlega til þess, að þetta þing geti tekið til sinna ráða. Það er sjerstaklega áriðandi, að lipur samvinna eigi sjer stað milli Dana og Íslendinga í þessu máli. Eins og það er sjálfsagt, að við höldum fast við þann rjett, sem við höfum samkvæmt sambandslögun-um, eins er það fjarstæða, og aðeins til að spilla málstað okkar, að halda fram með uppblásnum þjóðernisremb-ingi ímynduðum kröfum, sem hvergi eiga heima nema í skýjunum. Jeg segi þetta af því, að því miður hefir áður hjer á þingi verið sagt ýmislegt í þessu máli, sem betur hefði verið ósagt.

Fjármálaráðherra (M. G.): Jeg vil taka það fram, að jeg tala hjer vegna þess, að hæstv. forsætisráðherra (J. M.) er veikur og getur því ekki sjálf-ur borið hönd fyrir höfuð sjer. Jeg hefi ekkert að athuga við ræðu hv. þm. Snæf. (H. St.), nema þar sem hann liggur stjórninni á hálsi fyrir fram-

kvæmdir í þessu máli. Þar verð jeg að álíta, að hann fari með órjett mál. Jeg ætla mjer ekki að fara að verja gerðir fyrverandi stjórna, heldur þeirrar, sem nú situr að völdum. Árið 1920 varð landsstjórnin að fá kol hjá varð-skipinu handa skipi, sem sent var til Norðurlandsins, til þess að flytja fóð-urbirgðir til varnar skepnufelli vegna harðinda. Varðskipið hlaut því að tak-marka ferðir sínar til fiskiveiðaeftir-lits, og jeg skil ekki, að stjórninni verði legið á hálsi fyrir þetta. Og það er mjer óhætt að segja, að þeir, sem höfðu stjórn strandgæslunnar á hendi síðastliðið ár, hafa verið samtaka og látið sjer ant um, að alt gengi sem best. Og það hefir aldrei staðið á stjórninni að sýna lipurð í þessu máli, en í því efni er einmitt þinginu áfátt, og hefði það sýnt lipurð í málinu í fyrra, mundi hafa verið óþarft að taka málið til meðferðar nú.

Karl Einarsson: Við nefndarmenn-irnir í sjávarútvegsnefnd höfum kom-ið okkur saman um það að koma ekki með neitt nefndarálit, og við höfum allir óbundin atkvæði. Það, sem jeg segi, er því aðeins frá mínu eigin brjósti.

Það fyrsta, sem jeg tók eftir í þessu máli, er það, að jeg sá, að till. er al-gerlega óþörf. Það eru til lög, sem heimila stjórninni að leigja eða kaupa skip til strandgæslu, og getur hún því samið við Dani eins og aðra.

Því hefir verið haldið fram, að gæsl-an í fyrra hafi verið betri en áður, þar sem tvö skip hafi verið höfð við gæsluna. En þar eð aldrei var nema eitt skip í senn til eftirlitsins, þá var það auðvitað ekki betra en svo oft áður, er dugandi foring hefir verið með

skipið, sem jeg veit ekki annað en ætíð hafi verið.

Þó að þessi till. næði fram að ganga, og Danir legðu til annað skip, þá tel jeg þær varnir engan veginn fullnægjandi nje viðunandi. Þær varnir, sem nú eru, eru ekki til að verja fiskimið skemdum, heldur aðeins til að ná í fje handa ríkissjóði. Með öðrum orðum: Strandvarnirnar eru kák og ekkert annað. Til þess að þær hafi þýðingu þarf skipið að vera á þeim svæðum, þar sem veiðar eru, og hefir þetta verið svo oft tekið fram, að það ætti öllum að vera ljóst. Jeg hygg það ekki frekar Dönum en stjórninni að kenna, hvernig varnirnar hafa verið frá því fyrsta. Skipin koma aðeins snöggvast og hitta stundum eitt, stundum tugi skipa við veiði, og taka þá auðvitað það, sem þau geta, en svo koma þau ekki aftur næsta hálfan mánuðinn eða lengur. Þetta vita sjómennirnir og haga sjer auðvitað eftir því. Þetta er margra ára óhrekjandi reynsla. Sje þessi till. samþ., þá er það aðeins áskorun til stjórnarinnar að hegða sjer eins og lög mæla fyrir, og því sama, hvort till. stendur eða fellur. En í því get jeg ekki verið sammála hæstv. fjármálaráðherra (M. G.), að nokkur heimild sje fyrir því að veita hjer fje úr ríkissjóði. Jeg verð að taka það fram, viðvíkjandi ræðu hv. frummælanda (H. St.), að jeg tel það órjett, sem hann ljet sjer um munn fara, að strandgæslan hefði verið betri í fyrra heldur en nokkurn tíma áður. Jeg verð að segja það, að hún er bæði nú og áður alveg eins góð. Í fyrra vetur var engin strandgæsla fyrir sunnan land frá hálfu varðskipins, og hefir það mäske ekki þótt þörf vegna s.s. „þór“. En þegar hann fór til Reykjavíkur til að fá sjer kol,

þá fylltist alt af skipum. Þá kom beiðni um að fá varðskipið, sem þá var líka að taka kol og vatn. Er það kom, þá hafði það nóg að starfa, en misti auðvitað mörg skip, sem sek voru. Þetta sannar þá reglu, að skipið má ekki koma aðeins snöggvast til veiðisvæðanna og vera svo í burtu í tvær til þrjár vikur samfleytt. Það er engin gæsla. Þetta sannar, að gamla fyrirkomulagið er óhafandi, og gerir ekki annað en útvega nokkra peninga í landssjóð, og þetta er ekki síst stjórninni að kenna. Af öllu þessu verð jeg því að vera á móti þessari till. Hún er algerlega óþörf, þar sem stjórnin hefir næga heimild áður. Hvað viðvíkur strandvörnum nú, þá er ekkert hægt að miða við stríðsárin. Þá hættu Engendingar svo að segja alveg veiði hjer við land, Frakkar og Þjóðverjar sáust ekki, en þessar þrjár þjóðir stunduðu hjer allar veiðar áður og eru nú allar byrjaðar á ný. Jeg tel rjett að fella till., en ráða fram úr málinu á annan hátt, enda hafa aðrar till. komið fram til sjávarútvegsnefndar. Þessi till. mundi líka mjög sennilega verða misskilin af deildinni og þinginu, því þó að svo fari, að við fáum tvö skip, þá er það engan veginn fullnægjandi. Íslenska stjórnin þarf að ráða yfir mörgum skipum til varna landhelginnar, en það fæst ekki með þessari till. Ef stjórnin vill framkvæma lögin og semja um skip, þá þurfa þau ekki hvert að hafa marga tugi manna innanborðs, heldur aðeins fáa menn. Jeg er algerlega samþykkur hv. þm. Snæf. (H. St.), að það sje aldrei ofborgað, ef það tekst að útrýma ólöglegum veiðum úr landhelginni, en það þarf líka að hafa eftirlit með veiðinni utan landhelgi, hjer eins og annarsstaðar í heiminum.

Halldór Steinsson: Jeg verð að segja það, að jeg get ekki fylgst með skoðunum hv. þm. Vestm. (K. E.), sem aðeins sjer eina hlið á málinu og virðist telja aðra strandvörn þýðingarlausu en þá, að mörg skip, rekin á landsins kostnað, sjeu látin annast gæsluna. Ef við athugum þetta dálítið nánar, þá sjáum við, hversu fráleitt þetta er. Minna en 7—8 skip kæmumst við ekki af með til að annast strandvarnir kringum allt landið á þennan hátt, og vil jeg því spyrja hv. þm. (K. E.), hvernig þjóðin fer að halda uppi slíkum vörnum eða eftirliti. Auðvitað játa jeg það, að með þessu fyrirkomulagi væri landhelgin best trygð, en allir sjá, að þetta er óframkvæmanlegt. Ríkið hefir aldrei bolmagn til þess. Jeg get ekki verið því fylgjandi, að ekkert gagn sje í 1 eða 2 skipum, veit vel, að sú vörn er ekki eins fullkomin og hún ætti að vera, en er þó svo góð, að vel má við una. Það kann vel að vera, að strandgæslan við Vestmannaeyjar hafi ekki verið góð nú upp á síðkastið, en það verð jeg að segja, að fyrir Vesturlandinu hefir hún verið svo góð, að telja má, að við höfum aldrei orðið hennar varir fyr en nú, eða 1921.

Karl Einarsson: Hv. þm. Snæf. (H. St.) hefir algerlega misskilið mig, þar sem hann heldur því fram, að jeg álití, að við þurfum að hafa 7—8 skip, eða þaðan af fleiri. Meira en 3 skip, 2 bundin við fast svæði, en 1 laust og liðugt, álit jeg alls ekki að þurfi fyrst um sinn. Hjer hagar svo til, að fiskveiðar eru mestar fyrir norðan og vestan land á sumrum, en sunnan og vestan á vetrum. Að okkur sje algerlega ókleift að vernda þessar veiðar

get jeg ekki sjeð, og að senda varðskipið fram til miðanna álit jeg betra en að láta það liggja inni á höfn. Það er vitanlega rjett, að við þurfum 1 gott og vandað skip, en hin tvö þyrftu ekki að vera eins dýr eða hraðskreið. En jeg skal ekki fara nánar út í það að lýsa því, en sje ekki, að við hv. þm. Snæf. (H. St.) stöndum á svo öndverðum meið, sem hann lætur, og skil því alls ekki þennan skrípaleik hans. Jeg vil ekki fara að betla um það hjá Dön-um, sem þeim ber engin skylda til að veita okkur. Jeg sagði aldrei, að strandgæslan hefði verið verst í fyrra, en það get jeg sagt, að hún hefir oft verið eins góð og betri. Jeg veit vel, að skipið leiddi oft hjá sjer strandvarnir vegna skipsins „Þórs“, og lýsti foringinn meira að segja yfir þakklæti sínu fyrir að vera laus við að fara til Vestmannaeyja eða suður fyrir. Sje mönnum það ekki ljóst áður, þá vil jeg geta þess, að þór gerði ómetanlegt gagn með því að vera á sveimi utan við landhelgina og gefa botnvörpungum bendingar hvar netin væru, sem þeir auðvitað vildu ekki skaða. Hefði hann ekki verið þar, hefðu botnvörpungarnir farið í netin og eyðilagt þau. Hjer er ekki beitt neinu valdi, heldur er illu afstýrt með hjálp og góðum bendingum. Auk þessa er álitíð, að verið hafi ránsmenn hjer á ferðinni, en ekkert borið á þeim í fyrra eða upp á síðkastið.

Fjármálaráðherra (M. G.): Hv. þm. Vestm. (K. E.) talaði um það, að til væri viðtæk heimild fyrir stjórnina til að auka strandgæsluna, en þó að svo sje, þá er ekkert fje til að nota hana. Það þýðir ekkert að ræða um það að sinni að taka að sjer strandvarnirnar.

En þar sem hv. þm. Vestm. (K. E.) fór að blanda þór inn í, þá verð jeg að álíta, að það mundi aðeins verða lítið svæði, sem hann næði yfir, þar sem hann er ekki hraðskreiðari en hann er. Annars komst hv. þm. (K. E.) út fyrir efnið, þar sem hann fór að tala um gæslu veiðarfæra utan við landhelgi. Hann gerði dönsku varðskipunum rangt til, þar sem hann sagði, að þau kæmu aðeins endrum og sinnum til fiskistöðvanna, og botnvörpungar vissu jafnan, hvar það væri. Það er ekki nema örskammur tími síðan varðskipið sannaði hið gagnstæða á Vestfjörðum og tók 2 eða 3 togara. (K. E.: það var kallað). Það er ekki rjett. Eins og hv. þm. Snæf. (H. St.) tók fram, þá þarf að hraða afgreiðslu þessa máls sem allra mest, og vona jeg, að það verði nú samþykkt hjer.

Halldór Steinsson: Aðeins stutt athugasemd. Hv. þm. Vestm. (K. E.) komst svo langt nú í síðari ræðu sinni, að eigi myndi þurfa nema þrjú skip til nægilegrar landhelgisgæslu, og væru tvö þeirra „stationeruð“, en eitt laust. En þarna fer hv. þm. (K. E.) beinlínis með öfgar, því að vitanlegt er, að þegar t. d. vetrarvertíð er í Vestmannaeyjum, þá eru einnig ágætar vertíðir bæði á Vesturlandi og Norð-Austurlandi. Væri því alveg óumflýjanlegt, ef fullkomið gagn ætti að vera að landhelgisgæslunni, að hafa mörg skip til eftirlitsins, helst ekki færri en 6—8. En hvað sem þessu líður, þá tel jeg alveg sjálfsagt að samþykkja till. eins og hún liggur fyrir.

Karl Einarsson: Aðeins stutt athugasemd.

Jeg sagði ekki, að jeg teldi landhelg-

isgæslunni fullborgið með því að hafa þrjú skip. Það, sem jeg sagði, var, að jeg teldi henni sémilega fyrir komið með því að hafa þrjú skip, tvö „stationeruð“ og eitt laust, sem kalla mætti hvert sem vera vildi.

En þó að bátar væru hafðir til eftirlits inni á fjörðum, eins og t. d. Breiðafirði, þá ætti það ekki að vera svo tilfinnanlegur kostnaður, að það væri eigi vel kleift, og ef hv. þm. Snæf. (H. St.) reiknar, að það þurfi 6—7 skip með þeim, þá erum við á sama máli. (H. St.: Nægði slíkt eftirlit fyrir Vestmannaeyjar?). Nei, en slíkt ætti að nægja úti á miðunum innfjarða, til leiðbeiningar. En jeg ætlast til, að lausa skipið gæti haft fullkomið eftirlit á Faxaflóa. Og eins og nú er háttað samgöngum hjá okkur, er jeg viss um, að þremur skipum ætti að vera hægt að annast landhelgisgæsluna, svo að hún væri í nokkru lagi.

Jeg vil því halda því fast fram, að botnvörpuútgerð, sem rekin er með það fyrir augum að veiða í landhelgi, væri með öllu dauðadæmd, ef landhelgisgæslunni væri þannig fyrir komið.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 11 : 1 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem

ályktun Alþingis.

(Sjá A. 77).

2. Innlend skiftimynt.

Á 7. fundi í Nd., fimtudaginn 23. febr., var útbýtt

Tillögu til þingsályktunar um innlenda skiftimynt (A. 30).

Á 8. fundi í Nd., föstudaginn 24. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 9. fundi í Nd., laugardaginn 25. febr., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Magnús Jónsson): Jeg get verið stuttur um þetta efni og að mestu vísað til greinargerðarinnar á þskj. 30.

Málið er ofureinfalt. Eins og mönnum er kunnugt, hafa smápeningar horfið svo úr umferð, að til vandræða horfir, einkum hjer í Reykjavík. Þó að þetta sje ekki eitt af okkar mestu vandræðamálum nú, eru óþægindin að því samt mikil. Smámyntin hefir verið flutt út úr landinu vegna yfirfærsluvandræðanna og munarins á genginu. Krónur og smásilfur er horfið, og mun þar ekki vera um að kenna stærri verslunum, heldur þeim, sem lítið hafa haft með höndum.

Það er óþarfi að lýsa óþægindunum, sem af þessu stafa, sem auðvitað koma verst niður á verslununum. Geta þær jafnvel oft tapað smáupphæðum, sem eigi heimtast inn, af því að skuldin er svo lítil, að ekki tekur því að setja hana á reikning. Menn hafa reynt að notast við frímerki, sem er afar-óþokkalegur gjaldmiðill, eða smáseðla, sem menn hafa gefið út sem einskonar skuldabryjef, hljóðandi upp á nokkra aura. En slíkt er í sjálfu sjer enginn gjaldeyrir, þó að menn hafi neyðst til að taka við því. Auk þess getur þessi

hörgull á smápeningum beinlínis ráðið nokkru um verðlag á varningi og fleiru. Menn neyðast til að láta verðið standa á krónu, af því að eigi er til skiftimynt.

Einfaldasta ráðið til að bæta úr þessu er að koma sjer upp skiftimynt, er eingöngu gildi innanlands. Í rauninni var byrjunin til þessa þegar gerð með útgáfu krónuseðlanna, en nú er svo komið, að það er hjer um bil ómögulegt að gefa til baka af krónunni. Það er þá þannig aðallega 10 aurar og 25 aurar, sem þörf er á. Krónuseðlana hafa menn og geta notast við, þó að eigi sjeu þeir þokkalegir, og síst er þeir eru farnir að þvælast. Sömuleiðis er nægur kopar til; hann hefir sýnilega reynst óhandhægur til útflutnings.

Jeg býst ekki við, að neinar verulegar mótbárur komi fram gegn þessari tillögu. Jeg hefi talað við fróða menn í þessum efnunum, og hafa þeir ekki sjeð henni neitt til fyrirstöðu. Helst væri hægt að berja við, að Svíar, Norðmenn eða Danir gætu neitað að taka við peningum, sem ekki giltu nema á Íslandi, er þeir borguðu með sinni eigin mynt. En hjer er aðeins um smámuni að ræða, því strax þegar safnast í krónu, geta menn fengið seðil.

Hjer er ekki að ræða um að taka að sjer myntsláttuna samkvæmt ákvæðunum 9. gr. sambandslaganna, heldur eingöngu að greiða úr óþægindum innanlands. Enda mundi myntslátta ekki hjálpa neitt í þessu efni. Sú mynt, sem slegin yrði og gjaldgeng væri í Skandinavíu, mundi flytjast út jafnt og hin hefir gert það. Eru mýmörg dæmi þess, þar sem gengismunur er, t. d. í Danmörku og Svíþjóð.

Jeg skal svo ekki fjölyrða meira um þetta efni, en vona, að hv. deild taki

vel í það og feli landsstjórninni framkvæmdir á því.

Fjármálaráðherra (M. G.): Í tillögunni, sem fyrir liggur, er ekki bent á aðra leið út úr vandræðunum en myntsláttu, en jeg álit það mál alveg órannsakað, hvort ekki eru til aðrar leiðir. Mjer finst því ekki úr vegi að vísa málinu til viðskiftamálanefndar.

Stjórninni hefir borist brjef frá kaupmannaráðinu í Reykjavík, þessu máli viðvíkjandi. Stjórnin fól sendiherranum í Kaupmannahöfn að grenslast eftir, hvort eigi mundi tiltækilegt að slá járnmynt, og hvað það mundi kosta. Hefir hann sent símskeyti um málið þess efnis, að járnmynt væri talin óheppileg; henni væri hætt við ryðgun, og væri auk þess litlu ódýrari en nikkelpeningar. Jeg held því, að önnur leið væri heppilegri út úr þessum vandræðum, sem sje að nota frímerki í gagnsæjum umslögum. Eru þau miklum mun ódýrari, og get jeg ekki sjeð, að það sje neitt neyðarúr-ræði að notast við þau.

Jeg hefi hjer í höndunum franskan pening. Það er frímerki, sem gildir 25 centimes; yfir því er gagnsæ plata, en að aftanverðu auglýsing frá kaupmanninum, sem hefir sett það í umferð. Fyrirkomulagið er þannig, að ríkið selur kaupmönnum frímerkin, er þeir svo setja út í umferð, og nota jafnframt til auglýsinga fyrir varning sinn. En ríkið leysir þau að sjálfsögðu inn með nafnvirði, þegar krafist er.

Jeg ræð til, að mál þetta verði athugað vel og gangi til atvinnumálanefndar.

Magnús Jónsson: Jeg skal taka það Alpt. 1922, D. (34. löggjafarþing).

fram, að tilgangur frv. er aðeins að bæta úr þeim vandræðum, sem menn eiga nú við að búa, en mjer er sama um, á hvern hátt það er gert. Jeg hefi því ekkert á móti, að málinu sje vísað til nefndar. En hvað snertir hinar aðrar leiðir, sem hæstv. fjármálaráðherra (M. G.) mintist á, þá álit jeg dálítið varhugavert að nota frímerki. Að minsta kosti væri heppilegra, að það væri þá ekki altaf verið að skifta um þau, eins og átt hefir sjer stað að undanfögnu. Eins og jeg tók fram áðan, hefi jeg ekkert á móti, að málinu verði vísað til nefndar, en jeg hygg, að það sje ekki heppilegt að vísa því til viðskiftamálanefndar, því hún hefir æðimörg stórmál með höndum, og hætt er við, að málið mundi þurfa að bíða nokkuð þar. Jeg geri því að tillögu minni, að málinu verði vísað til fjárhagsnefndar.

Fjármálaráðherra (M. G.): Mjer er það ekkert kappsmál, að málinu verði vísað til viðskiftamálanefndar, en jeg held þó varla, að hún hafi svo mikið að starfa, að einn eða tveir menn af þeim tólf, sem skipa hana, geti ekki fengið tíma til þess að athuga þetta mál.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 15 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 15 shlj. atkv. og til viðskiftamálanefndar (sjá A. bls. 663) með 13 : 7 atkv.

Á 27. fundi í Nd., mánudaginn 20. mars, var till. tekin til síðari umr. (A. 30, n. 119).

Frsm. (Magnús Jónsson): Samvinnunefnd viðskiftamála hefir haft till. þessa til meðferðar og birt álit sitt á þskj. 119. Í þessu álit er að vísu tekið flest það fram, sem máli skiftir um þessa till., en af því að þetta er smámál, og hv. þm. hafa ef til vill ekki kynt sjer það, ætla jeg að fara um það nokkrum orðum.

Í sambandi við þetta mál má benda á tvö atriði. Annað er það, hvort þörf sje á innlendra skiftimynt, sem ekki sje hætt á að hverfi úr umferð. Í greinargerð frv. er minst á vandræði þau, sem orðið hafa vegna skorts á þessari mynt, og nefndin hefir rannsakað það mál og komist að raun um, að þær umkvartanir, sem orðið hafa, eiga við rök að styðjast. Og nefndin gerir jafnvel meira úr þessum vandræðum en gert var í upphafi. Menn víða að sjer smápeningum, vegna þess, að þeir eru gjaldgengir erlendis án af-falla, og þannig hafa smápeningarnir horfið af markaðinum smátt og smátt. Á það má einnig benda, sem ekki var tekið fram í upphafi, að það kostar ríkissjóð allmikið fje að afla þessara smápeninga, og það kostar hann meira, eftir því sem hann reynir betur að fullnægja þörfinni. Ríkissjóður þarf sem sje að kaupa þessa peninga í Danmörku með gengi danskrar krónu, en lætur þá hjer af hendi með gengi íslenskrar krónu, og verður af þessu drjúgur kostnaður. Ríkissjóður hefir sem von er reynt að hliðra sjer hjá því að kaupa þessa mynt, og er því ekki annar vegur til þess að fá leyst úr þessum skorti en sá, sem bent var á við 1. umr., að búa til innlenda skiftimynt.

Þá er hitt atriðið, hvernig eigi að

afla þessarar myntar, og mætti þar benda á þrjár leiðir. Fyrsta er að gefa út smærri seðla en krónuseðla. En ef nánar er að gætt, er þetta ekki álit-leg leið. Krónuseðlarnir eru ekki vel sjeðir. Þeir geymast illa, verða ljótir óg óþrifalegir og ganga úr sjer og eyðileggjast. Það virðist því ekki glæsi-legt að ganga lengra á þeirri leið. Þá er önnur leiðin, að nota frímerki í sjer-stökum umbúðum. Þetta hefir verið reynt erlendis, t. d. í Frakklandi, og gefist vel. Þessi skiftimynt er ekki óhandhæg og er ríkinu ekki dýr, að minsta kosti ekki þar, því að einstök verslunarfyrtæki hafa lagt til umbúð-irnar ókeypis, gegn því að fá að aug-lýsa á þeim. Hjer kynnu að verða örð-ugleikar á þessu, og þyrfti þá sjerstak-ar umbúðir, og þá gætu farið að auk-ast útgjöldin. Sjerstakar vjelar þarf til þess, fólksald o. s. frv., með öðr-um orðum heilt atvinnubákn, því að umbúðir þyrfti svo hundruðum þús-unda skifti, ef fullnægt ætti að vera þörfinni. Eins væri ekki víst, að þess-ar umbúðir gætu komið svo fljótt sem þörf er á. Þriðja leiðin mun því verða heppilegust, að gefa út málmmynt. Smápeningar úr málmi verða handhæg-astir, og kostar ekki mikið umstang að slá þá eða fá þá slegna. Stjórnin, sem frá var að fara, hefir undirbúið þetta mál, leitað upplýsinga hjá sendiherran-um í Kaupmannahöfn um kostnað og fleira. Hann áleit heppilegast að hafa peningana úr nikkel. Járn er endingar-verra, ryðgar og gengur úr sjer, og kostnaðarmunur er enginn, svo telj-andi sje. Það mundi kosta um 4 aura að slá hverja mynt. Það mundi vera hæfilegt að slá um 300 þús. af hverri tegund, og ef teknar væru tvær tegund-

ir, tæyringar og tuttuguogfimmeyringar, þá næmi það 24 þús. kr., en verð peninganna yrði 105 þús. Ef flutningskostnaður o. fl. væri áætlaður um eitt þús. kr., þá væri mismunurinn 80 þús., sem yrði rentulaust lán ríkissjóðs, þar til leysa þyrfti inn peningana. En svo ber þess að gæta, að mikið af þeim mundi fara forgörðum, miklu yrði safnað af einstökum mönnum, eitthvað týndist og menn mundu ekki átta sig á að leysa inn peningana í tíma. Það mundi varla koma meira í leitirnar en svo, að það, sem eftir yrði, vægi upp á móti kostnaðinum. Hjer er því engin óvissa, kostnaðurinn verður aldrei meiri en þetta, sem hjer hefir verið áætlað, og líklegt er, að hann náist allur upp. Nefndin verður því að leggja til að skora á stjórnina að slá smápeninga úr nikkel. Málið kostar lítið vafstur, stjórnin lætur slá þessa peninga, líklega helst í Kaupmannahöfn, og þeir koma á markaðinn smátt og smátt, þegjandi og hljóðalaust. Nefndin ætlast ekki til, að slegnar verði nema tvær tegundir; krónunni hefir verið slept, vegna þess, að nú eru til mótin fyrir krónuseðlana, og kostar því til-
tölulega lítið að endurnýja þá mynt.

Jeg vona, að hv. deild fallist á till., og býst ekki við, að deilur eða langar umr. þurfi að verða um hana.

ATKVGR.

Till. samþ. með 20 shlj. atkv. og afgr. til Ed.

Á 25. fundi í Ed., þriðjudaginn 21. mars, var till. útbýtt eins og hún var samþ. við síðari umr. í Nd. (A. 30).

Á 26. fundi í Ed., miðvikudaginn 22.

mars, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 27. fundi í Ed., fimtudaginn 23. mars, var till. tekin til fyrri umr.

Frsm. (Halldór Steinsson): Jeg vil aðeins taka það fram, að fyrir málinu eru færð svo glögg rök í nefndarálitinu, að jeg hefi þar engu við að bæta. Vöntun á smápeningum er, eins og allir vita, orðin mjög tilfinnanleg hjá okkur, og ættu allir að vera sammála um það, að þörf sje að bæta úr þeim skorti. Þó að bankarnir hafi flutt inn um 40 þúsund krónur í smápeningum, þá eru þeir jafnharðan fluttir aftur út úr landinu. Nú er svo komið, að ekki er hægt að hafa smáviðskifti, nema að kaupandi eða seljandi þurfi að greiða hinum í frímerkjum. Þó að það sje að vísu engin frágangssök, þá vilja þó frímerkjin týna tölunni, ef hirðusemin er ekki því meiri.

Það er vísast, að það kosti ríkissjóð dálítið að fá nýja skiftimynt, en hann tapar líka á því að kaupa útlenda smápeninga fyrir danskar krónur og selja þá svo aftur fyrir íslenskar. Málið er svo ljóst, að jeg álit, að það þurfi ekki frekari skýringa við.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 13 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 13 shlj. atkv.

Á 28. fundi í Ed., föstudaginn 24. mars, var till. tekin til síðari umr. (A. 30).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 13 shlj. atkv. og afgr. sem

ályktun Alþingis.

(Sjá A. 150).

3. Lánveitingar úr Ræktunarsjóði.

Á 36. fundi í Nd., fimtudaginn 30. mars, var útbýtt

Tillögu til þingsályktunar um lánveitingar úr Ræktunarsjóði (A. 172).

Á 37. fundi í Nd., föstudaginn 31. mars, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 39. fundi í Nd., mánudaginn 3. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Jón Auðunn Jónsson): Jeg hefi engu að bæta við það, sem stendur í greinargerð till. Allir vita, að lánsfje vantar tilfinnanlega. Margir menn hafa lagt í kostnað við jarðrækt og fleira og vonað að fá lán úr Ræktunarsjóði, en sú von hefir brugðist. Bankarnir hafa ekki getað bætt úr þessu, og þá sist með hagfeldum lán-um. Þess vegna er ófært að stöðva nú allar lánveitingar úr Ræktunarsjóði, enda liggja nú fyrir lánbeiðnir með langflestá móti.

Jeg hefi lauslega minst á till. við

hæstv. atvinnumálaráðherra (Kl. J.), og skildist mjer, að hann væri ekki á móti henni. Jeg vona því, að hv. deild samþykki till.

Atvinnumálaráðherra (Kl. J.): Það er rjett hjá hv. flm. (J. A. J.), að jeg er ekki á móti þessari till. En þó er alls ekki víst, að hægt verði að sinna henni. Svo sem hv. þm. er kunnugt, var það ákveðið á síðasta þingi, að Ræktunarsjóður skyldi leggja hinum væntanlega Ríkisveðbanka eina miljón króna í skuldabrfjefum eða peningum. Nú er það augljóst, að betra er fyrir bankann að fá nokkuð í handbæru fje, og því mun fráfarandi stjórn hafa ákveðið að hætta að lána. En hitt er mjer ókunnugt, hvers vegna hún ljet svo ekki stofna bankann.

Eftir síðasta reikningi sjóðsins á hann alls yfir miljón króna. Þar af eru 286 þús. kr. í peningum, sem standa inni á vöxtum í Landsbankan-um. Það er því handbært talsvert fje, ef bankinn verður ekki stofnaður fljótlega, en um það get jeg ekkert sagt að svo stöddu.

Flm. (Jón Auðunn Jónsson): Jeg held, að þessi till. komi ekki í bága við lögin um Ríkisveðbankann, því að þar stendur, að Ræktunarsjóðurinn skuli leggja þetta fje fram í skuldabrfjefum eða peningum, en ekki ákveðið, hve mikið af hvoru. Og jeg sje enga ástæðu til að hætta að lána úr Ræktunarsjóði, meðan þessi banki er ekki stofnaður. Sjóðurinn var stofnaður til þess að hlynna að jarðrækt, en það er bankinn ekki sjerstaklega, vegna þess, að hjer í hv. deild voru í fyrra feldar brtt. á Ríkisveðbankafrumvarpinu, sem gengu í þá átt

að tryggja landbúnaðinum forgang að lánum úr bankanum.

Jakob Möller: Það er dálítið erfitt að taka afstöðu til till., þar sem hæstv. stjórn hefir ekki tekið ákvörðun um það, hvort hún stofnar Ríkisveðbankann eða ekki. En þar sem mjer er ljóst, að það ljettir undir við stofnun bankans, ef fje nokkurt er handbært, og þar sem jeg líka vil, að stjórnin geri gangskör að því að stofna bankann sem fyrst, þá get jeg ekki fylgt till. Hins vegar er auðvitað stjórninni fullkomlega heimilt að veita lán úr Ræktunarsjóði, þó að till. yrði ekki samþykkt, og dragist það lengi úr þessu að stofna bankann, þá tjáir vitanlega ekki að þvertaka fyrir allar lánveitingar úr Ræktunarsjóði um óákveðinn tíma.

Það er ein ástæða, sem jeg vil benda á, og mælir mjög með því, að bankinn verði stofnaður sem fyrst. Hún er sú, að töluverðrar eftirspurnar hefir orðið vart erlendis eftir íslenskum verðbrjefum. Ef nú hefði verið búið að koma bankanum á laggirnar, þá er jeg viss um, að talsvert mikið væri þegar selt, og hefði það getað bætt hag landsins eigi alllítið.

Flm. (Jón Auðunn Jónsson): Mjer finst öðruvísi við bregða nú en um daginn, þegar verið var að samþykkja lánveitingar úr viðlagasjóði, og þó veit jeg ekki betur en sá sjóður eigi líka að leggja fram eina miljón til bankans. Og ekki tel jeg rjett að gera of mikið úr því, sem hv. 1. þm. Reykv. (Jak. M.) var að tala um sölu íslenskra verðbrjefa erlendis. Jeg veit til þess, að í einum banka erlendis liggja 63000 kr. í veðdeildarbrjefum, og hefir ekki fengist hærra boð í þau en 72 íslenskar

krónur í hvert 100. Og frá mínu sjónarmiði er nú dálítið varasamt fyrir oss að reyna að selja mikið af brjefum út, meðan gengið er eins lágt og nú er.

Það munu líka helst vera skuldabrijf bæjarfjelaga, sem nú eru seljanleg erlendis, og þá af því, að vextir eru þar talsvert háir, 6 og 6½%, og jafnvel hærri.

Magnús Guðmundsson: Jeg játa það, að jeg er ekki nægilega kunnugur þessu máli. En þó er mjer um það kunnugt, að fyrirv. atvinnumálaráðherra (P. J.) hafði mikinn áhuga fyrir stofnun fasteignabankans. Það er því ekki rjett eða maklegt að gefa í skyn, að hann hafi viljað tefja fyrir því máli. Þvert á móti var hann búinn að ráða bankastjóra fyrir hinn fyrirhugaða banka.

Mjer hefir hugkvæmst, að það mætti fara einskonar meðalveg í þessu máli og lána út nokkurn hluta af fje Ræktunarsjóðsins, t. d. 75—100 þús. krónur. Gæti slíkt komið bændum að allmiklu liði, þótt ekki væri meira. Og yfirleitt tel jeg sjálfsagt að samþykkja tillöguna.

Jeg veit ekki, hvort það hefir verið beinlínis ákveðið að hætta að lána út úr Ræktunarsjóðnum. En ef fyrirv. atvinnumálaráðherra (P. J.) hefir gert slíka ráðstöfun, þá hefir hann gert það af því, að hann hefir ætlað sjer sem fyrst að setja bankann á stofn.

Jeg vil því leyfa mjer að stinga upp á því við hæstv. atvrh. (Kl. J.), hvort hann ekki sæi sjer fært að lána út alt að helmingi af fje Ræktunarsjóðsins, en hjeldi hinu eftir, ef bankinn yrði stofnsettur á þessu ári.

Jakob Möller: Jeg vil taka það fram, að jeg lít svo á, að þó að þessi þál.

yrði ekki samþykkt, þá er ekki þar með stjórninni á nokkurn hátt bannað að lána úr Ræktunarsjóðnum. En þó teldi jeg ráðlegra að láta þál. ekki koma undir atkvæði. En hins vegar, ef till. yrði samþykkt, þá óttast jeg, að stjórnin skilji það svo, sem þinginu sje ekkert fast í hendi að koma veðbankanum á fót.

Það er ekki rjett hjá hv. 1. þm. Skagf. (M. G.), að jeg hafi gefið það í skyn, að fyrv. atvrh. (P. J.) hefði viljað draga bankastofnunina á langinn. Hitt sagði jeg, sem satt var, að fyrv. stjórn hefði ekkert gert til þess að koma bankanum á fót, nema ráða bankastjórnann, og hann mun þegar hafa verið ákveðinn um þinglok í fyrra. Er því ekki hægt að færa það atriði fram sem sönnun þess, hvað fyrv. atvrh. (P. J.) hafi ætlað sjer í þessu máli.

Að því er snertir ræðu hv. þm. Ísaf. (J. A. J.), þá skal jeg ekkert fullyrða um það, hve mikið hefir verið selt erlendis af íslenskum verðbrjefum. Þó veit jeg, að af slíkum brjefum var selt fyrir 100 þús. krónur erlendis nú nýlega. En ef lítill markaður er erlendis fyrir íslensk verðbrjef, þá stafar það af því, hve lítið hefir verið gert til þess að greiða fyrir sölu slíkra brjefa á erlendum markaði. En úr því slík sala, sem jeg gat um áðan, hefir getað átt sjer stað nú, þá efast jeg ekki um, að meira mætti selja af slíkum brjefum, ef beint væri að því unnið.

Á gengið má allmjög líta frá tveim hliðum í þessu sambandi. Bæði getur það verið hagstætt til þess að skapa markað fyrir verðbrjefin erlendis, en á hinn bóginn mundi sala verðbrjefanna hefja gengið. Og jeg hygg, að mjög hefði mátt koma í veg fyrir geng-

ishrunið, ef bráður bugur hefði verið undinn að því að selja íslensk verðbrjef erlendis.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 16 : 2 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem

ályktun neðri deildar Alþingis.

(Sjá A. 192).

4. Hæstirjettur.

Á 20. fundi í Ed., miðvikudaginn 15. mars, og á 23. fundi í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.

Tillögu til þingsályktunar um breyting á hæstarjettarlögunum (A. 99).

Á 7. fundi í Sp., laugardaginn 18. mars, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 8. fundi í Sp., laugardaginn 25. mars, var till. tekin til einnar umr.

Stefán Stefánsson: Jeg vil, fyrir hönd sparnaðarnefndarinnar, sem flytur þessa þingsályktunartillögu, óska þess, að hún verði tekin af dagskrá, af þeirri ástæðu, að samskonar mál hefir verið lagt fyrir hv. Nd. Þykir nefndinni því rjett að láta fara fram um það frv. atkvæðagreiðslu áður en þessi till. verður tekin til umræðu.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 10. fundi í Sp., föstudaginn 21. apríl, var till. aftur tekin til einnar umr.

Frsm. (Sigurður Stefánsson): Þetta er nú seinasti áfanginn á krossferli sparnaðarnefndarinnar. Verð jeg, sem frsm. nefndarinnar, að taka þennan síðasta kross á herðar mjer. Segi jeg ekki kross frá mínu eigin sjónarmiði, heldur ýmsra annara hv. þm.

Þessi till., sem nú liggur fyrir, fer fram á þetta tvent aðallega, í fyrsta lagi, að stjórnin leggi fyrir næsta Alþingi frv. til laga um að fækka dómendunum í hæstarjetti um tvo, og í öðru lagi, að málaflutningur við hæstarjett verði skriflegur og hæstarjettarritaraembættið lagt niður.

Jeg get nú sparað langa ræðu með því að vísa til greinargerðar tillögunnar. Sumum þykir það æði hvatvíslegt af sparnaðarnefndinni að koma fram með slíka till., þar eð svo stutt sje síðan hæstirjettur var fluttur inn í landið og lög um hann samin. Þar til get jeg svarað því, að jeg var aldrei hrifinn af hinum mikla flýti og flaustursverki við að breyta dómaskipun landsins, nje heldur hrifinn af þeim lögum, sem um hæstarjett voru samin. Veit jeg, að svo var og um marga fleiri. Finst mjer því alls ekki ótilhlýðilegt að koma með þessa till. nú, þótt skamt sje um liðið.

Þangað til þessi breyting var gerð á dómaskipun landsins er kunnugt, að þrír voru dómstólar. Með breytingunni urðu dómstólarnir aðeins tveir, en jafnframt var dómurunum í æðri rjettinum fjölgað um tvo.

Aðalmótmælin gegn því að fækka dómendunum í hæstarjetti úr 5 niður í 3 eru þau, að tryggingin fyrir rjett-

látum dómum minki. Á það skal jeg að vísu ekki brigður bera. En jeg vil þá vekja athygli hv. þm. á því, að meðan yfirrjetturinn stóð bar aldrei á neinni óánægju hjá þjóðinni út af því, að í honum voru aðeins þrír dómendur. Og fanst engum tryggingin vera þar of lítil fyrir því, að menn fengju rjettláta dóma dæmda. Lítandi til þessarar reynslu er mjög líklegt, að enda þótt dómendum yrði fækkað, þá mundi tryggingin samt sem áður verða góð fyrir því að fá rjettláta dóma. Mundi vafalaust lítið brydda á óánægju því viðvíkjandi.

En það er ómótmælanlegt, að hæstarjettarlögin eru mesta flaustursverk og þurfa því nánari rannsóknar og yfirvegunar. Hefi jeg átt tal um þau við lögfræðinga, sem fyllilega viðurkenna það.

Um hið fyrsta atriðið þarf jeg svo ekki fleira að taka fram.

Þá fer nefndin fram á þá breytingu, að munnleg málafræsla verði lögð niður og horfið verði til forrarr venju, að hafa málafræsluna skriflega. Þessi breyting var gerð eftir fyrirmynd frá öðrum þjóðum, og er fjarri mjer að efast um, að það geti átt við, þar sem nóg vól er á æfðum og lærðum lögfræðingum til þess að skipa dómaraembætti og annast málaflutning. En það er hætta á því, að hörgull verði hjá okkur á slíkum mönnum, og þykjast þeir, sem fróðir eru í þessum sökum, sjá fram á þennan hörgul.

Munnlega málafræslan virðist einnig hafa haft þau áhrif að fækka málum fyrir hæstarjetti. Vitanlega er hjer aðeins um tvö ár að ræða, og verður ef til vill ekki dregin nein fullnaðarályktun af þeim, en þó virðist málafrækkunin allískyggileg. Fyrir landsyfirdómi

voru að meðaltali 67 mál á ári síðustu þrjú árin, sem hann stóð, en fyrir hæstarjetti hafa verið 29 mál annað árið og 36 mál hitt árið. Þessu veldur ekki, hvernig dómurinn er skipaður. Öllum kemur saman um, að dómendurnir sjeu góðir dómarar og mætir menn, enda eru þeir af þeim þeir sömu og voru í landsyfirrjetti. En menn hafa sett þessa málafækkun í samband við munnlegu málafærluna, og má þar til nefna jafnvel suma dómarana í rjettinum.

Munnlega málafærlan er miklu dýrari en sú skriflega var, enda er hún miklu umfangsmeiri fyrir málafærlumennina. Áður var lágtaxti þeirra 75 krónur fyrir málaflutning við landsyfirdóminn, en nú er hann 300 kr. Og jeg held, að þessi taxti sje ekki settur svo hár af ósanngirni, heldur af því, að munnlega málafærlan tekur svo mikinn tíma. Í bæklingi, sem Sigurður Þórðarson, fyrrum sýslumaður, hefir skrifað um hæstarjett, er bent á marga annmarka þessarar málafærlu, og jeg verð að telja þau ummæli vel þess verð, að þeim sje gaumur gefinn. Með leyfi hæstv. forseta ætla jeg að lesa hjer upp niðurlagsorð höf. um munnlegu málafærluna. Þau hljóða svo:

„Hinn munnlegi málflutningur, sem innleiddur er með hæstarjettarlögunum, hefir þá í fyrsta lagi í för með sjer gífurlegan kostnaðarauka af áfrýjun mála, svo mikinn, að mörgum manni verður ókleift að leita rjettingar mála sinna. Hann veldur því, að óvíst verður tíðum, hvort alt það muni koma til vitundar dómaranna, sem haft gæti áhrif á úrslit málanna, en gerir um leið starf málflutningsmanna vandasamara og fyrir-

hafnarmeira en áður var. Hann getur valdið því, að meira verði hrapað að dómsálagningu en vera bæri. Hann veldur því, að dómar verða ver úr garði gerðir en þeir væru, ef málsskotsdómnum væri gert skylt og mögulegt að semja fullkomna dóma, er hefðu að geyma nákvæma skýrslu um málavöxtu og vandlega rökstuðning niðurstöðunnar“.

Öll þessi atriði rökstyður höf. með rökum, sem ekki hafa verið hrakin, svo jeg viti til. Jeg get eðlilega ekki lagt neinn dóm á þau rök, sem bygður væri á lögfræðisþekkingu, en þó hygg jeg, að þau sjeu byggð á miklu viti, og jeg veit, að fleiri, sem þekkingu hafa á þessum efnum, lita svo á.

Þessi till. fer fram á sparnað fyrir ríkið, og hún fer einnig fram á annan sparnað, sem engu er ómerkari, sparnað fyrir einstaklinga þá, sem þurfa að leita rjettar síns. Nú er svo komið, að það er varla á færi annara en auðugra manna að leita rjettar síns, og geta allir sjeð, hve óheilbrigt slíkt er. Þinginu er skylt að sjá svo um, að allir geti varið sín helgustu rjettindi, því að oft er æra, velferð og jafnvel líf manna komið undir úrskurði dómstólanna. Jeg tel því þennan sparnað meira virði en þær þúsundir, sem ríkissjóði sparast við till. nefndarinnar, því að með skriflegri málafærlu er öllum almenningi gert hægra fyrir að leita rjettar síns.

Því hefir verið haldið fram í fyrirlestri af einum hæstarjettardómaranna, að nauðsynlegt verði að hafa miðdómstól milli hjeraðsdómanna og hæstarjettar. Jeg er ekki svo mikill sparnaðarmaður, að jeg vilji halda um of í krónurnar, þegar um það er að ræða,

að einstaklingum sje sem best tryggður rjettur þeirra, og ef það reynist óhjákvæmilegt vegna þessarar tryggingar, að dómstigin verði þrjú, þá mun jeg leggja með því. Og sú breyting ætti ekki að kosta mikið meira en hæstirjettur nú, ef dómendunum yrði nú fækkað um tvo. En alt þetta mál þarfnast alvarlegrar og rækilegrar rannsóknar. Þess er síst að dyljast, að mál hafa oft verið svo illa undirbúin af hjeradsdómurum, að æðri dómstólar hafa átt erfitt með að átta sig á þeim, þó að þetta hafi lagast mikið í seinni tíð. En þó er spursmál, hvort dómaskipunin er nægilega trygg eins og nú er. Jeg held því fram, að ekkert í þessari till. verði til þess að veikja hana, en skriflega málafærslan ætti töluvert að tryggja hana.

Jeg vil svo ekki þreyta hv. deild lengur. Jeg get vel búist við því, að þessi till. fái lík afdrif og aðrar till. sparnaðarnefndarinnar, en jeg er hættur að kippa mjer upp við það. Jeg hefi komist á þá skoðun, að sparnaðartalið í byrjun þingsins hafi aðallega verið á vörum flestra hv. þm., en átt minni rætur inni fyrir.

Forsætisráðherra (S. E.): Það er aðalatriðið í þessu máli, hvort sú trygging fyrir sem rjettustum úrslitum, sem gerð er krafa til hjá þessum dómstól, verði ekki minni við fækkun dómendanna, eins og gert er ráð fyrir í till. Sjerstaklega kemur þetta enn alvarlegar til ihugunar, meðan dómstigin eru aðeins tvö og málin því eðlilega ver undir búin áður en þau koma fyrir hæstarjett. Og eins og jeg hefi áður tekið fram, teldi jeg þetta þó miklu aðgengilegri leið heldur en þá, sem kom

Alþt. 1922, D. (34. löggjafarþing).

fram í frv. því, er felt var í hv. Nd., þar sem gert var ráð fyrir, að hið þýðingarmikla dómarastarf hæstarjettar yrði gert að aukastarfi, en aðalstarf dómendanna yrði kensla við háskólan. Til athugunar má því taka þetta atriði.

Þá er hitt atriðið, hvort málaflutningurinn skuli vera munnlegur eða skriflegur. Þar er jeg hræddur um, að hv. flm. (S. St.) hafi verið fullfljótur að mynda sjer skoðun. Jeg gæti ímyndað mjer, ef leitað væri álits þeirra lærðu um þetta atriði, að þá yrðu þeir ekki færri, sem teldu meiri tryggingu í munnlega málaflutningnum heldur en þeim skriflega. Í munnlega málaflutningnum fer alt svo að segja fram fyrir opnum dyrum, en hið sama verður ekki sagt um skriflega málaflutninginn. En í þessu liggur hin aukna trygging. Hv. þm. (S. St.) vjek að því, að ef málaflutningurinn væri munnlegur, þá gæti ýmislegt farið fram hjá dómaraanum. Þetta getur auðvitað hugsast, en varla mun þó neitt, sem máli skiftir, fara fram hjá æfðum dómara, og svo er á hitt að líta, að ef málaflutningsmennirnir eru góðir, þá verður málið enn þá meira lifandi í höndum þeirra heldur en það nokkurn tíma getur orðið við skriflegan málaflutning. Auðvitað þarf að semja útdrátt úr málsskjölunum, en hins vegar losna þeir við að skrifa vörn og sókn í málum, og ætti það að vera ljettir.

Þá fer till. fram á það, að stjórnin skipi ekki dómaraembætti, þá er það losnar, en það verð jeg að álíta viðsjárvert. Með því hefir umboðsvaldið alt of mikið vald yfir dómstólunum og skerðir með því það sjálfstæði þeirra, sem viðurkent er að nauðsynlegt sje.

Jeg get því ekki lofað því, en hitt er annað mál, að það mundi ef til vill verða dregið um skemri tíma að skipa þessi embætti, ef stjórnin væri ákveðin í því að leggja til, að dómurunum yrði fækkað.

Jeg get ekki sjeð, að samræmi sje á milli till. og niðurlagsorða greinargerðarinnar. Það er aðeins mælt til þess, að stjórnin rannsaki málið, og það hefir hún nú lofað að gera, en till. má skilja svo, þótt það væntanlega hafi ekki verið tilætlun nefndarinnar, að þingið vilji fyrirfram binda stjórnina við ákveðna tillögu um fyrirkomulag hæstarjettar. Jeg vil því spyrja hv. frsm. (S. St.), hvort hann sjái sjer ekki fært að taka till. aftur, eftir að hafa heyrt þessi svör stjórnarinnar?

Frsm. (Sigurður Stefánsson): Jeg hefi ekkert umboð til þess að taka till. aftur, enda sje jeg ekki, að mjer og hæstv. forsætisráðherra (S. E.) beri svo mikið á milli. Það er rjett, að nefndin leggur aðaláherslu á þau atriði, sem í till. eru talin, en hún vill á engan hátt einskorða stjórnina við þau, og jeg fyrir mitt leyti væri fús til þess að fallast á fleiri breytingar, sem stjórnin kynni að koma með, ef jeg sæi, að þær væru á rökum bygðar. Eins er stjórnin á engan hátt skyldug til að fallast á þær breytingar, sem nefndin leggur til, ef hún getur ekki mælt með þeim eftir nánari rannsókn.

Hæstv. forsætisráðherra (S. E.) ef- aðist um, að munnlegi málaflutningurinn þyrfti að vera svo dýr. En mjer virðist slíkt liggja í augum uppi. Það hefir t. d. verið lögð alveg ný kvöð á málafærslumennina, að gera nákvæman útdrátt úr öllum málsskjöllum, til að leggja fyrir dómarana. Þetta er mikið

og vandasamt verk, sem málaflutningsmennirnir voru áður lausir við. Dómarnir áttu þá sjálfir að kynna sjer öll málsskjölin. Annars játa jeg það, að jeg er leikmaður í þessu efni og verð því að byggja mikið á ummælum sjerfróðra manna í þessu máli.

Með leyfi hæstv. forseta ætla jeg að lesa upp ummæli Sigurðar Þórðarsonar:

„Samning ágripsins veldur í fyrsta lagi gífurlegri hækkun á kaupi málaflutningsmanna. Hún er svo mikið vandaverk og tekur svo langan tíma, ef mál er nokkuð verulegt að vöxtunum, að von er, að málaflutningsmennirnir verði dýrir á henni“.

Síðan bendir höf. á það, að mikið af starfi yfirdómaranna sje með þessu lagt á herðar málafærslumannanna. Jeg býst við því, að þessi glöggi og mæti maður hafi rannsakað þetta mál alvarlega, áður en hann ljet nokkuð frá sjer fara í því efni, og þori jeg því að treysta orðum hans.

Hvað þeirri mótbáru viðvíkur, að óheppilegt sje, ef setja þarf dómara í hæstarjett um lengri tíma, þá er jeg samdóma hæstv. forsætisráðherra (S. E.) í því efni. En jeg lít svo á, að þessi till. gefi eigi ástæðu til að ætla, að svo þurfi að verða, og því engin hætta á ferðum.

Forsætisráðherra (S. E.): Jeg álit, að það sje engin nauðsyn á þessari till., svo framarlega sem nefndin ætlar sjer ekki að binda stjórnina með henni. Stjórnin er margbúin að lýsa yfir, að hún meðal annars ætli að rannsaka þetta atriði. Jeg álit, að þar sem um svo tekniskt mál er að ræða sem hjer er, sje naumast ástæða til að

Hæstirjettur.

vænta þess, að hv. þm. sjeu tilbúnir að greiða um það atkv. En svona mál er sjálfsagt að fela stjórninni, sem vitanlega mun leita sjer allrar þeirrar bestu aðstoðar, sem hjer er völ á. Hvað sjerstaklega viðvíkur málafærslunni, vísa jeg til þess, sem jeg hefi áður sagt, að meiri trygging muni talin í munnlegu málafærslunni en þeirri skriflegu. Yfir höfuð er alt þetta mál þannig vaxið, að rannsókn er nauðsynleg, og má þá að sjálfsögðu einnig taka til yfirvegunar málaflutningsatriðið.

Frsm. (Sigurður Stefánsson): Það er að vísu rjett, að Alþingi sje búíð að gera ályktun, ef þessi tillaga verður samþykkt, en þó eigi að fullu. Jeg álit þetta mál ekki eins flókið og hæstv. forsætisráðherra (S. E.), því löng reynsla bendir til þess, að þrír dómendur sjeu nægilegir, og þar með er fengin trygging fyrir því, að svo muni reynast framvegis, þótt fækkað yrði dómendum, eins og hjer er lagt til.

Hæstv. forsætisráðherra (S. S.) segir, að þetta bindi stjórnina, en jeg get ekki betur sjeð en að þetta sje fullkomlega í samræmi við stefnuskrá stjórnarinnar um að fækka embættum.

Forsætisráðherra (S. E.): Það er í stefnuskrá stjórnarinnar að rannsaka embættakerfið og leitast við að gera það einfaldara. Stjórninni er þetta alvörumál.

Gunnar Sigurðsson: Jeg skal vera stutturður. En þetta snertir nýafstaðið mál, er miklar umræður urðu um og jeg var allmjög við riðinn. Jeg skil ekki misklið þá, sem er á milli hæstv. forsætisráðherra (S. E.) og hv. þm.

N.-Ísf. (S. St.), því í rauninni er lítið, sem skilur þá. Jeg sje enga ástæðu til annars en samþykkja þessa till., um að stjórnin taki til athugunar, hvort ekki sje tiltækilegt, að hæstarjettardómendum sje fækkað, og þá jafnframt taki undir íhugun, hvort ekki sje rjett að stofna nýjan miðdóm.

Jeg tel mjög vafasamt, hvort rjett er að leggja niður munnlegu málafærsluna og taka upp skriflega málafærslu við hæstarjett; hvorttveggja hefir sinn kost, en vel má taka það til athugunar.

Forsætisráðherra (S. E.): Ef aðeins má skoða till. sem bendingu til stjórnarinnar, þá hefi jeg ekkert á móti henni.

Frsm. (Sigurður Stefánsson): Jeg tel rjett, að stjórnin reyni að koma þessu fram, en í samráði við þá menn, sem hjer eiga einkum hlut að máli, hæstarjettardómarana, þó ekki á móti almennum vilja. Þó að miðdómur yrði settur, tel jeg allmikið sparað, einkum fyrir þá, sem leita þurfa rjettar síns, og betri tryggingu fyrir góðu rjettarfari í landinu.

ATKVGR.

1. liður till. samþ. með 20 : 6 atkv.
2. liður till. samþ. með 19 : 4 atkv.
3. liður till. samþ. með 20 : 2 atkv.

Tillgr. í heild samþ. með 28 : 12 atkv.
að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: St. St., Sv. Ó., Þorl. G., Þorl. J., Þorst. J., Þór. J., B. H., B. K., E. Á., E. Þ., G. Guðf., G. Ó., Gunn. S., H. St., H. K., H. Sn., Ing.

Vöndun umbúða undir útflutningsvöru.

B., J. A. J., J. B., J. S., L. H.,
M. P., P. O., P. Þ., S. H. K., S.
J., S. St., M. K.
nei: S. F., B. Sv., B. J., E. E., G. G.,
G. B., Jak. M., Jóh. Jóh., J. Þ.,
K. E., M. G., Ó. P.
S. E. greiddi ekki atkv.
Einn þm. (M. J.) fjarstaddur.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.
Till. afgr. sem

ályktun Alþingis.
(Sjá A. 273).

5. Vöndun umbúða undir útflutningsvöru.

Á 46. fundi í Nd., þriðjudaginn 11.
apríl, var útbýtt

Tillögu til þingsályktunar um vönd-
un umbúða undir útflutningsvöru (A.
235).

Á 47. fundi í Nd., miðvikudaginn 12.
apríl, var till. tekin til meðferðar,
hver n i g r æ ð a skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein
umr.

Á 48. fundi í Nd., laugardaginn 15.
apríl, var till. tekin til e i n n a r u m r.
Forseti tók málið af dagskrá.

Á 49. fundi í Nd., þriðjudaginn 18.
apríl, var till. aftur tekin til e i n n a r
u m r.

Flm. (Jón Auðunn Jónsson): Það
hefir þótt vera misbrestur á því, að

umbúðir undir útflutningsvörur væru
eins vandaðar og nauðsynlegt er, til
að tryggja gæði vörunnar. Á Alþingi
1920 kom fram till. til þingsályktunar
þess efnis að skora á stjórnina að
setja sjerstök lög um tunnugerð. Þar
sem ekki eru til verksmiðjur hjer til
að smíða nógar tunnur handa lands-
mönnum, var þetta ekki framkvæm-
anlegt. Hins vegar líta flm. till. þó svo
á, að rjett væri að brýna það fyrir
matsmönnum að hafa eins gott eftirlit
með því eins og mögulegt væri, að um-
búðirnar væru í sem bestu lagi. Hefir
það mjög mikið að segja, að tunn-
urnar sjeu vel gerðar, hreinar og vel
útlítandi. Þetta væntum við að náist,
ef landsstjórnin, og þá sjerstaklega
hæstv. atvrh. (Kl. J.), vildi senda um-
burðarbrjef til matsmanna, þess efn-
is, að þeir hafi sem best eftirlit með
þessu. (Atvrh. Kl. J.: það skal verða
gert). Býst jeg við, að slík hvatning
myndi hafa góð áhrif, enda er þess
engin vanþörf, að þetta komist í betra
horf en verið hefir, því umbúðir hafa
verið mjög misjafnar og eftirlit ekki
eins gott og æskilegt væri.

Vona jeg nú, þar sem hæstv. atvrh.
(Kl. J.) hefir tjáð sig fúsan til að
verða við tilmælum okkar tillögumanna,
að till. hafi tilætluð áhrif og þetta
komist brátt í viðunandi horf.

Pjetur Þórðarson: Jeg hefi ekkert á
móti því, að slík till. sem þessi komi
fram, því hún gerir líkast til hvorki
til eða frá til umbóta. En jeg vildi að-
eins leyfa mjer að koma fram með
gleggri skýringu á tildrögum till., að
því er snertir umbúðir um kjöt. Jeg
skal þá fyrst geta þess, að hjer hefir
um hríð legið frammi í lestrarsal er-
indi frá tunnusmið nokkrum hjer í

bænum, sem smíðar mikið af tunnum. Þetta erindi bendir á dæmi, er gerst hafi á Vesturlandi 1919, um slæman frágang þessara umbúða, og talið er mjög viðsjárvert. Þar er gefið í skyn, að sökin sje hjá matsmönnum. Ekkert slíkt hefir þó komið fyrir þar, þá eða síðan. En ári fyrir höfðu komið á þennan sama stað tunnur ónothæfar, en ætlaðar undir kjöt, og voru þær frá höfundi erindisins sjálfum. Tel jeg ræðu hv. frsm. (J. A. J.) að sumu leyti brjóta í bága við þetta og stinga ekki á rjettum stað á kýlinu. Mjer er kunnugt um það, að kjötmatsmenn, að minsta kosti á Suður- og Vesturlandi, hafa látið sjer mjög ant um, að allra sjálfsagðra reglna væri gætt, og gert sjer alt far um að stuðla að því, að varan yrði sem best vönduð. Tel jeg yfirleitt litla eða enga ástæðu til að vefengja áhuga þeirra og samviskusmi í starfinu, en það virðist till. gera. Hins vegar skal jeg geta þess, að þetta erindi, er jeg gat um, er einmitt komið frá þeim manni, sem engin fyrirmynd hefir þótt í tunnugerð. Hafa tunnur einmitt frá honum þótt mjög misjafnar, og sumar ónothæfar með öllu. Hafa matsmenn haft í hyggju að koma fram með ákveðna till. í þá átt, að ekki verði flanað að því að taka tunnur af þessum manni, að minsta kosti ekki án öruggrar tryggingar fyrirfram um nothæfi þeirra. Vildi jeg aðeins vekja athygli manna á því, að ekki er heppilegt, að slík till. sem þessi beinist í öfuga átt við það, sem vera ber, þannig, að of mikið traust verði borið til þessarar verksmiðju, en sökinni kastað á matsmenn, sem vitanlega hafa gætt allrar varúðar. Vona jeg, að hæstv. stjórn taki þetta til athugunar.

Annars held jeg, hvað það snertir að tryggja vöndun umbúðanna, að þá geti hvorki þessi till. nje afskifti hæstv. stjórnar af matsmönnum áorkað meira en matsmenn gera og hafa gert.

Jeg get ekki stilt mig um að geta þess, að vottorð, sem jeg hefi hjer fyrir framan mig og borist hafa mjer í tilefni af þessu máli, eru alveg gagnstæð málstað þess manns, sem hið margnefnda erindi hefir samið. Er jeg og þess fullviss, að matsmenn eru nú alráðnir í að láta einskis ófreistað til þess að tryggja það, að óvöndun vörunnar eða illur frágangur verði ekki til þess að spilla markaðinum.

Á þetta vildi jeg aðeins benda, með því að mjer virðist till. þessi bera með sjer, að um sljólegt eftirlit matsmanna sje hjer að ræða. Þætti mjer og vænt um að heyra frá hæstv. stjórn eitthvað um þetta, og hvort ekki liggi fyrir hjá henni tillögur um þetta mál, fram komnar frá matsmönnum sjálfum, sjerstaklega þó yfirmatsmönnunum við kjötmatið. Annars ber ekki að skilja orð mín svo, að jeg sje á móti þessari till., en jeg vildi aðeins vekja athygli manna á því, að hættan kemur ekki æfinlega úr þeirri áttinni, sem menn vænta helst.

Flm. (Jón Auðunn Jónsson): það, sem hv. þm. Mýra. (P. þ.) bar fram, á alls ekki við um till. okkar. Hann vildi halda því fram, að þetta væri gert í þágu einhvers tunnusmiðs hjer í Reykjavík, en það er alls ekki. Jeg er þeirrar skoðunar, að ef tunnur, gerðar hjer á landi, reynast dýrari en erlendis frá, eða verri, þá eigi ekki að kaupa þær.

Hv. þm. (P. þ.) gaf það í skyn, að tunnur frá einhverjum sjerstökum

beyki hjer í bænum hefðu reynst illa. Jeg þykist vita, við hvað hv. þm. á með þessu skrafi, og skal skýra hv. þm. frá, að alt er það á misskilningi byggt, sem þm. Mýra. (P. Þ.) segir í þessu tilfelli. Tunnurnar voru upphaflega ætlaðar undir lýsi og af beykinum seldar sem lýsistunnur, en eins og menn vita, eru þær tunnur ekki brendar innan, eins og sjálfsagt er að gera með eikartunnur, sem á að láta kjöt í. Er því engin furða, þótt þær hafi ekki reynst sjerlega vel, og verður beykinum tæplega með nokkurri sanngirni kent um þetta.

Annars endurtek jeg það, að þetta kemur ekkert við ástæðunum fyrir till.

Bjarni Jónsson: Eins og hv. flm. (J. A. J.) gat um áðan, þá kom fram á þinginu í fyrra till. til þingsályktunar, sem gekk í líka átt og þessi. Jeg gerði þá ítarlega grein fyrir skoðun minni í þessu máli, og þarf jeg því ekki að vera margorður nú. Þá komu nægar sannanir fram til þess, að auðsætt var, að full ástæða var til að biðja stjórnina um að hafa nákvæmt eftirlit með matsmönnum, svo að vanræksla þeirra yrði ekki til þess að spilla vöruverði voru á erlendum mörkuðum. En ef vel á að vera, þá þarf hjer fleira að gæta en að matsmenn geri skyldu sína. Ríkið ætti einnig að hafa hönd í bagga með þeim mönnum, sem starfa að umbúðagerð þessari. Er t. d. full ástæða til að gæta þess, að þeir menn einir fáist við slíka smíði, sem lært hafa til hennar og eru sínu starfi vaxnir. Er það auðsætt, að eftirlitið eitt, hversu gott sem það væri, er ekki einhlítt til að gera eina ógallaða tunnu, ef engum er á að skipa við starfið, sem kann að smíðinni. Býst jeg t. d. við,

að mönnum kæmi saman um það, að sá maður væri ekki alllíklegur til húsa-gerðar, sem aðeins kynni að reka nagla. Það er eins um tunnusmíði sem aðra menn, að þeir verða að læra sitt handverk, til þess að verða færir um að leysa það vel af hendi. Nú er mjer kunnugt um það, að maðurinn, sem erindið sendi, er ef til vill sá eini hjer á landi, sem kann að þessu starfi. Auk þess er hann vandvirkur maður, og dreg jeg því í efa, að við eigum nú sem stendur vól á öðrum betri til verksins. Tel jeg nú rjett fyrir stjórnina að setja reglur um það, hvaða hæfileika og kunnáttu sá maður þarf að hafa, sem vill taka að sjer þessa smíði. Ætti hún helst að heimta sveinsbrjef af þeim, ekki síður en af öðrum mönnum, sem við vandasama smíði fást.

Þó að hæstv. stjórn geti ekki haft eftirlit með umbúðum alls varnings, sem fer út úr landinu, er samt mikil trygging í því falin, að hún hafi hvöt frá hv. Alþingi til þess að láta menn sína hafa strangt eftirlit með því, að umbúnaður varningsins sje vandaður, og halda að mönnum að skemma ekki vöruna með illum umbúnaði.

Það er áreiðanlegt, að illur frágangur og þar af leiðandi ill sala á afurðum landsins hefir orðið okkur að meira fjártjóni en öll eyðsla þingsins, þó að tekinn sje með allur gjaldaliður fjárlaganna.

Jeg tel sjálfsagt, að till. verði samþykkt, og efast ekki um, að hæstv. stjórn geri sjer alt far um að efla eftirlitið og láti menn hafa hitann í haldinu til að gera sitt besta í þessu efni.

Atvinnumálaráðherra (Kl. J.): Það er í rauninni sorglegt, að svona löguð

till. skuli þurfa að koma fram, að hv. Alþingi skuli þurfa að skora á stjórnina, að hún brýni það fyrir eiðsvörnum mönnum, að þeir geri skyldu sína. Að till. þessi er fram komin sýnir, að matsmennirnir hafa ekki samviskusamlega rækt starf sitt, því jeg geng út frá, að hún hafi ekki verið borin fram að nauðsynjalaus. En úr því að hún er fram komin, og jeg geng út frá, að hún verði samþykkt, þá er ekki nema sjálfsagt að verða við henni, og mun jeg eigi láta langt um líða, áður en brýnt verður rækilega fyrir hlutaðeigandi mönnum að gæta þess vandlega, að engin vanræksla eigi sjer stað í þessu efni.

Hv. þm. Mýra. (P. þ.) sagði, að fyrir nokkrum árum hefðu kjöttunnur reynst gallaðar, og skaut þeirri fyrirspurn til stjórnarinnar, hvort eigi hefði verið kvartað undan því við stjórnarráðið, sjerstaklega út af tunn-um frá einum manni hjer í Reykjavík.

Jeg hefi spurt skrifstofustjórnann að þessu, en hann sagði, að það hefði aldrei verið kvartað undan umbúðum um kjöt, en aftur á móti hefðu fyrir nokkrum árum verið megnar kvartanir undan síldartunnum. Mun að miklu leyti illum umbúnaði að kenna, hve lágt verð var á síldinni þá. Þetta var þá tekið til athugunar og brýnt fyrir matsmönnum að hafa eingöngu góðar tunnur.

Skrifstofustjórinn sagði sömuleiðis, að fyrir tveimur árum hefði verið kvartað undan, að saltið í kjöt væri ekki gott, og mun það hafa spilt fyrir kjötmarkaðinum þá.

Frekari upplýsingar um þetta get jeg ekki gefið, en mun að sjálfsgöðu verða við þessari till.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 20 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem

ályktun neðri deildar Alþingis.

(Sjá A. 259).

6. Lagasetning búnaðarmála.

Á 53. fundi í Nd., laugardaginn 22. apríl, var útbýtt

Tillögu til þingsályktunar um lagasetning búnaðarmála (A. 281).

Á 54. fundi í Nd., mánudaginn 24. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 55. fundi í Nd., þriðjudaginn 25. apríl, var till. tekin til einnar umr. (A. 281, 287).

Afbrigði leyfð og samþ. í e. hlj. um brtt. 287, er of seint var útbýtt.

Flm. (Eiríkur Einarsson): Jeg skal heita því að vera ekki mjög fjölorður, enda líður nú fast að þinglausnum, og hv. þm. vilja því losna við langar umr.

Sumum kann að virðast óþarft að bera fram þingsályktunartillögu um slík mál, sem hjer um ræðir, enda hefir nú stundum viljað bera við, að þál. hafa verið gerðar um að skora á stjórnina að undirbúa þetta eða hitt, og svo hefir það engan árangur borið. Jeg læt þau dæmi nú ekki aftra mjer. Og í þessum málum virðist mjer sú

Lagasetning búnaðarmála.

leið, sem hjer er lagt til að farin verði, hin rjetta. Það þarf að vanda vel til lagasetninga um þau mál, sem efst eru á baugi og mikilsverðust talin. Og einmitt í þessum málum er rjett, að hvötin komi frá þjóðinni, frá fulltrúum þjóðarinnar, til stjórnarinnar, en hún búi svo málin undir og í hendur Alþingis aftur til úrslita. Þessi leið hefir ekki að jafnaði verið farin undanfarin þing eins og skyldi, en lagasetning síðari þinga hefir einmitt sýnt, að þörf er á betri undirbúningi og vinnubrögðum, svo að góður árangur náist. Starf síðustu þinga hefir verið talsvert brotakent og heldur lítt heilsteypt. Slíkur undirbúningur, sem till. fer fram á, hefði áreiðanlega getað bætt um í mörgum málum, og með það fyrir augum er hún borin fram.

Það, sem annars kom mjer til að flytja tillöguna, er í fyrsta lagi það að hvetja til þess, að lög verði sett um þau ákveðnu búnaðarmálefni, sem nauðsynlegust eru og enga bið þola. Hefi jeg nefnt dæmi þeirra mála í greinargerðinni, sem svo er háttað.

Er oft svo, að þegar komið er skipulagi á eitt mál, þá leiðir það til þess, að athuga þarf annað, sem er því skylt. Má t. d. benda á, að um leið og komið er föstu skipulagi á áveitumálin, þá þarf jafnframt að gera breytingar á nýbýlalöggjöfinni. Í gildandi nýbýlalögum er eingöngu miðað við það, að nýbýli sjeu stofnuð í óræktuðu landi, en þau víkja ekkert að því, að nýbýli komi sökum þess, að landið er ræktað upp. Í þessum samböndum kemur maður og að ábúðarlögunum, sem mjög er ábótavant. Á þinginu 1921 var að vísu samþ. þál. um endurskoðun þessara laga, en það hefir ekki enn verið gert, og ítrekunin því ekki úr vegi. Önnur ástæða

til flutnings till. er sú, að jeg vildi minna á það, að það eru mörg þjóðmál, sem heildarskipun þarf að komast á um, — en hana vantar svo tilfinnanlega, eins og jeg hefi bent á, — og gefa bendingu um þá aðferð, er jeg tel eðlilegasta. Við erum orðnir á eftir í landbúnaðarmálunum, og sökum þess er sú löggjöf, sem þar að hnígur, öll í molum. Vil jeg nú, að reynt verði að ráða bót á þessu, og málin tekin í flokkum og heildaryfirlitsins gætt. Áveitulöggjöf vorri er nú svo fyrir komið, að sjerstök lög frá 1917 eru um Flóaáveituna, en svo eru almenn lög um áveitur, frá 1913. En þessi lög eru ekki nægilega samræm nje fullkomin; einkum vantar í áveitulögin ákvæði, sem tryggi þingi og stjórn íhlutunarrjett um þau fyrirtæki jafnótt og þau komast í framkvæmd. Þar vantar tilfinnanlega sameiginlega yfirstjórn og öryggi, sem henni þarf að fylgja. Er oft svo, að til ýmsra fjelaga er stofnað af handahófi, og afleiðingin verður svo sú, að fjelögin bera sig ekki og verða til vandræða. Hefir þetta meðal annars sannast tilfinnanlega í ýmsum einkafyrirtækjum hjer, svo sem togarafjelögum, er stofnað hefir verið til af handahófi, og taka varð síðan stjórnina af, er alt var komið í ólestur. Það á jafnt við um fyrirtæki einstaklinga sem heildarinnar, að miklu skiftir, að öllu sje skipulega fyrir komið frá byrjun.

Flóaáveitulögin tryggja gott skipulag að ýmsu leyti, en fleiri áveitur eru á ferðinni, svo sem Miklavatns- og Skeiðaáveitan. Er sagt, að ýmislegt sje þar að athuga við, sem mest stafar af því, að heildarskipunina vantar, og yfirstjórnin ekki nægilega góð. Þar er verkefni fyrir atvinnudeild stjórnar-

ráðsins og búnaðarfjelag landsins að taka höndum saman. Er það ríkur almenningvilji í hjeruðum, þar sem þessi mál taka til, að við fáum sterka yfirstjórn þeirra og góða menn, sem hægt er að leita til um allar upplýsingar. Þar má ekkert reka stjórnlaust.

Jeg hefi átt samtál um þetta við Búnaðarfjelag Íslands, og álítur það eðlilegt, að það hafi íhlutun um stærri málín. Vil jeg ekkert dæma um, hvort það er fært til þess eða ekki, en jeg hugsa þó, að það sje það tæplega til fulls með þeim starfsmönnum, er það hefir nú á að skipa. Raunar hefir það vatnsvirkjafræðing í sinni þjónustu, en það hefir engan almennan verkfræðing. En þótt Búnaðarfjelaginu yrði falið forystan að einhverju eða öllu leyti, þá er ekkert eðlilegra en það yrði í senn gert þess umkomið með viðbótarliði að geta staðið straum af slíku. Áveitumálín eru stærstu málín, og þar riður því mest á, að til sje sameiginleg heilsteyppt löggjöf.

Í fyrra var minnst á það, hvort ekki mundi unt að koma á erfðaábúð á þeim jörðum, sem væru í ríkiseign. Þetta þarf að athuga. Einnig þarf að sjá fyrir því, að ekki verði eintómt handahóf um eignarrjett og fleira, þegar hið aukna ræktaða land kemur og eftirspurnin eftir því fer vaxandi. Bændastjettin þarf að mannast og styrkjast til að njóta örugg og óáreitt ábýla sinna.

Þá er að minnast á hjúalöggjöf vora. Núgildandi lög um þau efni er tilskipun frá 1866, svo ekki er að undra, þótt margt hafi breyst síðan og að þau sjeu nokkuð orðin á eftir tímanum. Þýðir ekki að fara að telja upp allar þær breytingar. En þess eins má minn-

Alþt. 1922, D. (34. löggjafarþing).

ast, að oft veldur það nú hinum mestu örðugleikum að ákveða kaupgjaldið. Það er vísað til hins almenna kaupgjalds, en svo vill enginn ákveða neitt. Svona er það til sveitanna. Enn má og benda á, að taxtar allir eru á hverfanda hveli, og væri ástæða til að athuga, hvort gamla landauragreiðslan gæti ekki hjer bætt úr. Væri þetta alt athugað, væri betur farið en heima setið. Enn er það mjög nauðsynlegt, að athuguð sje peningahliðin á öllum þessum málum, því það atriði er ærið mikilsvert og kemur æ til greina. Á þing og stjórn að sjá um, að bændum verði fyrirtæki til búprifa möguleg og hlutast til um það, að peningastofnanir landsins beini peningum sínum í þennan farveg. En það held jeg, að öllum hljóti að vera áhyggjuefni, ef því heldur áfram, að fólki fjölgi í hverri kaupstaðarholu, en fækki í bestu sveitum landsins. Óhyggileg peningamálastjórn á miklar sakir á, hvernig komið er í þessum efnum.

Fleira skal jeg svo ekki segja að sinni. Bið eftir að heyra ástæðurnar fyrir brtt., en vona, að málið fái góðar undirtektir og till. mín verði samþ.

Atvinnumálaráðherra (Kl. J.): Mjer datt í hug, er jeg sá þessa till., að æskilegra hefði verið, að hún hefði verið með nokkuð öðru móti. Á jeg þar við, að hún hefði farið fram á það, að skipuð væri millipinganeftnd til að athuga mál þessi, í stað þess að skora á stjórnina að gera það.

Mál þessi eru svo mikilsverð og vandasöm, að varla er hægt að búast við því, að stjórnin fái annað þeim, sjerstaklega þegar þess er gætt, að fjöldi vandasamra mála, svo sem um

embættaskipunina, breyting á fátækralöggjöf o. fl., hefir þegar verið vísað til hennar. En auðvitað telur hún sjer skylt að taka þessi mál til íhugunar og afgreiða þau eftir því, sem hægt er á svo stuttum tíma. Hv. flm. (E. E.) ætlast ekki heldur til þess, að þau verði öll afgreidd fyrir næsta þing, heldur tekin smátt og smátt. En mál þessi eru svo yfirgripsmikil, að óhjákvæmilegt er að fá aðstoð. Er Búaðarfelagið þar eðlilegur og sjálfsagður fyrstur ráðunautur, og býst jeg við að snúa mjer fyrst og fremst til þess með aðstoð.

Það er engum blöðum um það að fletta, að bæði ábúðarlögin og einkum hjúatilskipunin eru orðin mjög gömul og næsta úrelt. Er ekki að furða á því með hjúatilskipunina, þótt hún fylgist ekki að öllu leyti með tímanum, því hún er nú nærri 60 ára gömul, og þó meira, því hún er sniðin eftir dönskum lögum, sem þá voru 12 ára, og er hún því í raun rjettri nær 70 ára gömul. Er því eðlilegt, að nú þurfi að fara að endurbæta hana, enda ætti það ekki að vera svo ýkjamikið verk, og býst jeg við, að það ætti ekki að vera svo erfitt.

Það hefir nú komið fram brtt. frá hv. 2. þm. Reykv. (J. B.) viðvíkjandi þessu atriði, og verði hún samþykkt, þá er þessum vanda þar með ljett af stjórninni.

Hvað ábúðarlögin hins vegar snertir, þá eru þau talsvert yngri, enda var og mjög vandað til þeirra frá upphafi. Voru við samningu þeirra þeir menn, sem þá voru í mestu álit sem búmenn og taldir hafa best vit á slíkum efnunum, enda hefir ekki, að því er jeg veit til, verið kvartað mikið undan þeim lögum. En þau eru nú orðin undir 40

ára gömul, og er því sjálfsagt engin vanþörf á að endurskoða þau. En sú endurskoðun verður vandasöm, og vafalaust verður þar að nota aðstoð Búaðarfelagsins og ýmsra góðra og glöggra bú- og lagamanna.

Það eru ræktunarlögin, sem hjer verða þó erfiðasta viðfangsefnið. Þar verður stjórnin að neyta annarar aðstoðar, sökum ónógrar þekkingar sinnar á því efni. En verði tillagan samþykkt, þá skil jeg hana svo, að hún jafnframt heimili stjórninni þau nauðsynleg útgjöld, er hún kann að hafa í för með sjer fyrir aðstoð og annað þar að lútandi.

Mun stjórnin yfirleitt taka þetta alt til yfirvegunar og framkvæmda eftir föngum.

Jón Baldvinsson: Það má vel vera, að þörf sje á að nýja upp eitthvað af þessum lögum, sem snerta búnaðarmálin. En við fyrsta yfirlestur þessarar till. fanst mjer varla eiga við að taka hjúalögin til meðferðar í þessu sambandi. Það er ekkert minst á það í greinargerðinni, hvað fyrir tillögu manni vaki í þessu efni. En eftir það sem fram hefir komið í framsögu hans, þá sje jeg, að jeg hefi ekki að óþörfu komið fram með brtt. mína. Hann kvað það nefnilega eitt af mestu vandamálunum í þessu efni að ákveða kaup hjúa, og þyrfti að setja fastari reglur um það atriði. Get jeg ekki sjeð, að ef þetta á að vera eitt af aðalatriðum þessara breytinga, að þær yrðu til mikilla bóta. Býst jeg við, að best færi á því, að hlutaðeigendur sjálfir komi sjer saman um kaupið, eins og tíðkast hefir til þessa, enda sje jeg ekki, að slíkt sje neinum vandkvæðum bundið. Fyndist mjer þm. heldur flasfengnir, ef farið

væri að gera ákvæði um slíkt sem þetta í lögum, og vænti jeg þess, að hv. deild samþykki brtt. mína.

Hvað till. annars snertir, þá tel jeg hana alls ekkert bráðnauðsynlega, en vil þó hins vegar ekki hafa á móti henni, ef brtt. mín verður samþykkt.

Flm. (Eiríkur Einarsson): Jeg vænti þess, að hv. deild sjái sjer ekki síður fært að samþykkja þessa till. mína, þótt hæstv. atvrh. (Kl. J.) hafi sagt, að framkvæmd hennar muni hafa einhvern kostnað í för með sjer. Annars er jeg þakklátur hæstv. atvrh. (Kl. J.) fyrir, hve sanngjarnlega hann tók í málið, og vona því fastlega, að hv. þdm. telji það ekki eftir, þótt verja þurfi nokkru fje til framkvæmda máli þessu, og meti hitt meira, hver nauðsyn er hjer fyrir hendi.

Jeg get verið mjög fáorður í svari mínu til hv. 2. þm. Reykv. (J. B.). Jeg er honum samþykkur um það, að hjúkaupgjald er samningsatriði milli vinnuveitanda annars vegar og vinnuþiggjanda hins vegar. Þó getur verið, og er oft, að ekki sje samið um kaupið fyrirfram, og er þá nauðsynlegt, að til sjeu einhver ákvæði um kaupgjaldið, sem hægt sje að leggja til grundvallar, og myndi það ekki síður heppilegt fyrir húsbændurna en hjúin, að slík ákvæði væru til. Finst mjer yfirleitt ekkert eðlilegra en að þetta sje fært í ákveðið horf, svo að einhver fastur mælikvarði sje fyrir kaupgjaldinu. Væri þá landauramælikvarðinn sá sjálfsagði.

Hv. 2. þm. Reykv. (J. B.) sagði, að sanngjarnt væri, að þeir, sem færu með búnaðarmálin hjer á landi, ættu tillögrjett um þetta mál. Jeg skal nú gefa

þær upplýsingar þessu viðvíkjandi, að jeg samdi þessa till. í samráði við Búnaðarfelag Íslands, og var það því mjög fylgjandi, að hún væri borin fram. Að öðru leyti get jeg látið þetta vera útrætt mál frá minni hendi, að minsta kosti á meðan ekkert nýtt kemur fram, sem jeg þarf að svara.

Jón Þorláksson: Jeg ætla að minnst lítið eitt á það atriði, sem orðið hefir til þess að hrinda þessari tillögu af stað. Það á nefnilega rót sína að rekja til þess, að Búnaðarfelagi Íslands var ekki falin forstaða Flóaáveituverksins og að vissir menn voru óánægðir með þetta.

Jeg skal þá byrja með því, að jeg álít, að best verði að koma á því skipulagi, að allar stærri vatnavirkjanir sjeu í höndum þeirrar framkvæmdastjórnar, sem hefir fyrir vegamálunum að segja, og ætti forstjóri þeirrar greinar þá að heita vega- og vatnamálastjóri. Hins vegar hygg jeg, að best væri, að allar smærri áveitur væru í höndum Búnaðarfelags Íslands, og að það hefði þá í þjónustu sinni menn, sem gætu undirbúið slíkar framkvæmdir. Þarf sjaldnast verkfræðinga við slík störf, en hins vegar gott að njóta þar að búnaðarfróðra manna. Alt öðru máli er að gegna um stærri áveitufyrirtæki, sem ef til vill hafa breytingu á farvegi stærri vatna í för með sjer. Slíkar framkvæmdir eru einar þær vandasömustu, sem verkfræðingar hafa á hendi, og samfara þeim eru venjulega margvisleg mannvirki, sem óhjákvæmilegt er að verkfræðipækking á mörgum sviðum komi til. Er hjer alt öðru máli að gegna en um skurðagardagerð þá, sem smærri áveitur

hafa í för með sjer. Auk þess er þessum stærri vatnsveitum þannig farið, að þær eru oft óviðráðanlegar með fræðipækkingu einni saman, en útheimta meiri reynslupækkingu en flestar aðrar verklegar framkvæmdir.

Fyrir nokkrum árum var samkvæmt tillögum mínum byrjað á að koma þessum málum í þetta horf, sem jeg nefndi. Í 16. gr. fjárlaganna var tekin upp sjerstök fjárveiting til vatnsvirkja og umsjón þeirra mála lögð í hendur verkfræðings landsins, sem þá var, og bætt við einum aðstoðarverkfræðingi, svo að þeir urðu tveir. Nú er svo komið, að vegamálastjóri hefir einungis einn aðstoðarverkfræðing, og þótt hann hafi enn þá nokkra umsjón vatnsvirkja, t. d. forstöðu Skeiðaáveitunnar, þá gefur að skilja, að þegar tveir verkfræðingar eiga að hafa á hendi vega- og brúargerðir um allt landið, þá geta þeir ekki varið miklum tíma til vatnsvirkja. Enda er nú svo komið, að ráðinn hefir verið sjerstakur maður til að standa fyrir Flóaáveitunni. Mjer virðist þetta mál vera komið inn á skakka braut, og myndi síst um batna, þótt farið væri að blanda þessum stærri vatnsvirkjum saman við þær smærri áveitur, sem Búnaðarfrjlagið á að hafa með höndum. Vil jeg nú beina því til hæstv. stjórnar, að hún haldi áfram í sömu átt og byrjað var, og leggi þetta undir þá skrifstofu, sem hefir vegamálin með höndum. Jeg hefi fyrir nokkrum árum fært ástæður fyrir þessari skoðun minni í brjefi til stjórnarinnar. Taldi jeg þá höfuðástæðurnar tvær. Er önnur sú, að þessi störf eru svo skyld, að víst sje, að þeir verkfræðingar, sem hafa næga þekkingu til annars starfsins, hafa hana líka til hins, því að þessar greinar verkfræðinnar

eru látnar fylgjast að í öllum verkfræðiskólum. Hin ástæðan er sú, að með því að skifta forstöðu verklegra framkvæmda niður á fleiri hendur, þannig, að hver hafi sína sjerstöku grein, þá verður ekki hjá því komist, að ferðalög verkfræðinga um landið verði miklu meiri en nauðsyn ber til. Þegar einn verkfræðingur á að rækja störf í öllum landshlutum sama sumarið, fer mestur tíminn í ferðalög. Heppilegast er því að sameina sem mest af skyldum verkfræðistörfum undir einni forstjórn, og þá skiftir forstjórnin að sjálfsögðu þannig verkum milli aðstoðarmannanna, að hver þeirra hafi sinn hluta landsins til yfirsóknar og vinni öll þau verk, er þar koma fyrir það sumarið. Vildi jeg nota tækifærið til að vekja athygli hæstv. landsstjórnar á þessu.

Flm. (Eiríkur Einarsson): Jeg vil þakka hv. 3. þm. Reykv. (J. þ.) fyrir það, hve vel hann hefir tekið í þetta, og fyrir þær upplýsingar, sem hann hefir gefið í málinu. Skal jeg geta þess, að það sama hefir og vakað fyrir mjer sem honum, að málið væri komið inn á skakka braut og þörf væri á að beina því í rjettan farveg aftur. Jeg er á sama máli og hv. þm. (J. þ.), að heppilegast muni vera að koma forstöðunni á eins manns hendur. Hitt er annað mál, hvort það er rjettast, að stærri áveitur einar sjeu undir vegamálastjóra og hinar smærri undir Búnaðarfrjlagi Íslands. Skortir mig þekkingu til að dæma um það, hvað heppilegast muni í þessu efni, en vona hins vegar, að landsstjórnin leiti sjer upplýsinga um þetta hjá þeim mönnum, sem best þekkja til slíkra hluta, og býst jeg þá við, að ekki verði gengið

fram hjá hv. 3. þm. Reykv. (J. þ.) og Búnaðarfelagi Íslands.

Vona jeg nú, að þetta komist í framkvæmd sem fyrst, og verði það, þá er betur farið en heima setið.

ATKVGR.

Brtt. 287. feld með 16 : 8 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: Sv. Ó., J. A. J., J. B., J. þ., M. J., M. K., M. P., P. þ.

nei: Þorl. G., Þorl. J., Þór. J., B. H., E. þ., E. E., Gunn. S., H. K. Ing. B., J. S., L. H., M. G., Ó. P., P. O., St. St., B. Sv.

Fjórir þm. (B. J., Jak. M., S. St. og Þorst. J.) fjarstaddir.

Tillgr. samþ. með 15 : 6 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem

ályktun neðri deildar Alþingis.

(Sjá A. 294).

7. Baðlyfjagerð innanlands.

Á 37. fundi í Nd., föstudaginn 31. mars, var útbýtt

Tillögu til þingsályktunar um baðlyfjagerð innanlands (A. 180).

Á 38. fundi í Nd., laugardaginn 1. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 39. fundi í Nd., mánudaginn 3. apríl, var till. tekin til fyrri umr.

Frsm. (Þórarinn Jónsson): Vegna þess, að sjerstakt atriði hefir komið fram í þessu máli, sem nefndin vill gjarna athuga, þá leyfi jeg mjer að óska þess, að málið verði tekið af dagskrá.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 41. fundi í Nd., miðvikudaginn 5. apríl, var till. aftur tekin til fyrri umr. (A. 180, 187).

Frsm. (Þórarinn Jónsson): Umr. um baðlyfjagerð fjalla nú um nokkuð ólíkt efni því, sem síðast var til umr.* Sýnist ef til vill ekki viðeigandi, að þær komi á eftir þessu máli, því að þar er víst um engin óþrif að ræða. Jeg veit, að hv. þm. munu hafa veitt því eftirtekt, að í till. frá landbúnaðarnefnd á þskj. 180 er sýnt fram á það í ástæðunum, hversu baðlyfin hafa verið ótrygg undanfarin ár. Hafa komið fram háværar raddir um það víðs vegar af landinu, að gera þurfi gangskör að því að útrýma fjárkláðanum, en til þess er fyrsta leiðin sú, að fá örugg baðlyf. En reynslan hefir sýnt, að þau lyf, sem notuð hafa verið, hafa sum reynst misjafnlega og sum reynst algerlega óhæf til sauðfjárbaðana.

Vil jeg nú minnst á nokkur atriði, sem nauðsynlegt er að athuguð sjeu.

1. Rannsókn á baðlyfjum.

2. Undirbúningur undir framkvæmd málsins.

3. Fjárhagslega hliðin.

4. Framkvæmdin.

Um 1. er það að segja, að rannsókn á baðlyfjum hefir verið altöf

*) Skaðabótamál A. L. Petersens.

lítil til þessa. Nú á seinni árum hefir landsstjórnin sýnt viðleitni í þá átt að halda niðri fjárkláðanum, og hefir það borið misjafnan árangur. Það er einsætt, að útrýming hans verður aldrei gerð trygg, nema baðlyf þau, sem notuð eru, sjeu ósvikin og hæf á allan hátt. Þetta atriði hefir landsstjórnin of lítið tekið til greina, en þó látið rannsaka eina tegund, og hefir Gísli Guðmundsson gerlafræðingur gert það. Við þá rannsókn kom það í ljós, að annað sýnishornið reyndist með rjettum efna-samböndum og gerði tilætluð áhrif, að drepa maurinn, en hitt sýnishornið, sem var þó frá sama verslunarhúsi og merkt eins og hitt, hafði helmingi veikari efnablöndu og drap alls ekki maurinn. Hafa þessar rannsóknir sýnt það, að baðlyfin hafa verið meira eða minna svikin og óhæf til böðunar. Hafa afleiðingar þess líka komið víða fram á landinu, og skal jeg aðeins benda á tvö dæmi.

Landsstjórnin hafði í fyrra gert ráðstafanir til þess, að tvíböðun færi fram í sumum hjeruðum á grunsömu fje. Þar sem þetta var framkvæmt, varð árangurinn sá, að minsta kosti sumstaðar, að kláðinn var meiri og verri en hann hafði verið nokkru sinni áður, og hlýtur þetta aðallega að stafa af baðlyfjunum, enda þótt eftirlitinu geti verið eitthvað um að kenna. Enn fremur kom það fyrir nú í vetur hjá eftirlitsmanninum í Austur-Húnavatns-sýslu, að 15 dögum eftir að hann hafði baðað kom upp kláði í fje hans, og hafði þó kláðaskoðun farið fram á undan böðuninni. Það er því sýnt, að svo búið má ekki standa lengur, og að nauðsynlegt er að gera gangskör að því að fá hrein og ósvikin baðlyf.

Þá er jeg kominn að 2. atriði máls-

ins, nefnilega að athuga, hvað mikill undirbúningur hefir verið gerður í því. Hann er þá þegar orðinn talsverður. Gísli Guðmundssyni hefir verið falið, jafnframt því að rannsaka þessi baðlyf, að gera ýmsar tilraunir þessu viðvikjandi. Hefir hann verið við þessar rannsóknir, ekki einasta hjer heima, heldur líka um tveggja mánaða skeið á Þýskalandi. Auk þess var hann einnig með, þegar lyfjabúðin hjer um árið bjó til kreólínsbaðið, og kyntist hann því þá til hlítar. Komst hann þá á þá skoðun, að hagur myndi verða að því að stofna hjer innlenda baðlyfjagerð. Gerði hann svo, að undirlagi fyrverandi atvrh. (P. J.), nokkrar tilraunir þessu viðvikjandi. Tókst honum að rækta kláðamaurinn og gerði svo ýmsar tilraunir um það, hvort baðlyfin væru uppleysanleg og um áhrif þeirra á hörund og ull. Eru þetta alt þýðingarmikil atriði, sem þurfa nákvæmrar rannsóknar, því á þeim verður að byggja við innlenda baðlyfjagerð. Jeg skal í þessu sambandi geta þess, að eftir þessar rannsóknir sínar segir Gísli Guðmundsson í brjefi einu til landbúnaðarnefndarinnar, að áreiðanlega sje hægt að búa til trygg baðlyf innlend, jafngóð eða betri en þau, sem við höfum fengið best frá útlöndum.

Þá kem jeg að 3. atriðinu, sem er fjárhagshlið málsins. Eftir því, sem í fljótu bragði er hægt að sjá, ætti stofn-kostnaður við innlenda baðlyfjagerð ekki að fara fram úr 10 þúsundum króna. Þar með eru taldar umbúðir og fleira, sem fyrst í stað yrði að kaupa utanlands frá, þótt síðar mætti mäske koma því í peninga. Kostnaður við starfið sjálft yrði ekki ýkjamikill. Duga myndi einn maður, auk eftirlitsmannsins við lyfjagerðina. Yrði ríkis-

sjóður að leggja fram þetta fje, og svo að bíða nokkuð eftir greiðslu á andvirði baðlyfjanna. Nú hefir gerlafræðingurinn talið það alveg víst, að hægt sje að gera baðlyfin ódýrari en þau hafa verið til þessa. Takist það, þá sparast þar fljótt stórfje landsmönnum, og skal jeg skýra það nánar.

Árið 1920 var hjer á landi 579 þúsund sauðfjár. Með því nú að nota 2½% blöndu, býst jeg við, að í alt þetta fje þurfi ekki minna en 45—50 smálestir af baðlyfjum. Ef við reiknum nú hvert kg. 50 aurum ódýrara en áður hefir verið, þá nemur upphæð sú, sem hjer myndi sparast, 20—25 þúsund krónum. Yrði það enn þá ódýrara, svo t. d. hvert kg. yrði 1 krónu lægra í verði, myndi sparnaðurinn nema 80—100 þúsund krónum. Það er því auðsætt, að hjer er um þýðingarmikið fjárhagsspursmál að ræða. Og þegar svo þar við bætist, að lyfin verða væntanlega miklu tryggari en áður, þá liggur í augum uppi, að sjálfsagt er að vinda sem bráðastan bug að þessu.

Í sambandi við þetta skal jeg geta þess, að landbúnaðarnefndinni barst fyrir skömmu brjef frá lyfjabúð Reykjavíkur, þar sem hún tekur fram, að hún geti nú selt baðlyfin ódýrara en hún hafi gert hingað til. Hafi hún hingað til selt lítrann í smásölu á 3 krónur, en nú muni hún geta selt hann ásamt umbúðum á kr. 1,40, að minsta kosti ef keypt verði í stórum stíl. Það kemur nú til álita hæstv. stjórnar, hvernig hún vill taka í þetta. Undir öllum kringumstæðum verður tilbúningurinn að vera undir eftirliti stjórnarinnar, og undir ströngu eftirliti. Jeg tek þetta aðeins fram til þess að benda hæstv. stjórn á það.

Þá er annað atriði, sem dýralæknir-

inn hjer lagði mikla áherslu á. Það er, að Danir, sem einnig hafa fjárkláða á Suður-Jótlandi, eru nú að láta rannsaka þessi efni og gera baðlyf hjá sjer, undir ströngu eftirliti færustu manna sinna. Verði nú hægt að kaupa baðlyfin hjá þeim, jafngóð en ódýrari en þau yrðu tilbúin innanlands, þá sje jeg ekki neitt á móti því, að það verði gert. Og undir eins og dýralæknirinn fær verð á þessum baðlyfjum, sem verður nú með næstu skipum, getur Gísli Guðmundsson ákveðið sagt um það, hvort þau verða gerð ódýrari innanlands.

Þetta hefi jeg tekið fram til þess að draga ekkert undan, sem hæstv. stjórn mætti að gagni koma, til að geta skoðað málið rjettilega og frá öllum hliðum.

Hvað eftirlitið snertir, þá verður það að vera tvennskonar. Fyrst að efnasamsetningin sje sú rjetta. Ríður sjerstaklega á því, að eftirlit efnasamsetningarinnar sje í góðu lagi, og ætlast nefndin til, að Gísli Guðmundsson gerlafræðingur hafi það með höndum. Og í öðru lagi verður að tryggja það, að lögurinn sje uppleysanlegur og skaði hvorki skinnið nje ullina. Og er það dýralæknisins að hafa það eftirlit.

Æskilegt væri, ef þetta mál gæti komið svo fljótt til framkvæmda, að hægt væri að nota þessi nýju böð þegar á næsta hausti, hvort sem baðlyfin verða keypt af Dönum eða lyfjabúðin hjer heima býr þau til, eða ríkið lætur búa þau til. Best væri þá að byrja á útrýmingarböðunum. En hæpið er, að þetta komist svo fljótt í kring, þótt landbúnaðarnefndin telji það mjög æskilegt. En þó vill hún engan veginn að hrapað sje að því, nema allur undirbúningur sje fulltryggur. En það

stendur nefnilega svo á nú, að mjög haganlegt væri, ef þetta mætti takast. Eftir þennan góða vetur má vænta þess, að heyfyrningar verði almennar, og fengjum við gott sumar og góðan heyfeng, yrðu bændur sjerlega vel undir það búnir, að útrýmingarböðun yrði framkvæmd á næsta vetri.

Þá þarf einnig að undirbúa þá menn, sem eftirlit eiga að hafa með böðunum. Er mikið í húfi, að það sje gott, og yrði væntanlega ráðlegast að haga útvalningu þeirra manna, sem það hefðu á hendi, svo, að sýslunefnd hverrar sýslu velji eða bendi á hæfa menn til að kynna sjer það, sem með þarf í þessu efni. Gæti dýralæknirinn í hverjum landsfjórðungi kent þeim það, sem með þyrfti til eftirlitsins.

Eitt er það svo, sem jeg vildi gjarna minnst á, til þess að stjórnin taki það til athugunar, en það er, að hve miklu leyti bændur og fjáreigendur eigi að kosta útrýmingarböðin. Síðast var það svo, að ríkissjóður kostaði þau að mestu leyti. Hann kostaði bæði lyfin og eftirlitið, en bændur aðeins aðstoð við böðin og flutning baðlyfjanna og áhalda. Nú hafa komið fram skeyti frá sýslunefndinni í Austur-Húnavatns-sýslu, þar sem lögð er áhersla á, að útrýmingarböðun byrji sem fyrst, og í öðru lagi stungið upp á því, að bændur og fjáreigendur kosti sjálfir baðlyfin. Þykir mjer þetta mjög eðlilegt, því að fjáreigendur munu orðið vita, hvað fjárkláðinn kostar þá, og vilja flest til vinna að losna við hann. Jeg tel það trygt, að þetta verði svo, og eftirlitið í höndum stjórnarinnar. Og takist þetta höndulega, þá er ekki vonlaust um, að enn takist að miklu leyti að losna við þennan forna fjanda íslenska landbúnaðarins.

Í niðurlagi greinargerðarinnar fyrir till. þessari er talað um það, að ef þetta verði og innlend baðlyfjagerð komist í framkvæmd, þá verði stjórnin að semja bráðabirgðalög, þar sem ríkið taki að sjer einkasölu á baðlyfjum. Það getur nú verið, að sumir fallist ekki á þetta, sökum þess, að þar sje um ríkisrekstur að ræða. En jeg vil benda á það, að hjer er aðalatriðið aðeins þetta, að landsmenn hafi sem mest gagn af þessu, og í öðru lagi, að kostnaður verði sem minstur fyrir þá. Ætti slíkt fyrirkomulagsatriði ekki að verða mönnum neinn þyrnir í augum. En auðvitað kemur ekki til þess, að þessi leið verði farin, ef stjórninni fyndist hagkvæmara að kaupa baðlyfin af Dönum eða lyfjabúðinni hjer.

Að öðru leyti vil jeg ekki ráða stjórninni til neins annars en að rannsaka málið sem rækilegast og njóta þar við hjálpar Gísla Guðmundssonar gerlafræðings.

Sje jeg svo ekki ástæðu til að orðlengja þetta frekar, en vona, að hv. deild taki þessu vel og sje ekki vantrúuð á góðan árangur málsins.

Atvinnumálaráðherra (Kl. J.): Jeg get verið mjög stuttorður, því að landbúnaðarnefndin hefir áður borið þetta mál undir mig og jeg látið álit mitt í ljós við hana. Jeg vil þó taka fram nokkur atriði viðvíkjandi því, hvort sjálfsagt sje eða ráðlegt að hverfa algerlega frá þeim baðlyfjum öllum, sem áður hafa verið notuð hjer á landi. Eins og menn muna, þá ferðaðist norskur maður, Myklestad að nafni, hjer um landið í byrjun aldarinnar og baðaði fje bænda. Baðlyf það, sem hann notaði, var tóbakslögur, og hafði það reynst mjög vel í Noregi. Þóttist Mykle-

stad sannfærður um, að hjer mætti líka útrýma kláðanum með tóbaksböðum, ef rjett væri að farið. Baðaði hann víða hjer, og reyndist það örugt alstaðar, þar sem hann baðaði sjálfur og þeir, sem best kunnu til. Stjórnin keypti nú baðlyf, og var svo haldið áfram að baða úr því, þar sem kláðanum skaut upp, og varð árangurinn góður. Nú finst mjer till. þessi bera vitni um það, að menn vilji alveg hverfa frá tóbakinu sem baðlyfi, að mönnum virðist reynslan búin að sýna það, að tóbaksbaðlyf dugi ekki til útrýmingar kláðanum. Furðar mig dálítið á því, jafnvel og þetta baðlyf hefir einmitt gefist, að landbúnaðarnefndin skuli ekki hafa tekið það líka með í reikninginn. Ýms önnur baðlyf voru og notuð, en um þau voru víst mjög skiftar skoðanir. Man jeg eftir, að harðar ritdeilur voru hjer í bænum fyrir allmörgum árum um þau og gæði þeirra.

Á síðustu árum hefir víst kreólin mikið eða aðallega verið notað til böðunar, og virðist kláði nú vera að færast mjög í vöxt víða á landinu. Hefir sýslumaður Dalasýslu nýlega kvartað undan því, hve útbreiddur kláðinn sje orðinn þar vestra, og sama er að segja um Húnavatnssýslu. Er því auðsætt, að þessi baðlyf eru ekki einhlít, eða ekki nógu rækilega baðað, og liggur því fyrir að gera sem fyrst ráðstafanir til kláðaútrýmingarbaða, sem að gagni koma. Verður þá fyrst að rannsaka, hvaða baðlyf gagni hjer best og hvernig þau verði útveguð með ódýrustu móti. Þessi till. fer fram á, að reynt verði að koma upp innlendri baðlyfjagerð.

Þar sem þessi nauðsyn er fyrir hendi og maðurinn, sem á að hafa umsjón

Alpt. 1922, D. (34. löggjafarþing).

með þessu, er alkunnur hæfileikamaður á þessu sviði, finst mjer rjett að samþykkja till. Og það því fremur, sem hjer er um tiltölulega litla upphæð að ræða, aðeins 10.000 kr., og tilgangurinn auk þess að styrkja innlendan iðnað.

Það hafa komið fram upplýsingar um, að lyfjabúð Reykjavíkur vilji selja kreólin miklum mun ódýrara en það nú er keypt, og tel jeg sjálfsagt að rannsaka, hvort er betra, kreólin eða þetta innlenda baðlyf.

En hver sem afleiðingin af þeirri rannsókn verður, býst jeg samt ekki við, að útrýmingarböðun geti byrjað á þessu hausti eða um jól, en stjórnin mun að sjálfsögðu gera alt, sem í hennar valdi stendur, til að koma málinu áfram sem fyrst og á heppilegastan hátt.

Að lokum skal jeg geta þess, að sennilega verður að breyta gildandi lögum um þetta efni, ef ætlast er til, að bændur sjálfir borgi baðlyfið, en stjórnin aðeins eftirlit með böðuninni. Það atriði þarf að athuga, en till. er jeg meðmæltur.

Björn Hallsson: Jeg er till., sem fyrir liggur, í rauninni samþykkur, en ætla að segja fáein orð út af nokkrum ummælum hv. frsm. (þór. J.).

Mjer skildist á ræðu hans, að til væri ætlast, að byrjað yrði á útrýmingarböðun næsta haust, en jeg hygg ekki, að við verðum nægilega undir það búnir til þess tíma. Fyrir nokkrum árum var flanað út í útrýmingarböðun með litlum undirbúningi. Árangurinn af því er öllum kunnur, og ódýrt reyndist það ekki. Sannast því á mjer, að brent barn forðast eldinn. Jeg vil, að eigi

verði í annað sinn byrjað á þessu fyr en fengin er full vissa fyrir því, að einhlítt baðlyf verði fengið; tóbakið hefir, eins og kunnugt er, ekki reynst vel og er mjög dýrt baðlyf.

Þá skal jeg geta þess, að kláðinn er mjög mismunandi í hinum ýmsu hjeruðum landsins. Sumir landshlutar, eins og t. d. Austurland, geta talist næstum því lausir við fjárkláða. Við fjárkláðaskoðun þá, sem fram fór áður en jeg fór að heiman í vetur, kom ekki fyrir nema ein kind, sem grunuð var um fjárkláða, á öllu Fljótsdalshjaraði, 10 hreppum.

Jeg er því hræddur um, að lögboðin útrýmingarböðun mundi ekki alstaðar mælast vel fyrir, einkum þegar þar við bættist, að bændur ættu sjálfir að kosta lyfið á kláðalausar kindur sínar. En vitanlega vilja margir leggja í nokkurn kostnað, til þess að losna við þennan eilífa kláðagrun.

Góð baðlyf eru fyrst og fremst undirstaðan undir því, að von geti verið um árangur af böðun, hvort sem er kláða- eða útrýmingarböðun. Hins vegar eru baðlyfin dýr, og því mjög áriðandi, að þau sjeu ekki svikin. Jeg er því samþykktur þessari till., tel þörf á, að þetta sje rannsakað. Reynsla okkar eystra er, að kláðinn sje ekki meiri en svo, að það megi halda honum niðri með góðum þrifnaðarböðum. En jeg sje í blöðum og víðar, að kláðinn er magnaður á öðrum stöðum. Hygg jeg, að það stafi af því, að þrifnaðarböðunin sje þar í ólagi, og að ekki hefir verið þá baðað nógu rækilega, þar sem kláði hefir komið upp. En samt er ekki gott fyrir mig að dæma um það til fulls, þar sem jeg þekki ekki af eigin reynslu verulega útbreiddan kláða.

Frsm. (Þórarinn Jónsson): Hæstv. atvrh. (Kl. J.) gerði þá fyrirspurn til nefndarinnar, hvort henni þætti ekki ráðlegt að hverfa aftur til tóbaksböðunarinnar. Jeg hygg, að það muni reynast dýrara en að nota bestu baðlyf, sem menn nú þekkja. Að tóbakslyf var notað, er síðasta útrýmingarbað fór fram, stafaði eingöngu af hinni óbifandi trú þess manns, sem böðunina hafði á hendi, á því lyfi. En nú er komið á daginn, að álit dýralæknisins þá, að ekki væri hægt að útrýma kláðanum með einni böðun, var alveg rjett. Það er því sjálfsagt að viðhafa tvær baðanir, en með því móti yrði tóbaksböðun óhæfilega dýr, svo maður ekki segi ókleif, enda engin ástæða til hennar, þegar til eru önnur ódýrari og jafngóð baðlyf.

Nefndin leggur áherslu á, að ekki verði notuð önnur baðlyf en þau, sem full trygging er fyrir að komi að haldi, og hefir dýralæknir talið kreólín best.

Hæstv. atvrh. (Kl. J.) hjelt, að ekki mundi verða við komið að byrja böðunina næsta haust. Get jeg fallist á það, og vil engan veginn draga úr því, að undirbúningurinn sje sem allra bestur.

Þá talaði hæstv. atvrh. (Kl. J.) um, að það þyrfti að breyta gildandi lögum um útrýmingarböðun, og er það rjett, eins og jeg tók fram áður. En nefndin gerir ekki tillögu um það á þessu þingi, þar sem líkurnar eru litlar fyrir, að byrjað verði næsta haust. Enda myndi þá stjórnin gera þar um bráðabirgðalög.

Hv. 2. þm. N.-M. (B. H.) sagði, að það hefði verið flanað út í útrýmingarböðunina, sem framkvæmd var 1903—1904. Er ekki til neins að fara að deila

um það, en jeg get ekki sjeð, að þá hafi verið um neitt flán að ræða; til þess var fenginn sá útlendingur, sem best þótti hafa vit á þessu efni, en auðvitað er nokkru öðru máli að gegna að útrýma kláðanum hjer eða í Noregi. Meðal annars eru hjer alt öðruvísi húsakynni og þurfa meiri sötthreinsunar við; auk þess er ein böðun alls ekki einhlít.

Viðvíkjandi þessu atriði get jeg sagt hið sama og hæstv. atvrh. (Kl. J.), að nefndin vill ekki ráðast í þetta fyr en nákvæm rannsókn hefir farið fram.

Þá sagði hv. sami þm. (B. H.), að fjárkláðinn gerði misjafnlega vart við sig á hinum ýmsu stöðum, og er það rjett, en þó mun ekki vera hægt að segja nokkurn stað á landinu alveg lausan við fjárkláða, enda þótt hægt sje ef til vill að halda honum niðri með góðum þrifnaðarböðum. Ástandið er verst á Suður- og Vesturlandi, og kveður þar sumstaðar svo ramt að, að kláðinn hefir beint drepíð fjeð.

Þá talaði sami hv. þm. (B. H.) um, að þetta mundu þykja þungar búsfjar, að bændur kostuðu alveg baðlyfin, en það er þó ekki eins mjög og virðist í fljótu bragði, því það má ganga út frá, að bændur leggi eitthvað í kostnað við þrifaböðunina, og þó að blöndunin verði hjer að sjálfsögðu sterkari og baðið því nokkru dýrara, getur kostnaðurinn þó aldrei munað mjög miklu. En eins og mönnum er kunnugt, er hagur ríkissjóðs svo erfiður, að það má ekki íþyngja honum meira en nauðsynlegt er.

En ef ætti að sleppa einhverjum hjeruðum, yrði það að vera gert eftir ráði dýralæknis. Jeg hefi átt tal við hann um þetta atriði, en hann kvað

ekki vera hægt að telja nokkurn stað ugglausan, að þar gæti ekki fundist fjárkláði.

Lárus Helgason: Jeg stend ekki upp til að mótmæla þessari till., heldur aðeins til að benda á, að það er ekki kunnugt, að fjárkláði sje til í Skaftafellssýslum, og veit jeg því, að bændum þar mun ekki vera vel við að þurfa að leggja út í kostnað við útrýmingarböðun. Það er eðlilegt, að þeir landshlutar, þar sem mest ber á kláðanum, taki hann til alvarlegrar íhugunar, en það ber þó að athuga, að útrýming hefir áður verið reynd og mishepnast; og svo getur farið enn.

Nú er fjárþröng í landinu, og álít jeg því ekki rjett að hefja allsherjarböðun án þess að vissa sje fyrir fullum árangri. En þótt tvær baðanir fari fram sama veturinn, er engin vissa fengin fyrir því, að það komi að fullu gagni.

Jeg álít því hagkvæmara, að rækileg böðun fari fram í þeim hjeruðum, þar sem mest brögð eru að kláðanum, og enda alstaðar þar sem hann finst, en ekki sje ráðist blindandi í útrýmingarböðun um land alt. Enda er mjer ekki kunnugt um, að nokkurn tíma hafi orðið vart fjárkláða í Skaftafellssýslum, og í ýmsum fleiri sýslum landsins mun lítið eða jafnvel ekkert hafa orðið vart við kláða nú í seinni tíð.

Frsm. (Þórarinn Jónsson): Út af því, sem hv. þm. V.-Sk. (L. H.) sagði, að nokkur hjeruð væru laus við fjárkláða, skal jeg skýra frá því, eins og jeg tók fram, að jeg hefi átt tal við dýralækninn um þetta, og kvað hann ekki unt að staðhæfa um nokkurt hjer-

Badlyfjagerð innanlands.

að, að þar gæti ekki verið fjárkláði, og hjelt hann, að ekki yrði hjá því komist, að böðun færi fram alstaðar.

En hvað snertir það, sem hv. sami þm. (L. H.) sagði, að ekki væri hægt að segja um, hvort allsherjarböðun kæmi að gagni, þá held jeg, að maður verði að fara eftir álitum þess manns, sem mesta þekkingu hefir á málinu. En að baða eingöngu á þeim stöðum, þar sem fjárkláðinn er mestur, hefir enga þýðingu. Eina ráðið er að taka allt landið í heild sinni.

Í sambandi við það, sem hv. sami þm. (L. H.) sagði um Skaftafellssýslur, skal jeg geta þess, að líkur eru máskæ enn meiri til, þar sem brú er komin á Jökulsá, að fjársamgöngur sjeu enn frekar milli sýslanna. Annars skal jeg ekki leggja neinn dóm á, hvort kláði er í Skaftafellssýslum eða ekki. Til þess er jeg of ókunnugur.

Jeg skal játa, að það er von, þótt þau hjeruð, sem telja sig laus við kláðann, finnist skattur vera lagður á sig með því að skylda þau til útrýmingarböðunar, en ef það reynist óumflýjanlegt, vona jeg, að þau láti sjer það lynda.

Lárus Helgason: Jeg verð að líta svo á, að meðan enginn getur komið með dæmi um, að fjárkláðinn sje til í Skaftafellssýslum, sje hann alls ekki til þar.

Þótt nú sje komin brú á Jökulsá, stafar engu meiri hættu af því. Hún er og var oft á sumrum lítið meiri en bæjarlækur, og átti fje þá afarhægt með að fara yfir ána, þó að engin brú væri á henni. Meiri hættu gæti verið að fjallabaki, þar sem fje getur hist frá Rangárvöllum, Skaftártungu og

Landi, ef þar væri um kláða að ræða, sem þó ekki kvað vera.

Jeg endurtek það, að jeg get ekki betur sjeð en að það hljóti að vera rjettara að baða á þeim stöðum, sem þörfin er mikil, og vanda þar alla framkvæmd, heldur en að demba á bændur böðunarskyldu á heilbrigðu fje, í afskektum hjeruðum.

Frsm. (Þórarinn Jónsson): Mjer finst hv. þm. V.-Sk. (L. H.) hafa upplýst, að samgöngur geti altaf átt sjer stað milli fjárins úr Skaftafellssýslu og öðrum hjeruðum, og verð jeg því að leggja enn ríkari áherslu á, að alstaðar sje nauðsynlegt að framkvæma böðunina.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 23 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 21 shlj. atkv.

Á 42. fundi í Nd., fimtudaginn 6. apríl, var till. tekin til síðari umr. Forseti tók málið af dagskrá.

Á 44. fundi í Nd., laugardaginn 8. apríl, var till. aftur tekin til síðari umr. (A. 180).

Frsm. (Þórarinn Jónsson): Jeg þarf litlu við að bæta það, sem jeg hefi áður tekið fram um þetta mál. Jeg varð var dálítills ótta hjá hv. þm. V.-Sk. (L. H.) við, að útrýmingarböðun færi fram á næsta sumri. En jeg get nú full-yrt, að til þess muni ekki koma, og mun því óþarfi að ræða málið frekar á þeim grundvelli. En það, sem þegar

hefir unnist í þessu máli, er það, að tilboð um verð á baðlyfjum hefir nú lækkað um helming. En þó að slík tilboð sjeu nú komin fram, þá er þó ekki loku fyrir það skotið, að þau gætu orðið enn þá ódýrari með því að framleiða þau hjer á landi.

ATKVGR.

Till. samþ. með 19 shlj. atkv. og afgr. til Ed.

Á 41. fundi í Ed., mánudaginn 10. apríl, var till. útbýtt eins og hún var samþ. við síðari umr. í Nd. (A. 180).

Á 42. fundi í Ed., þriðjudaginn 11. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 43. fundi í Ed., miðvikudaginn 12. apríl, var till. tekin til fyrri umr.

Atvinnumálaráðherra (Kl. J.): Jeg vil gefa þær upplýsingar, að þegar þetta mál var að fara úr hv. Nd., átti jeg tal við dýralækninn hjer í Reykjavík. Hann sagði, að sjer hefði komið á óvart að sjá þessa till., því að þegar hann hefði verið erlendis í fyrri sumar, hefði hann átt tal við prófessor Jensen við landbúnaðarháskólann, sem okkur er öllum að góðu kunnur, um að Íslendingar fengju baðlyf, sem prófessorinn var að undirbúa vegna fjárkláða á SuðurJótlandi. Hann sagðist hafa sagt landbúnaðarnefnd Nd. frá þessu og bað mig að skýra hv. deild frá því líka. Það hefi jeg hjer með gert, og

getur þá nefndin átt frekara tal við lækninn og fengið nánari upplýsingar.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 12 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 12 shlj. atkv. og til landbúnaðarnefndar (sjá A. bls. 655) með 9 shlj. atkv.

Á 46. fundi í Ed., miðvikudaginn 19. apríl, var till. tekin til síðari umr. (A. 180, n. 254).

Frsm. (Sigurður Jónsson): Þingsályktunartillaga þessi var borin fram í Nd. og samþykkt þar, og er því hjer komin. Fylgdi till. frá hv. Nd. allitarleg greinargerð, og get jeg fullkomlega verið henni samþykkur. Er mjer vel kunnugt um það í mínu hjeraði, að ýms baðlyf hafa verið notuð, með misjöfnum árangri. Hefir það eigi verið meðferðinni að kenna, því sömu mennirnir hafa notað þessi lyf með ólíkum árangri. Er það að mínu viti mjög nauðsynlegt að fá áreiðanleg baðlyf, og enn fremur ef unt er eftir reynsluna að nota þetta baðlyf sem þrifabað og einnig til útrýmingar fjárkláða. Er einnig á það lítandi, að góð og örugg baðlyf verða í rauninni ódýrust, en hin vondu langsamlega dýrust. Má og gera sjer í hugarlund, að innlendu baðlyfin kunni að verða ódýrari en sum hinna útlendu. Er vitanlegt, að nái till. fram að ganga, þá tekur landsstjórnin sjerfróðan mann, innlendan eða erlendan, sjer til aðstoðar. Er ekki vert að fara neitt hratt að þessu máli, heldur feta sig áfram, uns góðum árangri er náð.

Fyrir hönd nefndarinnar leyfi jeg mjer að mæla með því, að hv. deild samþykki till.

ATKVGR.

Till. samþ. með 10 shlj. atkv. og afgr. sem

ályktun Alþingis.

(Sjá A. 268).

8. Saga Alþingis.

Á 50. fundi í Nd., miðvikudaginn 19. apríl, var útbýtt

Tillögu til þingsályktunar um sögu Alþingis (A. 261).

Á 51. fundi í Nd., föstudaginn 21. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 52. fundi í Nd., laugardaginn 22. apríl, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Þorsteinn Jónsson): Að fá um árum liðnum eru 1000 ár liðin frá því, að hið íslenska þjóðveldi var stofnað. Það var stofnað á þingvöllum, að því er fróðir menn telja, árið 930. Það var stofnað með setningu hins fyrsta Alþingis. Alþingi verður því 1000 ára árið 1930.

Þúsund ára afmæli Alþingis er hið merkasta afmæli, sem haldið hefir verið hér á landi. Þjóðin mun vilja halda það hátíðlegra en nokkurt annað afmæli, sem haldið hefir verið á landinu.

Þar sem nú þessi tími nálgast óð-

um, virðist ekki vanþörf á að fara að hugsa fyrir undirbúningi þessa merka afmælis.

Þessi þingsályktunartillaga fjallar um þann undirbúning, sem mest virðist ríða á að byrjað verði á í tæka tíð.

Jeg býst vart við því, að nokkur hv. þingmaður sje okkur tillögumönnunum ósammála um það, að þörf sje á að skrifa sögu Alþingis, og að því verki verði lokið fyrir 1930.

Vjer Íslendingar höfum verið kallaðir söguþjóð. Þó eigum vjer enga skráða samfelda sögu, nema smáágrip. Verði nú skrifuð ítarleg saga Alþingis, fáum við einskonar meginás í sögu vora, einskonar mæni, sem allar taugar sögu þjóðarinnar liggja að og kvíslast út frá. Alþingi hefir jafnan haft örlagaþræði þjóðarinnar að meira eða minna leyti í höndum sjer.

Vegna aldurs og uppruna er Alþingi talið af sagnfræðingum eitthvert hið merkilegasta þjóðþing á Norðurlöndum. Og það hefir haft meiri þýðingu fyrir íslensku þjóðina fyr á öldum en flest önnur þing fyrir aðrar þjóðir.

Alþingi á ætt sína að rekja til fornra germanskra þinga, en okkar vísu forfeður gerðu það sjerstaklega merkilegt þegar í upphafi, eða við stofnun þess. Það hjelst svo og óbreytt að miklu leyti til ársins 1262. Eftir þann tíma hnignar því mjög, en helst þó uppi þar til árið 1800, og liggur síðan niðri um hálfan fimta tug ára. Til samanburðar mætti geta þess, að annarsstaðar á Norðurlöndum leggjast fornu þingin mörgum öldum fyr niður.

Jeg vil nú fara nokkrum orðum um það, hvernig jeg hefi hugsað mjer þessu starfi komið fyrir og hvernig það ætti að vinnast. Þó vil jeg slá

þann varnagla þegar, að jeg muni ekki leggja þá undirstöðu í þessu efni, að hún verði látin óhreyfð, enda geri jeg ráð fyrir — verði þingsályktunartillagan samþykkt — að stjórnin kveðji sjer til aðstoðar sagnfróða ráðunauta, og þá er það þeirra að segja frekar um, hversu vinna skuli verk þetta.

Mjer finst sjálfsagt að skifta sögu Alþingis í 3 aðalkafla. Fyrsti kaflinn yrði þjóðveldistíminn, frá 930—1262. Hann þarf að byrja á því að lýsa hinum fornu germönsku þingum í sambandi við áhrif þeirra á vora fyrstu löggjafa, svo og fyrirkomulagi Alþingis þegar í öndverðu, segja frá stofnun þess og valdsviði. Þá yrði að skýra frá breytingum, sem á því verða til 1262, og frá löggjöf og dómssvaldi. Enn fremur frá gildi þess sem menningarstofnun og sem aðalstöð andlegrar mentunar í landinu, íþróttalífs og samkvæmislífs. Þá yrði að rekja að nokkru helstu mál, sem koma fyrir á þinginu, en þangað koma nær því öll stórmál þjóðarinnar. Meðfylgjandi sögu hins forna Alþingis þurfa að vera æfiágrip allra lögsögumanna og jafnvel helstu goðanna. Enn fremur goðatal, að svo miklu leyti sem mögulegt er að semja það. Þessi kafla sögunnar endaði á því að segja frá upplausn lýðveldisins. Til þess að skrifa þennan kafla þarf að rannsaka öll forn heimildarrit, er snerta sögu Íslands, enn fremur vísindaleg rit, er skráð hafa verið um hið forna Alþingi og íslenska lýðveldi. Þá verður og að fylgja nákvæm sögustaðalýsing af þingvöllum, byggð á nákvæmum rannsóknnum.

Annar kafla Alþingissögunnar næði yfir tímabilið 1262—1800. Hefst sá kafla á upphafi konungsvaldsins á Íslandi með Gamla sáttmála, lögtekningu

Jónsbókar og svo því, hvernig kirkju- og konungsvald togast á um völdin. Hann skýrði og frá því, hvernig konungsvaldið nær smátt og smátt meiri tökum, og öllum þeim breytingum, er verða á þinginu til 1800, valdsviði þess o. s. frv. Einnig frá helstu málum, sem fyrir því lágu, löggjöf og dómum. Þessum kafla ætti að fylgja stutt æfiágrip lögmanna, höfuðsmanna og hirstjóra, og einnig, ef hægt væri, lögrjettumanna-tal. Eins og kunnugt er, hefir þessi kafla sögu okkar verið lítt rannsakaður enn, svo til þess að skrá þennan kafla Alþingissögunnar þarf að rannsaka fornbrjef, Alþingisbækurnar, annála og önnur sögur og skjöl, prentuð og óprentuð. Gera má ráð fyrir, að margt af heimildunum frá þessum árum yrði að sækja til Kaupmannahafnar, og enn þá óvíst, hvar sumt af þeim er að finna. Er þetta því alt ærið rannsóknarefni, og því nauðsyn, að byrjað sje á þessu í tíma.

Þriðji kafla Alþingissögunnar næði frá 1845—1930. Hann byrjaði að segja frá endurreisn Alþingis og undirbúningi hennar, svo og fyrirmyndum hins nýja Alþingis.

Til að rekja sögu Alþingis síðan 1845 eru Alþingistíðindin glöggar heimildir. En sú saga yrði í líku formi og saga Alþingis hins forna. Í sambandi við hana og henni fylgjandi væru skráð stutt æfiágrip allra þeirra manna, sem sæti hafa átt á þingbekkjum síðan 1845, konungsfulltrúa, landshöfðingja og ráðherra. Ritið flytti og myndir af þeim öllum. Enn fremur yrði og ritið skreytt myndum þeirra manna, sem koma við sögu hins forna Alþingis, eftir því sem kostur er.

Þetta eru vitanlega lauslegar hugleiðingar um fyrirkomulag ritsins, enda

tók jeg það fram áðan, að það verður sagnfræðinganna og annara fróðra manna að ákveða þar um nánar. Jeg hefi aðeins flutt hugleiðingar þessar um fyrirkomulag sögunnar til þess, að þeir geti sjeð, hvað vakað hefir fyrir okkur flutningsmönnum og hinu háa Alþingi, ef það samþykkir tillöguna.

En það vil jeg taka fram að lokum, og jeg veit það með vissu, að okkar söguelska þjóð muni fagna því, ef hún á von á að fá þúsund ára sögu Alþingis, vel og ítarlega skráða, árið 1930. Og jeg treysti því, að hv. þdm. leggi ekki steina í götu þessa máls. Þetta verk hlýtur að sjálfsögðu að kosta nokkurt fje, en það á líka að verða og mun verða okkur til gagns og sóma.

Jeg hefi heyrt þær raddir, að það væri óþarfi að byrja á þessu starfi nú þegar. En þetta er ekki rjett athugað. Eigi starfið að verða vel unnið, þá þarf miklar rannsóknir í sambandi við það, sjerstaklega þegar þess er gætt, hvað saga þjóðarinnr er enn að miklu leyti óþlæður akur.

Magnús Guðmundsson: Jeg vildi leyfa mjer að beina þeirri fyrirspurn til hv. flm., hvort þeir hafi gert nokkra áætlun um kostnaðarhlið þessa máls. Jeg get ekki betur sjeð en að hjer sje um risaverk að ræða, sem samkvæmt „prógramminu“ hljóti að kosta vinnu margra manna og stórfje.

Flm.(Þorsteinn Jónsson): Þetta „prógram“ fyrir Alþingissögunni, sem jeg gerði í framsöguræðu minni, er aðeins lauslegar hugleiðingar mínar. Jeg er ekki sá sagnfræðingur, að jeg ætlist til, að það litla, sem jeg hefi um málið að segja, verði álitid sem goðsvar við

því, hvernig starf þetta yrði rekið. Við-vikjandi kostnaðinum erum við flm. ekki fróðari en aðrir, því að hann verður tæpast af neinum ákveðinn fyrir-fram, eða áætlun gerð, sem byggja megi á, enda mun hv. 1. þm. Skagf. (M. G.) ekki hafa spurt með það fyrir augum.

Nei, spurningin er þessi: Vill þingið láta skrifa sögu Alþingis, og hvað vill það hafa hana ítarlega?

Hitt er stjórnarinnar og ráðunauta hennar, að ákveða, hvað langt sje gengið. Við þurfum hvort sem er að fá sögu þjóðarinnar skráða og höfum nú um nokkur ár lagt dálítið fje til þess. Til þess hefir einn maður fengið styrk, en honum er það ofvaxið að ljúka því verki einum, og kemst að líkindum tæplega út þjóðveldistímabilið.

Fyrir mjer hefir ekki vakað, að fjöldi manna ynni að riti þessu, heldur að stjórnin gæti kvatt sjer til aðstoðar nú fyrst um sinn fróða menn, sem legðu á ráðin. Einn maður verði látinn vinna verkið aðallega. Seinna sjest betur, hvað mikla aðstoð hann þarf að fá. Till. fer ekki fram á annað en að byrjað sje á undirbúningi ritsins, eða öllu heldur hvernig því muni verða best fyrir komið. Hjer verður því ekki um mikið fje að ræða t. d. á næsta ári, enda hægurinn hjá fyrir þingið sjálft að hafa þar hönd í bagga með.

Magnús Guðmundsson: Hv. flm. (Þorst. J.) sagði, að framsöguræða sín væri aðeins sínar eigin hugleiðingar. En það gat enginn haldið annað en að verkið ætti að vinnast eins og hann lýsti í framsöguræðu sinni. Þess vegna kvaddi jeg mjer hljóðs, að jeg vildi fá þetta skýrt fram tekið. Og kemur þá

að því, sem jeg hafði rent grun í, að enginn getur sagt neitt um kostnaðarhlið málsins; alt er óhugsað og sagt eitthvað út í bláinn um þetta rit. Þess vegna er varla von á, að þm. gleypi við þessu svona alveg óathuguðu og óundirbúnu, á síðustu dögum þingsins. Jeg vil þó lofa till. að fara til síðari umr. og áskil mjer rjett til að koma þá með brtt.

Hv. flm. (Þorst. J.) sagði, að jeg hefði ekki getað búist við svari um kostnaðarhlið málsins. Jú, vissulega átti jeg kröfu á slíku svari, því að enginn getur búist við slíkri ljettúð af hálfu þingmanna, að þeir geri sjer alls enga hugmynd um kostnaðarhlið þeirra mála, sem þeir flytja hjer á þingi. En eftir að hafa heyrt framsöguræðu hv. 1. þm. N.-M. (Þorst. J.), er jeg ekki í neinum efa um, að rit þetta mun, ef farið er eftir vilja hans, kosta 1—2 hundruð þúsund krónur minst. Öll þessi æfiágrip, sem hann nefndi, og Íslands saga yfirleitt, er bók, sem verður mörg bindi, og þau þykk.

Þess vegna ætla jeg að athuga þetta, eins og jeg sagði, til síðari umr. og hafa óbundið atkv. þangað til.

Sveinn Ólafsson: Jeg vildi aðeins lít-
illega svara hv. 1. þm. Skagf. (M. G.)
að því leyti, sem svör hv. meðflm. míns
1. þm. N.-M. (Þorst. J.) tóku ekki til
athugasemda hans. Mjer skilst, að hv.
1. þm. Skagf. (M. G.) leggi mikla
áherslu á, að ekki sje meiru fje eytt
en nauðsyn krefur, og í sambandi við
þá skipun, sem gerð verður um starf-
ið. Með öðrum orðum, hann vill, að
þegar verði ljóslega ákveðið, hverju
eyða megi í þessu skyni. Öll varfærni
í fjárgjöldum ríkisins er sjálfsögð, enda

Alþt. 1922, D. (34. löggjafarþing).

vill nú svo vel til, að þetta mál liggur
undir næstu þing, sem hafa það alger-
lega á valdi sínu, hversu mikið fje verð-
ur notað. Eftir samþykkt till. leitar
stjórnin til fróðra manna í þessu máli,
kemur svo til þingsins og biður um
þær upphæðir, sem nauðsynlegar eru.
Upphæðir þær, sem veittar verða, mið-
ast þá við þingviljann í sambandi við;
hve ítarlega á að vinna þetta starf.

Það sem spurt er um nú er þetta:
Vilja þm. yfirleitt, að saga Alþingis
sje skrásett og útgefin 1930? Hinu
ráða næstu þing, hve mikil rækt verð-
ur lögð við þetta starf, vilji þm., að
byrjað verði á því nú.

Magnús Guðmundsson: Jeg vil benda
hv. 1. þm. S.-M. (Sv. Ó.) á, að það
er ekki siður að leita fjárveitinga fyr
en eftir á, þar sem þingsályktunar-
heimild er fyrir. Annars þýðir þessi
þál. þá alt annað en venja er til. (Sv.
Ó.: Sagan verður ekki skrifuð á einu
ári). Nei, en getur verið byrjuð fyrir
næsta þing, og til þess þarf þó eitt-
hvert fje. Svo sýnir sig, að árin líða,
kostnaðurinn vex, og það, sem átti að
nema tugum þúsunda, skiftir hundruð-
um. Þess vegna vil jeg slá varnaglann
strax, svo jeg viti, um hvað sje verið
að greiða atkv. Það er sjálfsagt að
gefa út afmælisrit Alþingis, því neit-
ar enginn, en það er heimskulegt að
gera sjer enga grein fyrir kostnaðin-
um og fyrirkomulaginu áður en byrj-
að er. Og það er óforsvaranlegt að
greiða um þetta atkvæði í blindni.
Þetta rit, sem hjer er „planlagt“, kost-
ar hundruð þúsunda, og það er alt of
mikið, hjegómlega og heimskulega
mikið.

Flm. (Þorsteinn Jónsson): Hv. 1. þm. Skagf. (M. G.) taldi, að æfiágrip þeirra manna, er jeg nefndi, myndi verða ritverk upp á mörg bindi. Jeg nefndi lög-rjettumenn, goðana, höfuðsmenn og hirðstjóra, og svo alla þm. síðan Alþingi var endurreist, ásamt konungsfulltrúum, landshöfðingjum og ráðherrum. Þetta eru ekki svo margir menn, að stutt æfiágrip þeirra þurfi að fylla mörg bindi.

Og í sambandi við það skal jeg geta þess, að jeg hefi nýlega athugað 100 ára afmælisrit norska þingsins. Það er tvö bindi, og er annað þeirra æfiágrip allra norsku ríkisþingsmannanna á 100 ára tímabili, en á ríkisþingi Norðmanna sitja miklu fleiri menn en á Alþingi. Þess vegna get jeg ekki sjeð, að okkar saga þyrfti að verða mörg bindi. (M. G.: Hvað gerir þm. ráð fyrir mörgum bindum?). Vitanlega er ekki hægt að segja neitt um það fyrirfram, eða hve langt hvert æfiágrip yrði; við þyrftum þá sjálfir að vera búnir að semja ritið. Enda er lítið sagt um stærð ritsins, þótt sagt sje frá því, í hve mörgum bindum það verði. Bókabindi eru svo misjafnlega stór. Og sama er um kostnaðinn. Þingið getur ekki gert neina áætlun um hann, enda hefir svo verið um mörg önnur verk. Eða var nokkur áætlun gerð um sögu Boga Melsteðs, og ef til vill mun hv. 1. þm. Skagf. (M. G.) vilja svara mjer og segja, hvað hún muni kosta. (M. G.: En jeg er steindauður). Jeg vænti, að hæstv. forseti lofi honum að svara þessu, það mun varla þurfa að taka svo langan tíma.

En til Íslandssögu Boga Melsteðs er nú búíð að veita fje á annan tug ára, og eftir því, sem jeg kemst næst, hefir engum enn komið til hugar, hvað hún

muni kosta. Sömuleiðis hefir Alþingi í mörg ár veitt fje til þess að þýða eitt útlent skáldrit. Því verki er ekki lokið enn. Um stærð þess vita menn, en enginn veit enn, hvað þýðingin verður dýr.

Jón Þorláksson: Jeg gerði ekki ráð fyrir, að mjer yrði veitt orðið fyrir en þeir hv. þm. hefðu talað, sem kvatt höfðu sjer hljóðs á undan mjer. (Forseti B. Sv.: þeir hafa fallið frá orðinu). Jæja, þá er ekkert við því að segja.

Eins og hv. 1. þm. Skagf. (M. G.) tók fram, þá finst mjer það ekki ósann-gjarnt að ætlast til þess, að hv. flm. gerðu einhverja grein fyrir því, hve mikið fje þeir hugsuðu sjer að lagt yrði í afmælisrit þetta. Auðvitað er ekki hægt að ætlast til, að þeir geti um þetta sagt af eigin viti, en þeir hefðu getað borið sig saman við sjerfróða menn í þessu efni. Ef ráðast á í þetta fyrirtæki, þá verður að kveðja til sagnfróða menn og láta þá gera till. um stærð verksins og kostnað við það. Um slíkt ættu þeir menn að geta gert eins nákvæma áætlun og aðrir sjerfræðingar um verk, er undir þeirra verksvið heyra. Þessi aðferð er heldur alls ekki óvenjuleg, því að oft verða rithöfundar að ákveða fyrirfram, hve stórt það verk eigi að vera, sem þeir ætla sjer að semja.

Slíka áætlun hafa hv. flm. alls ekki gert, og hv. 1. þm. S.-M. (Sv. Ó.) hefir jafnvel ekki talið slíkt nauðsynlegt fyrir en á næsta þingi. En ef sú er meiningin, þá er till. að minsta kosti ekki orðuð í samræmi við þá hugsun. Það hefði þá átt að koma fram í till., að næsta þing hefði óbundnar hendur um ákvörðun á stærð og tilhögun verksins, en stjórnin legði fram tillögur um þetta. Það væri rjetta leiðin,

enda býst jeg við að koma fram með brtt. í þá átt við síðari umr.

Það má ef til vill segja, að undarlegt sje, að þingið skuli þurfa að gera sjerstakar ráðstafanir til þess að semja þetta verk, þar sem landið hefir í þjónustu sinni nærfelt alla þá menn, sem færir eru í þessum fræðum, og tvo menn beinlínis til þess að rannsaka og rita um sögu landsins. Er annar þeirra háskólakennari, en hinn starfsmaður við þjóðskjalasafnið. Þó skal jeg ekki um það staðhæfa, nema eitt-hvað dálítið fje þurfi að greiða sjerstaklega til þessa starfs. En meginstarfið ætti að geta fallið undir verka-hring þessara tveggja manna, sem jeg hefi minst á.

Bjarni Jónsson: Jeg vil byrja á því að þakka hv. flm. till. fyrir að hafa komið hjer fram með þetta mál. Legg jeg alt kapp á, að þetta verk geti farið myndarlega úr hendi, og mun ekki greiða atkv. á móti því, þótt það yrði dálítið myndarlegt og kostaði nokkurt fje.

Það er um þessi störf eins og hver önnur, að ekki er hægt að skylda neina menn til þess að taka þau að sjer fyrir ekki neitt. Hygg jeg, satt að segja, að hv. 3. þm. Reykv. (J. þ.) haldi því ekki fram í alvöru, að neinir menn eigi að vinna að þessari sagnaritun kauplaust. En hitt hygg jeg, að þessir menn muni fúsir að vinna að þessu verki án þess að mjög mikið fje komi í móti, en auðvitað verður ríkið að greiða ferðir til útlanda til þess að rannsaka þar ýms heimildarrit, og auk þess útgáfu ritsins.

Við hv. 3. þm. Reykv. (J. þ.) erum

ásáttir um það, að fleiri en tvo menn þurfi til þess að vinna þetta verk. En það, sem mjer þykir vænst um, er, að hv. flm. hafa hrundið þessu máli fram nú, því það er jafnvel þegar komið í eindaga. Ef vinna á verkið á stuttum tíma, þá þarf til þess marga menn, er setja verður beinlínis á árslaun. En ef nú þegar verður hafist handa, þá er það víst, að verkið verður margfalt ódýrara, því þá geta fræðimenn bætt því á sig sem aukastörfum. Býst jeg við því, að enginn þm. geti verið á móti því, að þetta verk sje unnið, eða svo sparsamur, að hann horfi í að verja nauðsynlegu fje til þess, að verkið geti orðið þjóð og þingi til sóma.

Hjer er um það að ræða að vita, hvernig vald og vilji þjóðarinnar hefir birst í 1000 ár, og hygg jeg, að enginn muni vilja, að slíkt starf sje haft að vikaverki eða kastað verði til þess höndum, heldur ættu hjer að safnast saman allur lærdómur, öll skarpskygni, elja og samviskusemi fróðustu manna þjóðarinnar. Hygg jeg mig svo þekkja höfðingskap þessarar þjóðar, að hún muni ekki telja eftir fje til þess, að þetta verk verði sómasamlega af hendi leyst.

Jeg skil hv. 1. þm. Skagf. (M. G.) vel, þar sem hann vill fá skýrslu um það, hve miklu fje eigi til þessa að verja. En um það er ekki auðvelt að segja nú. Hygg jeg þó, að það muni vart fara fram úr 5—10 þúsundum. En auðvitað finst honum varhugavert að trúa þeirri stjórn fyrir málinu, sem hann ekki styður. (M. G.: Hve nær hefi jeg sagt, að jeg væri ekki stuðningsmaður núverandi stjórnar?). Nú jæja. Má jeg óska hæstv. stjórn til hamingju með hinn nýja stuðningsmann, og

biðja hv. þm. (M. G.) afsökunar á orðum mínum.

Annars hygg jeg, að engin hætta sje að trúá stjórninni fyrir framkvæmdum þál., og treysti jeg henni til þess að hefjast handa til undirbúnings þessu ágæta máli.

Jeg er algerlega samþykkur hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.) um ráðstafanir í þessu máli. Tel jeg sjálfsagt að leita til sjerfræðinga í þessum efnun og heyra till. þeirra um stærð og kostnað verksins. Jeg hygg, að nóg sje, að Alþingi láti stjórnina vita, að það óski, að verkið verði unnið á vísindalegan hátt. En það, sem svo stjórnin ákveður, tel jeg ekki geta heyrt undir atkvæði Alþingis, því það er ekki bær dómari í þeim efnun, heldur hinir sjerfróðu menn, sem till. gera um málið.

Jeg hygg, að engin hætta geti á því verið, að þetta verk verði sjerlega dýrt. Alþingi hefir þegar unnið talsvert að þessu verki með útgáfu Alþingisbókanna, og enn fremur munu ýmsir sjerfræðingar, sem nú eru í þjónustu landsins, vinna mikið að verkinu án sjerstakrar borgunar, ekki sist ef tímunn er langur til stefnu. Skil jeg því ekki, að nokkur hv. þm. geti haft á móti þessu verki. Það er sjálfsagt að vinna verkið og hefja það nú þegar, þar við liggur sómi þings og þjóðar.

Jeg vona, að engin brtt. komi fram, hvorki frá hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.) nje hv. 1. þm. Skagf. (M. G.), því að jeg tel till. besta eins og hún er.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 17 : 2 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 19 shlj. atkv.

Á 53. fundi í Nd., laugardaginn 22. apríl, var till. tekin til síðari umr. (A. 261, 280).

Of skamt var liðið frá fyrri umr. — Afbrigði leyfð og samþ. með 20 : 1 atkv.

Magnús Guðmundsson: Úr því að hv. meðflm. minn að brtt. á þskj. 280 (J. Þ.) kveður sjer ekki hljóðs, skal jeg segja nokkur orð, án þess að jeg þó ætli að taka framsöguna af honum, heldur aðeins svara nokkrum atriðum í ræðu hv. 1. þm. N.-M. (Þorst. J.) í dag.

Hann þóttist vera hissa á því, að jeg vildi fá upplýsingar um kostnaðinn, sem af þessu fyrirtæki leiddi, og sagði, að ómögulegt væri að vita um hann fyrirfram. Þetta er æðieinkennileg staðhæfing, því þegar fjárlögin eru samin, eru einatt gerðar áætlanir um kostnað þeirra fyrirtækja, sem ætlast er til að framkvæmd verði, og get jeg ekki sjeð, að þetta þurfi að vera nein undantekning.

Það er ekkert aukaatriði að fá einhverja áætlun um kostnaðinn, því eins og jeg sýndi fram á í dag, er síður, þegar þingsályktunartillögur eru samþykktar, að veita fjeð, sem til þeirra þarf, eftir á. Og það eru dæmi til, að þingsályktunartillögur hafa verið samþykktar, sem hafa haft hundruð þús. kr. útgjöld í för með sjer.

Jeg fer auðvitað ekki fram á, að hv. þm. gefi áætlun upp á krónu eða eyri, en t. d. svo, að ekki skeiki meiru en svo sem 25 þús. kr. En hann hefir ekki fengist til að nefna nokkra tölu. Er jeg talaði við hann í dag, var hann mjög ragur við að nefna 50 þús. kr. (Þorst. J.: það var hv. 1. þm. Skagf. (M. G.), sem nefndi þá upphæð). Já,

en hv. 1. þm. N.-M. (Þorst. J.) fjelst ekki á hana.

Hann kvaðst ekki vera sögumaður, en framsöguræða hans var svo vel undirbyggð af sögulegum vísðómi og þekkingu, að jeg held, að hann hafi gert þar heldur lítið úr sjer.

Hv. þm. Dala. (B. J.) sagði, að það væri þýðingarlaust fyrir þingið að vera að hugsa um kostnaðinn, sem af þessu leiddi; það hefði annað við tímann að gera. Sagði hann, að sjerfræðingar ættu að athuga, hvernig verkinu yrði hagað og hvað það mundi kosta. En jeg hygg, að þingið sje bestur sjerfræðingur í því efni, hverju það vill til verksins kosta, og því á það eitt að ráða og enginn annar.

Hv. þm. Dala. (B. J.) hjelt því fram, að kostnaðurinn við verkið yrði því minni, sem fleiri ynnu að því. En jeg vildi benda á, að þetta fer þvert ofan í heilbrigða skynsemi, og getur varla verið skoðun þm. (B. J.).

Úr því hv. formælendur till. vilja ekki nefna neina upphæð, held jeg, að það stafi af því, að þeir hafa ekki gert sjer neina hugmynd um kostnaðinn, ellegar þá að upphæðin er svo há, að þeir þora ekki að nefna hana, og er það líklegast.

Segi jeg svo ekki meira að sinni, en lofa hv. frsm. brtt. (J. Þ.) að komast að.

Jón Þorláksson: Brtt. á þskj. 280 er ekki komin fram af óvild til þessa máls, heldur þvert á móti, enda skilst mjer, að hún sje í samræmi við það, sem hv. 1. þm. S.-M. (Sv. Ó.) sagðist hafa hugsað sjer um gang málsins.

Í brtt. okkar er ætlast til, að byrjað verði með því, að sögufróðir menn ákveði, hvaða skipulag þeir vilja hafa

á þessu verki, og að hæstv. stjórn síðan leggi fram frv. fyrir næsta Alþingi eftir till. þeirra. Okkur flm. brtt. hefir ekki þótt rjett að svifta þingið alveg ákvörðunarrjettinum um tilhögun ritsins. Jeg er að vísu ekki svo fróður um þessi efni, að jeg geti gert áætlun um slíkt rit, en jeg get samt bent á, að ágreiningur getur orðið um, hvort það eigi að vera sögulegt heimildarrit, safn til ítarlegrar sögu, eða aðeins læsilegt yfirlit yfir sögu Alþingis.

Um þetta ætti þingið að taka ákvörðun eftir að stjórnin hefði undirbúið málið sem best. Get jeg ekki sjeð, að það geti orðið málinu nokkuð til hnekkis, þótt þetta dragist til næsta þings.

Vona jeg, að hv. deildarmenn fallist á þessa brtt.

Flm. (Þorsteinn Jónsson): Mjer þykir vænt um, að hv. flm. brtt. viðurkenna nauðsyn þessa máls, þótt jeg á hinn bóginn sje ósammála þeim um fyrsta undirbúning þess. Jeg álit ekki heppilegt, að Alþingi geri fasta áætlun um framkvæmd þessa máls, því hætt er við, að þá kynni tilviljun ein að ráða úrskurðinum. Treysti jeg hæstv. stjórn betur til þess í samráði við sagnfróða menn, því hvorki jeg nje aðrir hjer í hv. deild erum jafnfærir um að leggja áætlunargrundvöll fyrir Alþingissöguna og sjerfróðir menn, sem stjórnin altaf hefði tök á að ná í.

Viðvíkjandi því, sem hv. 1. þm. Skagf. (M. G.) talaði um, að fjeð til þessa yrði veitt eftir á, þá er það að vísu rjett, en fjeð yrði veitt ár eftir ár, svo ef hv. Alþingi þætti of miklu eytt, gæti það altaf dregið inn seglin.

Jeg þakka gullhamrana, sem sami hv. þm. (M. G.) sló mjer út af sögukunnáttu minni. En ætlun mín var ein-

göngu sú að lýsa, hvernig við flm. till. hugsuðum okkur að mætti haga verkinu. En jeg gekk altaf út frá, að sjerfróðir menn mundu vilja breyta ýmsu af því, sem jeg hefi haldið fram.

Hv. 1. þm. Skagf. (M. G.) var enn þá að telja það óheppilegt, að við flm. höfum enga upphæð nefnt, sem þetta verk mundi kosta. Jeg er hræddur um, að við mundum engri niðurstöðu ná, enda þótt við ræddum um þá hlið málsins í alla nótt.

Þá virtist hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.) vera hræddur um, að þetta ætti að verða afarstórt safnrit. Fyrir mjer hefir nú hitt vakað, að það yrði frásagnarit, en aðeins allítarlegt. Að það verði safnrit getur ekki komið til mála.

Bjarni Jónsson: Mjer þótti hv. 1. þm. Skagf. (M. G.) fara nokkuð gálauslega með orð mín. Jeg sagði aldrei, að sjerfræðingarnir ættu að ákveða kostnað verksins, en jeg kvaðst sammála hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.) um það, að stjórninni bæri að leita til sjerfræðinga um fyrirkomulagið og framkvæmdir.

Þá virtist sama hv. þm. (M. G.) það stríða gegn heilbrigðri skynsemi, að verkið yrði ódýrara ef það væri unnið á löngum tíma. En jeg verð þá að segja, að ekki er skynsemi hans eins heilbrigð og jeg hjelt, ef þetta stangast mjög fast við hana. Ef þeir, sem nefndir voru í dag og með rjettu eiga að vinna verkið eða nokkra hluta þess, þá verða þeir að hafa nægan tíma fyrir sjer, til þess að geta leyst það ódýrt af hendi jafnframt skyldustörfum sínum. En ef tíminn er svo stuttur, að þeir geta ekki annað því án þess að fara úr embætti, þá verður það dýrara. Þetta veit jeg að hann skilur eins vel og jeg, því að hann hefir ver-

ið fjármálaráðherra og hafði þá lag á að halda utan að aurunum.

Jeg veit ekki, hvort hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.) var viðstaddur ræðu mína í dag. Jeg svaraði því, að jeg teldi Alþingi engan sjerfræðing í vísindalegum störfum. Því hygg jeg betra að trúa hæstv. stjórn fyrir þessu, með aðstoð og samráði sjerfróðra manna. Þó tel jeg sjálfsagt, að þetta komi undir atkv. Alþingis; að minsta kosti á það að ráða, hve miklu það vill kosta til. Gæti þá að vísu farið svo, að ekkert yrði úr verkinu, því að enginn fræðimaður mundi vilja vinna það, ef það ætti að verða til smánar. En jeg veit, að þjóðin vill ekki skera fje til þessa svo við neglur sjer, að eigi geti skammlaust orðið, og jeg vona, að þingið verði sama sinnis.

Það, sem á milli ber, er því það, að flm. brtt. vilja ekki láta fara að vinna nú þegar, heldur láta stjórnina gera tillögur fyrir næsta þing. Jeg skil nú ekki, hví ætti að fresta þessu til þess að láta þingið dæma í því, sem það er ekki dómbært um, enda væri altaf hægurinn hjá að taka í taumana á næsta þingi, ef til óefnis horfði. Það eina, sem eftir er, væri þá óttinn við óhófseyðslu stjórnarinnar á þessu eina ári. En sá ótti er ástæðulaus. Stjórnir eru jafnan íhaldssamar um slíka hluti, enda er þeim kunnur sá strengur, er liggur milli hjartans og buddunnar.

Vitanlega er ekki hægt að segja fyrirfram, hvað verkið muni kosta. Heimildir geta legið erlendis, sem þarf að rannsaka, en það veit enginn um fyr en kannað er efnið. En þetta er ekkert einsdæmi eða óvanalegt. Það er einmitt sjaldnast hægt að segja um, hvað verk muni kosta, þegar á þeim er byrjað.

Annars er mjer satt að segja alveg óskiljanleg þessi löngun til þess að stöðva þetta verk eða tefja það. Jeg vona því, að hv. deild felli þessa brtt., en till. fái að ganga fram óbreytt.

Magnús Guðmundsson: Hv. flm. (Þorst. J.) vildi skýra heimild þá til fjárútláta, sem í till. felst, á alt annan hátt en venja er til, og eftir ræðu hans hefði verið eðlilegast, að hann gengi inn á brtt. Jeg vil ekki neita um heimild til þess að greiða fje, ef þarf, en jeg vil ekki samþykkja greiðsluheimild alveg út í bláinn. En það tel jeg vera, þegar jeg get ekki togað neitt svar um kostnaðinn upp úr hv. flm. (Þorst. J.), og það enda þótt jeg hafi gefið honum svigrúm um 25 þús. kr.

Jeg fjekk svo gott skynsemisvottorð hjá hv. þm. Dala. (B. J.), að jeg þarf víst ekki að svara honum mörgu. Þó get jeg ekki stilt mig um að benda honum á, að kostnaðurinn af þessu verki verður nokkuð mikill, ef leita á alstaðar í erlendum söfnum að sögnum um Alþingi. Og ekki trúi jeg fyr en jeg tek á, að hv. deild samþykki þessa till. óbreytta, að fengnum þessum ummælum, því þau sýna, að verk þetta kostar stórfje.

Jón Þorláksson: Það er ekki rjettmæt mótbára gegn brtt. okkar, sem hv. þm. Dala. (B. J.) segir, að Alþingi sje ekki sjerfræðingur og geti ekki dæmt um tilhögun verksins. Um þetta verk eins og önnur eiga sjerfræðingarnir aðeins að hafa tillögurjett. Yfir þeim þarf að vera vald, sem er fulltrúi heilbrigðrar skynsemi og almenningshagsmuna, og metur og úrskurðar um tillögur og gerðir sjerfræðinganna. Þeir mega ekki vera einráðir. Verkfræðingarnir mega

ekki einir ráða, hve mikið bygt sje af brúm og vegum. Kennararnir mega ekki einir ráða, hvað og hve mikið kent er, nje heldur sagnfræðingarnir hvað skrifað er. Það gæti skeð, að einhverjum sagnfræðingnum þætti gaman að skrifa um þetta stórt ritverk í 6 bindum, sem færi vel í hillu, en fáir legðu út í að lesa. En þá gæti svo farið, að Alþingi sem fulltrúi almennrar skynsemi teldi betra að fá minna rit og læsilegra. Ef þetta er nú athugað fyrirfram og áætlun gerð um kostnað, og hann fer mest eftir stærð ritsins, þá getur Alþingi vel dæmt um. Hitt er ófær leið, að hleypha verkinu af stað og taka svo í taumana síðar og kippa því út úr þeirri áætlun, sem búð er að vinna eftir ef til vill árum saman.

Jakob Möller: Jeg skil ekki þessar deilur, sem hjer hafa orðið. Mjer virðist allir vera sammála um að gera það, sem í till. felst, og eftir síðustu ummælum hv. 1. þm. Skagf. (M. G.) er brtt. ekki borin fram til þess að banna stjórninni að eyða fje til þessa á yfirstandandi ári. En hvernig svo sem farið verður með málið, koma vitanlega allar fjárgreiðslur til þessa til þingsins kasta, annaðhvort í fjárlögum eða fjáraukalögum, og hve nær sem slíkar fjárveitingar koma til umræðu, getur þingið tekið til athugunar gerðir stjórnarinnar í málinu. En það er aðalatriðið, og þetta er því deila um skegg keisarans, úr því að allir eru sammála um aðalatriðið og vilja láta skrifa sögu Alþingis. Því mun jeg greiða atkv. með þingsályktunartillögumni óbreyttri.

Bjarni Jónsson: Það er erfitt að deila

Saga Alþingis.

við „heilbrigða skynsemi“, sem ekki vill skilja. Þó langar mig til að tala nokkur orð við hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.), því að hann vill, að aðrir en sjerfræðingar ráði gerð verksins, og vill láta það vera algilda reglu. Jeg vil þá taka dæmi, sem hann mun skilja, þar sem hann er verkfræðingur. Gerum ráð fyrir, að hann væri búinn að reikna út styrkleika brúar, sem byggja skyldi, en svo kæmi „heilbrigð skynsemi“ Alþingis og næmi svo og svo mikið af styrkleika hvers járnsl, svo að eftir yrði víravirki, sem varla bæri sjálfs sín þunga. Þætti honum þetta „heilbrigð“? Nei, verkfræðingurinn gerir áætlun og reiknar út alla gerð verksins, en þingið sker úr, hvort vinna skuli verkið. Eins verður það Alþingi hjer, sem gengur að eða frá, þegar sjerfræðingar hafa gert grein fyrir aðaldráttum verksins. Þó mundi ekki hægt að gera nákvæma kostnaðaráætlun, því þótt hægt sje að reikna út prentunarkostnað eftir stærð ritsins, þá er ekki hægt að fá vissu fyrir því, hvað kostar að viðá efninu að eða að skrifa ritið.

Hv. þm. (J. Þ.) var að nefna rit í sex bindum, auðsjáanlega til þess að hræða og láta hv. þm. halda, að hjer yrði um einhvern blekiðnað að ræða. Annars má nú fræða hann á því, að mörg sex binda bók hefir verið lesin. Og borið saman við afmælisrit, sem ýms fjelög gefa út, þá virðist mjer ekki neitt ægilegt, þótt 1000 ára afmælisrit Alþingis yrði svo sem tvö væn bindi.

Ef þingsályktunartillagan verður samþykkt, þá veldur það því, að fje, sem eytt kynni að verða á þessu ári, kæmi ekki í fjárukalög fyr en eftir á. Fjárveiting til næsta árs kemur vitanlega í fjárukalög næsta árs, sem væntan-

lega verða lögð fyrir næsta þing. Hættan er því sú ein, að stjórnin ausi út stórfje á einu ári. En heldur tel jeg þessa hættu litla og óþarft fyrir hv. þdm. að hræðast hana svo mjög.

Flm. (Þorsteinn Jónsson): Hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.) virðist óttast það einna mest, að þetta verði of stórt ritverk, of kostnaðarsamt, og að það mundi ekki verða lesið. Jeg veit nú með vissu, að margir eru svo sagnelskir meðal þjóðar vorrar, að þeir mundu lesa slíkt ritverk, þótt það yrði nokkuð stórt. En um fje til verksins er jeg viss um, að stjórnin heldur svo vel í, að þingið megi vel við una. Um stærðina geri jeg ráð fyrir, að stjórnin ráðfæri sig við sjerfræðinga, og jeg þori vel að trúá henni fyrir því. Og jeg hygg, að að minsta kosti einn hæstv. ráðherra geti lagt þar orð í belg, svo viðurkendur fræðimaður á þessu sviði.

Það gladdi mig, að hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.) virtist skilja það, að eigi er hægt að segja fyrirfram, hvað verkið muni kosta. Það er víst, að t. d. mikið af skjölum liggur í Kaupmannahöfn, sem þarf að rannsaka, því að um alllangt skeið voru þangað sendir allir dómar og fleiri slík skjöl, sem eru nú merkar heimildir.

Jón Þorláksson: Það er ekki aðalatriðið fyrir mjer, að jeg sje hræddur um, að verkið verði of kostnaðarsamt, heldur að það yrði í því sniði, sem þingi og þjóð yrði ógeðfelt. Það getur orðið á margan hátt.

Hv. þm. Dala. (B. J.) mintist á afmælisrit ýmsra fjelaga. En jeg verð að segja það, að sum þeirra rita eru svo ómerkileg, að þau borga alls ekki prentsvertuna. Gæti jeg þar sem dæmi

nefnt 50 ára afmælisrit Þjóðvinafjellsins, sem borið var heim til mín hjerna á dögnum. Langar mig síst til þess, að 1000 ára afmælisrit þingsins verði slíkt ljettmeti. Auk þess tel jeg, að ef ákvörðunarrjetturinn um þetta er tekinn úr höndum þingsins sjálfs, þá sje óviðeigandi að fela hann öðrum en forsetum þingsins.

ATKVGR.

Brtt. 180. feld með 15 : 11 atkv.

Till. samþ. með 20 : 8 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: M. P., Ó. P., P. Þ., Sv. Ó., Þorl. G., Þorl. J., Þorst. J., Þór. J., B. J., E. E., Gunn. S., H. K., Ing. B., Jak. M., J. A. J., J. B., L. H., M. J., M. K., B. Sv.

nei: P. O., S. St., St. St., B. H., E. Þ., J. S., J. Þ., M. G.

Till. afgr. til Ed.

Á 49. fundi í Ed., mánudaginn 24. apríl, var till. útbýtt eins og hún var samþ. við síðari umr. í Nd. (A. 261).

Á 50. fundi í Ed., þriðjudaginn 25. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 51. fundi í Ed., s. d., var till. tekin til fyrri umr.

Of skamt var liðið frá því, er umr. var ákveðin. — Afbrigði leyfð og samþ. án atkvgr.

Alþt. 1922, D. (34. löggjafarþing).

Sigurður Hjörleifsson Kvaran: Jeg hafði eigi búist við því, að þetta mál myndi koma svo fljótt til umr. hjer í deildinni. En jeg verð að lýsa yfir þeirri skoðun minni, að jeg tel, að þetta mál hefði vel mátt bíða næsta þings. Greiði því atkvæði á móti því að sinni. En gangi það fram til 2. umr., þá hefi jeg hugsað mjer að bera fram brtt. við 2. umr.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 8 : 1 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 8 : 2 atkv.

Á 52. fundi í Ed., þriðjudaginn 25. apríl, var till. tekin til síðari umr. (A. 261).

Of skamt var liðið frá fyrri umr. — Afbrigði leyfð og samþ. án atkvgr.

Sigurður Hjörleifsson Kvaran: Jeg stend ekki upp af því, að jeg finni hvöt hjá mjer til að mæla með þessari till. eins og hún er hjer orðuð og var samþ. við fyrri umr. í deildinni, heldur af því, að jeg sá ekki, að neinn ætlaði að kveðja sjer hljóðs til að taka að sjer þetta fóstur. Kunni jeg ekki við, að till. þessi færi óumtöluð út úr deildinni.

Till. fer fram á að heimila stjórninni að láta rita sögu Alþingis frá upphafi til vorra daga, og að því verki sje lokið fyrir árið 1930. Samkvæmt þessari heimild er stjórninni líka heimilt að verja fje til þess eftir þörfum. Finst mjer einkar merkilegt, ef slík till. verður samþykkt nú, rjett í lok þessa þings, sem ekki hefir sjeð sjer annað fært,

vegna fjárhagserfiðleika, en bregðast þeim þjóðfjelagsskyldum sínum að halda uppi verklegum framkvæmdum í landinu. En hjer er gert ráð fyrir ótakmörkuðum fjáraustri.

Menn verða að gera sjer grein fyrir því, að rekja má söguna um þetta þúsund ára tímabil í allmiklu máli. Í raun og veru er verið að gera ráð fyrir að skrifa sögu landsins að miklu leyti. Það hefir nú verið viðurkent, að ekkert áhlaupaverk er að skrifa sögu landsins enn sem komið er; sumt er í þoku eða hulið, en miklu veldur það líka, að ýms heimildarrit eru enn þá óútgefin.

Nú er verið að gefa út Alþingisbækurnar, og munu þær í fyrsta lagi verða komnar út um 1930.

Jeg er ekki sögufróður, en það þykir mig vita, að mikið vanti á, að þau heimildarrit, sem þarf til að skrifa sögu landsins, sjeu nú í höndum manna. Af þessari ástæðu get jeg ekki annað en litið svo á, að hjer sje verið gera ráð fyrir verki, sem kostar mikið, en yrði að litlu gagni. Lægi nær að flýta fyrir útgáfu Alþingisbókanna og annara heimildarrita.

Enginn veit neitt um, hve mikið verk þetta getur orðið. Býst jeg við, að hæstv. stjórn gæti engu um það svarað, þótt hún væri spurð að, hversu miklu fje þyrfti að eyða til verksins. Enginn getur gefið upplýsingar um, hvort kostnaðurinn verður 50 þús. eða 100 þús., eða jafnvel miklu meiri, og þó er ætlast til, að þingið rjett í lokin og í mesta flaustri fleygi þessu í stjórnina, án þess að málið sje hugsað eða rannsakað.

Sögufróður maður, sem jeg hefi talað um þetta við, gerði lauslega ráð

fyrir, að verkið yrði 5 bindi. Þá koma spurningarnar: Hvað eiga þau að vera stór? Hvað kostar hvert? Hvað á að borga mönnunum, sem að þessu eiga að vinna? Og loksins, hvað marga menn þarf til að inna verkið af hendi? Mjer þætti ekki mikið, þótt jafnmarga þyrfti og dagarnir eru í vikunni. Engum einum manni er felandi slíkt verk. Það verður að vera samvinnuverk, ef það á að vera skýrt og greinilegt, sem það sennilegast getur raunar ekki orðið.

Hvað prentun þessara 5 binda muni kosta, er helst hægt að hugsa sjer með því að líta á kostnað Alþingistíðindanna, en þó má gera ráð fyrir miklu dýrari pappír en í þeim. Og víst yrðu kaupendurnir að þessu mikla verki ekki fleiri en kaupendur Alþingistíðindanna. Yrði að selja þetta rit afar ódýrt, svo að lítið sem ekkert hefðist upp úr söluinni.

Það mætti líka hugsa sjer að gefa út minna rit, svo sem eitt bindi, um sögu Alþingis. En jeg verð þó að efast um, að það verði að nokkru verulegu sögulegu gagni að fá smárit um þetta efni.

Menn geta einnig hugsað sjer þetta sem skrautútgáfu, prýdda myndum, en hvernig sem á það er litið, þá verður ekki mótmælt, að málið er lítið og flausturslega undirbúið. Skil jeg ekkert í, að hæstv. stjórn skuli vilja taka við slíku máli, sem er vita órannsakað.

Jeg lít svo á, að þetta sje í rauninni innanþingsmál. Væri því eðlilegast, að forsetar þingsins athuguðu það í sameiningu og færu með undirbúning málsins, einnig hvað kostnaðarhliðina snertir. Samkvæmt því hefi jeg, með leyfi hæstv. forseta, komið með

brtt. ásamt hv. þm. Seyðf. (Jóh. Jóh.) og hv. þm. Snæf. (H. St.), er hljóðar svo:

(Sjá A. þskj. 290).

Leyfi jeg mjer að fara fram á, að þessi till. sje borin upp sem brtt. við aðaltill. Verð jeg að álíta heppilegast og best að fresta málinu algerlega til næsta þings. Er jeg ekkert hræddur um, að einhverjir góðir menn verði ekki til að koma með hana aftur þá inn á þingið, eftir því kappi, sem nú er á það lagt af ýmsum að ginna þingið til þess að samþykkja þetta. Er þá líka hægt að hafa undirbúning málsins ofurlítið meiri.

En verði það ekki gert, að fresta þessu máli til næsta þings, lít jeg svo á, að brtt. sje í heppilegra formi en aðaltill., og þess vegna taldi jeg vissara að koma fram með hana.

Afbrigði um skriflegu brtt. frá 2. þm. S.-M. (S. H. K.) (sjá þskj. 290) leyfð og samþ. án atkvgr.

Fjármálaráðherra (Magn. J.): Í fjarveru forsætisráðherra (S. E.) verð jeg að segja nokkur orð um þetta mál. Stjórnin lítur svo á, að hjer sje aðeins heimild handa stjórninni, sem um er að ræða. Að vísu má hún verja fje til þessa verks, en þó eingöngu til undirbúnings, og ef til vill lítils háttar byrjunar. Mjer skildist hv. 2. þm. S.-M. (S. H. K.) leggja nokkuð mikið inn í þessa heimild, er hann var að tala um mannfjölda, sem stjórnin þyrfti að taka, og stærð ritverksins. Hann gætti þess ekki, að hjer er aðeins um undirbúning og byrjun að ræða. Og þótt unnið yrði í þau 8 ár, fram að 1930, geri jeg ekki ráð fyrir,

að saga Alþingis yrði tæmd í því verki. Það yrði ekki og gæti ekki orðið saga, sem tæki síðasta orðið í þessu efni, því ávalt má bæta nýju við og skýra það, sem óljóst er; það starf stendur hverjum fræðimanni opið, eins eftir 1930 sem fyrir.

Í þeirri heimild, sem aðaltill. felur í sjer, er engin mótsögn við brtt., sem fram hefir komið. Jeg geng að því sem sjálfsögðu, að þótt stjórninni væri falin þessi heimild, þá mundi hún fyrst og fremst snúa sjer til forsetanna og vinna í sambandi við þá.

Það er rjett, að stjórnin getur ekki gefið upp ákveðna fjárupphæð, sem verkið mundi kosta, frekar en aðrir, nú sem stendur. Hún veit ekki, hvað dýrir þeir menn kynnu að verða, sem fengjust.

Saga Alþingis nær yfir mjög margvíslega og óskylda sögu. Alþingi er aðeins sameiginlegt nafn, sem felur mjög sundurleitar hugmyndir í sjer, sem ekki eru sambærilegar á hinum ýmsu tímum. Liggur í augum uppi, að saga Alþingis yrði fyrst og fremst að skiftast í 3 alveg sjerstök tímabil. Í fyrsta lagi tíminn fram til 1800 í ýmsum undirdeildum (t. d. 930—1262, 1262—1660, 1660—1800). Svo ráðgjafarþingið, sem ekki á annað sameiginlegt hinu forna Alþingi en nafnið, og síðan loks löggjafarþingið, sem er eins fjarskyldt ráðgjafarþingin. Þar að auki hefst í raun og veru nýtt tímabil í sögu Alþingis árið 1918; með fullveldinu viðurkendu gerbreytist starfssvið og öll aðstaða þingsins. Sjá því allir, að Alþingi er yfirgripsmikið orð og mikið um það að skrifa. Ef því nokkur vísindastarfsemi á hjer að eiga sjer stað, en ekki aðeins gefið yfirlit, þá sjá allir, að

tíminn er ekki of langur til verksins, þótt þegar í stað væri hafinn undirbúningur. En eins og jeg áður hefi tekið fram, felur aðaltill. enga andstæðu í sjer við brtt., því að stjórnin mun nota heimildina í samvinnu við forseta Alþingis.

Sigurður Hjörleifsson Kvaran: Jeg verð nú að segja það, að jeg hefi ekki annað grætt á ræðu hæstv. fjármálaráðherra (Magn. J.) en það, að hann vilji gjarna fá heimild handa stjórninni til að láta rannsaka og rita sögu Alþingis. Jeg vil nú ekki að svo stöddu máli gefa stjórninni slíka heimild, þar sem jeg hefi engar upplýsingar fengið enn um, hvernig eigi að vinna verkið eða hverjir eigi að gera það. Um hvorugt þetta hefi jeg fengið neinar upplýsingar hjá hæstv. fjrh. (Magn. J.). Röksemdir mínar standa að öllu leyti óhraktar.

Jeg get ekki gert mikið úr því, að hjer sje aðeins um heimild að ræða. Jeg býst ekki við, að hv. þm. sjeu svo barnalegir, að þeir viti ekki, að með þessu er ákveðið, að verkið skuli vinna. Eða með öðrum orðum, það er ákveðið, að fje skuli ausa í þetta verk, eftir því sem hæstv. stjórn þóknast að ákveða. Hjer er um verk að ræða, sem er mjög svo náíð þinginu, sem er í raun rjettri innanþingsmál, en stjórnin á að ráða því algerlega, hvernig það skuli unnið og af hverjum. Jeg gæti trúað því, að þingið kynni að iðrast þess síðar að hafa afsalað sjer íhlutunarrjettinum yfir öllu því mikla fje, sem hjer á að fara að eyða til lítls eða einkis gagns.

Hjer er einnig um mjög mislita sögu að ræða, eins og hæstv. fjrh. (Magn. J.) hefir bent á, og jeg efast um, að

við eigum menn, sem eru færir um að leysa það af hendi. Og auk þess er ekki um verulega sögu að ræða nú síðari árin. Enginn er fær um það enn að rita sögu þingsins eftir 1874. Atburðirnir standa oss altófl nærri. Jafnvel vafasamt, að saga ráðgefandi þinganna yrði metin rjett og óhlutdrægt. Við eigum eftir að komast nógu langt frá viðburðunum til þess að geta litið hlutlaust eða sagnfræðilega á þá.

Af öllum þessum ástæðum kysi jeg helst, að málið fjelli niður nú, en þó mun jeg að sjálfsgöðu greiða atkvæði með brtt. minni.

Guðmundur Björnson: Jeg vil ekki gera það að kappsmáli, hvor þessara till. verður samþykkt. Jeg vil aðeins lýsa yfir því, að áður en málið kom hjer fram höfðum við talað um það forsetarnir, og okkur var það ljóst, að okkur bæri að hefja þennan undirbúning ef þingið sjálft gerði ekki ráðstafanir í þá átt. Hjer er að ræða um heiður þjóðarinnar. Hjer er að ræða um þann dásamlega menningarvott Íslendinga, að við eigum kost á að halda hátíðlegt 1000 ára afmæli Alþingis árið 1930. Jeg veit ekki til, að aðrar þjóðir geti hrósað sjer af nokkru þvilíku.

Jeg er samdóma hv. 2. þm. S.-M. (S. H. K.) um það, að hjer sje um innanþingsmál að ræða. Jeg sje ekki betur. Og af þessari ástæðu höfum við forsetarnir talað um málið, og við hefðum hreyft undirbúningi þess, þó að ekkert hefði verið á það minst á þessu þingi og við enga áskorun fengið. Ef við hefðum ekki sjeð okkur fært að framkvæma þennan undirbúning án þess að verja fje í því skyni, þá hefðum við óhikað gert það, því forsetar hafa leyfi til slíks, ef gagn eða sómi

þingsins er í veði. Jeg get vel unað því, að stjórninni sje falið þetta mál, en jeg get ekki unað því, að báðar þessar till. verði feldar. Jeg vænti þess, að þingið sýni ótvíræðan vilja sinn á því, að verkið verði unnið. Jeg get ekki fallist á það, að óhætt sje að fresta málinu; tíminn, sem til stefnu er, er síst of langur, því verkið er mikið og vandasamt, og því tel jeg ekki rjett að girða fyrir það, að hægt sje að verja fje nú þegar til undirbúnings.

Hv. þm. (S. H. K.) bar fram nokkrar spurningar, sem hann beindi þó að-allega til hæstv. stjórnar. Hann spurðist fyrir um það, hverjir ættu að vinna verkið og hvernig því skyldi haga. Vel. Jeg er ekki reiðubúinn til þess að svara þessu fyrir hönd okkar forsetanna, það er svo stutt síðan málið kom á döfina, en jeg get sagt hv. þm. (S. H. K.), hvernig jeg hefi hugsað mjer þetta. Jeg hefi hugsað mjer, að til verksins verði fengnir okkar bestu sagnfræðingar, ekki 7, heldur 3—4. Og jeg hefi ekki hugsað mjer heila bókahillu, heldur svo sem tvö væn bindi. Það er satt, að hjer er um ólík viðfangsefni að ræða. Það er verkefni út af fyrir sig að skrifa þingsöguna þar til þjóðveldið leið undir lok, 1264, og það hefir að nokkru leyti verið gert af próf. Einari Arnórssyni. Þá er næsta viðfangsefnið: þingsagan þar til einveldi komst á, 1662. Næsti kafli ætti að ná til þess, er Alþingi er lagt niður, árið 1800. Þá er saga ráðgjafarþingsins og loks 5. kaflinn, saga löggjafarþingsins. Þannig mætti haga verkinu, eða svo hefi jeg hugsað mjer það, og þetta er vitanlega ekki eins manns meðfæri.

Jeg vil svo enda mál mitt á því, að við forsetarnir hefðum tekið málið upp, þó að þingið hefði ekki hreyft

því, en ef þingið fellir þessa till. og lætur þannig í ljós vilja sinn gegn þessu máli, þá er vitanlega útilokað, að við forsetarnir getum nokkuð í því gert.

ATKVGR.

Brtt. 290. feld með 9 : 4 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: H. St., Jóh. Jóh., S. H. K., B. K.
nei: H. Sn., K. E., S. E., S. J., S. F.,
E. Á., G. G., G. Guðf., G. Ó.
G. B. greiddi ekki atkv.

Till. samþ. með 10 : 3 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: K. E., S. E., S. J., S. F., E. Á.,
G. G., G. Guðf., G. Ó., H. Sn., G. B.
nei: S. H. K., B. K., Jóh. Jóh.

H. St. greiddi ekki atkv.

Till. afgr. sem

ályktun Alþingis.
(Sjá A. 293).

9. Árni Theódór Pjetursson.

Á 37. fundi í Nd., föstudaginn 31. mars, var útbýtt

Tillögu til þingsályktunar um rannsókn á máli Árna Theódórs Pjetursonar (A. 179).

Á 38. fundi í Nd., laugardaginn 1. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Árni Theódór Pjetursson.

Að tillögu forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 39. og 41. fundi í Nd., dagana 3. og 5. apríl, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 42. fundi í Nd., fimtudaginn 6. mars, var till. enn tekin til fyrri umr.

Frsm. (Bjarni Jónsson): Kennari sá, sem nafngreindur er í þessari till., hefir nú starfað að kenslu í 30 ár. Samt fór svo, þegar sett var í kennarastöðurnar eftir nýju lögunum fyrir tveimur árum, að honum var ekki fengin kennarastaða, enda þótt hann sækti og fengi meðmæli skólanefndar. Nú hefir hann kvartað til Alþingis um þetta, og þykir sem sjer hafi verið órjettur ger. Fylgir þessari kvörtun um-sögn 14 manna, og það sumra mætra manna, svo sem síra Janusar Jónssonar og Árna prófasts í Görðum, og próf. Guðm. Finnbogasonar. Nú hafði nefndin ekki getað athugað þetta mál svo, að hún gæti tekið ákvörðun. Þess vegna fer hún fram á, að stjórnin verði látin rannsaka málið.

Þetta er þann veg vaxið, að það er ekki dómstólamál. Maðurinn á enga kröfu að lögum, en hann virðist eiga sanngirniskröfu, þótt jeg hins vegar vilji hvorki dæma nje afsaka þá menn, sem hjer eiga hlut að máli. En fjár-veitinganefnd virðist, sem allir þeir, er til þingsins leita, eigi að ná rjetti sínum. En þar sem þingið getur ekki lagt dóm á málið sjálft, þá verður það að fela stjórninni rannsókn málsins. Þess vegna vona jeg, að enginn hv. þm.

mæli gegn því, að hæstv. stjórn rannsaki þetta mál, sem hjer um ræðir, og bæti, ef brotið hefir verið.

Forsætisráðherra (S. E.): Jeg vil aðeins geta þess, að mjer virðist þessi maður enga lagalega kröfu eiga til skaðabóta. Því stjórnin er í veitingunni ekki bundin við tillögu skólanefndar. Að öðru leyti hefi jeg ekkert á móti því að athuga málið.

Jón Þorláksson: Mjer finst það nokkuð undarlegt að vísa þessu máli til stjórnarinnar til rannsóknar, þegar maðurinn ber sig einmitt upp undan aðgerðum stjórnarinnar. Þetta er allveg sama sem þingið segðist ekki vilja sinna málaleitun hans. Mætti verja þetta með því einu, að stjórnarskipti hafa orðið, en það rjettlætir í engu þessa meðferð málsins alment.

Frsm. (Bjarni Jónsson): Mjer sýnist þetta mál ekki flókið. Hæstv. stjórn getur vel rannsakað, hvað farið hefir á milli þessa manns og fræðslumálastjóra, og sjerstaklega þar sem skift hefir verið um menn í stjórninni. Mjer finst ekki til mikils mælst, þótt farið sje fram á, að þingið sinni þessu máli, svo sem till. gerir ráð fyrir. Og þótt fræðslumálastjóri sje fús til að skýra og verja sínar gerðir, eins og hæstv. forsrh. (S. E.) sagði, þá sannar það ekkert. Hæstv. stjórn verður þá að leggja nýtt mat á gerðir hans. Og þetta mætti jafnvel skipa sömu stjórn að gera.

Þorsteinn Jónsson: Jeg lít líkt á þetta mál og hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.). Það er undarlegt að skipa stjórninni að rannsaka sínar eigin gerðir,

Árni Theódór Pjetursson.

nema því aðeins, að þá reglu eigi að taka upp, þegar stjórnarskipti verða, að skipa nýju stjórninni að rannsaka allar embættaveitingar fráfarandi stjórnar. Býst jeg við, að oft geti þótt rík ástæða til þess. Stjórnarandstæðingar telja venjulega helming allra embættaveitinga verandi stjórnar ranglátar. En hins vegar stendur nú svo vel á, að stjórnin getur athugað þetta í vor, um leið og skipað verður í kennarastöðurnar. Jeg vil því leggja til, að máli þessu verði vísað til stjórnarinnar.

Jón Þorláksson: Jeg vil benda hv. frsm. (B. J.) á það, að hv. fjárveitinganefnd hefir aðgang að stjórnarráði og fræðslumálastjóra til þess að fá þær skýrslur um málið, sem nauðsynlegar voru til þess að geta lagt dóm á það. Hjer er því engin ástæða til að vísa málinu aftur heim til stjórnarinnar. Hitt er rjett hjá hv. 1. þm. N.-M. (Þorst. J.), að stjórnin fær nú í sumar nýtt tækifæri til þess að bæta úr þessu, þegar hún veitir kennarastöðurnar.

Frsm. (Bjarni Jónsson): „Jeg er nú svo gamall sem á grönum má sjá, og hefi þó aldrei sjeð jafnlangan gaur í jafnlítilli grýtu“. Og þó þykir mjer það undarlegast, er forvörður allra kennara reynir að flækja málið, og drepa þannig niður vonir þessa fyrverandi stjettarbróður síns. Jeg man þó til þess, er verið var að setja þessi lög um skipun barnakennara og laun þeirra, að þá barðist þessi hv. þm. (Þorst. J.) fyrir því, að enga mætti skipa kennara aðra en þá, sem tekið hefðu kennarapróf, en þó varð það að samkomulagi, að gamlir kennarar skyldu ekki verða hraktir burtu. Og öll var

nú ræða þessa hv. þm. (Þorst. J.) heldur kyndug. Byrjaði hann á því að telja ófært að segja stjórninni að rannsaka málið, en endaði á því að leggja til, að því yrði vísað til stjórnarinnar. Og til hvers á að vísa því til stjórnarinnar? Til þess að hún setjist á það? Ef svo er ekki, þá er það til þess sama sem þingsályktunartillagan fer fram á.

Einar Þorgilsson: Jeg hefi litlu við að bæta það, sem hv. frsm. (B. J.) hefir sagt. Jeg er líka ekki svo kunnugur málinu sem skyldi. En jeg hefi lesið brjef þessa manns og ummæli og vottorð mætra manna, sem því fylgdu og jeg legg mikið upp úr. En mjer virðist svo, sem sumir þeir hv. þdm., sem talað hafa, sjeu eitthvað feimnir við að láta till. þessa ganga fram.

Jeg vil leggja áherslu á það, sem hv. frsm. (B. J.) benti á, að hliðstæðu máli þessu hefir hjer einmitt verið vísað til stjórnarinnar til rannsóknar, ekki síst þar sem aðili á ekki aðra leið færa í þessu máli en að leita til þings og stjórnar, og finnur sig misrjetti beittan. Og vafalaust er eitthvað bogið við þetta mál, þar sem þessi maður hefir verið kennari í mörg ár og hefir ágættra manna meðmæli mörg og góð.

Mjer virðist því alt mæla með því, að þetta mál fái að ganga þá leið, sem fjárveitinganefnd ætlar því, og upplýsist þar, svo fram geti komið allar rjettar ástæður, bæði með og móti.

Forsætisráðherra (S. E.): Jeg skildi hv. 1. þm. G.-K. (E. Þ.) svo, sem hann teldi mig vilja dylja eitthvað í þessu máli. En þá hygg jeg, að hv. þm. haldi mig of góðan, ef þeir hugsa, að jeg vilji halda svo fast hlífiskildi yfir fyrverandi stjórn, að jeg vilji fela

Árni Theódór Pjetursson.

Það, sem mjer þætti grunsamlegt í gerðum hennar. Annars get jeg ekki sjeð, að hjer liggi fyrir nein skaðabótaskylda að lögum. Stjórninni er heimilt að veita embætti hverjum sem hún vill, og er ekki bundin við neinar fastákveðnar reglur í því efni, t. d. aldur eða annað slíkt. Það getur því ávalt verið álitamál, ef margir eru umsækjendur, hverjum stjórnin eigi að veita embættið, og auðvitað eiga hinir, sem ekki fá embættið, enga lögmæta skaðabótakröfu á hendur stjórninni. Jeg hygg því algerlega ómögulegt fyrir þennan mann að koma fram með neinar lögmætar kröfur til skaðabóta.

Þorsteinn Jónsson: Jeg gat nú raunar ekki sjeð, að orð mín þyrftu að vekja mikla reiði hjá hv. frsm. (B. J.). Jeg ætlaði mjer á engan hátt að skaða þennan mann, sem um er rætt. En jeg hefði talið það langt um betra fyrir hann, að fjárveitinganefnd hefði ekki dregið hann hjer inn í umræður, heldur aðeins skrifað stjórninni álit sitt á þessu máli og beðið hana að rannsaka það.

Jeg hefi engan dóm lagt á það, hvort hæstv. fyrv. stjórn hefir breytt rjett gagnvart þessum manni eða ekki. Þinginu hefir ekki borist nema álit annars málsaðilja, og meðan er málið ekki nema hálsjeð.

Jeg sje því ekkert á móti því að vísa málinu til stjórnarinnar, og getur hún þá rjett hluta þess manns, ef henni finst, að hann hafi verið röngu beittur. Getur stjórnin það með því að setja hann í kennarastöðu.

Jakob Möller: Jeg er algerlega sam-mála hv. fjárveitinganefnd og henni þakklátur fyrir, hvernig hún hefir tek-

ið í þetta mál, þó að það sje ekki mjer skylt. Mjer finst, að það sje það minsta, sem þingið getur gert, úr því því hefir ekki sýnst málaleitunin með öllu ástæðulaus, að fela stjórninni að rannsaka málið, enda virðist það útlátalítið. Jeg verð að halda því fram, að mótbárurnar gegn því að skora á stjórnina að rannsaka þetta, sjeu harla veigalittlar. Ef um það væri að ræða að skora á stjórnina að rannsaka sínar eigin gerðir, þá teldi jeg vafasamt, að hún gæti sætt sig við slíkt. En þegar ný stjórn á að rannsaka gerðir fyrverandi stjórnar, þá sje jeg ekkert á móti því og hygg, að þar megi vænta hlutlausrar rannsóknar.

Út af orðum hæstv. forsætisráðherra (S. E.) vil jeg vekja athygli hans á því, að það er ekki rjett að bera þetta saman við venjulega veitingu embætta. Því hjer er í raun og veru um það að ræða, að maður hefir verið settur frá embætti. Hann hefir gegnt stöðu við þennan skóla mörg ár undanfarið. Og þó að slíkt sje ekki bein veiting, þá hefir þó maðurinn í raun rjetttri verið settur frá. Því er það ekki rjett að afsaka fyrverandi stjórn með því, að hún hafi haft frjálsar hendur um veitingu embættisins. Og þegar hann svo hefir vottorð margra ágættra manna, þá sýnist full ástæða til að rannsaka þetta. Það mun að vísu rjett, að þessi maður hefir ekki rjett til skaðabóta. En einmitt vegna þess, að maðurinn er þannig rjettlaus, er því meiri ástæða til að rannsaka mál hans ræki-lega.

Forsætisráðherra (S. E.): Jeg mint-ist á skaðabótakröfurnar vegna þess, að á þær er dregið í greinargerðinni. Hitt er satt, að maðurinn hefir getað

orðið fyrir rangindum, þótt ekki eigi hann kröfu til skaðabóta að lögum. Er jeg því alls ekki á móti því, að stjórnin rannsaki málið.

Hákon Kristófersson: Hæstv. forsætisráðherra (S. E.) tók það fram, að ekki væri fylgt föstum reglum um embættaveitingar. Þessi ummæli þóttu mjer einkennileg, af því hann hefir sagt við mig „prívat“, að það væri einmitt farið eftir ákveðnum reglum. Jeg vildi því spyrja hæstv. forsrh. (S. E.), hvort hann hafi beinlínis skift skoðun í þessu efni, því jeg veit, að hann hefir hingað til í embættaveitingum farið eftir aldri, en ekki verðleikum. Og er það langt frá mjer að ásaka hann fyrir það, að veita elsta umsækjanda. Aðeins vildi jeg slá því föstu, að sá skilningur hæstv. forsrh. (S. E.), að ekki sje jafnaðarlega tekið tillit til aldurs að öðru jöfnu, er að mínu viti alveg nýr. Því vildi jeg framtíðarinnar vegna vekja athygli á því, að hæstv. forsrh. (S. E.) hefir bæði sagt mjer, að þessari reglu væri fylgt, og eins haldið uppi vörnum fyrir að mínu álitu óforvaranlegum embættaveitingum, einungis með það fyrir augum, að umsækjandi var gamall. Því skal jeg þó ekki móti mæla, að slíkt getur verið mesta óhæfa og þjóðfelaginu til skaðræðis; það sýna dæmin.

Hv. 1. þm. N.-M. (Þorst. J.) sló því fram, að það væri misráðið af fjárveitinganefnd að draga þennan kennara inn í opinberar umræður. Jeg lít öðruvísi á það mál, og sýnist mjer fjvn. hafa í alla staði komið sómasamlega fram. Jeg hygg, að það vaki fyrir fjárveitinganefnd, að stjórnin rannsaki málið og setji þennan mann aftur

Alþt. 1922, D. (34. löggjafarþing).

inn í sína fyrri sýslan, ef kvartanir hans reynast á rökum bygðar. Og jeg hygg, að svo muni vera, úr því foreldrar, börn og fræðslunefnd eru öll óánægð yfir þessari stjórnarráðstöfun. Það sýnist svo, að eini ókosturinn við þennan mann sje sá, að hann er ekki sloppinn út úr kennaraskólanum.

Forsætisráðherra (S. E.): Hv. þm. Barð. (H. K.) komu á óvart ummæli mín um embættaveitingar. Við höfum nú talað svo margt saman, bæði um þetta og annað, að jeg mundi eiga erfitt að muna slíkt alt. En vel má vera, að jeg hafi sagt, að jeg mundi veita eldri umsækjendum embætti, að öðru jöfnu, en hitt er jeg viss um, að jeg hefi aldrei sagt, að aldurinn einn ætti að ráða í slíkum efnum.

Frsm. (Bjarni Jónsson): Jeg er samála hæstv. forsætisráðherra (S. E.) um það, að hjer er ekki að ræða um skaðabótakröfur, sóttar að lögum. Í greinargerðinni er aðeins átt við skaðabætur af sanngirni, ef stjórnin kemst að því, að þessi maður hafi verið rangindum beittur. Getur þá stjórnin úr því bætt, annaðhvort með því að veita mannum sémilegt embætti, eða með því að semja við hann öðruvísi um málið.

Fjárveitinganefnd hefir viljað forðast að fella nokkurn úrskurð um þetta mál. En þar sem þessi maður hefir meðmæli margra manna, en hefir þó ekki fengið að halda embætti sínu, þá sýndist nefndinni rjett, að þessi maður fái, á þeim síðasta stað, sem hann getur flúið til, svo mikla athygli, að stjórnin rannsaki mál hans.

Jeg get ekki enn skilið skjól og

skjöld allra kennara, 1. þm. N.-M. (Þorst. J.). Hann sagði, að stjórnin ætti ekki að rannsaka málið, en vill þó ólmur vísa málinu til stjórnarinnar til rannsóknar. Það er alveg eins og hæstv. stjórn sje tvær stjórnir. En jeg fæ ekki sjeð nema eina.

Jeg vona svo, að ekki verði rætt meira um málið og það gangi fram greiðlega.

ATKVGR.

Till. frá 1. þm. N.-M. (Þorst. J.) um að vísa málinu til stjórnarinnar feld með 16 : 5 atkv.

Tillgr. samþ. með 18 : 1 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 18 shlj. atkv.

Á 43. fundi í Nd., föstudaginn 7. apríl, var till. tekin til síðari umr. (A. 179).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 16 : 1 atkv. og afgr. til Ed.

Á 39. fundi í Ed., s. d., var till. útbýtt eins og hún var samþ. við síðari umr. í Nd. (A. 179).

Á 40. fundi í Ed., laugardaginn 8. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 42. fundi í Ed., þriðjudaginn 11. apríl, var till. tekin til fyrri umr.

Björn Kristjánsson: Það hefir orðið hlutverk mitt að segja fáein orð um þingsályktunartill. á þskj. 179. Eins og hv. deild veit, er till. borin fram af fjárveitinganefnd Nd. Skjöl, sem að þessu máli lúta, eru þessi:

1. Umsókn hr. Árna Th. Pjeturssonar um 1000 kr. styrk á ári, eða 8000 kr. í eitt skifti fyrir öll, fyrir að hafa mist barnaskólastöðu við skólann á Vatnsleysuströnd, sem hann telur sig hafa verið sviftan að ástæðulausu haustið 1920.

2. Umsókn formanns skólanefndar fyrir hönd nefnds kennara um skólann, með meðmælum skólanefndar.

3. Umsókn Árna sjálfs til skólanefndar.

4. Útdráttur úr fundabók skólanefndar, þar sem hún ákveður að mæla að eins með kennara þessum.

5. Brjef fræðslumálastjóra, dagsett 8. nóv. 1908, sem heimilar honum að vera kennari við sama skóla, með landssjóðsstyrk, að fengnu samþykki stjórnarráðsins, þótt hann hafi ekki kennarapróf.

6. Vottorð frá prófasti Janusi Jónssyni um barnaprófun.

7. Meðmæli aðstandenda barna þeirra, sem þá voru í skóla hjá Árna og voru 20 að tölu.

8. Vottorð um barnapróf frá þórði Klemenssyni.

9. Vottorð um hæfileika Árna Th. sem barnakennara, þar á meðal frá síra Árna Þorsteinssyni á Kálfatjörn, síra Sigurði Sivertsen á Útskálum, prófasti Árna Björnssyni í Görðum, Guðmundi Finnbogasyni prófessor og síra Friðriki Hallgrímssyni á Útskálum.

Jeg mun koma að þessum vottorðum síðar.

Kennari þessi skýrir svo frá, að hann hafi verið 30 ár barnakennari, þar af 26 ár við fasta barnaskóla í Miðneshreppi, Njarðvíkurhreppi og Vatnsleysustrandarhreppi.

Hann kendi fyrir afarlág laun fram eftir æfinni, og gat nú fyrst búist við að fá lífvænlega stöðu, ef hann hefði fengið skóla þann, er hann hafði síðast kent við í 9 ár. En í stað þess að fá stöðu þessa var hann sviftur henni og annar settur við skólann í hans stað, þvert ofan í vilja skólanefndar, foreldra og allra hreppsúa, að einum undanskildum. Hafði þessi setti maður því hvorki meðmæli skólanefndar nje annara skólanefnda.

Tvívegis segist kennarinn hafa skrifað stjórnarráðinu og kvartað yfir þessu, en ekkert svar fengið.

Hann hefir því snúið sjer til Alþingis og væntir sjer hjálpar frá því.

Loks leggur kennarinn fram vottorð sýslumanns síns um, að hann hafi heiðarlegt mannorð og sje í alla staði heiðvirður maður.

Þó að kennari þessi sæki um styrk til þingsins sem sárabætur, þá hefir hann tekið það fram við mig, að hann vildi miklu heldur fá stöðu sína aftur, sem enn þá er óveitt. Þess vegna hefir fjárveitinganefnd Nd. tekið það ráð að leggja til, að málið yrði rannsakað, til þess að hann geti fengið stöðu sína aftur, ef sú rannsókn gefur til efni til þess. En hvað miklar líkur eru til þess má sjá af vottorðum þeim, sem jeg með leyfi hæstv. forseta vil leyfa mjer að lesa upp. Þau tala betur máli kennarans en jeg get gert.

Fyrsta vottorðið er frá Þórði Klemenssyni og hljóðar þannig:

„Jeg undirskrifaður, sem samkvæmt skipun yfirstjórnar fræðslumálanna var prófdómari við vorpróf, sem haldið var í barnaskólanum í Suðurkoti á Vatnsleysuströnd, votta hjer með, að börnin reyndust yfirleitt mjög vel kunnandi, og mörg þeirra höfðu ágætan skilning og þekkingu á námsgreinunum, og var auðfund-ið, að þau höfðu notið góðrar fræðslu kennara. Öll framkoma barnanna, siðprýði og kurteisi, sýndu ljóslega, að í skólanum ríkti hlýðni, regla og agi, enda er kennarinn, hr. Árni Th. Pjetursson, að góðu kunnur sem sjerlega lipur og áhugasamur í kenslustarfi sínu.

Minni-Vogum, 29. maí 1920.

Þórður Klemensson.“

Næst vil jeg leyfa mjer að lesa upp vottorð frá síra Árna Þorsteinssyni, sem hljóðar þannig:

„Sem sóknarprestur gef jeg það vottorð, að börn þau, sem nutu kenslu hjá hr. Árna Th. Pjeturssyni, tóku þeim framförum, sem búast má við og menn geta vonað að börn taki á því æfiskeiði, sem þau eru. Um ástundun kennarans og lifandi áhuga á barnafræðslu votta jeg, ásamt áðursögðu, með sannri gleði.

Kálfatjörn, 17. apríl 1897.

Árni Þorsteinsson.

Þriðja vottorðið, sem jeg vil lesa, er frá sjera Árna Björnssyni og hljóðar þannig:

„Af þeirri kynningu, sem jeg

Árni Theódór Pjetursson.

hefi haft af börnum þeim, sem notið hafa tilsagnar hjá hr. barnakennara Árna Theódór Pjeturssyni, á Suðurkotsbarnaskóla á Vatnsleysuströnd, og síðan til mín gengið sem prests, get jeg vottað, að þau eru prýðisvel uppfrædd, og má þar af þá ályktun draga, að nefndur kennari bæði hafi góða kennarahæfileika, enda stóræfður í starfinu, og að því, er jeg heyrð hefi, árvakur og skyldurækin.

Görðum, 6. júní 1920.

Árni Björnsson.

Auk þessara þriggja vottorða vil jeg nefna vottorðin frá sjera Sigurði Sivertsen, Sigurði Ólafssyni hreppsnefndaroddvita og Magnúsi T. Bergmann hreppstjóra, sem öll mæla eindregið með Árna og gefa það ótvírætt í skyn, að hann njóti álits og virðingar sem góður kennari.

Jeg hefi hjer litlu við að bæta, en vil aðeins geta þess, að allar líkur eru til, að einhver óvinur Árna hafi komið því til leiðar við stjórnarvöldin, að svona fór, og að þau hafi treyst hans upplýsingum betur en öllum þeim vottorðum, sem umsókn hans fylgdu.

Úr þessu ætti nánari rannsókn að geta bætt, og jeg vænti þess, að hin hv. deild vilji ekki koma í veg fyrir, að maðurinn fái hlut sinn rjettan, ef hann á það skilið. Sje eitthvað dularklætt við þetta mál, þá ætti gríman að falla við betri rannsókn, og engin ástæða til að verja eða halda verndarhendi yfir því athæfi, sem miðar til þess að launmyrða heiðarlega menn. En jeg ætlast ekki til, að Árni fái neina úrlausn eða uppreisn, ef hann á það ekki fullkomlega skilið. Sjálfur þekki jeg manninn lítið, þótt hann sje í mínu kjördæmi, því hann hefir altaf verið andstæðingur

minn í stjórnámálum, en heiðarlegur andstæðingur.

Af því, sem jeg nú hefi sagt, ber jeg það traust til deildarinnar, að hún samþykki till., nema að hún kjósi heldur hina leiðina, að veita honum þessar 8000 kr. nú í fjárlögunum, er hann mælist til að fá í sárabætur.

Guðmundur Ólafsson: Jeg vil stinga upp á því, að málinu verði vísað til fjárveitinganefndar, svo að því verði ekki flaustrað af, eins og öðru líku máli hjer um daginn.

Halldór Steinsson: Jeg vildi aðeins geta þess, út af þeim ummælum, að fjárveitinganefnd hefði ekkert látið til sín heyra í málinu, að jeg sem frsm. fjárveitinganefndar ætlaði að tala um það, ef hv. 2. þm. G.-K. (B. K.) hefði eigi orðið fyrri til að biðja sjer hljóðs.

En af því, að jeg var honum alveg sammála og hefði talað í líka átt, þá sá jeg enga ástæðu til að taka til máls.

Jóhannes Jóhannesson: Þessi maður fór fram á fjárveitingu í beiðni sinni til Alþingis, og taldi fjárveitinganefnd sjer því skylt að rannsaka málið. Eins og frsm. nefndarinnar (H. St.) tók fram, lítur nefndin svo á, að málið sje að fullu rannsakað af hennar hálfu, og telur því þýðingarlaust, að málinu sje vísað til hennar til frekari rannsókna, en hefir óbundin atkvæði um þingsályktunartillöguna.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 8 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 8 shlj. atkv.

A. L. Petersen.

Till. um að vísa málinu til fjárveitinganefndar feld með 7 : 5 atkv.

ir atkv. borin, hvort málið mætti taka til meðferðar. Nafnakall var viðhaft, og sögðu

Á 44. fundi í Nd., laugardaginn 15. apríl, var till tekin til síðari umr. (A. 179).

Björn Kristjánsson: Jeg hefi áður skýrt frá, hvernig á þessari till. stendur, og hefi þar engu við að bæta. Vona jeg, að hv. deildarmenn hafi sjeð, að þetta er sanngirniskrafa, og greiði till. atkv.

ATKVGR.

Till. samþ. með 8 : 5 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: G. Guðf., H. St., H. Sn., Jóh. Jóh., K. E., S. F., B. K., E. Á.

nei: G. Ó., S. H. K., S. J., G. G., G. B. Einn þm. (S. E.) fjarstaddur.

Till. afgr. sem

ályktun Alþingis.
(Sjá A. 251).

10. A. L. Petersen.

Á 48. fundi í Ed., laugardaginn 22. apríl, og á 52. fundi í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.

Tillögu til þingsályktunar um rannsókn á máli A. L. Petersens (A. 272).

Á 11. fundi í Sp., s. d., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Of skamt var liðið frá útbýtingu till. Voru þau afbrigði frá þingsköpum und-

já: J. A. J., J. B., J. S., J. Þ., K. E., L. H., M. J., M. P., P. O., P. Þ., S. E., Þorst. J., Þór. J., B. Sv., B. J., E. Þ., E. E., G. Ó., Gunn. S., H. St., H. K., H. Sn., Jak. M., M. K.

nei: Ó. P., S. H. K., S. J., S. St., St. St., Sv. Ó., Þorl. G., B. H., Jóh. Jóh. M. G. og S. F. greiddu ekki atkv.

Sjö þm. (B. K., E. Á., G. G., G. B., G. Guðf., Ing. B. og Þorl. J.) fjarstaddir.

Jón Þorláksson: Jeg vildi aðeins leyfa mjer að gera fyrirspurn til hæstv. forseta um það, hvort afbrigðin hafa verið leyfð. Hann hefir eigi lýst yfir neinu um það.

Forseti (M. K.): Sú yfirlýsing lá í atkvgr., sem þegar hefir verið lýst.

Jón Þorláksson: Þá vil jeg leyfa mjer að vekja athygli á því, að mjög er óvíst, hvort leyfilegt er að taka þetta mál fyrir í þinginu, þar sem það hefir þegar fallið í annari deild þingsins. Í 28. gr. þingskapanna er ákveðið, að lagafrv. sem önnurhvor deildin hefir felt, meg ekki takast til meðferðar á sama þingi, og þótt þetta sje ekki beint tekið fram um þingsályktunartillögur, þá virðist hið sama verða að gilda um þær.

Jakob Möller: Jeg tel rjett, að þetta komi þá fyrst til álita, þegar málið verður tekið fyrir, en ekki nú. Hins vegar er enginn vafi á því, að tillagan getur, þingskapanna vegna, orðið tekin

til meðferðar. Tilvitnun hv. samþm. míns (J. Þ.) í þingsköpin er að vísu hárrjett. En hún á hjer ekki við. Að vísu hefir verið feld í hv. Ed. till. líks efnis og þessi, en ekki samhljóða, og þar sem breytingin er svo veruleg, að fjárhagsatriðið, sem í feldu till. fólst, hefir alveg verið felt niður í þessari, þá er auðsætt, að hjer er engan veginn um sömu till. að ræða.

Forseti (M. K.): Jeg þarf ekki að svara hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.), því hv. 1. þm. Reykv. (Jak. M.) hefir þegar tekið fram þá skoðun mína, að þetta beri eigi að úrskurða á þessu stigi málsins.

Á 12. fundi í Sp., mánudaginn 24. apríl, var till. aftur tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 13. fundi í Sp., þriðjudaginn 25. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Forseti (M. K.): Það hefir verið dregið í efa, að till. þessi gæti orðið tekin til meðferðar, vegna þess, að samskonar till. væri áður fallin. En jeg verð að líta svo á, að svo mikill munur sje á tillögunum að efni til, að þessi till sje löglega fram borin.

Jakob Möller: Jeg ætla ekki að stofna til langra umr. Hv. þm. mun kunnugt, hvernig á máli þessu stendur. Till. í þessa átt var samþ. í hv. Nd., en í Ed. var hún feld, líklega aðallega fyrir slyzni. Þó má vera, að sú hafi ástæðan verið, að hv. Ed. hafi ekki þótt rjett að fela stjórninni fjárhagsatriði málsins.

Af þessum ástæðum hefir till. nú

verið tekin upp og borin fram í Sp., en þó með þeirri breytingu, að stjórninni sje aðeins falið að rannsaka þetta mál, og er það tilætlunin, að hún skýri frá úrslitum þeirrar rannsóknar á næsta þingi, og það taki þá ákvörðun um skaðabótagreiðslu, ef rjett þykir.

Eins og áður hefir verið bent á undir umr. málsins í Nd., þá er hjer aðeins um það að ræða, hvort einn starfsmaður ríkisins hafi verið órjetti beittur eða eigi. Og það eitt út af fyrir sig ætti að vera næg ástæða til þess að taka þessa rannsókn upp, að hv. 1. þm. Skagf., fyrv. fjrh. (M. G.) hefir lýst yfir því hjer í ræðu, að sjer virtist, að þessi maður hefði verið talsvert hörðu beittur.

Atvinnumálaráðherra (Kl. J.): Jeg hefi ekkert á móti því, að þessi rannsókn fari fram, ef þingið óskar þess.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 24 : 13 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: E. Þ., E. E., G. Guðf., Gunn. S., H. St., H. Sn., Ing. B., Jak. M., J. A. J., J. B., J. S., K. E., L. H., M. J., M. P., P. O., P. Þ., S. J., Þorst. J., Þór. J., B. Sv., B. J., B. K., M. K. nei: G. G., G. B., G. Ó., Jóh. Jóh. J. Þ., S. H. K., S. St., S. F., St. St., Sv. Ó., Þorl. G., B. H., E. Á.

M. G. greiddi ekki atkv.

Fjórir þm. (H. K., Ó. P., S. E. og Þorl. J.) fjarstaddir.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem

ályktun Alþingis.

(Sjá A. 295).

11. Landsspítali.

Á 52. fundi í Ed., þriðjudaginn 25. apríl, og á 55. fundi í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.

Tillögu til þingsályktunar um landsspítala (A. 288).

Á 13. fundi í Sp., s. d., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Of skamt var liðið frá útbýtingu till. — Afbrigði leyfð og samþ. með 24 : 2 atkv.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 14. fundi í Sp., miðvikudaginn 26. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Jón Baldvinsson): Jeg hafði hugsað mjer að verða eigi svona seinn með till. þessa, en jeg vona, að það komi þó eigi að sök, hve seint hún kemur fram.

Það er langt síðan, að landsspítalamálið kom á dagskrá hjá þjóðinni. Í umræðunum um þetta mál 1919 hefi jeg sjeð þess getið, að málið hafi verið tekið fyrir á hinu fyrsta ráðgefandi þingi, sem hjer hafi verið haldið, og er því þetta mál jafngamalt Alþingi endurreistu.

Nú á síðari árum hefir komið fram mikill áhugi með þjóðinni um mál þetta, bæði í blöðunum og á þingi, og nú er það svo langt komið, að á þingi 1919 voru afgreidd lög um húsagerð ríkisins. Voru taldar þar upp þær opinberar byggingar, sem helst þótti þörf á að reisa sem fyrst, og var stjórninni heimiluð lántaka til þessara bygginga

eftir þörfum, og áttu þau lán að endurgreiðast á 20—30 árum. Í þessum húsagerðarlögum er landsspítalinn efstur á blaði. Að vísu kemur fram í umræðunum hjá sumum, að mest þörf sje á því að endurreisa húsið á Hvanneyri, er brann, og er það nú búið, og viðbót við Kleppsspítala, og mun nú vera búið að gera grunn að þeirri byggingu, og ef til vill eitthvað meira. En svo kom líka fram á þinginu 1919 áskorun frá fjárveitinganefnd Nd. til stjórnarinnar um að hraða byggingu landsspítalans sem mest. Stjórnin lofaði því þá, en þó var álitíð, að eigi væri hægt að byggja á því fjárhagstímabili.

Öllum kemur saman um það, að brýn nauðsyn sje á því að fá landsspítalann. En jeg veit af þeim mönnum hjer í þinginu, sem eru mjer færari um að skýra þá nauðsyn fyrir mönnum. Það er eigi nema eðlilegt, að mönnum komi saman um þörfina, því að landið á engan slíkan spítala. Hjer í Reykjavík eru að vísu spítalar, en þeir eru útlendir, og svo er farsóttahúsið, sem í rauninni er eigi spítali. Af þessu er auðsætt, að eigi má draga það, að landið reisi slíkan spítala. Þeir spítalar, sem fyrir hendi eru, eru eigi stærri en það, að þeir geta hvergi nærri rúmað alla þá sjúklinga, sem til þeirra leita. Hafa margir kvartað undan því, og orðið að liggja í heimahúsum, oft og tíðum í ljelegum húsakynnum, við illan aðbúnað og litla aðhlynningu. Finst mjer eigi ástæða til þess að fjölyrða um þörfina. Hún er viðurkend af öllum.

Enn má minna á það í þessu sambandi, að aðalspítalinn í þessum bæ er úr timbri, og er því eldhætta þar mikil, og ógurlegt, ef svo illa færi, að hann yrði eldi að bráð. En fyrir þessa hættu er enn meiri þörfin að koma lands-

spítalanum upp sem fyrst, og hann verður auðvitað reistur úr steini.

Mjer er eigi vel kunnugt, hve langt mál þetta er komið, en þó veit jeg það, að ríkisstjórnin mun hafa skipað nefnd manna, þá Guðmund prófessor Hannesson, Guðmund Thoroddsen lækni og Jón lækni Hjaltalín, ásamt húsa-gerðarmeistara ríkisins, til þess að undirbúa málið. Hefir Guðmundur Hannesson gert skipulagsupprátt að byggingunni, og mun nefndin hafa fallist á hann. Það ætti því mjög bráðlega að vera lokið þessu undirbúningsstarfi. Er það fyrsti undirbúningurinn, áður en byrjað er á öðru, að hugsa sjer bygginguna eins og hún ætti að verða. Fyr er eigi hægt að byrja á framkvæmdum.

Eins og getið er um í greinargerðinni, er búið að tryggja lóð undir þennan væntanlega spítala. Verður byggingunni líklega hagað svo, að eigi verður öll byggingin reist í einu, heldur hluti af henni, sem mönnum þeim, er um málið eiga að fjalla, kæmi saman um, að nægði í svipinn. Minnst jeg á þetta vegna þess, að jeg gæti hugsað, að stjórnin hikaði við að ráðast í fyrirtæki þetta, vegna hins mikla kostnaðar. Getur verið, að hún skilji heimildina svo, að eigi megi hefjast handa fyr en alt það fje, sem til fyrirtækisins þarf, er trygt. En svo þarf eigi að skilja heimildina. Enda er sennilegt, að það mundi taka mörg ár að reisa til fullnustu svo mikla byggingu sem þessa.

Er því alger óþarfi fyrir ríkissjóð að tryggja sjer alt fjeð fyrirfram; er nóg að byrja á og ljúka við það, sem menn ætla að byggja fyrst.

Menn segja, að erfitt muni að fá fje, og má það vel vera.

En jeg hygg þó, að mál þetta eigi svo

mikil ítök í hugum allra landsmanna, að heppileg leið fyrir ríkisstjórnina væri að bjóða út sjerstakt landsspítalalán. Sjerstaklega hafa konurnar látið þetta mál til sín taka. Hafa þær safnað um $\frac{1}{4}$ miljón til fyrirtækisins. Og þó að það fje sje ekki beinlínis ætlað til byggingar spítalans, þá er það þó honum til styrktar, og þó að konurnar ætli sjer að ráða yfir fjenu í framtíðinni og kosta með því rekstur spítalans eða einhverja deild hans, þá hygg jeg, að þær mundu vilja lána fje til byggingarinnar gegn vöxtum, því að líkindum nota þær eigi annað en vextina hvort eð er. Fjeð mun vera mikið til laust. Mundu þær vinna landsspítalanum tvöfalt gagn með þessu. En auðvitað er eigi fyrir vissu hægt að segja, hvernig konurnar mundu taka þessu, en þetta er aðeins hugleiðingar mínar.

Mjer þætti vænt um að fá að heyra undirtektir hæstv. stjórnar um þetta mál. Býst jeg eigi við, að hún leggi í þetta í sumar, þó að jeg reyndar telji undirbúning þá mjög æskilegan.

Þá vildi jeg minnst nokkrum orðum á lóðina. Þegar uppdrættirnir eru fullgerðir, mætti þegar byrja á því að draga að henni efni í bygginguna á sumri komanda; mundi það mjög flýta fyrir, ef stjórnin hugsaði sjer að hefja bygginguna 1923, ef undirbúningur byrjaði strax eða næsta haust. Getur það vel fallið saman við hag almennings, þegar þess er þörf, að atvinna fengist. Yrði það þannig hagur beggja, ríkisins og almennings. Einnig get jeg vel hugsað mjer, að bæjarstjórn Reykjavíkur mundi viljug til þess að framkvæma eitthvað af þessu verki og láta það koma upp í skuldaskifti bæjar-og ríkissjóðs.

Jeg skal svo eigi fjölyrða meir um

Þetta mál, enda býst jeg ekki við, að mótmælum verði hreyft gegn því. Mun aðeins vera um skiftar skoðanir að ræða um, hvenær beri að hefjast handa. Bíð jeg svo eftir undirtektum stjórnarinnar.

Forsætisráðherra (S. E.): Jeg skal játa það, að jeg sá þingsályktunartill. rjett í þessu, og get jeg því ekki gefið neina skýrslu um, hvað gerst hefir nú þegar í þessu máli, því jeg hefi ekki átt tók á því að rannsaka það í stjórnarráðinu. En um það munum vjer allir vera sammála, að hjer sje um þjóðnytjamál að ræða. Hefir það og altaf verið mín skoðun. Minni jeg á, að jeg ljet, þegar landssjóður veitti dýrtíðarvinnu, vinna að undirbúningi landsspítalans, og sýndi það hug minn til málsins. Jeg vildi aðeins lýsa yfir því, fyrir hönd stjórnarinnar, að hún er öll á einu máli um það, að nauðsyn sje á því að koma landsspítalanum upp. En hvar á að fá fje til þess? Sannleikurinn er sá, að nú sem stendur er ekki fje fyrir höndum til þess. En hvernig það verður í framtíðinni, fer eftir fjárhagshcrfunum þá. En undir eins og hægt er, þá tel jeg sjálfsagt að byrja á verkinu, en hvenær það verður, er ómögulegt að segja; það veit hvorki þing nje stjórn. Önnur svör get jeg ekki gefið.

Guðmundur Björnson: Það er altaf best að segja sannleikann. Jeg þykist sjá í huga hv. þm., að þeir væni hv. þingbróður, 2. þm. Reykv. (J. B.), um það, að hann beri fram þingsályktunartillögu þessa fyrir fordildar sakir. En það er ekki svo að skilja.

Jeg veit vel, að hv. þm. sjá nauðsynina á þessu máli, og að þeir eru sam-

Alþt. 1922, D. (34. löggjafarþing).

mála um hana, en jeg veit líka, að þeir muni álíta, að ekki sje mögulegt að hefjast handa nú þegar, og því er minn góði þingbróðir vændur um það, að honum sje þetta fordildarmál.

Það er þess vegna, sem mig langar til að segja fáein orð. Jeg hefi nú um aldarfjórðung eytt kröftum mínum í þarfir heilbrigðismála landsins. Þegar um spítala er að ræða, þá er ekki úr vegi að taka dæmi, er sýna, hversu mikils virði þeir eru landi og þjóð. Skal jeg þá fyrst minnst á Holdsveikraspítalann. Jeg barðist fyrir honum með lífi og blóði. Það kostaði mikið erfiði að fá landið til að kosta fyrirtækið, en það hafðist, spítalinn var reistur, og þjóðin hefir aldrei iðrast eftir.

Þá er annar spítalinn, Kleppur. Jú, það þurfti spítala fyrir geðveika menn. Um það voru allir sammála. Og flestir vildu láta sjer nægja skýli yfir 25 vesalinga. Jeg gat með herkjum komið því í gegn, að það var byggt yfir 40—60 sjúklinga, og nú er það helmingi of lítið. Öll þjóðin veit, að það er helmingi of lítið. Nú kostar vera sjúklinganna á Kleppi eitthvað 400 kr. á ári, en uppi í sveit alt að 4000 kr.

Þá kem jeg að þriðja spítalanum. Það er Vífilsstaðahælið. Þegar því máli var hreyft fyrst, fanst öllum ómögulegt að ráðast í slíkt. Fyrst var ætlunin að reisa hæli handa 25 sjúklingum, svo var talað um handa 50, en á endanum gat jeg komið því upp í 75. Og þó er það langt of lítið. Seinast í gær sat jeg með tvö símskeyti í höndunum; var annað úr kjördæmi hv. þm. Snæf. (H. St.), þar sem beðið var að útvega brjóstveikri ungri stúlku rúm í spítala í Reykjavík, meðan beðið væri

eftir, að rúm losnaði á Vífilssstöðum. Hitt skeytið var úr kjördæmi hv. þm. Barð. (H. K.), og alveg sama efnis.

Það fyrsta, sem jeg ætla að gera, þegar jeg hefi tíma til, er að fara norður í land og ráðgast við Norðlendinga um það, hvernig gerlegt muni að koma upp heilsuhæli á Norðurlandi.

Það má með sanni segja, að það hafi svifið sparnaðarandi, og hann hollur og sjálfsgæður, yfir þessu þingi. En jeg held, að það sje eitt, sem þetta land hefir ekki ráð á að spara, og það er ráðstafanir til að verja mannlíf. Hjer, á þessu stóra, en fámenna landi, verða menn að horfa í margt, og síst af öllu mega menn horfa í ráðstafanir til þess að verja mannlíf. Hugsum oss þennan vetur, sem nú er að líða. Hann er einhver sá blíðasti og besti vetur, sem yfir þessa þjóð hefir liðið. En hvað mörg mannlíf höfum við þó ekki mist í sjóinn. Nei, við höfum ekki ráð á að spara neina ráðstöfun til verndar mannlífum. Við getum sparað vegi, við getum sparað brýr og járnbrautir. En spítala getum við ekki sparað. Þegar við vöknum af sparnaðarsvefninum, þá sjáum við, að það má ekki spara neitt, sem er til þess að halda lífinu í þjóðinni. — En hæstv. forsætisráðherra (S. E.) spurði, hvar ætti að taka peningana. Jeg skal játa það, að jeg ætlast ekki til, að stjórnin geri neitt í þessu máli til komandi þings, en þá á að hefjast handa. Það er ekki nóg að fá landsspítalann. Við þurfum mikið meira. Jeg veit, að berklaveikisvarnir og sjúkrahús verða ávalt talin með mestu vandamálum þjóðarinnar.

Mín niðurstaða er sú, að jeg muni verða talinn of stórtækur, en reynast of smátækur. Jeg þarf að minsta kosti 5 miljónir kr., 3 miljónir til landsspítala, 2 miljónir til spítala úti um land. Það mun ef til vill verða sagt, að þeir peningar beri ekki ávöxt, en þeir tímar munu þó koma, að menn líta öðruvísi á þetta mál.

Eins og jeg hefi áður tekið fram, ætlast jeg ekki til, að stjórnin geri neitt í þessu máli til næsta þings. En þá mun jeg koma, ekki sem þingmaður, heldur sem embættismaður þjóðarinnar, og sýna fram á, að það er eitt, sem við höfum ekki ráð á að spara. Það er mannlíf.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 23 : 15 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: Ing. B., Jak. M., J. B., J. Þ., K. E., M. J., M. P., Ó. P., S. J., Sv. Ó., Þorl. G., Þorl. J., Þorst. J., B. J., E. Á., E. Þ., E. E., G. G., G. B., G. Guðf., Gunn. S., H. St., M. K.
nei: J. A. J., J. S., L. H., M. G., P. O., P. Þ., S. H. K., S. St., S. F., St. St., Þór. J., B. H., B. K., G. Ó., H. K.
S. E. greiddi ekki atkv.
Þrír þm. (B. Sv., H. Sn. og Jóh. Jóh.) fjarstaddir.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.
Till. afgr. sem

ályktun Alþingis.
(Sjá A. 296).

B.

Um skipun nefnda.

1. Viðskiftamálanefnd neðri deildar.

Á 3. fundi í Sp., þriðjudaginn 21. febr., var útbýtt frá Nd.

Tillögu til þingsályktunar um skipun viðskiftamálanefndar (A. 25).

Á 7. fundi í Nd., fimtudaginn 23. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 8. fundi í Nd., föstudaginn 24. febr., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Þorsteinn Jónsson): Það mun þykja betur við eiga að láta nokkur orð fylgja till. þessari úr garði.

Eins og öllum er ljóst, þá hefir fjárhag þjóðarinnar stórhniðnað ár frá ári, nú í hin síðustu ár, enda svo komið, að voði sýnist búinn öllu þjóðfjelaginu.

Þeir menn, sem fyrir fáum árum voru orðnir stórefnamenn og ráku stórfyrirtæki, eru nú margir svo snauðir orðnir, að eignir þeirra, þó að miklar sjeu, hrökkva hvergi nærri fyrir

skuldum. Bændur, sem fyrir stríð voru alment efnalega sjálfstæðir, og margir, sem græddu drjúga fúlgu á stríðsárunum, eru nú alment orðnir mun fátækari en nokkru sinni hefir átt sjer stað í tíð þessarar kynslóðar. Bú þeirra hafa að vísu ekki minkað svo mjög, en skuldirnar hafa drjúgum vaxið, bæði við bankana og verslanirnar.

Þá er vitanlegt, að ástæður þurra-búðarmanna og verkafólks í kaптún-um eru ekki glæsilegar. Og undrar mig síst, þó að í ljós komi, áður en stundir liða, að fjöldi slíkra manna komist á vonarvöl og hætti að geta greitt hin allra nauðsynlegustu útgjöld sín, svo sem hina rándýru húsaleigu, er flestir þeirra eiga við að búa.

Með sanni má og segja, að efnahag þjóðarinnar virðist þann veg komið, að hún sje ekki fær um að kaupa annað en það, sem brýn nauðsyn hennar krefur.

Vitanlega liggja ýmsar orsakir til þess, að svo er komið. Ein er sú, að stríðsgróðinn gerði menn hálfbruglaða. Sífelt verðfall peninganna kom mönnum til að líta smáum augum á verðmæti þeirra. Allar eignir stigu í verði,

og sá, sem tefldi djarfast og hætti mestu, virtist bera mest úr bítum. Menn stofnuðu til nýrra stórfyrirtækja.

En Adam var ekki lengi í paradís.

Stríðsgróðinn hvarf á einu ári, og þeir, sem djarfast tefldu, urðu mát. Þeir, sem sigldu fullum seglum og þóttust öruggir um leiðina til hins fyrirheitna lands velgengni og auðlegðar, þeir kollsigldu sig.

Og þó hjelt kappsiglingin áfram. Menn hjeldu áfram að stofna ný og ný útgerðarfjelög og keyptu marga togara, þegar þeir stóðu í allra hæstu verði. Erlendur varningur af öllu tæi streymdi inn í landið. Lánstraust þjóðarinnar virtist ótakmarkað. Útlendingarnir fúsir á að lána og vildu umfram alt losna við varning sinn.

Árið 1920 komst erlendur varningur í hærra verð en nokkru sinni áður, og var þó innflutningurinn með mesta móti. Menn keyptu hann þrátt fyrir verðlagið, enda vonuðu menn, að innlendar framleiðsluvörur myndu hækka að sama skapi.

En sú von brást algerlega. Þegar okkar framleiðsla kom á markaðinn, var verðfallið byrjað og hinn háspenti bogi verðhækkunarinnar farinn að bresta.

Síðan hefir okkar framleiðsluvara, eins og kunnugt er, sífellt farið lækkandi. Og þó að erlendur varningur hafi einnig lækkað til muna, þá hefir sú lækkun tiltölulega minnu numið en verðlækkunin á okkar framleiðsluvörum. Til þess liggja þær ástæður, að bæði eru innkaup okkar erlendis gerð löngu áður en vörunnar er neytt í landinu, og afurðir okkar — gjaldeyrir erlendu vörunnar — koma ekki á markaðinn fyr en löngu seinna. Og svo er enn eitt, er á þessu síðastliðna ári hefir ekki haft hvað minst að segja í þessu

máli, og það er verðfall það, sem orðið hefir á okkar peningum. En vitanlega er verðfall peninga okkar afleiðing af því, hvernig efnahag þjóðarinnar er komið, svo og því, að einstakir menn hafa átt kost á því að ná undir sig nokkru af gjaldeyri þjóðarinnar til þess að braska með hann.

Nú er svo komið, að engum heilskygnum manni blandast hugur um það lengur, að eitthvað verði að gera til þess að rjetta við efnahag þjóðarinnar og koma honum á rjettan kjöl. Og það er þetta mál, sem hlýtur að verða höfuðmál þessa þings. Því um það þarf ekki að deila, að á meðferð þessa máls veltur alt okkar sjálfstæði.

Tilgangur okkar flm. þessarar tillögu er því sá, að reyna að fá þingið til þess að ganga inn á þá braut, er við teljum einu færri leiðina til bjargar efnalegu sjálfstæði þjóðarinnar.

Jeg veit, að öll höft láta illa í eyrum margra manna, og við flm. viðurkennum líka fyllilega, að höft sjeu úrræði, sem nota verði aðeins þegar brýn nauðsyn krefst þess. Undanfarandi ár hafa að nafninu til verið smávegis höft á innflutningi til landsins, enda virðist svo, að þessum höftum hafi verið þann veg framfylgt, að þau hafi ekki komið að gagni. Óþarfa varningur hefir, þrátt fyrir höftin, streymt inn í landið, og þar með hefir verið eytt gjaldeyri okkar, sem full þörf hefði þó verið að nota til greiðslu á nauðsynjavörum.

Vitanlega hefði þing og stjórn átt að vera svo víðsýn að sjá og finna, hvert stefni og hver voði var fyrir dyrum. En svo varð þó ekki. Að vísu vildu sumir af okkur, flm. þessarar tillögu, þegar á síðasta þingi fara þá leið, er tillaga þessi fjallar um, en við Sáum jafnframt, að við höfðum ekki nægan

byr til þess, að okkar stefna mætti sigra í framkvæmdinni.

Nú væntum við, að stefnubreyting sje á orðin í þessu máli hjá hinu háa Alþingi, enda nauðsynin öllum auðsærri en áður. Og af þingmálafundagerðum þeim, sem þinginu hafa borist, má draga þá ályktun, að vilji þjóðarinnar stefnir ótvírætt í sömu átt.

Við þykjumst þess fullvissir, að ef heftur verði innflutningur allra þeirra vara, er þjóðin má án vera, þá muni það stórfje, sem sparast. Við höfum ekki haft tækifæri til þess að gera rannsókn í þá átt, hvað hefta megir eða takmarka skuli, og ekki heldur hvað miklu það muni nema í krónutali. Það ætlumst við til að hin fyrirhugaða nefnd geri. En við viljum, að svo verði um hnútana búið, að þessi innflutningshöft verði ekki að engu gerð, með sífeldum undanþágum og ívilnunum til einstakra manna, eins og áður hefir viljað við brenna.

Jeg veit, að ýmsir eru þeir, er telja þá leið heppilegri að fá þjóðina með almennum samtökum til þess að spara sem mest við sig. Sú leið er að vísu ágæt og gott til þess að hyggja, að hún sje farin samhliða innflutningshöftunum, en hún er ekki einhlít. Jeg treysti sveitunum miklu betur að sjá sjer borgið með sparnaðarráðstöfunum heldur en sjávarþorpum og kaupúnum. Einatt eru einhverjir ráðleysingjar, sem kaupa varning, er þeir geta án verið, ef hann er á boðstólum. En þjóðin má ekki við því, eins og nú er komið, að einstaklingarnir noti fje sitt til greiðslu á erlendum varningi, sem þeir geta verið án.

Vitanlega má búast við, að mótbárum verði hreyft gegn höftum þessum, t. d. að slíkar ráðstafanir sem þær, er

tillagan fer fram á, verði til þess að rýra atvinnu sumra þeirra manna, er nú versla með erlendan varning. En hjá því verður ekki komist. Og ekki má einblína á atvinnumissi fárra manna, þegar um hag þjóðarinnar og velmegun heildarinnar er að ræða.

Af því, sem jeg hefi nú sagt, vona jeg, að hv. þdm. sje það ljóst, að við flm. tillögunnar teljum það höfuðbjargráðin fram úr því fjármálaöngþveiti, sem þjóðin er sokkin í, að hún verji gjaldeyri sínum aðeins til kaupa á bráðnauðsynlegasta varningi. En við álitum jafnframt, að það muni aldrei gert með innflutningshöftum einum, heldur þurfi ríkisstjórnin að hafa eftirlit með afurðasölu landsins, eða umráð yfir andvirði þeirra. Ætlumst við því til, að hin væntanlega viðskiftanefnd rannsaki mál þetta og geri tillögur um, á hvern hátt hún álíti þessu eftirliti — eða umráðum — best komið fyrir.

Það virðist liggja öllum í augum uppi, að þjóðin megir alls ekki við misnotkun á sínum litlu gjaldeyrisvörum, ef hún á að sjá sjer farborða og ná aftur sínu efnalega sjálfstæði, og er ilt til þess að vita, að ekki skuli hafa verið neitt til þess gert af hálfu þess opinbera að hefta misnotkun á gjaldeyri vorum, og það á þessum síðustu og verstu tímum.

Vitanlega rjettir þjóðin ekki aftur við efnalega fyr en hún flytur meira út en inn. Efnalegu sjálfstæði hennar er þá borgið, er hún leggur meira inn í erlenda viðskiftareikninginn heldur en hún tekur út úr honum. Þá fyrst stíga okkar peningar í verði, þegar andvirði þjóðarafurðanna verður hærra en greiða þarf fyrir erlenda varninginn.

Jeg vil taka það fram, að verði viðskiftanefnd skipuð, þá ætlumst vjer til,

að hún rannsaki, á hvern hátt beri að fara að í gengismálinu.

Bjarni Jónsson: Jeg stend eigi upp til þess að mótmæla nefndarskipuninni, en þó verð jeg að játa, að jeg hefi lítla trú á, að ættjörðin frelsist þar.

Jeg ætla mjer eigi að verða í þessari nefnd, og vona jeg því, að hv. þm. taki því ekki illa, þó að jeg segi mína skraddarabanka um mál þetta.

Það mun satt, að hagur landsins er hvergi góður, en þó er hann eigi á heljarþróminni. Lít jeg þar nokkuð líkt á og hæstv. fjármálaráðherra (M. G.), en þó hóti bjartara. En út í það fer jeg ekki að þessu sinni. En þessi erfiði hagur vor nú hefir átt langan aðdraganda og margt að honum stuðlað. Á jeg þar við það, sem kveðið var um ask Yggdrasils:

„Ask Yggdrasils
drýgir erfiði
meira an menn viti,
hjörtr bítr ofan,
en á hliðu fúnar
gnagar Niðhöggr neðan.“

Þarfirnar aukast hjá einstaklingum og þjóðunum. Er það venjulega góðs viti, byrjun framfara og menningar. En þó verður sú regla að vera, að þarfirnar aukist eigi óðara en svo, að máttugt sje að fylla þær. Geri þær það, koma erfiðir tímar, eins og þeir, sem nú standa yfir.

Íslendingum stafar meiri hætta af þessu en öðrum þjóðum. Skapi þeirra er öðruvísi varið, og hjer er það, sem hvergi er annarsstaðar, að vantar það, er menn kalla lægri stjettirnar. Þeir eru allir ein og sama stjettin, enda liggja ættir allra Íslendinga saman. Þeir eru því allir höfðingjar, jafnskjótt sem ytri þunganum lyftir af þeim.

Nesjakonungseðlið býr í hverjum Íslendingi. En það fylgir víkingseðlinu, að menn eru djarfari til framkvæmda, en gætnin er ekki að sama skapi. Hættulöngunin og nýjungagirninn er mikil og gráðug. Einn tekur upp á því að róa á vjalarbát innfirðis. Þá rjúka allir til og fara að stunda veiðar á þessum bátum úti á rúmsjó. Menn eru of fljótir til, biða ekki eftir reynslunni. Ónýtist af þessum sökum mikið fje. Mörg önnur dæmi mætti nefna, en jeg hirði eigi um það.

Þá fylgir það enn víkingseðlinu að sækja mikið til erlendra landa. Var það hinn helsti lítilmenskubragur hinna fornu Íslendinga, hve sólgnir þeir voru í það. Þeir voru ekki nægilega samgrónir landinu. Nú lýsir þetta sjer nokkuð öðruvísi. Menn hafa enga trú á því, sem hefir reynst vel í þúsund ár. Það er ótrú á öllum þjóðarsíðum og öllu innlendu. Og hefir því um marga áratugi verið verslað alt of mikið við útlönd, og mundu menn eigi hafa staðist það, ef landið væri eigi svo gott og víkingseðlið jafnríkt sem raun er á.

Ask veitk standa
heitir Yggdrasill,
hárr baðmr ausinn
hvíta auri.

Viðhaldið er hvíti aurinn, — það er hjá oss dugnaður og hagsýni. Um dugnaðinn efast enginn. Íslendingar hafa framkvæmt ótrúlega mikið í útgerð, húsagerð og jarðabótum. Dugnaður er það, þótt heimskulega væri þar ráðið, er húsagerðin var, því að tugir miljóna hafa farið í illa byggð hús, sem stóðu stutt og voru vond meðan þau stóðu. Alt vegna þess, að horfið var frá hinum gömlu, góðu torfhúsum. Hefðu þau verið bætt, mundu tugir

miljóna hafa sparast, og vextirnir nægir til þess að bjarga lífi fjölda manna, og leyst mig undan brigslyrðum fyrir að reyna stundum að halda lífinu í gáfuðum mönnum. Skarpsýnin hefir verið lítil. Eitt dæmi þess er það, að þingið vildi ekki fara að mínum ráðum, er jeg bar fram frv. um það, að goldið væri eftir verðlagsskrá og tekjurnar teknar eftir henni. Það er að reikna gjöldin til landaura og álna. Hefði þetta verið gert, mundu menn eigi hafa vilst svo hrapallega á verðmiðli og verðmæli. Landaurarnir eru tryggur verðmælir. Var einkennilegt að leggja hann niður og flækjast í verðmiðilinn, sem stígur og fellur af handahófi. Hefði þetta ráð verið upp tekið, mundi engin þurð vera í lands-sjóðnum nú, og þó hefðu menn eigi borgað meira en áður. Hafa menn á stríðsárunum borgað mun minna en þeim bar og þeir höfðu áður goldið.

Eitt af því, sem jeg vildi hafa, var verðtollur en ekki vörutollur. Hefði hann komist á, hefði eigi sami tollur verið goldinn af tunnu, sem áður kostaði 7 kr., en síðar 70 kr., heldur 10 sinnum meiri.

Þá hefir lítil hagsýni verið viðhöfð til þess að draga úr dýrtíðinni. Húsaleiguna hefði mátt lækka, en hún er um $\frac{1}{3}$ af framfærslukostnaði verkamannsins; hefði þá kaup verkamannsins getað lækkað, og útgerðin og aðrar framkvæmdir hefðu þá staðist betur.

Einnig mætti nefna, að sjálfsagt var að gefa eftir salt- og kolatollinn, er skipin lágu hjer við garðana í sumar. Hefðu þau þá getað lagt út.

En þrátt fyrir allt þetta er landið svo gott, að enginn mundi hafa tekið eftir þessu, ef sú ógæfa hefði ekki hent,

að afurðir landsins seljast ekki ár eftir ár, en verða að skarni.

Síldin var ekki seld í tvö ár, fiskur, ull og kjöt einnig ekki selst, eða þá mjög illa, eða skemst.

Þetta er aðalatriðið. Af þessu stafa vandræðin. Það er ekki eyðslunni að kenna, heldur því, að framleiðslan selst ekki.

Þessi slys þurfti að bæta með láni í tíma, en í stað þess hafa bankarnir stöðvað viðskiftin, og menn neyðst til þess að fara ýmsar koppagötur, utan við bankana, og mestur skaðinn hefir orðið sá, að dregið hefir úr framleiðslunni.

Það er ágætt að spara, en það tekur langan tíma að spara tugi miljóna. Þær borgast aðeins með aukinni framleiðslu.

Það er því ekki að undra, þótt hagurinn sje erfiður. Ekkert lán var tekið í heilt ár, til þess að dreifa skaðanum og jafna honum niður á mörg ár, og þó var vitanlegt, að eins árs framleiðsla gat ekki jafnað hallann. Nú á að fara að skipa nefnd, en það sannast hjer hið fornkvæða, að erfitt er eftirhyggjusömum.

Það er hægt að nefna ráðin, eyða minna, versla minna og framleiða meira, en það er erfiðara að framkvæma þau. Það vill enginn verða til þess að hengja bjölluna á köttinn.

Eyðslan minskar ekki, nema þjóðin fallist á það að spara, en stefna hennar breytist ekki á einu ári. Það er gamla konan, Neyð, sem kennir þetta, en annað ekki. En þetta er ekki heldur nægilegt. Þjóðarsparnaðurinn er of seinn til viðreisnar.

Það verður að finna önnur ráð, en það eru ekki innflutningshöft. Þau koma því aðeins að nokkru gagni, að

vissar vörutegundir, sem um munar, sjeu bannaðar, en það er ekki auðvelt að finna, hverjar þessar vörutegundir eigi að vera. Það var auðvitað með tóbakið, en aðrar vörutegundir eru ekki svo margar. En sjálfsagt er það, að banna ekki innflutning á neinni vörutegund, nema að ráði lækna og kaup-sýslumanna og annara sjerfræðinga. En þótt þetta væri alt gert, eru notin vafasöm. Þjóðin ræður því. Strandlengja Íslands er löng, og víða eru lendingarstaðir, sem lítið ber á. Ekki einhlítt, þó að lögbrjótarnir óttist lögregluna í Reykjavík. Henni verður eigi dreift suður um hraunin og aðra afvikna staði um land alt. Annars hefi jeg aldrei heyrt, sjeð eða lesið um önnur úrræði til að bjarga hag lands á skömmum tíma heldur en þau, að auka alt vörumagn, vanda vöruna og selja hana. Það er hnúturinn.

Til þessa á þingið og peningastofnanirnar að hjálpa. Vöruvöndun er nú talsverð, en mætti vera miklu meiri. Mætti þar tilnefna sildarmatið. Trúi jeg illa, að öll kaup á íslenskri sild, sem gengu til baka, hafi stafð af tómri mannvönsku og hrökkjum kaupanda.

En það, sem þing og stjórn ættu að leggja aðaláherslu á, er að auka markaðina og bæta þá.

Þetta er höfuðatriðið, að íslensku afurðirnar seljist með viðunandi verði. Takist það, þetta ár og næsta, ætti barlómsharpan að geta hljóðnað innan skamms. Jeg sje líka ekki betur en að það sje þegar tekið að rofa lítið eitt til á þessu sviði. Útgerðarmenn hafa nú í ár selt ísfisk sinn með hagnaði, en á honum varð tapið einna mest árið sem leið. Og fleira mætti til nefna.

Eitt er víst, og það er það, að gengi íslensku krónunnar verður ekki bjargað

með öðru en öflugri framleiðslu afurða landsins og heppilegri sölu þeirra. Þokist framleiðslan og jafnframt hagur landsins upp á við, eykst tiltruin erlendis, og gengi íslensku krónunnar hlýtur að hækka að sama skapi. Og jeg er í engum efa um, að þetta á að takast, því að þess er jeg fullvís, að þegar alt fer með feldu, getur þetta land selt miklu meira en það þarf að kaupa.

Menn kunna nú að segja, að þetta sje ein af þesum djöfullegu ástriðum þingmanns Dalamanna til að sóa fje landsins. En svo er þó ekki að þessu sinni. Hjer er alls ekki um neitt einsdæmi að ræða. Í öðrum löndum hafa menn einnig þrifið til þessara ráða. Norðmenn, Danir og Svíar hafa síðustu árin fjölgað mjög umboðsmönnum sínum á erlendum mörkuðum, og svo er um ýmsar fleiri þjóðir. Og það er fjarri því, að þetta sje að óþörfu gert. Hjer er um að ræða aðallífæð þjóðanna, sem með engu móti má stíflast eða slitna. En við því er þó jafnan hætt á slíkum tímum, sem nú standa yfir. Á viðskiftasviðinu er nú alt á hverfanda hveli eftir stríðið. Gömul sambönd hafa rofnað, en ný vandfengin, og er því aldrei fremur en nú þörf á að hafa ötulan fulltrúa á heimsmarkaðinum, ef landið að halda velli.

Eins og menn hafa nú heyrt, eru það þessi tvö atriði, sem jeg legg aðaláhersluna á: að auka framleiðslu íslenskra afurða og bæta markað þeirra erlendis.

Það er komið sem komið er. En úr því vjer höfum stofnað oss í voða með ógætni og fífldirfsku, þá er oss nú sæmra að verða vel við og mannlega og hefjast handa, heldur en reynast huglausir aumingjar þegar á hólminn

er komið, sem ekki gera annað en biðja fyrir sjer og berja lóminn.

Jeg skal að lokum taka það fram, að ástæðan til þess, að jeg hefi nú farið svo mörgum orðum um þetta mál, er sú, að jeg hygst ekki munu eiga sæti í þeirri nefnd, sem væntanlega fjallar um það. Hvort sú nefnd, eða þingdeildin, vill í nokkru fara eftir mínum orðum, veit jeg ekki, — mín vegna má mjer standa á sama, en landsins vegna vildi jeg kjósa, að meiri hlutinn liti svo á þetta mál sem jeg.

Flm. (Þorsteinn Jónsson): Jeg get ekki látið vera að gera örfáar athugasemdir við ræðu hv. þm. Dala. (B. J.). Hv. þm. (B. J.) taldi fjárhagsvandræðin stafa af því, að afurðir landsins síðustu árin hefðu ekki selst, og væri það meðal annars að kenna slægri framgöngu vorri í því að tryggja þeim markað erlendis. Tók hann til dæmis síldina, sem ekki hefði selst síðustu tvö árin. En jeg veit ekki betur en að öll síld síðasta árs hafi verið seld, og jafnvel með hagnaði. (B. J.: Má jeg benda hv. þm. (Þorst. J.) á, að jeg talaði um síldina, sem liggur nú á botninum í Eyrarsundi). Sama er að segja um fiskinn og kjötið. Eins og kunnugt er, er þetta alt selt, þótt kjötið sje selt með lágu verði. (B. J.: Á hvaða verði?). Það er ekki mitt hlutverk að gefa hjer neina skýrslu um það; hv. þm. (B. J.) verður að leita sjer frekari upplýsingar annarsstaðar.

Hv. þm. (B. J.) taldi það aðalatriðið að auka framleiðslu afurða vorra og bæta markaðinn. Jeg býst við, að allir verði á sama máli um það. En um aðferðina efast jeg miklu fremur. Jeg býst ekki við, að Alþingi geti með lög-

Alþt. 1922, D. (34. löggjafarþing).

um ráðið miklu um það, hve snjallir menn verða að selja vörur sínar.

Þá kvaðst hv. þm. (B. J.) efast um, að hægt yrði að banna innflutning á einstökum vörum, svo miklu munaði. Í sambandi við það dettur mjer þó í hug, að það myndi mega hefta um eitt ár innflutning á allri vefnaðarvöru. Jeg skal að vísu játa, að slíkt myndi valda talsverðum óþægindum fyrir einstaka menn, en úr því sem komið er verður varla hjá því sneitt. Það er, eins og allir vita, talsverð þjáning fyrir sjúklinginn samfara því, að kipt er í liðinn, en þó munu fáir efast um, að slík lækning sje sjálfsögð.

Þá sagði hv. þm. (B. J.), að strandlengja Íslands væri svo löng, að ókleift yrði að verjast innflutningi á bannvöru til landsins. Jeg er á sama máli og hv. þm. (B. J.) í því efni, en jeg hygg, að til sje annað ráð við því, sem auðvelt yrði að framkvæma. Það er að ríkisstjórnin hefði til umráða alla framleiðsluvöru landsins og sölu á henni. Ef svo væri, hefðu menn ekki gjaldeyri til að borga bannvöru sína með erlendis.

Jón Þorláksson: Jeg hefi í hyggju að greiða atkv. með till. um að skipa nefnd þá, sem hjer er um að ræða. En þótt jeg geri svo, þá er það þó ekki af því, að jeg sje samdóma þeim ástæðum, sem standa á þskj. 25, eða hv. flm. (Þorst. J.) hefir nú látið í ljós. Jeg hygg, að flm. og frsm. skjöplist hjer í sama atriði og hæstv. fjármálaráðherra (M. G.) í síðari hluta hinnar ágætu ræðu sinnar við 1. umr. fjárlaganna, sem sje í því, að vilja nú þegar koma fram með till. um það, til hverra ráðstafana beri nú að taka í fjármál-

unum, án þess að fyrir liggi skýrsla um niðurstöðu síðasta árs, því að á henni virðist mjer nauðsynlegt að byggja að nokkru leyti.

Þá vil jeg leyfa mjer að minna á þá staðreynd, að því er snertir innflutningshöftin, að slíkar ráðstafanir verka oft í gagnstæða átt við það, sem til er ætlast. Það er og vitanlegt, að fólk er nú fastheldnara en áður á fje sitt, enda munu kaupmenn þeir, sem versla að mestu með ónauðsynlegan varning, hafa orðið þess tilfinnanlega varir. Innflutningur á slíkum vörum hefir farið stórum minkandi á síðasta ári. En svo þegar farið er að tala um algerð innflutningshöft á einhverri vörutegund, þá kemur óttinn um, að sú vara gangi brátt til þurðar, og með honum freistingin að birgja sig upp að þeirri vöru í tíma, ef hægt sje. Niðurstaðan verður því oft sú, að slík höft auka aðeins innflutning vörunnar, svo framarlega sem unt er að fá undanþágu eða undanbrögðum verður við komið. Eins og menn vita, er oft örðugt fyrir stjórnina að standa í gegn beiðnum um undanþágur, þegar hægt er að benda til þess, að vara sú, sem um er að ræða, sje upp gengin á staðnum.

Með þessu vil jeg þó ekki segja, að jeg geti ekki felt mig við nein innflutningshöft. Jeg vildi aðeins mæla þessum varnaðarorðum, sem reynsla mín á innflutningshöftum hefir bent mjer til, hv. þm. til ihugunar.

Jeg get vel verið því samþykkur, að heftur sje innflutningur á einstökum vörutegundum, sem eitthvað verulega munar um, og þá helst á þeim, sem allur almenningur notar, því að í því felst nokkur trygging gegn því, að höftin verði látin standa lengur en nauðsyn krefur.

Hitt atriðið, að koma sölu afurða landsins undir eina stjórn, held jeg að hljóti að leiða til beins tjóns. Jeg held, að allir sjeu samdóma um það, að afurðir síðasta árs hafi selst yfirleitt með viðunandi verði, og var þó sú sala í höndum framleiðenda sjálfra. Sje jeg ekki, að nein ástæða sje að taka hana nú úr höndum þeirra.

Þegar menn segja, að þessa þurfi til að hafa hemil á gjaldeyri þeim, er fáið fyrir afurðirnar, þá er auðsætt, að miðað er þar við ástand, sem var fyrir hálfu ári, en er ekki nú. Það ástand stafaði af óheppilegri afstöðu bankanna. Þá var það hreint gróða-bragð fyrir útflytjendur að fara fram hjá bönkunum með gjaldeyri sinn, af ástæðum, sem allir munu þekkja. En nú hafa þeir breytt um stefnu. Jeg hefi fyrir skömmu spurt bankastjóra, hvort þeir haldi, að það verði haldið áfram með að fara fram hjá bönkunum með gjaldeyrinn, og hafa þeir svarað því neitandi. Verður þeirri ástæðu því ekki til að dreifa.

Að lokum er því slegið föstu í niðurlagi ástæðnanna á nefndu þskj., að gengismunurinn sje þjóðinni í óhag. Þetta er ekki alls kostar rjett. Gengismunurinn er ekki öllum stjettum landsins í óhag. Framleiðendum er hann hreint og beint í hag. Ef þess vegna, eins og flestum ber saman um, riður á því að halda framleiðendum uppi, þá er ekki hægt að neita, að gengismunurinn gerir sitt til þess. Það er þó ekki svo að skilja, að jeg vilji halda því fram, að gengismunurinn sje yfirleitt þjóðinni í hag, heldur vildi jeg aðeins benda á, að þetta ber einnig að taka með í reikninginn.

Fjármálaráðherra (M. G.): Jeg hafði

að vísu ekki ætlað mjer að taka þátt í umr. um þetta mál að sinni, en nokkur orð hv. þm. hafa gefið mjer tilefni til að leggja lítillaga orð í belg.

Jeg skal þá fyrst taka það fram, að mjer þótti hv. frsm. (Þorst. J.) taka nokkuð djúpt í árinni, er hann var að lýsa fjárhag landsins. Jeg býst við, að skoðun mín í því efni fari mitt á milli hans og hv. þm. Dala. (B. J.), sem mjer finst aftur á móti helst til hjartssýnn. (B. J.: Nær minni þó). Annars þykir mjer vænt um, að hv. frsm. (Þorst. J.) hefir nú gerst liðsmaður minn í því að koma á innflutningshöftum. Það var ekki svo á síðasta þingi. Jeg man ekki til, að aðrir legðu þeim þá liðsyrði en hv. þm. Ak. (M. K.). En betra er seint en aldrei.

Jeg skal líka benda á það, að það er ekki alls kostar rjett, sem hv. frsm. (Þorst. J.) sagði um síldarútvegin, að hann berðist nú í bökkum. Nú hefir fjöldi síldarútgerðarmanna sent beiðni til þingsins um endurgreiðslu á síldartollinum, af þeim rökum, að síldin hefir selst undir kostnaðarverði.

Annars býst jeg við, að fjárhagsástand vort líti heldur ver út á pappírnum en það er í raun og veru. Jeg býst til dæmis við, að það sje ekki svo lítið af erlendum gjaldeyri í landinu, sem einstakir menn geyma og ætla sjer að nota síðar, og jeg held, að töluvert hafi verið borgað af erlendum skuldum síðastliðið ár umfram úttekt.

Jeg vildi svo svara ræðu hv. þm. Dala. (B. J.) nokkrum orðum. Hv. þm. kvaðst fyrir löngu hafa ráðið til að hækka tolla ríkissjóðs í sama hlutfalli og dýrtíðin hefði vaxið. Ef þessari aðferð hefði verið framfylgt, þá hefðu tollarnir fjórfaldast eða fimmfaldast.

Jeg skal játa, að þetta er rjett hugsað hjá hv. þm. Dala. (B. J.). En það er bara óframkvæmanlegt. Slíkar ráðstafanir hefðu mætt þeirri óánægju og mótpróa hjá þjóðinni, að þær hefðu vart mátt endast til lengdar.

Jeg drep aðeins á þetta til að sýna, að það er ekki ávalt nægilegt að hugsa eftir rökrjettum reglum og ætla sjer að breyta eftir þeim. Það er svo um hv. þm. Dala. (B. J.), að hann hugsar í sjálfu sjer rökrjett, en stundum „praktiskt“ óframkvæmanlega. Hvernig heldur hann, að því hefði t. d. verið tekið, að hækka sykurtollinn úr 15 aurum í 75 aura af kíló, eða tóbakstoll úr 8 kr. af kg. í 40 kr.? Nei, slíkt er ómögulegt, og í þessu fer hv. þm. Dala. (B. J.) eins og þeim manni, sem alt vill fara beint, af því að það er styst. En hann gætir þess ekki, að hinn mikli vegamálastjóri hins raunverulega lífs hefir lagt veginn í krókum og bugðum, og að sá, sem ætlar beint, lendir í fenjum, og það er skuldafenið, sem jeg óttast að hv. þm. Dala. (B. J.) leiði þjóðina í, því að hinn beini vegur, sem hann hefir bent á, er ófær.

Sami hv. þm. (B. J.) sagði, að húsaleigu hjer hefði átt að lækka. Á hvern hátt átti að gera það? Jeg hjelt nú, að síðasta þing hefði skilist vel við það mál, með því að fela það þeim, sem best gat alt um það vitað, bæjarstjórninni í Reykjavík.

Um viðskiftahöftin vil jeg ekki karpa í þessu sambandi. Þá mótbáru, að eitthvað kunni að slæðast inn af þeirri vöru, sem bönnuð er, tel jeg varla svaraverða. Lítum á bannlögin. Eitthvað af víni er eflaust flutt inn, en hver mundi segja, að eins mikið vín komi inn í landið og ella? Nei, það

eru jafnan smámunir, og ef aðalatriðin nást, þá megum vjer vera ánægðir.

Hv. þm. Dala. (B. J.) kvað ekkert gert til þess að bæta markað íslenskra afurða. Jeg verð þá að segja, að dálítið er þó gert í því efni. Jeg veit ekki betur en að tveir fiskimatsmenn sjeu nýkomnir sunnan frá Spáni úr slíkum leiðangri. Hygg jeg, að þetta hafi flestum þótt rjett ráðstöfun. (B. J.: Mjer líkar hún vel). Jeg veit það, en þá má hv. þm. ekki segja, að ekkert hafi verið gert.

Jeg veit vel, að ekki dugir það eitt að hefta innflutninginn. Hefi jeg jafnan viðurkent þörf þess að auka framleiðslu og bæta söluskilyrði afurðanna. Stjórnin hefir nú líka sýnt viðleitni í þá átt. Hún hefir veitt aðstoð til þess að ná til landsins tveimur togurum, sem voru í smíðum, og áreiðanlega hefðu ekki komið til landsins án þessarar aðstoðar stjórnarinnar. Þetta ætti þó frekar að verða til þess að auka framleiðsluna en minka.

Jeg mun greiða þessari till. atkv. mitt. Sjálfur stakk jeg upp á því við 1. umr. fjárlaganna, að slík nefnd yrði skipuð. Jeg gerði að visu ráð fyrir, að það mundi verða í sambandi við Spánarsamningana, en það mál er ekki á dagskrá fyr en á morgun. Þetta kemur því á undan, en það gerir ekkert til.

Magnús Kristjánsson: Það er líklega kunnugt öllum hv. þdm., hver mín skoðun var á þessu máli á síðasta þingi. Sú skoðun hefir ekki breyst síðan; ef nokkuð er, þá hefir hún heldur styrkst. Þá voru fremur fáir á mínu máli, en nú hygg jeg, að mjer sje óhætt að fullyrða, að nú sjeu miklu fleiri, sem þá skoðun hafa, og það líklega meiri hluti landsbúa. Jeg tel því sjálfsagt að

skipa nefndina og vona, að árangur verði af starfi hennar.

Þá vildi jeg gera nokkrar athugasemdir út af ræðum tveggja hv. þm., þeirra þm. Dala. (B. J.) og 3. þm. Reykv. (J. Þ.). Virtist mjer sumt það, er þeir ljetu sjer um munn fara, heldur af fljótfærni mælt og lítil rök fyrir.

Jeg sný mjer þá fyrst að hv. þm. Dala. (B. J.). Mjer skildist á honum, að hann teldi það einu leiðina, sem líkleg væri til bjargar, að taka stórlán á stórlán ofan. (B. J.: Hver sagði þetta?). Hv. þm. Dala. (B. J.) sagði það, en hann hefir ef til vill ekki vitað, hvað hann sagði. En hann ætti að vita, að lán verður að greiða aftur. Vita-skuld er það rjett, að auka þurfi framleiðsluna, en þar sem sami hv. þm. (B. J.) var jafnframt að tala um það, að eigi væri hægt að selja afurðir vorar, þá finst mjer þetta vera einkennileg hugsunarvilla. Það er sama sem að segja, að kasta beri stórfje í atvinnurekstur, sem ekki getur borið sig. (B. J.: Það er víst búið að skifta um þm. í Dölunum, og þetta eru orð nýja þm.!). Það er nú jafnan talið lítilmannlegt að ganga frá töluðum orðum, en ef hv. þm. Dala. (B. J.) hefir skift um skoðun síðan áðan, þá sýnir það þó, að honum er ekki alls varnað. En þetta var hugsanagangurinn í ræðu hans, og hugsanavilla var það. (B. J.: Við skulum taka vitnin, þau eru hjer. Forseti hringir). Þessi sami hv. þm. (B. J.) hjelt því líka fram, að íslensk króna mundi stíga og verða hærri en dönsk, ef vjer tækjum slík stórlán. En jeg hefi ekki mikla trú á þessu.

Þá er það hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.). Hann kvaðst mundu leggjast á móti öllum viðskiftahöftum. Mig furðaði nú ekkert á því, en mig furðaði á því,

hvernig hann rökstuddi það. Hann sagði, að hagur þjóðarinnar hefði batnað svo mjög nú undanfarið, að ástæðulaust væri að gera nokkrar ráðstafanir. Við þetta er aðeins það að athuga, að reynslan sýnir alveg hið gagnstæða. Fjárhagsvandráðin eru einmitt nú sem allra verst. Þetta eru því ljeleg rök.

Þá var annað atriði. Hann sagði, að höftin yrðu til þess, að meira yrði keypt af bannvörunni en ella. Þetta er sama sem að segja, að þá væri mest keypt, þegar varan væri ekki fáanleg. Svona getur mönnum skotist, þótt skýrir sjeu, þegar málstaðurinn er hæpinn.

Enn fremur var eitt, sem mjer þótti einkennilegt í ræðu þessa sama hv. þm. (J. Þ.). Hann virtist halda því fram, að það væri oss hagur, ef íslensk króna fjelli. Þá erum vjer ekki eins illa staddir og margir virðast halda. Þá er ekki heldur ástæða til þess að vera að hugsa upp ráð eða brjótast í ýmsum ráðstöfunum til þess að bæta úr ástandinu, því að krónan hefir fallið, og þá berumst vjer fyrirhafnarlítið að hinu þráða takmarki. Eftir þessari kenningu ættu þjóðverjar að vera sú þjóð álfunnar, sem hvað best væri stæð, því að gjaldmiðill þeirra hefir fallið svo mjög, sem kunnugt er. Væri ekki óskandi, að vjer yrðum fyrir sama láni?

Jakob Möller: Jeg vil aðeins gera grein fyrir atkvæði mínu. Jeg mun greiða þessari till. atkv. mitt. Hefi jeg þó ekki breytt skoðun minni á viðskiftahöftum frá því á Alþingi í fyrra. Jeg hefi sjeð, að störf síðasta þings og framkvæmdir hæstv. landsstjórnar í þá átt að ráða bót á peningakreppunni

hafa ekki borið þann ávöxt, er menn bjuggust við, en af því hefi jeg ekki sannfærst um, að rjett sje að hverfa aftur að innflutningshöftum.

Í þessu máli hafa tvær stefnur verið uppi. Önnur er sú, að reyna að bæta sem best lánstraust landsins og banka-anna og bankasamböndin við útlönd, en hin er sú, að girða landið í höftum. Og það er seinni stefnan, sem hæstv. landsstjórn hefir sýnt mestan áhuga á að fylgja fram.

Jeg kastaði þeirri spurningu til hæstv. fjármálaráðherra (M. G.) við 1. umr. fjárlaganna um daginn, hvers vegna ekki hefði verið stranglega gerbannaður innflutningur á ópauðsynlegum vörum. Hann kvaðst ekki hafa haft heimild til þess, og jafnvel ekki fengið því ráðið. En þetta er ekki rjett. Heimildin er til, enda hefir stjórnin verið að káka við höft, enda þótt lítinn ávöxt hafi borið. Það er því undarlegt að heyra hæstv. ráðh. (M. G.) vera að ala á þessu. Og hafi hann ekki fengið því ráðið, sem hann áleit hið eina rjetta, þá hefði hann átt að gera það, sem hver ráðherra á að gera undir slíkum kringumstæðum og hann veit vel hvað er.

Það er nú eiginlega ekki í mínum verkahring að áfella stjórnina í þessu efni, en hitt er skylda mín, að áfella hana fyrir að hafa ekki gert það, sem hún lofaði á síðasta Alþingi. Stefna meiri hlutans þá var sú að bæta bankasamböndin út á við, og í því skyni að efla Íslandsbanka samþykki þingið einmitt lögin um hlutakaupin í bankanum og um lántökuheimild í því skyni. Þá lofaði hæstv. landsstjórn því, ef þau frv. yrðu samþykkt, að fara að vilja meiri hlutans og sjá um, að bæta peningamarkað vorn út á við.

Frv. voru samþykkt, lánið er tekið. Enn stendur þó alt við sama um viðskiftin út á við, og ekki bólar á því, að bankarnir geti „yfirfært“, frekar en áður.

Það verður ávalt álitamál, hvaða vara sje óþörf, ef banna á innflutning á ónaðsynlegri vöru; hins vegar er þess að gæta, að jafnvel nauðsynjavöru má eyða svo, að í óhófi sje.

Verður varla komið í veg fyrir, að fólk eyði, meðan peningar eru til, ef það er annars svo gert. Innflutningshöft á einstaka vörutegundum ná því aldrei tilgangi sínum.

Þetta hefir orðið reynslan annarsstaðar, enda hafa allar þjóðir horfið frá þeirri stefnu.

Hv. þm. Ak. (M. K.) þykir þetta þungskilið, en þetta er reynslan, bæði erlendis og hjer. En í annan stað er þess að gæta, að höftin verka oft þveröfugt við tilganginn. Innflutningshöftin hjer áttu sinn þátt í því, að gjaldeyrisverslunin fór utan hjá bönkunum. Í fyrstu var sem sje farið þannig að, að þeir einir voru látnir fá innflutningsleyfi, sem höfðu erlendan gjaldeyri á reiðum höndum. Þegar bankarnir svo neituðu mönnum um erlendan gjaldeyri, var leitað til einstakra manna.

En það er ekki heldur það, sem einkum kreppir að okkur nú, að of mikið sje flutt inn. Vöruinnflutningur hefir einmitt stórum minkað síðastliðið ár, síðan innflutningshöftunum var af ljett. Það eru þá gamlar „syndir“, sem vjer eigum nú að gjalda. Það eru skuldirnar frá fyrri árum, sem þvælast fyrir. Landið þolir ekki lánstraustspjöll þau, sem leiða af ógreiddum erlendum skuldum. Þær fella gjaldeyri okkar í verði, sem í raun og veru átti að standa betur en dönsk króna.

1920 nam vöruinnflutningur Dana um 3 miljörðum króna, en útflutningur aðeins $1\frac{1}{4}$ miljarð. 1921 var innflutningur 100 miljónum meiri en útflutningur, og þó hefir gjaldeyrir þeirra stigið mjög í verði á því ári. Verslunarjöfnuður okkar er betri. Samkvæmt skýrslum þeim, sem hægt var að fá á síðasta þingi, átti meira að hafa verið flutt út en inn á árinu 1919, og innflutningur alls ekki að hafa orðið meira en 5 milj. meiri en útflutningur á árinu 1920. Síðastliðið ár má telja vafalaust, að útflutningur hafi verið meiri en innflutningur. Og þó fellur okkar gjaldeyrir í verði. Þetta stafar af því, að við þolum ekki fljótandi skuldir. Viðskiftaveltan er svo lítil. Ekkert er gert til þess að binda þessar skuldir, og þó er auðsætt, að einmitt á því ríður mest. Hefði stjórnin komið ríkisveðbankanum á stofn og reynt að selja brjef hans erlendis, mundi að öllum líkindum mikið af þessum skuldum greitt.

Tryggingarfelögin hefðu eflaust sjeð sjer hag í því að kaupa brjefin. Þau hefðu fengið þau með afföllum hjer, og svo hefðu afföllin af íslensku krónunni komið í ofanálag. Með þessu hefði mátt halda gjaldeyrinum uppi.

Jeg er sammála hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.) í því, að gengismismunurinn er gróði einstökum mönnum, en yfirleitt verður hann okkur tjón; reynsla annara þjóða sannar okkur þetta. Þýskur varningur er ódýr, sökum hins sífallandi gengis, og líkt má segja um norskar vörur, þær eru ódýrari en danskar, en hjá báðum verður sú niðustaða, að menn fá minna verð fyrir vörurnar. Þær verða því minna virði, sem gengið lækkar meira. Á sama hátt falla líka fasteignirnar í verði, miðað

við erlendan gjaldeyri. Útlendingar geta keypt upp bestu eignirnar fyrir lítillt verð. Gengisfallið er því tvímæla-laust þjóðarþöl. Það, sem mestu varðar, er að vinna bug á dýrtíðinni, svo að atvinnuvegirnir fái borið sig. Hitt er skottulækning, að láta gjaldeyrinn falla, til þess að framleiðendur fái nógu háa krónutölu fyrir varning sinn. Það hlýtur að koma fyr eða síðar að skuldadögunum. En til þess að draga úr dýrtíðinni þarf að hækka gengið, því að verðfall gjaldeyrisins heldur dýrtíðinni við.

Menn fjarskast út af því, að láns-postularnir vilji taka ný lán, en þetta er misskilningur, því hjer er ekki í raun og veru um það að ræða að taka ný lán, heldur aðeins að semja um gamlar skuldir, sem verða að greiðast.

Hvað 2. lið till. viðvíkur, að koma sölu útfluttra afurða undir eina stjórn, er það að segja, að jeg álít betra, eigi einhver höft að vera, að haft sje frekar eftirlit með útflutningi en innflutningi. En jeg hefi þó ekki góða trú á því. Reynslan gefur ekki tilefni til þess. Ekki hepnadist vel afurðasalan, þegar einkasalan var á henni hjer um árið, vegna kröfu bandamanna. Kjöt-tunnan seldist t. d. fyrir 100 kr. minna en hægt var að fá fyrir hana haustið 1918. Af útflutningsnefndinni tók fiskhringurinn við. Er öllum kunnugt, hvernig fór fyrir honum. Má öllum þó ljóst vera, að fiskhringurinn hefir ekki orðið fyrir stórtjóni að gamni sínu, og að þeir menn, sem þar rjeðu, hafi fengið þá menn, er þeir treystu best, til þess að standa fyrir sölunni. Mundi nú stjórnin geta farið öðruvísi að en fela sínum bestu mönnum söluna, og geta þeir þá ekki brugðist, eins og hinir? Það er einmitt hið mesta glapræði

að koma allri afurðasölunni á eina hönd, vegna þess, hve gifurlegt tjónið verður, ef illa fer. Auðsætt er, að þó að sala mistakist fyrir einstökum mönnum, þá verður tjónið eigi jafnstórkostlegt fyrir heildina.

Til þess að hafa hönd í bagga með gjaldeyrinum, þarf ekki heldur einkasölu. En yfirleitt má gera ráð fyrir því, að öll þvingun í þeim efnum verði óvinsæl, og kemur ekki til mála að grípa til slíks, nema alveg óhjákvæmilegt sje. Áður en nokkuð slíkt verður gert ber því að reyna til þrautar aðrar leiðir, sem bent hefir verið á, og þá fyrst og fremst að afla bönkunum nægilegs láns-trausts, svo að þeir geti yfirfært eftir þörfum. Takist það, mun gjaldeyris-verslunin sjálfkrafa leita aftur í eðlilegan farveg og öllum vandræðum ljetta af.

Fjármálaráðherra (M. G.): Hv. 1. þm. Reykv. (Jak. M.) sagði, að stjórninni hefði mistekist að framkvæma innflutningshöftin, en jafnframt sagði hann þó, að ómögulegt væri að hefta innflutninginn. Hann undrast því yfir, að stjórninni skuli eigi takast að framkvæma ómögulega hluti. — Mikil er trú hans á stjórninni. Annars má hv. þm. (Jak. M.) vera það vel kunnugt, frá umr. í fyrra, að alt gekk út á það, að draga úr innflutningshöftunum, og atvinnumálaráðherrann sá sjer því eigi fært að beita innflutningshöftunum frekar en gert var.

Þá var hv. þm. (Jak. M.) að ávíta stjórnina fyrir það, að hún hefði ekki greitt fyrir viðskiftum bankanna út á við. Stjórnin hefir þó tekið lán, og það var hans eina bjargráð í fyrra. Þá áleit hann, að það eitt væri nóg. Það má að visu deila um, hversu stórt lánið hafi

átt að vera, en þm. (Jak. M.) hefir ekki viljað nýtt lán, og bendir það til þess, að lánið í fyrra hafi verið nógu stórt.

Þá sagði hann, að setja hefði átt á stofn veðbanka, svo að selja mætti verðbrjef í Danmörku. En það hefir nú verið spurst fyrir um tilboð í verðbrjef frá útlöndum, en tilboðin hafa verið svo lág, að eigendurnir hafa ekki viljað selja. Ekki er líklegt, að komið hefðu hærri tilboð í verðbrjef hins nýja banka. Á sama máli er hinn tilvonandi bankastjóri þessa nýja banka, því að honum var falið að reyna fyrir sjer um tilboð, ef hann álti það færa leið, en hann hefir ekki gert það.

Þá sagði sami hv. þm. (Jak. M.), að gengið skapaðist af álti annara þjóða á okkur. En þetta er ekki rjett, sem sýna má með dæmi. Maður, sem á fje hjá oss, getur haft brýna þörf fyrir að brúka það þegar í stað. Hann getur þá neyðst til að selja það með af föllum, til þess að fá peningana strax, þótt hann annars telji okkur örugga skuldara.

Hann sagði, hv. þm. (Jak. M.), að bankarnir ættu að vera svo öflugir, að þeir gætu annast utanlandsviðskifti, og það jafnvel þótt högum vorum væri þannig háttað, að við keyptum meira inn en við flyttum út. En mjer er spurn: Hvar á að taka mismuninn, ef þannig fer ár eftir ár? Það er ekki hægt á annan hátt en með nýju láni. Þá er komið að sama púnktinum og í fyrra, að taka ný lán, en þá pólitík get jeg ekki fallist á.

Jakob Möller: Jeg verð að standa upp til þess að leiðrjetta ýmsan mis-
skilning hjá hæstv. fjármálaráðherra (M. G.). Hann sagði, að jeg hefði sagt,

að bankarnir ættu að vera færir um að annast utanlandsviðskifti, jafnvel þótt framleiðslan væri minni en innflutningurinn, og spurði, hvernig slíkt endaði, ef þannig gengi ár eftir ár. En það er auðvitað, að slíkt getur ekki átt sjer stað til lengdar, enda hefi jeg ekkert sagt í þá átt. En bankarnir hafa önnur ráð til að hafa hemil á eyðslunni og koma jafnvægi á þetta. Þeir hljóta sem sje, þegar svo er komið, að eyðslan er orðin meiri en framleiðslan, að kippa mjög að sjer hendinni um lánveitingar. Ef þeir gera það, þá verður ómögulegt til lengdar að flytja meira inn en út, eða eyða meira en aflað er, því að menn taka þó ekki seðla upp úr grjótinu.

Hæstv. fjármálaráðherra (M. G.) sagði, að lánstraustið eða álit manna skapaði ekki gengið. Jeg sagði nú ekki beinlínis, að það skapaði gengið, en væri hins vegar mestu valdandi um það. Dæmið, sem hann tók um manninn, sannar ekki það gagnstæða, því að einmitt það verð, sem hann fær fyrir innieign sína hjá okkur, skapast af álti því, sem kaupandinn hefir á okkur.

Hæstv. fjármálaráðherra (M. G.) sagði, að jeg gerði lítið úr því, hvort útflutningur og innflutningur stæðist á. Þetta er misskilningur. Aðalatriðið er, að útflutningurinn sje meiri en innflutningurinn. En hitt er annað mál, að þótt innflutningur sje meiri, má koma í veg fyrir það, að gjaldeyririnn falli niður úr öllu valdi, enda alkunnugt frá fyrri árum, að ýms lönd hafa flutt meira inn en út, án þess að það hafi orðið að tjóni.

Þá var hæstv. fjrh. (M. G.) mjög ánægður með gengishagnaðinn á enska láninu. Mjer kom það sannast að segja mjög á óvart. Sá maður, sem á öðru

þinginu fyrirliður að taka lán, þótt miljónir mætti taka á þurru landi, gleðst nú á þessu þingi yfir gengishagnaði, sem tekinn er úr vösum landsmanna sjálfra. Ef lánið hefði verið tekið 1920, hefði gengishagnaðurinn verið tekinn á þurru landi, en nú fæst hann aðeins með því að lækka íslensku krónuna í verði.

Þá mintist hann á framkvæmd innflutningshaftanna og kvað atvinnu-málaráðherra ekki hafa treyst sjer til að framkvæma þau án viðskiftanefndar. En hvers vegna vildi stjórnin þá halda í höftin, og gerði meira að segja ráð fyrir, að þau yrðu aukin? En annars skil jeg ekki í því, að ekki sje hægt að banna innflutning á fleiri eða færri vörutegundum, án þess að hafa nefnd til að banna hann.

Fjármálaráðherra (M. G.): Hv. 1 þm. Reykv. (Jak. M.) sagði, að jeg hefði missskilið öll atriðin í ræðu sinni. Ef svo er, þá fæ jeg ekki betur sjeð en að við sjeum sammála, en jeg var að svara honum af því, að jeg hjelt, að hann væri mjer ósammála. En mjer er líklega heimilt að svara þessari síðari ræðu.

Hv. þm. (Jak. M.) mintist á innflutningshöftin, eins og oft áður. Jeg man í fyrri, að hann sagði, að það hefði verið skilin eftir ögn af þeim til þess að stjórnin þyrfti ekki að svínbeygja sig. Nú heldur hann því fram, að stjórnin hafi haft ótakmarkaða heimild frá þinginu í fyrri.

Hann sagði, hv. þm. (Jak. M.), að mismunur á útflutningi og innflutningi mundi lagast af sjálfu sjer, eða ef það færi ekki á þann veg, þá gætu bankarnir haft hönd í bagga með því, að

Alpt. 1922, D. (34. löggjafarþing).

menn keyptu ekki inn óþarfa. En jeg þori nú ekki að treysta því. Jeg hefi talað um þetta við bankastjórana hjerna, en þeir segjast ekkert fá við slíkt ráðið; allir þykjast auðvitað þurfa að kaupa inn nauðsynjavöru, og þeir hafa engin tök á að ósanna það.

Þá sagði þm. (Jak. M.), viðvirkjandi dæminu um manninn, sem jeg tók í fyrri ræðu minni, að tilboð það, sem hann fengi í fje það, er hann á inni hjá oss, skapaðist af álitu kaupandans á okkur. En það þarf ekki að vera. Það þekkist í viðskiftum, að menn nota sjer neyð annara, er þeim liggur á peningum, eins og jeg gerði ráð fyrir um manninn, og gera því lægra tilboð en ella, og óviðkomandi álitu kaupandans á þeim, sem ávísunin hljóðar á.

Þá undraðist hv. þm. (Jak. M.), að jeg skyldi gleðjast yfir gengishagnaðinum núna. Það er rjett, mjer þótti gott, að gengishagnaður varð, úr því að lánið var tekið, en hins vegar vil jeg aldrei taka lán í þeim einum tilgangi að „spekúlera“ með gengið. Þar sem hann talaði um, að gengishagnaðurinn væri tekinn úr vösum landsmanna, þá skildi jeg ekki, hvað hann fór.

Jón Þorláksson: Jeg verð að segja það, að það er dálítið erfitt að eiga orðastað við hv. þm. Ak. (M. K.), því að hann á bókstaflega ómögulegt með að hafa eitt einasta orð rjett eftir manni. Minni hans er svo ótrútt, að undrum sætir. Og þótt hann keppist við að skrifa upp eftir manni undir umræðum, þá er eftirtektin svo sljó, að alt verður skakt hjá honum.

Þá sýndu og ummæli hv. þm. (M. K.), að það er heldur þýðingarlítið að prenta þingtiðindin, því að þótt þar

standi skýrum stöfum prentuð afstaða mín til þessa máls á síðasta þingi, þá segir hv. þm. (M. K.) nú alveg rangt frá um hana.

Hann sagði, að jeg væri nú eindregið á móti öllum verslunarhöftum yfirleitt, svo sem jeg hefði einnig verið á síðasta þingi. En þetta er hvorttveggja rangt. Jeg tók það fram á síðasta þingi, að jeg væri fús á að vera fylgjandi innflutningshöftum á óþarfa, ef menn vildu banna þær vörur, sem um munandi til gjaldeyrisparnaðar. Og það tók jeg einnig fram nú. Jeg nefndi tóbak í fyrri. En í stað þess að vera því fylgjandi að hefta innflutning á því, þá hefir hv. þm. Ak. ýtt undir innflutning á því, með því að koma því til leiðar, að landsstjórnin tæki í sínar hendur einkasölu á því, honum sjálfum og öðrum góðum vinum sínum til framfæris. (M. K.: Flóaáveitan! Flóaáveitan!).

Þá sagði hv. þm. (M. K.), að jeg hefði sagt, að öll innflutningshöft yrðu til þess, að meira yrði flutt inn og keypt af vörum. En jeg sagði það aðeins um þau höft, sem hægt er að koma við undanþágum eða undanbrögðum. Og það er rjett, eins og jeg sýndi þá fram á.

Þá kvað hann mig hafa sagt, að hagar væri að því fyrir þjóðina, að gjaldeyririnn fjelli. En þetta er auðvitað rangfærsla. En hitt er annað mál, að jeg álit það nokkuð fljótfærnislega ályktað að telja það þjóðinni í óhag, sem er einni stjettinni til óhagnaðar, en annari til hagnaðar.

Rök þau, sem hv. samþm. minn (Jak. M.) hafði fram að færa, eru því mjög veik. Reynslan hefir sýnt, að þjóðir með lágu gengi geta selt framleiðsluvörur sínar. En þær þjóðir, sem

það geta, komast hjá því mesta böli, sem við er að stríða nú á tímum, en það er atvinnuleysið. Standa þær þjóðir því litlu betur að vígi, sem háa gengið hafa, ef þær geta ekki selt útflutningsvörur sínar. Annars kemur hjer margt fleira til athugunar, og kannske erfitt að gera þar upp á milli.

Jeg get ekki neitað því, að jeg hafði dálítið gaman af kappræðu hæstv. fjrh. (M. G.) og hv. samþm. míns (Jak. M.) um gengishagnaðinn eða gengistapið á enska láninu, því það, sem þeir höfðu fram að færa, var tómur hugarburður. Það getur hvorki verið að ræða um gengishagnað eða gengistap við lán-tökur stafandi af gengisbreytingum íslensku krónunnar. Við þurfum nákvæmlega jafnmörg sauðarkrof eða saltfisksskipfund í rentur og afborganir þess láns, er við tökum, hvort sem okkar króna stendur hátt eða lágt. Eins og stendur er enska pundið fyrir neðan gullverð; hækki það, er það okkur tap; við verðum þá að greiða meira.

En annað mál er það, að með því að lánið á að endurgreiðast í enskum pundum, þá hafa gengisbreytingar pundsins móts við gull áhrif á greiðslukostnað okkar.

Jafnfávíslegt tal var og glamur það um að taka gengislán í Ameríku á meðan dollarinn stóð sem hæst, til þess að fá með því „gengisgróða“ Íslandi til handa. Dollarinn var þá í gullverði, og við hefðum orðið að láta nákvæmlega jafnmikið af vörum fyrir rentum og afborgunum lánsins, hvað sem okkar krónu leið.

Magnús Kristjánsson: Jeg sje ekki að það þýði að fara öllu lengra inn á málið sjálft en þegar er gert. Stend

jeg því aðallega upp vegna árása þeirra, er jeg hefi sætt vegna ræðu minnar.

Hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.) gat engin rök fært gegn ummælum mínum, eins og ekki heldur var við að búast, en heldur, að það sje nóg að fullyrða, að eftirtekt mín sje sljó. En þótt svo væri, þá er því að svara, að ekki sje betra að eiga orðastað við þann þm., sem ekki vill muna stundinni lengur hvað hann segir. Að minsta kosti er það kunnugt um þennan hv. þm. (J. Þ.), að honum verður ekki mikið fyrir að eta ofan í sig meginið af því, sem hann hefir sagt, enda þótt skrifað sje jafn-óðum og hann talar. Annars ætla jeg ekki að fara út í brigslyrði þm. (J. Þ.). En skjóta mætti því að honum, að þeir, sem búa í glerhúsi, ættu að gæta sín og hætta sjer ekki út í það, sem þeim er ófæra. (J. Þ.: Við sjáum til!). Já, við sjáum til, hvor hallara fæti stendur áður en lýkur.

Hann var enn, þessi hv. sami þm. (J. Þ.) að burðast við að fódra þessa reginkórvillu sína, að enginn skaði væri að lágu gengi, en fórst það, sannast að segja, næsta ófimlega. Þó viðurkendi hann, að einstakir menn græddu á því, og þess vegna væri það gott. En jeg lít nú svo á, að taka eigi meira tillit til fjöldans og þess óhagnaðar, sem hann hefir af lága genginu, heldur en þó að einstaka menn velti sjer í gróðanum. Segi jeg svo skilið við þennan hv. þm. (J. Þ.).

Þá væri ástæða að svara hv. 1. þm. Reykv. (Jak. M.), en jeg sleppi því þó og geymi það þangað til seinna, enda yrði það of langt að þessu sinni. Þó var eitt í ræðu hans, sem þegar verður að mótmæla. Hann sagði, að S. Í. S. hefði tekist ver að selja afurðir

landsmanna heldur en kaupmönnum. Þessu leyfi jeg mjer að mótmæla sem algerlega ósönnu og órökstuddu. Þó að tregða yrði á í bili hjá Sambandinu um söluna, þá hefir það lagast. Enda mætti leiða mörg rök að því, að kaupmönnum gekk ekki betur, en þá yrði að fara svo langt inn á málið, að umr. lengdust til muna. En framboð afurða okkar á mörgum höndum og í smærri stíl eru vandræði og valda þjóðinni í heild sinni hinu mesta tjóni.

Á þessu vill till. ráða bót, og væri þá betur, að svo mætti takast.

Er svo rjett að eyða ekki fleiri orðum um þetta mál að sinni. Það mun nógur tími að gera það þegar nefndin leggur fram álit sitt.

Bjarni Jónsson: Það er sjálfsagt að vera stutturður, enda tók jeg alt það fram í hinna fyrri ræðu minni, er jeg segja vildi.

Hæstv. fjrh. (M. G.) svaraði mjer svo, sem átt hefði jeg eingöngu við núverandi stjórn. En jeg stefndi lengra fram og átti við fleiri þing og fleiri stjórnir.

Og því, sem hæstv. fjrh. (M. G.) sagði um verðlagsskrármálið, verð jeg að mótmæla. Samkvæmt verðlagsskrá er goldið sama verð eftir sama verðmæli, þó að verðmiðill falli eða hækki. Og þó að krókavegir náttúrunnar sjeu margvíslegir og hæstv. fjrh. (M. G.) órannsakanlegir, þá er þó hverjum og einum óhætt að hugsa rjett og vilja vel, að komi á rjettan stað niður.

Það var ekki af því, að jeg vildi draga fjöður yfir það litla, sem gert hefir verið til þess að bjarga landinu úr fjármálakreppunni, að jeg sagði, að það

eina, sem gera þyrfti, væri að auka framleiðsluna og bæta markaðinn. Ekki býst jeg og við, að margir sjeu hjer innan veggja, er misskilið hafa þessi orð mín, eins og hv. þm. Ak. (M. K.), enda mun hann hjer ekki andlega staddur, þó að allir sjái líkamann í þingmannssætinu. Svo verð jeg að álykta, þar sem þm. leyfir sjer upp í opið geð allra þeirra votta, er ræðu mína heyrðu, að hafa eftir mjer orð, sem jeg hefi aldrei talað, og nota þau svo til persónulegra árása á mig. Má slíkt ástand, sem það, er þm. (M. K.) er í, næsta kynlegt vera, og erfitt að gera sjer grein fyrir því. Sjest hefir í skáldsögum, að konur þær, sem fyrst eiga að fæða, gangi í þungum þönkum og sjeu annars hugar. Ef til vill er líkt ástatt fyrir þm. (M. K.), að hann gangi með þann þunga, er truflar allar hans hugsanir, eða þá að eins sje um hann og mann þann, er Drauma-Jói var nefndur. Hann sá marga þá hluti gerast í veröldinni, er aðrir menn sáu ekki, enda voru það draumsýnir.

Sje þm. (M. K.) líkur Drauma-Jóa, þá er síst að furða, þó að hann hafi dreymt, að nýr þm. væri kominn úr Dölum. Og eftir innræti mannsins og hyggindum var eðlilegt að ætla hinn nýja þm. heimskari þeim, er nú fer með umboð Dalamanna.

Annars er þess ekki langt að minnst, að sami hv. þm. Ak. (M. K.) sást á þembingsreið hjer í deildinni (M. K.: það var þm. Dala. (B. J.)). Já, það var þm. Dala., sem vakti eftirtekt á þessu fyrirbrigði og ljet svo um mælt, að þm. leitaði sjer stoðar hjá kjósendum sínum. Nú þykist jeg vita, að þm. (M. K.) muni hafa fylgt því ráði, en Akureyringar ekki hirt um að hjálpa honum af baki, er þeir sáu, hvers eðlis

reiðskjótinn var. Mun þm. (M. K.) því orðinn samvaxinn tryppi þessu, og má því vænta, að það sje ekki í síðasta sinni í dag, að hann sjáist lemja fótastokkinn hjer í deildarsalnum.

Jakob Möller: Það er ekki af því, að jeg þurfi að svara hæstv. fjrh. (M. G.), að jeg stend upp; hann hefir ekkert af því hrakið, er jeg sagði. Heldur er það vegna þessarar reginvillu hv. samþm. míns (J. Þ.) um gengismuninn, að jeg get ekki orða bundist. Að vísu geri jeg ráð fyrir, að hann sjái, hversu fráleit hún er, þessi skoðun hans, en sje ekki neinu slíku að heilsa, þá vil jeg taka svolítið dæmi og reyna að gera honum það skiljanlegt.

Við skulum gera ráð fyrir, að jeg skuldi 100 þús. kr. — vitanlega skulda jeg ekki svo mikið — og til þess að greiða þessa upphæð tek jeg lán í Danmörku, ef jeg þá fæ það. Taki jeg lánið nú þegar, þarf jeg ekki nema 60—70 þús. kr. til þess að greiða skuldirnar. Lán þetta greiði jeg svo, þegar okkar króna stendur í pari, og hefi jeg þá grætt 30—40 þús. kr., saman borið við það, að skuldirnar hefðu staðið óhreyfðar í íslenskum krónum hjer í bönkunum, að upphæð 100 þús. kr. Þetta myndi jeg hiklaust gera, ef jeg bæði gæti og þyrfti þess með, og þrátt fyrir skoðanir hv. samþm. míns (J. Þ.) á gengismálinu.

Annars vil jeg ráðleggja hv. samþm. mínum (J. Þ.) að birta þessar skoðanir sínar víðar en í þingsalnum, svo að almenningi gefist kostur á að sjá þær og kynnast þeim. Einkum er þetta bráðnauðsynlegt, ef hætt yrði nú við að prenta Alþingistiðindin, enda hlýtur honum að finnast nauðsynlegt að leiðrjetta misskilning fjöldans á þessu

máli. Og efast jeg þá ekki um, að hv. samþm. minn (J. Þ.) yrði frægur að makleikum.

Jón Þorláksson: Má jeg gera örstutta athugasemd. Jeg neita ekki, að einn Íslendingur geti haft fje af öðrum í þessu efni, en þegar landið er tekið sem heild, er gróðinn enginn.

Hv. samþm. minn (Jak. M.) gleymdi því, að þegar hann ætlar að borga stóra lánið sitt í Danmörku, og íslenska krónan er stigin, þá eru afurðir landsins fallnar í sama hlutfalli að íslensku krónutali, svo að landið þarf að láta jafnmikið af vörum fyrir greiðslunni eins og áður, meðan íslenska krónan stóð lægra. Að visu skal jeg ekki neita því, að ef hv. samþm. minn (Jak. M.) er heppinn, þá getur hann látið aðra landsmenn sína borga eitthvað af skuldinni.

Magnús Kristjánsson: Má jeg líka gera stutta athugasemd. Hv. þm. Dala. (B. J.) hjelt mig vera að dreyma. En það er nú svona með þessa andans menn, að þeir eru oft annars hugar þegar um praktiska hluti er að ræða. Þeir hafa sína veröld fyrir sig, og er því trúlegt, að skáldið frá Vogu hafi verið í öðrum heimi á meðan hann flutti þessar ræður sínar, og því rjettast að taka hann ekki alvarlega. En þar sem hann er að tala um þm.skifti í Dölunum, þá verð jeg nú að líta svo á, að það gæti ekki talist skaði fyrir DDalamenn, þó að þaðan kæmi annar þm., sem væri ekki í alla staði líkur þeim, sem nú er. Að minsta kosti að hann hefði dálítið meira af þeim hyggindum, sem í hag koma.

Jakob Möller: Það er aðeins örstutt

athugasemd. Dæmi það, sem jeg tók af einstaklingsskuldaskiftum, til að skýra fyrir hv. samþm. mínum (J. Þ.), hvernig gróði af gengismun við lántöku geti átt sjer stað, á alveg eins við, þegar um skuldaskifti ríkisins, eða heildarinnar, við útlönd, er að ræða.

Bjarni Jónsson: Jeg skal einnig vera mjög fáorður. Það er aðeins auðmjúkt þakklæti til hv. þm. Ak. (M. K.). Jeg hefi aldrei hjer á þingi heyrt jafnklaufalega afsökun og þá, er hann hafði fram að færa, til varnar frumhlaupi sínu. Sýnir það best, að samviskan hefir slegið hann.

Hann er að bregða mjer um, að jeg hafi ekki hyggindi, sem í hag koma. „Maður, líttu þjer nær, liggur í götunni steinn“.

Ætli það væri ekki full þörf á að reikna fleiri út, t. d. þá, sem hyggindi hafa, er í óhag koma. Það ætti þm. þessi (M. K.) að athuga, og líta svo í eigin barm. Um mig verður aldrei sagt með sannni, að aðrir menn hafi haft óhag af mjer. En verður það sama sagt um hv. þm. Ak. (M. K.)? Því mun þjóðin svara á sínum tíma.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 20 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Nefndarkosning.

Hlutfallskosning var viðhöfð, og komu fram þrír listar, A, B og C. Á A-listanum voru Þorst. J., Sv. Ó. og Þorl. G., á B-lista E. Þ., Ó. P. og J. A. J. og á C-lista M. J. og P. Þ.

A-listinn hlaut 9 atkv., B-listinn 10 og C-listinn 6.

Kosnir voru í nefndina:

Einar Þorgilsson,

Viðskiftamálanefnd efri deildar. — Sparnaðarnefnd í sameinuðu þingi.

Þorsteinn Jónsson,
Magnús Jónsson,
Ólafur Proppé,
Sveinn Ólafsson,
Jón Auðunn Jónsson
og

Pjetur Þórðarson,
með hlutkesti milli hans og Þorleifs
Guðmundssonar.

ljóst, að kjósa verður hjer nýja. Starf
þessarar nefndar verður mikið, og fylg-
ir því hin mesta ábyrgð, og er lausn
þeirra mála ekki aðeins þýðingarmikil
fyrir einstaklinginn, heldur og fyrir rík-
isheildina.

Að svo mæltu finn jeg enga þörf á
því að færa frekari ástæður fyrir
þessari tillögu.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 11 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

2. Viðskiftamálanefnd efri deildar.

Á 6. fundi í Ed., föstudaginn 24.
febr., var útbýtt

Tillögu til þingsályktunar um skipun
viðskiftamálanefndar (A. 37).

Á sama fundi var till. tekin til með-
ferðar, hvernig ræðaða skyldi.

Of skamt var liðið frá útbýtingu till.
— Afbrigði leyfð og samþ. án atkvgr.

Að tillögu forseta var ákveðin ein
umr.

Á 7. fundi í Ed., s. d., var till. tekin
til einnar umr.

Of skamt var liðið frá því er umræð-
an var ákveðin. — Afbrigði leyfð og
samþ. án atkvgr.

Flm. (Halldór Steinsson): Þessi till.
þarf ekki langa framsögu, því allir
vita, að viðskifti landsmanna bæði inn
á við og út á við, eru í hinna mestu
kreppu, og engum skyldara en Alþingi
að ráða bót á því. Líklegt er, að ýms
mikilsvarðandi mál, er snerta fjárhag
landsins, liggi fyrir þessu þingi, en þar
eð þessi mál tilheyra ekki neinni fastri
nefnd í þinginu sjerstaklega, þá er það

Nefndarkosning.

Hlutfallskosning var viðhöfð, og
komu fram 3 listar, A, B og C. Voru á
A-listanum H. St., B. K. og G. Guðf.,
á B-listanum S. F. og S. J. og á C-
listanum S. E.

A-listinn hlaut 6 atkv.,

B-listinn 4 atkv. og

C-listinn 2 atkv.

Kosnir voru í nefndina:

Halldór Steinsson,

Sigurjón Friðjónsson,

Björn Kristjánsson

og

Sigurður Jónsson og

Sigurður Eggerz,

samkvæmt hlutkesti, er fram fór um
tvo síðasttalda menn og Guðmund Guð-
finnsson, en þeir höfðu allir hlotið
sömu atkvæðatölu.

3. Sparnaðarnefnd í samein- uðu þingi.

Á 3. fundi í Ed., föstudaginn 17.
febr., og á 3. fundi í Nd., s. d., var út-
býtt frá Sp.:

Tillögu til þingsályktunar um skipun

nefndar til að rannsaka fjárhagsástæður ríkissjóðs (A. 21).

Á 2. fundi í Sp., mánudaginn 20. febr. var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 3. fundi í Sp., þriðjudaginn 21. febr., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Sveinn Ólafsson): Það virðist svo, sem till. á þskj. 21, sem við 6 þm. höfum leyft okkur að koma með, sje ekki ófyrirsynju fram borin, því að samtímis henni kemur fram önnur till., á þskj. 20, um sama efni. Og þetta stafar vitanlega af því, að flm. þessara 2 till. hafa ekki vitað hvorir af öðrum. Annað bendir einnig til þess, að till. sje tímabær, og það er allur sá fjöldi af þingmálafundargerðum, hvaðanæfa af landinu, sem fara fram á niðurfærslu opinberra gjalda í stórum stíl, fækkun opinberra starfsmanna, þar sem því verður komið við, og sameining þeirra opinberra starfa, sem sameina má. Það hafa jafnvel komið fram raddir um að fella úr gildi ýms skatta- og tollög, og þetta stafar vitanlega af því, hve skórin kreppir nú að mönnum með opinber gjöld. Það er sjálf-sagt ekki nema eðlilegt, að almenningur hugsi svo, því að síðustu 7—8 ár in hefir opinberum starfsmönnum fjölgað óvenjumikið, og af því að þessi fjölgun hefir hitt á versta dýrtíðartímann, hafa gjöldin, sem henni eru samfara, orðið tilfinnanlegri. Það væri vissulega alt of tómlátlega með þessar áskoranir farið, ef litið væri á þær eins og víl eða kjósendaskrum.

Þeir, sem bera þær fram, eru áreiðanlega til þess knúðir af sárri þörf.

Jeg verð að segja, að í þeim hlutum landsins, sem jeg þekki best, er efnalegt ástand ískyggilegra en jeg man að áður hafi verið. Og öllum mun það ljóst, að þær stoðir, sem áður hafa runnið undir ríkissjóð, eru nú að feyskjast og falla. Má þar benda á mörg fjelög og einstaka menn, sem orðið hafa gjaldþrota á þessum síðustu tímum. Og jeg held, að líkt sje ástatt hvarvetna um landið, þótt nokkru muni frá einu hjeraði til annars. Jeg veit um sjávarþorpin á Austur- og Norðurlandi, að aldrei hefir hagur þeirra þrengri verið en nú. Útvegsmenn eru að gefast upp og útvegurinn að fara í strand. Sömu sögu segja bændurnir úr sveitunum. Hvert sem litið er blasir við hrun eða hnignun atvinnuveganna, sem orðið hafa fyrir þyngri skattaálgum síðustu ár en nokkru sinni áður.

Fyrir þessa skuld álít jeg rjett að reyna að mæta kröfunum, sem komnar eru, á miðri leið, reyna að uppfylla óskirnar eftir mætti og þreifa fyrir sjer, hvar hægt sje að færa saman gjöldin.

Því verður varla neitað, að starfsmannafjöldinn á voru landi er tiltölulega meiri en í nokkru öðru síðuðu landi. Það liggur að vísu í landsháttum, sem ekki er hægt að breyta, en þó hygg jeg, að eitthvað mætti úr þessu bæta.

Mjer er það ekki fyllilega ljóst, hve mikið fje gengur til opinberra starfsmanna úr ríkissjóði yfirleitt, en jeg má segja, að það lætur nærri 5 milj. kr. En auk þess er mikið goldið af sveitar-, bæjar- og sýslufjelögum. Jeg veit ekki, hve miklu það nemur, en ekki kæmi mjer á óvart, þótt gjöld

þau reyndust um 2 miljónir, eða öll launafúlga opinberra starfsmanna væri um 7 miljónir króna.

Sveitir, bæir og sýslur greiða að miklu leyti, svo sem kunnugt er, laun presta, kennara, ljósmæðra og síma-vörslu, auk annars í opinberar þarfir.

Ef það er rjett til getið hjá mjer, að laun allra opinberra starfsmanna nemi um 7 milj. kr., þá er það ógurlegt gjald, eða milli 70 og 80 kr. á nef hvert í landinu. Það gefur að skilja, að þessi útgjöld hvíla þungt á landsmönnum í slíku árferði sem nú er, og að lítið muni verða afgangs til annara þjóðnytjafyrirtækja.

Jeg efa það ekki, að sitthvað megi laga í þessu efni; jeg efa það ekki, að hægt sje að draga nokkuð úr þessum gjöldum, t. d. starfrækslu símanna.

Jeg tók eftir því í ræðu hæstv. fjrh. (M. G.) um daginn, þegar hann skýrði frá hag ríkissjóðs 1921, að símatekjurnar, sem að vísu eru að nokkru áætlaðar, væru um 1,100,000 kr., en það fje gekk alt til starfrækslu símanna og í þarfir þeirra. Að vísu hefir nokkru verið varið til byggingar og viðhalds símunum, en þegar þess er gætt, að auk kostnaðarins af hálfu ríkissjóðs er starfræksla símanna úti um landið kostuð að miklu leyti af hjeruðum og sveitarsjóðum, og líklega með stærri upphæð en varið hefir verið á næstliðnu ári til viðhalds símunum, þá leynir það sjer ekki, að starfrækslan er harla dýr, og er því þó ekki til að dreifa, að hátt sjeu launaðir starfsmenn smástöðvanna í sveitunum.

Laun ýmsra símastarfsmanna hafa einnig vakið mikla óánægju meðal þeirra, sem vinna að ver launuðum störfum. Sírameyjar, sem vinna við langlínuafgreiðslu, hafa fengið á fjórða

þúsund krónur í árskaup, eða jafnvel meira, fyrir 6 tíma vinnu á dag, og krefst þó starf þeirra engan veginn mikils undirbúnings eða náms. Þegar þetta er borið saman við mörg önnur störf, sem oft eru erfiðari, en ver launuð, sjest það ljóslega, að launin við símana eru óþarflega há. Jeg fyrir mitt leyti get ekki metið meira störf sírameyja en margra vinnukvenna, sem afkasta miklu nytjastarfi í þarfir heimilanna fyrir mörgum sinnum — jafnvel tíu sinnum lægra kaup. Það er því eðlilegt, að óánægja hafi sprottið út af þessu ósamræmi í kaupgreiðslu, og vel væri það athugandi, hvort ekki væri tilhlýðilegt að færa símalaunin eitthvað niður.

Vegna þess, að till. felur í sjer ósk um sameining embætta, þar sem því verður komið við, vil jeg benda á þá hugsun, sem fyrir mörgum vakir, að hæstirjettur gæti verið eins vel skipaður, þó að meðdómendur væru hinir sömu sem annast kenslu í lagadeild háskólans. Eins má benda á það, að störf presta og kennara gætu oft farið saman, og mætti ef til vill á þeim grundvelli fækka eitthvað opinberum starfsmönnum. Þetta hefir einnig komið fram hjá hæstv. stjórn í frv. um barnafræðslu, þar sem prestum er ætlað kauplaust starf í þarfir fræðslumálanna.

Það er vitanlega ekki hægt að sameina eða leggja niður embætti, sem nú eru skipuð, það verður að bíða þangað til þau losna, en í annan stað má benda á, að í mörgum embættum eru nú settir menn, og þar mætti koma breytingunni að undir eins. Nokkuð líkt gildir um dýrtíðaruppbótina; það er ekki hægt að hrófla við henni, þar sem hún er lögbundin til 1925, en í mörgum

stöðum er henni ekki þann veg farið, heldur hverju sinni veitt í fjárlögunum.

Till. fer fram á skipun nefndar til þess að rannsaka hag ríkissjóðs, og felst að sjálfsögðu ekkert annað eða meira í því en það, að rannsaka gjaldþol ríkisins og möguleikana til þess að ljetta af ýmsum gjöldum. Það getur hver og einn sagt sjer sjálfur, að því starfi verður ekki að fullu lokið á þessu þingi, meðal annars af því, að það á að vera stutt, en þó gæti sú rannsókn og sá undirbúningur, sem hjer fer fram, orðið að miklu liði síðar. Og því fyr sem farið verður að rannsaka þetta mál af alvöru og kostgæfni, því fyr má búast við, að einhverju verði skipað til betri vegar, enda eigi vonlaust, að þegar á þessu þingi megi einhverju um þoka.

Jeg skal svo ekki segja fleira að sinni. Það má vera, að einhverjir hreyfi hjer mótmælum, en jeg vona þó, að þessi umr. þurfi ekki að taka langan tíma. Jeg vil að endingu geta þess, viðvíkjandi till. á þskj. 20, að mjer hefir skilist svo, að samkomulag væri um að halda sjer að þessari till. (21), en ef hún nær ekki fram að ganga, að styðja þá till. á þskj. 20. Þær fara mjög í eina átt, og má því að mestu leyti einu gilda, hvor samþykkt verður. En þó hefi jeg það að athuga við till. á þskj. 20, að hún nær aðeins til annarar deildarinnar, og auk þess gerir hún ráð fyrir fleiri nefndarmönnum, en það verð jeg að álíta óheppilegt, því gera má ráð fyrir, að skipa verði margar lausanefndir, og verður þá erfitt að fá þær allar vel skipaðar, ef fjölmennar eru.

Pjetur Ottesen: Jeg hafði raunar búið við því, að till. sú, sem við nokkrir

Alþt. 1922, D. (34. löggjafarþing).

þm. fluttu í Nd. (þskj. 20), mundi verða tekin á dagskrá á undan þessari till., þar sem hún var fyr fram komin, og sýnilegt, að í framkvæmdinni yrði það rjettara og hallkvæmara að skipa slíka nefnd í hvorri deild út af fyrir sig, en úr því sem komið er skiftir þetta í sjálfu sjer ekki miklu máli, þar sem innihald till. er mjög líkt og svo að segja stefnt að sama marki í báðum. Sá munur var þó á till., að við vildum láta kjósa 7 menn í nefndina, í stað þess, að með þessari tillögu er ekki gert ráð fyrir nema 5 mönnum, og álitum við, að með því mundi henni sækjast starfið fyr og betur, og framkvæmdir í þessu máli þar af leiðandi ekki þurfa að lengja þingtímann að neinum mun.

Önnur ástæðan, sem aðgreinir tillögurnar, er sú, að síðari till. gerir ráð fyrir því, að starfssvið nefndarinnar sje ekki aðeins bundið við þetta þing, heldur eigi þetta líka jafnframt að verða nokkurskonar millipínganefnd. Því erum við mótfallnir. Við viljum, að þegar sje tekið til starfa, og af því starfi leiddi, að eitthvað yrði gert eða framkvæmt á þessu þingi, en af hugmyndinni um, að þetta ætti jafnframt að vera millipínganefnd, mundi aftur leiða það, að lítið eða minna yrði starfað að þessu nú. Það er deginum ljósara, að störf millipínganefnda hjer hafa komið að litlu liði yfirleitt, en kostað mikið fje. Þess vegna viljum við, að nefndarskipunin sje aðeins bundin við það, er afkastað verður á þessu þingi.

Jeg vil taka það fram, að við væntum þess, að þessu máli verði fullur gaumur gefinn, svo mikið alvörumál sem það er, að sem fyrst, og það þegar á þessu þingi, verði lagður grund-

völlur til þess að draga úr útgjöldum ríkissjóðs.

Hv. flm. (Sv. Ó.) hefir skýrt vel frá sparnaðarþörfinni, og hefi jeg þar engu við að bæta, en til frekari skýringar hafði jeg gert dálitinn samamburð á útgjöldum ríkissjóðs árið 1916 og árið 1921, sem fróðlegt er og vel þess vert að athuga, er vjer viljum gera oss grein fyrir því, hvert stefnir hjá oss í fjármálunum.

1916 gengu 62,499 kr. til æðstu umboðsstjórnar í landinu, en 1921 326,500 kr., eða með öðrum orðum, sá útgjaldaþóstur hefir fullkomlega fimmfaldast.

Alþingiskostnaður 1916 var 31,853 kr., en 1921 var hann 355,000, og hefir þannig 11-faldast.

Til dómgæslu og lögreglustjórnar gengu 1916 174,426 kr., en 1921 752,600 kr., eða ferfalt meira.

Til heilbrigðismála fóru 1916 288,697 kr., en 1921 897,900 kr., og hefir því þrefaldast.

Til samgöngumála fóru 1916 817,620 kr., en 1921 2,370,900 kr., og hafa þau útgjöld þrefaldast.

Til kirkju- og kenslumála fóru 1916 377,480 kr., en 1921 1,334,800 kr., eða fullkomlega þrisvar sinnum meira.

Til vísinda, bókmenta og lista fóru 1916 117,365 kr., en 1921 262,700 kr., eða fullkomlega tvöfalt meira.

Til verklegra fyrirtækja fóru 1916 202,524 kr., en 1921 431,700 kr., og hefir sá þóstur rúmlega tvöfaldast.

Til eftirlauna og styrktarfjár fóru 1916 93,125 kr., en 1921 229,100 kr., eða fullkomlega tvisvar sinnum meira en áður.

Til verklegra framkvæmda og samgöngumála samanlagt fóru 1916

1,019,944 kr., en 1921 2,802,600 kr., eða tæplega þrefalt meira.

Til alls annars fóru 1916 1,145,445 kr., en 1921 4,157,400, eða fjórfalt meira en áður. Hjer er þó slept vöxtum og afborgunum af lánum, sem 1916 voru 247,861 kr., en 1921 2,134,500, og hefir því sá útgjaldaliður tæplega tífaldast.

Gjöld samkvæmt sjerstökum lögum, þingsályktunum o. fl. voru 1916 658,339 kr., en 1921 1,968,500 kr., eða þrefalt meiri en áður. Hjer er þó mörgu slept, svo sem vöxtum og óvissum útgjöldum, skyndilánun og fyrirframgreiðslu, enda er ekki hægt að skýra frá því, hverju það hefir numið, nema með frekari rannsóknum. Þessar tölur nægja til að sýna það ljóslega, að full ástæða er til að reyna að draga úr útgjöldum ríkissjóðs, sjerstaklega þar sem skuldir hans hafa vaxið stórkostlega, og eins og ráða mátti af ræðu hæstv. fjrh. (M. G.), er hann skýrði frá fjárhag landsins fyrir skemstu, tekjur ríkissjóðs fara stórkostlega minkandi. Af öllu þessu má það ljóst vera, að því leyti, sem till. stefna báðar að því að draga úr útgjöldum ríkissjóðs, og að nú þegar sje byrjað á því verki, að við getum fyllilega tekið höndum saman við hv. flutningsmenn síðari till.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 29 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Nefndarkosning.

Hlutfallskosning var viðhöfð. Forseta bárust 3 listar, A, B og C, með samtals 5 nöfnum eða jafnmörgum og

C. Feldar.

1. Tala ráðherra.

Á 3. fundi í Sp., þriðjudaginn 21. febr., var útbýtt frá Nd.

Tillögu til þingsályktunar um tölu ráðherra (A. 26).

Á 7. fundi í Nd., fimtudaginn 23. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 8. fundi í Nd., föstudaginn 24. febr., var till. tekin til einnar umr. Forseti tók málið af dagskrá.

Á 9. fundi í Nd., laugardaginn 25. febr., var till. aftur tekin til einnar umr. (A. 26, 29).

Flm. (Jón Þorláksson): Jeg þarf ekki miklu að bæta við ástæður þær, sem færðar eru fyrir till. í greinargerðinni, sem henni fylgir. Fyrst skal jeg taka það fram, að till. er fram borin öldungis án nokkurs tillits til stjórnarskifta, sem verða kynnu nú á þessu þingi. Rjettmæti hennar miðast ekki við neitt augnabliksástand, heldur er það skoðun

okkar flutningsmanna, að tveggja manna stjórn sje nægileg og hæfileg handa landinu. Nú sem stendur er stjórnin skipuð tveim mönnum, og sitji hún áfram, þá teljum við ekki, að neinum þriðja manni ætti þar við að bæta, en verði ný stjórn skipuð, þá finst okkur, að í hana ætti að reyna að velja svo nýtilega menn, að þeir geti annað stjórnarstörfunum, þótt ekki sjeu fleiri en tveir.

Ástæðan fyrir till. er fyrst og fremst sú, að af henni leiðir beinan sparnað á fje til æðstu stjórnar landsins. Hún er orðin alt of kostnaðarsöm í hlutfalli við stærð og getu þjóðfjelagsins, eins og hv. meðflm. minn (P. O.) leiddi rök að með tölum í Sp. nú fyrir fáum dögum, þegar rætt var um kosningu nefndar til íhugunar á fjárhag ríkissjóðs. Auk þessa beina sparnaðar á einum ráðherralaunum erum við líka sannfærðir um, að á annan hátt sparast landsfje við fækkun ráðherra. Það er sem sje óhjákvæmilegt, að hver ráðherra hafi nokkurt vald til að leyfa útgjöld úr ríkissjóði á sviði þeirra mála, sem hann veitir forstöðu, og það jafnvel umfram fjárveitingar, upp á væntanlegt samþykki Alþingis eftir á,

samþykki, sem aldrei hefir verið synjað um til þessa. En það er auðsætt, að því fleiri menn sem það eru, sem hafa slíkt fjáreyðsluvald, því meira verður það líka notað. Þeir verða fleiri, sem geta útvegað sjer samþykki til fjárnotkunar úr ríkissjóði, ef um þrjá menn er að velja, sem til má leita, heldur en ef þeir menn eru einungis tveir, að öðru jöfnu. Sjerstaklega virðist það vera hentugt til gæslu á fjárhag ríkissjóðs, að stjórn atvinnu- og samgöngumálanna sje sem nátengdust stjórn fjármálanna, jafnvel helst í höndum sama manns, eins og er nú sem stendur.

Önnur höfuðástæðan fyrir því, að þessi till. er fram borin einmitt nú, er sú, að nú er sjerstaklega auðvelt að koma breytingunni á vegna þess, að ráðherrarnir eru einungis tveir, og þarf því engum manni að ryðja úr stöðu eða sessi til þess fá breytingunni framgengt. Ef ekki stæði svona á, er hætt við, að slík till. yrði skoðuð annaðhvort sem tilbekni við þann ráðherrann, sem líklegastur þætti til að rýma sessinn, eða þá að till. kæmi alls ekki til framkvæmda, þótt samþykkt yrði. Af þessari ástæðu teljum við flm. ekki rjett að láta till. bíða, jafnvel þótt efni hennar gæti vel fallið undir verksvið nefndar þeirrar, sem kosin var í Sp. fyrir fáum dögum.

Jeg hefi ekki heyrt mörgum eða miklum mótbárum hreyft gegn till. í alvöru, en væntanlega koma þær fram við umræðurnar hjer í deildinni, ef einhverjar eru til, sem frambærilegar þykja. Sjerstaklega skal jeg taka það fram, að jeg hefi ekki heyrt neinn mann bera brígður á það, að tveir menn, sem annars eru hæfir til ráðherrastarfs, hljóti að geta annað öllu

verkinu, enda er fljótsjeð, að svo muni vera, þegar athugað er, að hjer eru einungis þrjár stjórnarskrifstofur, og ekki sjerlega fjölmenn nein þeirra, móts við það, sem gerist um stjórnarskrifstofur í öðrum löndum, þar sem meira er fjölmennið, og því fleiri mál, sem koma til afgreiðslu. En þess eru ekki dæmi í neinum nálægum löndum, að hverjum ráðherra sje ætlað að sjá yfir störf einnar skrifstofu einungis, heldur hefir hver ráðherra annarsstaðar undir sjer fjölda margar skrifstofur, jafnvel svo hundruðum skiftir í stóru löndunum, og mun þess vegna enginn halda því fram, að Íslendingi sje ofraun að stjórna tveim skrifstofum, ef hann á annað borð er fær um ráðherrastörf.

Aftur á móti hefi jeg heyrt þá ástæðu borna fram gegn því að hafa tvo ráðherra, að þá gætu atkvæði orðið jöfn á ráðherrafundum, og væri slíkt ekki gott fyrir afgreiðslu málanna. En þessi mótbára er mjög veigalítill. Stjórnarskráin (13. gr.) fyrirskipar, að ráðherrafundi skuli halda um nýmæli í lögum og um mikilvæg stjórnarmál efni, svo og þegar einhver ráðherranna óskar að bera þar upp mál. Fundunum stjórnar sá ráðherra, er konungur hefir kvatt til forsætis.

Önnur ákvæði eru ekki um þetta. Stjórnarskráin gerir með öðrum orðum ekki ráð fyrir neinni atkvæðagreiðslu á ráðherrafundum. Það er því öldungis á valdi konungs að kveða á um, hvernig fara skuli að, ef tveir ráðherrar eru ósammála á ráðherrafundi. Mætti t. d. telja eðlilegt, að sá ráðherrann ráði, sem það mál heyrir undir, sem ágreiningurinn rís um, þó svo, að forsætisráðherra geti synjað um framkvæmd, ef um stefnumál er að ræða og hann vill ekki

bera ábyrgð á framkvæmdinni. Náist ekki samkomulag eftir settum reglum milli tveggja ráðherra, þá er ávalt opin sama leiðin, sem fara verður og farin verður, þótt ráðherrar sjeu þrír eða fleiri, en hún er sú, að sá, sem undir verður og ekki vill beygja sig, hann getur beiðst lausnar. Þetta atriði þarf því ekki að valda neinum vandkvæðum.

Heyrt hefi jeg einstaka menn ympra á því, að fækkun ráðherra kunni að fara í bága við ákvæði stjórnarskrárinnar. Við flm. höfum athugað mjög vandlega, að ekkert ákvæði er í stjórnarskránni því til fyrirstöðu, að ráðherrum verði fækkað niður í tvo. En við treystum okkur eigi, meðal annars vegna margra ákvæða í stjórnarskránni, til að aðhyllast brtt. á þskj. 29, um að ráðherra verði einungis einn, en að öðru leyti ætla jeg að láta öll ummæli um þá brtt. bíða þar til jeg hefi heyrt ástæður hv. flm. fyrir henni.

Jakob Möller: Ástæðurnar fyrir brtt. minni á þskj. 29 eru að miklu leyti þær sömu og flm. aðaltill. En auk þess vil jeg taka það fram, að jeg hefi frá upphafi verið þeirrar skoðunar, að fjölgun ráðherranna hafi verið óþörf, og að best hefði verið að hafa enn aðeins einn ráðherra. Að vísu geri jeg ráð fyrir, ef till. mín verður samþykkt, að ekki verði hægt að koma því við að setja sjerstakan landritara, eins og áður var. En jeg sje heldur enga þörf á því; ráðherra gæti vel haft einhvern þann starfsmann í stjórnarráðinu, t. d. einn skrifstofustjórann, sem unnið gæti verk landritarans.

Jeg held því fram, að tveggja ráðherra fyrirkomulag sje óheppilegt, þrátt fyrir ummæli hv. 3. þm. Reykv.

(J. Þ.). Ágreiningur milli tveggja ráðherra hlýtur oft að enda með því, að ágreiningsmálið fellur niður, þannig, að ekkert verður úr framkvæmd. Þeir munu vafalaust oft kjósa þau málalok heldur en að halda ágreiningsmálinu fram til streitu. En á þessu er minni hætta, ef ráðherrarnir eru þrír; þá verða tveir á móti einum, og þá mjög sennilegt, að þessi eini láti undan og leyfi málinu að ganga fram. Get jeg vel dregið dæmi að þessu. Það kom t. d. fram í ræðu hæstv. fjrh. (M. G.), er hann talaði um innflutningshöftin, að þar höfðu tveir ráðherrarnir orðið sammála, en sá þriðji hafði þá látið undan.

En aðalástæðan fyrir því, að jeg flyt þessa brtt., er sú, að jeg tel ekki ofverk einum manni að annast stjórnarstörf, svo sem áður tíðkaðist. Þau störf hafa ekki vaxið síðan að neinum mun.

Þá er og með þessari brtt. fyrir það girt, að einn ráðherra velti ábyrgð yfir á annan, og yfirleitt mundi þá ráðherrann gegna störfum sínum með meiri ábyrgðartilfinningu.

Jeg hefi heyrt því hreyft, að þessi brtt. mín fari í bága við stjórnarskrána. Og enda þótt slíku hafi enn ekki verið hreyft af hæstv. forseta, vil jeg þó fara um það atriði nokkrum orðum.

Í 11. gr. stjórnarskrárinnar er kveðið svo á, að konungur ákveði tölu ráðherranna. Í því liggur, að konungur getur jafnt ákveðið, að þeir skuli vera 1 eða fleiri. Að vísu vil jeg ekki neita því, að stjórnarskráin gerir annars ráð fyrir, að ráðherrarnir sjeu fleiri en einn, en líka fleiri en tveir. Þess vegna er till. um að fækka ráðherrum niður í tvo alveg eins brot á stjórnarskránni,

svo framarlega sem mín till. er það. Í 13. gr. er sagt, að ráðherrarnir skuli halda með sjer fund, ef „einhver ráðherranna óskar þess“, og í 14. gr. stendur: „hinna ráðherranna“.

Stjórnarskráin gerir því að vísu ráð fyrir að minsta kosti þrem ráðherrum, en þó eru þau ákvæði ekki bindandi fyrir konung, þar sem honum er skýlaust gefið vald til þess að ákveða tölu ráðherranna.

Læt jeg svo úttalað um þetta mál að sinni, en vænti þess, að þeir þm., sem eru sparnaðarstefnunni fylgjandi, greiði till. minni á þskj. 29 atkvæði sitt.

Gunnar Sigurðsson: Jeg er þeirrar skoðunar, að báðar þær till., sem hjer eru fram komnar, höggvi allmjög nærri stjórnarskránni og brjóti að minsta kosti allmjög í bága við grundvöll hennar og eindreginn þingvilja undanfarinna þinga.

Á þingi 1917 voru, eins og öllum er kunnugt, samþykkt lög um, að ráðherrar skyldu vera þrír, og það með svo yfirgnæfandi meiri hluta, að aðeins þrír þm. munu hafa verið á móti þeim í Nd., og einn í Ed. Þessi lög tók svo stjórnarskráin inn í sig, og í henni er út frá því gengið, að ráðherrarnir skuli vera þrír í fæsta lagi.

Að vísu er ekki eins sterk ástæða til þess að vera á móti till. á þskj. 26 eins og brtt. á þskj. 29, því að í 11. gr. stjórnarskrárinnar segir svo, að konungur ákveði tölu ráðherra og skifti störfum með þeim. En hvernig á konungur að skifta störfum með ráðherrunum, ef hann er aðeins einn? Till. á þskj. 29. nær því ekki neinni átt. En jeg vil enn fremur lýsa yfir því, að jeg er einnig á móti aðaltill., fyrir þá sök, að jeg vil ekki láta halla grund-

velli stjórnarskrárinnar og þingviljanum. Jeg vil ekki breyta anda og tilgangi stjórnarskrárinnar og vil minna menn á stjórnarskráreið sinn.

Enn fremur kemur annað atriði til greina í þessu máli, sem að vísu er oft lagt of mikið upp úr, en það er vilji kjósenda sjálfra. Ef nokkurt mál á að bera undir þjóðina, þá er það einmitt þetta mál. Að vísu getur verið, að sumir þm. hafi gert þetta, en jeg hefi ekki haft tækifæri til þess að bera það undir mína kjósendur, og veit því ekki vilja þeirra. (P. O.: Kjósendur heimta sparnað). Já, en jeg held, að þetta sje ekki svo mjög mikill sparnaður, nje heldur borið fram aðallega í því skyni. Liggur mjer fremur grunur á, að þessi till. sje fram komin af því, að núverandi stjórn hafi ekki haft handbæran mann í stjórnina.

Um till. á þskj. 29 er það að segja, að jeg tel alveg víst, að hæstv. forseti vísi henni frá, og ætti í rauninni að vísa hinni frá líka. Jeg ber hjer með fram svohljóðandi rökstudda dagskrá:

Þar sem tillögurnar á þskj. 26 og 29, um tölu ráðherra, fara svo svo mjög í bága við grundvöll þann, er stjórnarskráin leggur um skipun ráðherra, að nærri liggur stjórnarskrárbroti, tekur deildin fyrir næsta mál á dagskrá.

Forsætisráðherra (J. M.): Það er í raun og veru ekki mikil ástæða fyrir mig að ræða þessar till., nema að því leyti, sem ráðherrarnir eru nú aðeins tveir. Eins og hv. þdm. er kunnugt, þá var mikið talað um það á þingi 1914, að allmikil ástæða væri til að fjölga ráðherrunum og leggja niður landritaraembættið.

1915 var lagt fyrir þingið stjórnar-

frv. um, að ráðherrar skyldu vera tveir, en það þótti ekki ástæða að gera breytinguna þá, heldur skyldi athuga málið. En í byrjun ársins 1917 var ráðherrum fjölgað og ákveðið, að þeir skyldu vera þrír, en lögin frá 4. jan. 1917, um tölu ráðherranna, fallin úr gildi með stjórnarskránni. Mun ákvæðið í 11. gr. stjórnarskrárinnar einmitt hafa verið sett til þess, að ráðherrarnir gætu verið tveir.

Það er satt, að það er gert ráð fyrir því í stjórnarskránni, að ráðherrarnir sjeu að minsta kosti þrír, en mjer virðist það ekki einsætt, að á þann hátt sje bygt á þessu, að þeir megí ekki vera tveir. Jeg hygg, að stjórnarskráin hafi verið samþykkt með þeim skilningi, að þeir gætu verið tveir. En hitt efast jeg um, að það geti vel samrýmst við stjórnarskrána, að hafa þá færri en tvo. Að öðru leyti sje jeg ekki ástæðu til að fara frekar út í þetta mál að svo stöddu.

Jón Þorláksson: Jeg þarf litlar athugasemdir að gera við ræðu hv. samþm. míns (Jak. M.). Jeg geri ráð fyrir, að við lítum báðir líkt á það, hvernig hentugast sje að haga æðstu stjórn landsins. Við erum báðir svo kunnugir verkahring ríkisstjórnarinnar, að okkur má vera ljóst, að ekki er unt að komast af með einn ráðherra, nema með því móti, að einhver maður sje til, sem komið getur í stað ráðherra í forföllum hans. Það gerði landritari, meðan það skipulag var haft, og jeg álít, að breytt hafi verið til hins verra, þegar horfið var frá því ráði. Dæmið, sem hann tók, um það, að erfiðara væri að fá úrlausn mála. ef ágreiningur er, ef ráðherrarnir eru tveir, var óheppilega valið. Þar ræddi

um mál, sem fjell undir tiltekinn ráðherra, og átti hann því rjett á að ráða því máli. Svo mun og fara eftir tillögu okkar; sá ráðherrann, sem ber ábyrgð á stjórnarathöfnunum í sinni grein, ræður úrslitum, en forsætisráðherrann getur gert breytingu á ráðuneytinu, ef hann unír því ekki að verða undir.

Ekki get jeg sjeð, að nokkur sparnaður sje fölginn í brtt. hv. 1. þm. Reykv. (Jak. M.), umfram okkar till. Ef ráðherrann er einn og svo landritari, þá verður sparnaðurinn lítill, því að ekki verður verulegur munur á launum ráðherra og landritara. Það er því ekki ástæða til þess að samþykkja brtt. hans vegna sparnaðar.

Þá skal jeg snúa mjer að ræðu hv. 1. þm. Rang. (Gunn. S.). Hann byrjaði nú með því að vitna í lög, er ákvæðu, að ráðherrarnir skyldu vera þrír, og samþykkt voru með 3 mótatkv. hjer í þinginu. En honum láðist að geta þess, að lög þessi eru eldri en stjórnarskráin og fallin úr gildi með henni, svo það er þýðingarlaust að vera að vitna í þau.

Hæstv. forsætisráðherra (J. M.) tók af mjer ómakið, með að sýna fram á það, að það færi ekki í bága við stjórnarskrána að hafa ráðherrana tvo. Það er líka beint tekið fram í aths. stjórnarinnar fyrir 11. gr., að orðalag hennar sje haft þannig, að unt sje að hafa þá tvo. Þetta þing hefir nú átt setu í hálfa aðra viku, og engum þm. hefir komið til hugar, að skipun sú, sem konungur gaf um stjórnina á þessum tíma, færi í bága við stjórnarskrána. Og sje það ekki stjórnarskrárbrot nú, að þeir sjeu tveir, þá sje jeg ekki, að það verði það frekar, þótt því verði haldið áfram.

Þá vitnaði hv. þm. (Gunn. S.) í 13.

og 14. gr. stjórnarskrárinnar. Í 13. gr. stendur: „er einhver ráðherranna óskar“, en í 14. gr.: „fyrir hönd hinna ráðherranna“. En þetta orðalag er eðlilegt, því að höfundar stjórnarskrárinnar ætluðust til, að ráðherrarnir væru tveir eða fleiri. Þó að ráðherrarnir sjeu ekki nema tveir, þá hygg jeg, að hægt sje að framfylgja öllum efnisfyrirmælum stjórnarskrárinnar. En það er hins vegar ekki hægt, ef einn er; þá fjellu t. d. fyrirmæli 13. gr. alveg niður.

Jeg er ekki svo lögfróður, að jeg vilji skera úr því, hvort brtt. á þskj. 29 fari í bága við stjórnarskrána, en hygg þó, að það stappi nærri því, en hitt þori jeg að fullyrða, að okkar till. gerir það ekki, og er því óhætt að samþykkja hana þess vegna.

Hv. 1. þm. Rang. (Gunn. S.) ljét sjer sæma að koma með getsakir um það, hvers vegna þessi till. væri fram borin, og kvað það vera mundu af því, að núverandi stjórn hefði ekki haft handbæran mann í sess atvinnumálaráðherrans, er hann losnaði. Jeg verð nú að segja það, að trúi því hver, sem trúað getur, að nú sje svo komið hjer á þessu landi, að ekki sje hægt að fá mann í ráðherrasess. Annars vil jeg minna þm. (Gunn. S.) á það, að svipaðri till. og þessari hefir verið hreyft utan þings af mönnum, sem ekki eru sammála stjórninni, og ekki mun það þaðan komið af „uppdiaktuðum“ hvötum þessa þm. (Gunn. S.). Annars held jeg, að ef fara ætti að geta til um hvatir manna, þá væri ekki fjarri sanni að leiða getur að því, hvers vegna hv. 1. þm. Rang. (Gunn. S.) og aðrir leggjast á móti þessari till., en jeg tel það þó ekki sæmandi, að minsta kosti með-

an ekki er kveðið fastar að úr hinni áttinni.

Þá sagði sami hv. þm. (Gunn. S.), að ekki væri tilhlýðilegt að taka ákvörðun í þessu máli án þess að bera það undir kjósendur. En jeg verð að segja, að þá er fátt, sem taka má ákvörðun um án þess að leita til kjósendanna, ef ekki má leggja niður óþarft, hátt launað embætti, sjerstaklega þegar sætið er autt, og engum manni gert mein með sparnaðinum.

Jakob Möller: Það er raunar óþarft fyrir mig að standa upp, því að í þessum umræðum hefir ekkert komið fram, er jeg þarf að svara.

Hv. samþm. minn (J. Þ.) sagði, að jeg teldi till. hans brot á stjórnarskránni. En það var tilbúningur hjá honum. Ef jeg álit, að hans till. væri stjórnarskrárbrot, þá væri mín till. það líka, og þá hefði jeg auðvitað ekki borið hana fram. Þá var það fullkomlega misskilningur hjá honum, að jeg vildi hafa landritara. Jeg tók það fram, að einhver skrifstofustjórinn gæti gegnt embættinu í forföllum ráðherra. Það hefir jafnvel viðgengist meðan þeir voru þrír. Jeg sje ekki ástæðu til, að það þurfi endilega að vera embættis skylda einhvers sjerstaks manns í stjórnarráðinu að gegna störfum í forföllum ráðherra. Þó gæti hver ráðherra vitanlega ráðið ákveðinn mann í því skyni. Þess vegna fellur alt tal hv. þm. (J. Þ.) um landritaraembættið og sparnað um sjálft sig.

Þá sagði hann, að 13. gr. stjórnarskrárinnar fjelli niður, ef ráðherrann yrði einn. Þetta er mesti misskilningur. Hún stendur eftir sem áður og hef-

ir sitt fulla gildi, þegar henni verður komið við.

Bjarni Jónsson: Mjer þótti það undarlegt, að hæstv. forsætisráðherra (J. M.) hjelt því fram, að stjórnarskráin hefði verið samþykkt hjer á þinginu með þeim skilningi, sem hann setti í athugasemdum sínum við frv. Ef við, sem í nefndinni vorum, og kunnum mælt mál, hefðum ætlast til, að hans skilningur hefði verið lagður í stjórnarskrána, þá hefðum við breytt orðalaginu. Þá nær það ekki nokkurri átt, að skýra megi stjórnarskrána eins rúmlega og önnur lög, heldur verður þar að fara eingöngu eftir orðanna hljóðan. Það er öðru máli að gegna um ýms önnur lög, þar sem til eru hliðstæð dæmi úr daglegu lífi og svipuð ákvæði annarsstaðar; þar má altaf teygja og toga. En menn mega ekki vera djarftækir í skýringum sínum á sjálfri stjórnarskránni.

Það þykir mjer næsta undarlegt, að því skuli vera haldið fram hjer, að það þurfi ekki nema einn, eða í hæsta lagi tvo menn, til að stjórna landinu. Það er kynlegt, þegar ekki er hægt að komast af með minna en þrjá menn til þess að stjórna smábankaholum, eins og bönkunum hjerna, að menn skuli ætla, að minna þurfi við um landið sjálft. Jeg hygg, að ekki muni veita af þremur mönnum, og þeim góðum, og ætla jeg, að reynslan hafi sýnt það og muni sýna. Það er nú svo ástatt í heiminum, að utanríkismálin eru umfangsmikil hjá öllum þjóðum og krefja mikilla starfskrafta, ekki síst núna eftir styrjöldina. En utanríkismálunum er nú ekki mikill sómi sýndur hjer hjá oss, og hygg jeg, að oss væri meiri þörf að fjölga ráðherrum en fækka.

Enda leiðir það af sjálfu sjer, að því betri verður stjórnin, því fleiri og betri menn sem í henni eru, nema því aðeins, að hlutfallið sje öfugt milli vitsmuna stjórnarinnar og fjölda ráðherranna.

Þar sem hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.) var að tala um, að núna væru ráðherrarnir aðeins tveir, þá er ekki hægt að draga neinar rökleiðslur út af því. Það lá ekki svo á að fylla í skarðið þegar í stað, þar sem þing var í þann veg að koma saman. Mjer hefði að vísu verið ljúfast, að atvrh. hefði verið skipaður strax, þó ekki væri af öðru en virðing við hinn látna ráðherra. Og af virðingu við hinn látna atvrh. ber að skipa þetta embætti vel. Þetta er líka í fullu samræmi við lögin, því í stjórnarskránni er altaf átt við fleiri en 1 ráðherra. Hitt er líka augljóst, að þar er átt við fleiri en 2, því þar er talað um „einhvern ráðherranna“, en ekki „annanhvorn“, sem annars ætti að standa þar samkvæmt rjettu máli.

Auk þessa hljóta allir að viðurkenna þetta, sem þekkja hlutfallið milli 2 og 3.

Það er tvent, sem jeg hefi á móti þessari till. Í fyrsta lagi tel jeg, að ráðherrar megi ekki vera færri en 3, og þurfi fremur að fjölga þeim en fækka, og í öðru lagi tel jeg konungi ekki leyfilegt eftir stjkskr. að stýra þjóð vorri með færri ráðherrum en 3.

Forsætisráðherra (J. M.). Hv. þm. Dala. (B. J.) segir, að ekki megi skýra stjórnarskrána, og í sambandi við það dettur mjer í hug, að einu sinni voru gefin lagafyrirmæli, þar sem stendur, að ef einhver gerist svo djarfur að skýra lög konungs, skuli hann engu fyrir týna nema lífinu. Nokkuð líkt

Þessu verð jeg að skilja hv. þm. Dala (B. J.).

Bæði hjer og annarsstaðar er farið með stjórnarskrána eins og önnur lög.

Það getur verið, að mótmæli móti þessu hafi komið fram í nefnd þeirri, sem fjallaði um stjórnarskrána, en í umræðunum minnst jeg engra mótmæla nje í nefndarálitinu.

Þegar jeg lagði stjórnarskrárfrv. fyrir þing, tók jeg það fram, að umrætt ákvæði um tölu ráðherra væri þannig orðað, sem gert var, í því skyni, að hægt væri að komast af með tvo ráðherra, ef það þætti heppilegt, t. a. m. ef ráðherra fjelli frá milli þinga.

Gunnar Sigurðsson: Hæstv. forsrh. (J. M.) er mjer og hv. þm. Dala. (B. J.) sammála um þingskjal 29, þó við hins vegar sjeum ekki á eitt sáttir um þskj. 26, þar sem jeg legg annan skilning í stjórnarskrána. Jeg er hv. þm. Dala (B. J.) samþykkur í öllum aðalatriðum, að frv. komi í bág við tilgang og hugsun stjórnarskrárinnar, og hefir hæstv. forsrh. (J. M.) ekki fært sönnur á hið gagnstæða. En því vil jeg mótmæla harðlega, sem fram kom í ræðu hæstv. forsrh. (J. M.), að fara beri með grundvallarlögin, stjórnarskrána, sem önnur lög. Alt bendir á það, t. d. að taka stjórnarskráreiðurinn, að löggjafinn leggur eðlilega meiri áherslu á hana en önnur lög, enda liggur það í heitinu sjálfu.

Það kom fram í ræðu hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.), að ef ráðherra fatlaðist milli þinga, yrðu aðeins 2 ráðherrar, og mætti því ekki leggja of bókstaflegan skilning í stjórnarskrána. Sami hv. þm. virðist vera mjög hörundssár fyrir því, að hörgull myndi verða á

mönnum í stjórnina, en talaði þó eins og embætti þetta væri alóþarft. Ójá, skritin afstaða það. Sannleikanum er hver sárreiðastur.

Það kynni nú að vera hægt að ganga að því að fækka ráðherrum niður í 1, með tilsvarendi skrifstofuhaldsaukningu í stjórnarráðinu, en að fækka þeim niður í 2 er, að minni hyggju, það sama og að segja, að sá maður, sem skipaði þetta embætti, hafi verið með öllu óþarfur og alónýtur.

Eiríkur Einarsson: Ástæðan til þess, að jeg tek hjer til máls, er sú, að jeg er hvorki samþykkur tillögunni nje rökstuddri dagskrá hv. 1. þm. Rang. (Gunn. S.). Það hefir risið ágreiningur út af því, hvernig skýra ætti stjórnarskrána, og virðist mjer, að menn hafi gert fullmikið að því að bera hana fyrir sig, og þar sem hún nú orkar tvímælis, vil jeg láta fara eftir því, sem hagkvæmast er.

Þegar stjórnarskráin var samin, var aðeins ætlast til, að hægt væri að fjölga ráðherrum, en yfirleitt var álitid, að þeir ættu að vera 3, og er eðlilegt, að stjórnarskráin dragi dóm af þeirri ákveðnu skoðun löggjafanna á þeim tíma. Stjórnarskráin gerir aðeins ráð fyrir, að ráðherrar sjeu 1—3, en ákveður ekkert nánar um það. Og þótt stj.-skráin sje helgigripur, er vel skyldi gæta, ætti þó að varast að leggja meira í hana en hugsun löggjafanna hefir náð til, er hún var samin. Ef menn ganga inn á það að fækka ráðherrum, því þá ekki að fækka þeim niður í 1 eins og 2?

Jeg er hlyntur brtt., þótt hún sje ekki eins og jeg óskaði. Jeg hefði helst kosið, að Alþingi tilnefndi aðeins

einn ráðherra, en hafðar opnar dyr, þannig, að fjölga mætti ráðherrunum með konungsúrskurði, ef þurfa þætti.

Höfuðástæða mín til þessa er ekki sparnaður, heldur sú, að þingið er oft neytt til að koma miður heilsteypit fram í ráðherravalinu; enda hefir þetta ráðherraval einatt orðið sá reynsluskóli og sambræðingur, sem hefir gefist illa öllum aðiljum og alið mjög á óheilindum hjá þingi og stjórn. Má vera, að þar sje ekki síst að leita ástæðna til þeirra misfella, sem bryddu að hefir á í stjórnarfari síðari ára.

Ef nú Alþingi veldi aðeins einn ráðherra, hvað er þá því til fyrirstöðu, að þeim sje fjölgað um einn eða tvo eftir ástæðum, ef einhver mikilsvarðandi mál eru á dagskrá þjóðarinnar, og beri þeir þá aðalábyrgðina í þeim málum? En til að skipa þá nægir konungsúrskurður. En þótt jeg kysi helst þetta fyrirkomulag, 1 ráðherra, er gæti í nauðsyn bætt við sig einum eða tveimur til aðstoðar, mun jeg þó greiða brtt. atkv.; hún er þó næst vilja mínum af því, sem liggur fyrir.

Það hefir verið talað um að bera þetta mál undir kjósendur, en að því er snertir mína kjósendur, þá veit jeg, að það er óþarft, því þeir vilja fækka ráðherrunum, ef mögulegt er, bæði vegna sparnaðar og af vandræðum þeim, sem stafa af sífeldum ráðherra-skiftum og bræðslum, er því fylgir.

Ef brtt. verður feld, geri jeg ráð fyrir að verða á móti rökstuddri dagskrá, en áskil mjer óbundið atkvæði gagnvart frumtillögunni.

ATKVGR.

Rökstudda dagskráin frá 1. þm. Rang. (Gunn. S.) feld með 16 : 9 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: M. K., St. St., Sv. Ó., Þorl. J., Þorst. J., B. Sv., B. J., Gunn. S., J. B.

nei: J. S., J. Þ., M. G., M. J., M. P., Ó. P., P. O., P. Þ., S. St., Þorl. G., Þór. J., E. Þ., E. E., H. K., Jak. M., J. A. J.

Forseti (B. Sv.): Þar sem rökstudda dagskráin frá hv. 1. þm. Rang. (Gunn. S.) er nú fallin, kemur til álita tillaga flutningsmanna, á þskj. 26, og brtt. við hana frá hv. 1. þm. Reykv. (Jak. M.), á þskj. 29. En um tillögur þessar hefir orðið mikill ágreiningur hjer í deildinni, hvort þær geti samrýmst ákvæðum stjórnarskrár eða eigi, og sumir talið það eitt rjett að vísa þeim frá. Verður nú eigi hjá komist að skera úr þeim ágreiningi.

11. gr. stjórnarskrár segir, að konungur skipi ráðherra og veiti þeim lausn. „Hann ákveður tölu þeirra og skiftir störfum með þeim“.

Auðsætt er, að konungur fær eigi skift störfum með ráðherrum, nema þeir sje að minsta kosti fleiri en einn. Sumir vilja komast fram hjá þessu skeri með því að benda á, að ákvæði þetta komi því aðeins til greina, að konungi þóknist að ákveða hærri ráðherratölu en einn, en hann hafi óbundnar hendur í þessu efni, þar sem hann „ákveður tölu þeirra“, og megi því ákveða að hafa aðeins einn.

Í 12. gr. segir, að ráðherrar (Íslands) skipi ríkisráð. „Ríkisráðsfund getur konungur haldið með einum ráðherra utan Íslands“.

Samkvæmt þessu getur konungur aldrei haldið ríkisráðsfund nema utan Íslands, ef ráðherra er aðeins einn. Væri það undarleg stjórnarskipun, er bægði konungi frá að geta hald-

ið löglegan ríkisráðsfundinn á ríkis. Virðist mér þetta ákvæði girða fyrir, að tala ráðherra megji vera aðeins einn.

Í 13. grein eru ákvæði um ráðherra-fundi. Skál meðal annars heyja þá fundi „er einhver ráðherranna óskar að bera þar upp mál“. Fundun-um stjórnaforsetisráðherra. — Segir í 14. grein, að forsetisráðherra beri málin að jafnaði upp fyrir konungi „einnig fyrir hönd hinna ráðherranna, ef þeir eru ekki viðstaddir“, o. s. frv.

Þessi ákvæði virðist mér öll bera að sama brunni.

Þá vil jeg enn benda á það, sem eigi hefir verið minst á í umræðunum, að stjórnaforsetisráðgjörð frá 3. okt. 1903 kveða svo á í 1. gr.: „Nú deyr ráðherrann, og gegnir landritarinn þá ráðherrastörfum á eigin ábyrgð, þangað til skipaður hefir verið nýr ráðherra“.

Þetta ákvæði er síðan tekið upp í 1. gr. stjórnaforsetisráðgjörð frá 19. júní 1915. Þar segir:

„Nú deyr ráðherra eða lætur af embætti, og gegnir landritari þá ráðherrastörfum á eigin ábyrgð, þangað til skipaður hefir verið nýr ráðherra“. — — „Verði ráðherrum fjölgað, legst landritaraembættið niður“.

Ákvæði þessi hafa verið feld niður úr núgildandi stjórnaforsetisráðgjörð, einmitt af því, að ráðherrum var fjölgað. En ef þeim væri nú aftur fækkað niður í einn, svo sem gert er ráð fyrir í brtt. á þskj. 29, þá vantar samsvarandi ákvæði í stjórnaforsetisráðgjörð, sem stóðu í hinum fyrri stjórnaforsetisráðgjörðum. Stjórnaforsetisráðgjörðin er þá ekki sjálfri sjer einhlit í þessu efni. Það verða eyður í hana, sem

nauðsyn er að fylla með nýjum ákvæðum í henni sjálfri.

Að þessu öllu athuguðu verð jeg að visa frá brtt. á þskj. 29, þar sem hún hlýtur að teljast koma í bág við stjórnaforsetisráðgjörð.

Um till. sjálfa, á þskj. 26, er nokkuð öðru máli að gegna. Að vísu eru orðin í 13. og 14. gr. stjórnaforsetisráðgjörðinnar, þau er jeg hermdi áður: „einnhver ráðherranna“ og „einnig fyrir hönd hinna ráðherranna“, — miðuð við fleirtölu en ekki tvíttölu, en það hefir getað ráðið þessu orðalagi, að haft var í huga, þegar lagagreinin þessar voru samdar, að ráðherrarnir voru þá þegar orðnir þrír, og því eigi hugsað út í eða hirt um að orða svo, að ákvæðin ættu einnig við, málfræðilega, ef ráðherra væri aðeins tveir. Virðist mér því eigi nauðsynlegt að skilja fleirtölu-orðmyndirnar þannig, að ráðherra skuli skilyrðislaust vera þrír eða fleiri.

Í athugasemdum stjórnaforsetisráðgjörðinnar aftan við stjórnaforsetisráðgjörðfrumvarpið er það tekið fram, að tala ráðherra sje eigi fast-ákvæðin þar vegna þess, að hentugt geti verið, að einn ráðherra megji taka starf annars, svo að þeir sjeu einungis tveir um tímabil, t. d. þegar ráðherra fellur frá eða lætur af störfum milli þinga. Þetta bendir að vísu á það ótvírætt, að stjórnaforsetisráðgjörðin hefir ætlast til, að ráðherra væri (minst) þrír að forfallalaus.

En höfuð-skilsmunur aðaltillögunnar (á þskj. 26) og brtt. (á þskj. 29) er sá, að stjórnaforsetisráðgjörðin getur eigi komist til framkvæmda í mikilvægum at-riðum, ef brtt. næði samþykki, en hún (stjórnaforsetisráðgjörðin) verður framkvæmd,

þótt tillagan sjálf yrði samþykkt. Skál jeg benda á þau atriði, er skilur:

Konungur getur skift störfum með ráðherrum, þótt aðeins sje tveir, samkv. 11. gr.

Hann getur haldið ríkisráðsfundi á Íslandi með tveim ráðherrum, en ekki með einum.

Ráðherrafundi er unt að heyja samkv. 13. gr., og forsætisráðherra getur flutt mál fyrir konungi af hálfu annars ráðherra en sín sjálfs. — Enn fremur getur hinn ráðherrann int af hendi öll ráðherrastörf í forföllum eða fjarveru embættisbróður síns, og kemur hjer því eigi til greina nein eyða eða vöntun í stjórnarskrána í stað þeirra ákvæða, er áður voru um verksvið landritara.

Sakir þessa verulega skilsmunar til-lagnanna mun jeg eigi vísa aðaltillög-unni frá, heldur gefa háttvirtri deild færi á að greiða um hana atkvæði. — Skál jeg þó kannast við, að orka muni tvímælis, hvort þessi úrskurður sje eigi of vægur, samkvæmt orðalagi fyr-nefndra lagagreina og skýring þeirri, sem felst í athugasemd stjórnarinnar við frumvarp til nógildandi stjórna-skrár. Og eigi vildi jeg alls kostar synja fyrir, að landsdómur kynni að vera svo skipaður, að hann sakfeldi stjórn, er rjeði konungi til þess að staðfesta slík ákvæði, sem í till. felast, sakir þess, að of nærri gengi stjórna-skránni.

Hv. þdm. gefst nú kostur að lýsa af-stöðu sinni til þessa máls, og verður tillagan borin upp til atkvæða.

FRAMHALD ATKVGR.

Tillgr. á þskj. 26 feld með 13 : 11 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: J. Þ., Ó. P., P. O., P. Þ., S. St., Þorl. G., Þór. J., E. Þ., E. E., J. A. J., J. S.

nei: M. J., M. K., M. P., St. St., Sv. Ó., Þorl. J., Þorst. J., B. J., Gunn. S., H. K., Jak. M., J. B., B. Sv. M. G. greiddi ekki atkv.

2. Stjórnarskrárbreyting.

Á 18. fundi í Nd., fimtudaginn 9. mars, og á 17. fundi í Ed., föstudaginn 10. mars, var útbýtt frá Sp.

Tillögu til þingsályktunar um breyt-ing á stjórnarskránni (A. 80).

Á 6. fundi í Sp., laugardaginn 11. mars, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 7. fundi í Sp., laugardaginn 18. mars, var till. tekin til fyrri umr.

Frsm. (Sigurður Stefánsson): Þessi till. er borin fram af sparnaðarnefnd, en eftir því, hve óbyrlega hefir blásið fyrir till. hennar, býst jeg varla við, að þessi till. fái góðar viðtökur. Aðal-ástæðan, sem fyrir nefndinni vakir, er sparnaður, og á þessum tímum ætti slík ástæða að vera þung á metunum. Þessi sparnaður kemur að vísu ekki til fram-kvæmda í bráð, en nefndin hefir litið svo á, að þetta þing eigi einnig að und-irbúa sparnað komandi ára, því það er víst, að fjárhagurinn kemst ekki í gott horf á fáum árum, þó að við ættum að geta komist á rjettan kjöl með tíman-

um, ef við förum hyggilega að ráði voru.

Það þarf varla að fara mörgum orðum um sparnað þann, sem af þessu leiðir. Það er fjarri því, að þingkostnaður hafi staðið í stað síðustu árin. Hann hefir farið stórvaxandi ár frá ári. Þetta orsakast að vísu af ýmsu því, sem þingið getur ekki að gert, en þó hefði alþingiskostnaðurinn mátt vera miklu minni en hann hefir orðið.

Eftir þeim tölum, sem tilfærðar eru í greinargerðinni á þskj. 80, um þingkostnað þriggja síðustu ára, sjest, að meðalkostnaður á ári er um 200 þús. kr., og eru þó ekki taldir allir kostnaðarliðirnir með. Og af þessum þingum var eitt aukabíng og því miklu styttra. Nefndinni hefir nú komið í hug, hvort ekki væri tiltækilegt að spara eitthvað á þessu sviði, því að hennar hlutverk er að reyna að ráða að einhverju leyti bót á því fjárhagsböli, sem nú þjakar þjóðina. Það liggur í augum uppi, að till. fer í sparnaðaráttina, en þá er að athuga, hvort ekki sje slept einhverjum þeim gæðum, sem sjeu í raun og veru meira virði.

Þegar stjórnarskráin var samþykkt, stóð hið unga, íslenska ríki í framtíðarljóma fyrir hugskotssjónum margra manna, og þótti þá ekki annað henta en að halda heiðri þess mjög á lofti og semja sig eftir megni að síðum annara þjóða. Jeg sagði eftir megni, en rjettara hefði ef til vill verið að segja: um megn. Menn gættu þess ekki altaf þá að sníða sjer stakk eftir vexti. Eitt af því, sem tekið var eftir öðrum, var að halda þing hvert ár, þó að mörgum virtist óþarfi að breyta til í því efni.

Þetta, sem jeg nú hefi talið, var ein

aðalástæðan til þessara breytinga. Það er ekki rjett, sem margir halda fram, að reynslan hafi verið búin að kenna okkur, að nauðsynlegt væri að halda þing hvert ár. Reynslan hefir engan dóm kveðið upp um það efni. Það þýðir ekki að benda á það, að þing hafi verið háð nær því á hverju ári síðan 1911, því að af þeim 7 aukabíngum, sem háð hafa verið, hafa 6 verið haldin sökum stjórnarskrárbreytinga og sambandslaganna; aðeins þingið 1916 var kallað saman af öðrum ástæðum. Það er því sýnilegt, að þessi aukabíng sanna ekkert um þingþörf á hverju ári. Það eru miklu meiri líkur til, að aukabíngunum fækki, eftir því sem festa kemst á stjórnarfarið og stjórnarskrárbreytingar verða fátíðari.

Því var haldið fram, til stuðnings árlegu þinghaldi, að þingið yrði þá styttra en með þinghaldi annaðhvert ár, en reynslan hefir sýnt alt annað; lengstu þingin hafa verið háð síðan breytingin komst á, og þingkostnaðurinn margfaldast ár frá ári, án þess að löggjafarstarfið hafi farið nokkuð betur úr hendi, nema síður sje. Þótt reglulegt þing sje háð árlega, getur til þess komið, að kveðja þurfi til aukabíngs, og verða þá tvö þing sama árið.

Við virðumst hafa gleymt því í fullveldisvímunni, að við erum fáir, fátækir, smáir. Við höfum ekki bolmagn til þess að semja okkur að síðum þjóða, sem eru margfalt fólksfleiri og ríkari en við. Það er að lifa um efni fram, og það er eins um ríkin og einstaklingana. Sá, sem lifir um efni fram, hann fer fyr eða síðar á höfuðið. Jeg segi ekki, að við sjeum farnir á höfuðið, en það hallar undan fæti, ef haldið er áfram uppteknum hætti í allskonar fjársóun. Og ef við missum fjárhagslegt sjálf-

stæði, gef jeg ekki mikið fyrir fullveldi á pappírnum; upp úr því getur þá aldrei vaxið annað en þynnar og þistlar eyndar og ósjálfstæðis.

Því var haldið fram á þeim tíma, sem þetta var samþykkt, að samvinna milli þings og stjórnar yrði fjörugri og heilladrýgri með árlegu þinghaldi. En lítið hefir enn bólað á þeirri staðreynd. Þá var og bent á það, að stjórninni væri gefið fullmikið svigrúm til sjálfræðis um framkvæmdir með því að hafa þingið aðeins annaðhvert ár. Jeg sje enga ástæðu til að ámæla fyrverandi stjórnnum fyrir það, að þær hafi farið hvatvíslega með vald sitt, þó að þær hafi haft meira svigrúm milli þinga heldur en síðan árlegt þinghald var lögtekið. Einu sinni hófst þó deila um gerðir stjórnarinnar milli þinga. Það var ritsímasamningurinn, sem mest var deilt um á þinginu 1905. Orkaði það tvímælis, að stjórnin hefði þar farið rjettar leiðir, en þótt sá úlfabýtur yrði allmikill, þá held jeg, að enginn ámæli þó nú þeirri stjórn, sem þar átti hlut að máli, og sama er að segja um aðrar stjórnir. Það verður ekki sagt, að þær hafi misbeitt valdi sínu á milli þinganna annaðhvert ár. Þótt nú þessi breyting næði fram að ganga, þarf enginn að óttast hana að þessu leyti. Stjórninni er og jafnan innan handar að kveðja þingið til aukafunda, ef þau mál ber að höndum, er hún þykist ekki geta ráðið fram úr upp á sitt eindæmi. Annars má yfirleitt segja um stjórnirnar, að þær hafi verið þinghlýðnar, og stundum jafnvel um of. Síðan fullveldið komst á hefir það aðeins einu sinni komið fyrir, að stjórnin hafi gert nokkurt mál að kappsmáli; það var á öndverðu þessu þingi, er fyrverandi fjármálaráðherra (M. G.) gerði sparn-

aðartillögur sínar í fjárlagafrumvarpinu að „Kabinets-spursmáli“.

Það er síður en svo, að altaf sje vissa fyrir því, að þingið sjái svo vel, að ekki sje ástæða fyrir stjórnina að taka í taumana, og verð jeg að álíta, að hin árlegu þing bæti að engu leyti úr þeim ágalla. Reynslan hefir sýnt það og sannað, að samvinna þings og stjórnar með hinu árlega þinghaldi hefir ekki reynst betri en áður. Þess ber að gæta, að með lengri tíma milli hinna reglulegu þinga getur stjórnin betur undirbúið málin, og margt, sem bendir til þess, að tíminn hafi oft verið of naumur stjórninni til rækilegs undirbúnings málunum, síðan hin árlegu þing hófust. Löggjöfin nú upp á síðkastið hefir ekki farið betur úr hendi en meðan reglulegt þing var háð annaðhvert ár.

Mikið af tíma þingsins fer til þess að leiðrjetta og laga lög, sem það samdi árið áður. Hjer er alls ekki um að kenna hirðuleysi stjórnarinnar, heldur aðeins því, að hún hefir minni tíma en þegar þingið var haldið annaðhvert ár. Fyrir þm. sjálfa er það sömuleiðis betra að hafa lengri umhugsunartíma, og ber þar að sama brunni og með stjórnina. Jeg get ekki sjeð, að af þessari breytingu geti leitt neitt það, er verði til tjóns fyrir okkar unga ríki, heldur þvert á móti til að vanda betur allan undirbúning þingmálanna. Vjer sáum fullveldið í hillungum, en ekki þann mikla vanda, sem vegsemd þess fylgdi. Tímarnir hafa að vísu verið erfiðir síðan, en þó eru fjárhagsvandræði vor ekki því einu að kenna, heldur á þingið allmikla sök á þeim.

Jeg geri ekki ráð fyrir, að við þm., sem eigum heima utan Reykjavíkur, fylgjum þessari breytingu af nokkrum eiginhagsmunahvötum, nje heldur að

þeir þm., sem hjer eru búsettir, legg-ist á móti henni, af því að þeir hafa miklu meiri fríðindi af þingmennskunni en þingmenn utan af landinu. Jeg verð að álíta, að þm. athugi þessa tillögu ekki nægilega vel, ef þeir leggjast á móti henni. Jeg hefi oft tekið það fram, og vil enn þá endutaka það, að okkar stefna á að vera sú að spara alt, sem sparað verður, ríkinu að skaðlausu, því á þann hátt getum við töluvert rjett við fjárhag vorn.

Forsætisráðherra (S. E.): Það er ekki meining mín að svara ræðu hv. þm. N.-Ísf. (S. St.), heldur aðeins lýsa yfir því, fyrir hönd stjórnarinnar, að hún sjer ekkert á móti því, að þing sje aðeins haldið annaðhvert ár. En jeg vil bæta því við frá sjálfum mjer, að jeg tel það mjög vafasamt, að sú breyting sje heppileg.

Frá því að jeg kom fyrst á þing, sem var 1912, hefir þing verið háð á hverju ári, og má segja, að það hafi stafað af stjórnarskrárbreytingu, en þó að ekki hefði verið svo ákveðið í stjórnarskránni, þá er mjer þó næst að halda, að þing hefði samt sem áður verið haldið árlega. Auðvitað er ekkert því til fyrirstöðu, að haldin verði aukabing, þegar þess gerist þörf. Mönnum mun ekki dyljast það, að ýms vandkvæði eru á þessu máli, og þá einkum það, að hjer þarf stjórnarskrárbreytingu. Jeg vil biðja menn að athuga það, að þessi stjórnarskrá vor er fengin með miklu erfiði og margra ára stríði, og væri farið fram á þessa breytingu, mundu vakna ýmsar aðrar till., gömlu deilumálin rísa upp að nýju og leiða til harðrar stjórnmálabaráttu. Á þessu vildi jeg vekja sjerstaka athygli manna.

Alþt. 1922, D. (34. löggjafarþing).

Jeg tel stjórnarskrá vora svo góða, að vel sje við hana unandi.

Jeg tók það fram í byrjun ræðu minnar, að jeg ætlaði ekki að svara ræðu hv. þm. V.-Ísf. (S. St.). En mjer fanst hv. þm. vilja láta það skína í gegnum ræðu sína, eins og hann virðist altaf vilja, að hinn örðugi fjárhagur landsins stafi af fullveldisvímunni, sem hann kallar, en jeg get ekki á nokkurn hátt sjeð það, að nokkur skyldleiki sje þar á milli, og mun óhætt að fullyrða það, að fullveldið á lítinn þátt í fjárhagsvandráðunum. Jeg vildi taka þetta fram, því jeg tel það mjög óviðkunnanlegt og óviðeigandi að leggja stöðugt áherslu á þetta, eins og þm. (S. St.) gerir, jafnvel þótt það sje gert á grímuklæddan hátt.

Bjarni Jónsson: Jeg fæ ekki orða bundist í þessu máli. Mjer þótti gaman að heyra ræðu hv. frsm. (S. St.), og efast jeg ekki um, að hann hafi talað frá hjartanu, eins og hann er vanur. Hann ber hjer fram fullkomna traustsýfirlýsingu til allra stjórna, bæði fyrverandi, þeirrar, er nú situr að völdum, og þeirra, sem enn eru ófæddar. Svo ramt kveður að, að hann álítur það, að stjórninni sje langtum betur trúandi fyrir málum þjóðarinnar heldur en Alþingi. Fyrir ókomnar stjórnir hjer í landi ætti þetta að vera mikill gleðiboðskapur. En jeg vil benda þm. (S. St.) á það, að í þessu felst ekki góður dómur á þinginu. Jeg hefi ekki brjóstheilindi til að bera þá till. fram, að þingið sitji þjóðinni til skaða, og það mun vera viðurkent meðal annara þjóða, að þing sitji til gagns, en ekki til ógagns. Það er algengt, að lögð sje áhersla á það, hvað fjármál landsins

sjeu í miklu öngþveiti, og getur hverjum sem vill fundist það eðlilegt. En þegar menn halda, að það verði til bjargar fjárhagnum að láta þingið ekki koma saman nema annaðhvert ár, þá lýsa menn því um leið yfir, að honum sje betur borgið í höndum stjórnar en þings. Jeg skal ekkert segja um það, hvort öll þau bjargráð, sem komið hafa frá sparnaðarnefndinni, mundu hafa verið lögð fram af stjórninni, en þó tel jeg það mjög óvíst. Jeg hefi litið og lít enn svo á, að það sje óheppilegt, að fjárhagstímabilið taki yfir tvö ár, því hvað góð sem stjórnin er, þá getur hún ekki látið sjer nægja að biða með allar framkvæmdir eftir þinginu; verður því að taka til sinna ráða, eða að öðrum kosti að láta alt sitja fast. Þó að mikil trygging liggi í góðri stjórn, þá tel jeg hana þó tæplega færari en þingið til góðra ráða, og undarlegt mætti það heita, ef fámenn stjórn sæi betur en fjölment þing, eða kynni betur að fara með fje landsins.

Jeg vil hvorki gefa stjórninni traustsne vantraustsyfirlýsingu, en mun ávalt treysta þinginu betur en henni. Jeg lít á þingið eins og vörð, sem ætíð á að vera til taks. Jeg tel það vanrækslu á störfum hvers þm., sem aðeins vill hafa þingið annaðhvert ár. Sje voði fram undan, hverjum er þá skyldara að bjarga þjóðinni en fulltrúum hennar? Og jeg álít, að þeir geri það betur á þann hátt, að koma hjer saman, en að sitja heima og sinna gegningum. Jeg lít svo á, að þingin sjeu alment svo skipuð, að betra sje, að þau starfi, en sitji heima. Í till. þessari felst í raun rjettri það sama, sem mönnum væri skipað að gæta ekki skyldu sinnar nema annanhvern dag.

Jeg get vitanlega ekki ráðið því, hvort till. þessi verður samþykkt eða ekki, en jeg vil þó ekki láta hana fara fram hjá mjer án þess að gera nokkra grein fyrir afstöðu minni til hennar.

Jeg fæ ekki betur sjeð en að till. sje þegar dauðadæmd, enda væri það óverðskulduð tiltrú, sem þjóðin ber til þessara kjörnu fulltrúa sinna, ef þeir lánuðu atkv. sitt til þess að kveða upp dauðadóm yfir sjálfum sjer. Þjóðin treysti þá þessum mönnum betur en þeir gera sjálfir, því að það er opinbert vantraust, er þingið lýsir á sjálfu sjer, ef það heldur stjórnina sjer færari um að sjá landinu farborða.

Auk þessa tel jeg það illa farið, ef byrja á nú á því að grauta í stjórnarskránni, eftir þessi 3—4 ár, sem hún hefir staðið. Af þeim breytingum leiddi óþarfaþras og ófrið í landinu, en nú er sannarlega þörf á óskiftum kröftum til umbóta og viðreisnar því, sem aflaga hefir farið á ófriðarárunum. Nýjar kosningar hvað eftir annað yrðu síst til sparnaðar, og fer hjer sem oft- ar, að þeim, sem heita vilja sparnaðarmenn, eru mislagðar hendur. En það er víst, að breyting þessi er stjórnarskrárbreyting, og hefir í för með sjer, sem allar slíkar breytingar, mikla fyrirhöfn og eyðslu á tíma og peningum.

Jeg mun svo ekki tala meira að sinni, því jeg nenni ekki að elta ólar við getsakir hv. frsm. (S. St.) í minn garð. Þeim þarf yfirleitt ekki að svara.

Frsm. (Sigurður Stefánsson): Hæstv. forsætisráðherra (S. E.) tók það fram, að stjórnin væri ekki mótfallin till., og þakka jeg honum fyrir það. En hann bjóst við, að fleira mundi af þessu spretta. Jeg veit eigi til þess,

að fleira í þessa átt komi frá nefndinni, en þótt svo væri, er ekki ástæða til að kviða því. Menn ættu að taka öllum till., sem ganga í þá átt að draga úr útgjöldunum, feginns hendi, því að aldrei hefir verið meiri nauðsyn á að spara en einmitt nú. Okkur hafa verið mislagðar hendur í þeim efnum síðustu árin, og á fullveldið óbeinlínis þátt í því. Við höfum um of reynt að semja okkur að síðum stærri fullvalda rkja, án þess að íhuga fyrst, hvort við værum þess megnugir fjárhagslega. Og afleiðingin er auðsæ. Við höfum lent í megnustu fjárhagsvandráðum. Vitanlega liggja hjer til aðrar fleiri ástæður, en óhóf þingsins á þó mikla sök á máli. Það er ekki að marka, þó að hv. þm. Dala. (B. J.) finnist alt eins og vera ber, því að fyrir honum er fjárhagurinn altaf glæsilegur, hversu báglega sem við erum staddir. Annars hafa ummæli hans í þessu máli farið fyrir ofan garð og neðan, eins og oft vill brenna við hjá þessum hv. þm. (B. J.).

Jeg legg svo málið á vald hv. deildar. Jeg veit, að það á ítök um land alt, svo vel þykist jeg þekkja hugi landsmanna, og jeg efast um, að því verði fagnað með þjóðinni, ef till. verður feld.

Guðmundur Björnson: Jeg vil þakka hv. sparnaðarnefnd fyrir það, að hún reynir að benda á ýmsar leiðir til þess að draga úr útgjöldunum. Ein af þessum leiðum er, að skoðun nefndarinnar, að hafa Alþingi aðeins annaðhvert ár. En ýmsum virðist sparnaðurinn verða minni með þessu en búast mætti við. Jeg held, að árangurinn yrði sá, að við fengjum aukabæing annaðhvert ár, og

þá er lítið sparað. Síðan 1912 hefir Alþingi verið háð á hverju ári. Sjerstakar ástæður hafa valdið þessu, en þær ástæður eru enn fyrir hendi. Heimurinn er ekki kominn í samt lag eftir ófriðinn mikla. Marga óvænta atburði, sem krefjast skjótrar úrlausnar, geta borið að höndum. Þörfin mun leiða í ljós, að „Alþingi annaðhvert ár“ verður aðeins á pappírnum. Í raun og veru verður þing á hverju ári. Það er nauðsynlegt á hverju ári.

En það er önnur leið á þessu sviði, sem fara mætti til sparnaðar: reyna að spara þingkostnaðinn. Þá leið er verið að reyna, og get jeg þar vísað til frumvarps, sem er á ferðinni, um að fella niður prentun á ræðuparti þingtíðindanna. Auk þess væri ef til vill fært að stytta þingin að mun og spara árlega stórfje með því móti. Þá leið er líka reynt að fara. Mönnum kom saman um að hafa þetta þing ekki lengra en brún nauðsyn krefði.

Þá má benda á það, að þingið verður aðgætnara í fjármálum, ef það er háð á hverju ári og fjárhagstímabilið aðeins eitt ár. Svo hefir reynslan orðið. Fjárukalög eru nú horfin úr sögunni. Þingið getur betur fengið yfirlit yfir þarfir landsins og þarf síður að tefla á tvísýnu. Með þessu móti hefir þingið líka fengið algerlega í sínar hendur sitt mikilsverðasta og merkilegasta vald, fjárveitingarvaldið. Það vald má þingið ekki láta frá sjer fara, það vald má þingið ekki fela stjórninni, þó að það treysti henni, því að án fjárveitingarvaldsins er þingið lítilsmegandi.

Það er sannarlega gleðilegt, að fjárukalögin eru horfin, þessi bráðabirgðaútgjöld, sem stjórnin þurfti að greiða

upp á væntanlegt samþykki þingsins. Jeg vildi ekki verða til þess, að sá siður tækist upp að nýju.

En það er annað atriði í þessari till., sem ekki hefir verið minst á, og það er fækkun ráðherranna. Að henni er enginn sparnaður, því að í stað ráðherranna verða að koma skrifstofumenn í stjórnarráðið. Breytingin er engin önnur en sú, að í stað ráðherranna, sem bera ábyrgð gerða sinna fyrir Alþingi, koma ábyrgðarlausir embættismenn, og er sú breyting síst til bóta. Hún er pólitísk fjarstæða.

Af því, sem jeg hefi sagt, leiðir það, að jeg get ekki greitt atkv. með till. út úr þinginu, eins og hún er. En jeg get greitt henni atkv. til 2. umr., og það mun jeg gera.

Það hefir verið bent á það, að hjer sje um stjórnarskrárbreytingu að ræða, og tel jeg engan vafa á, að svo sje. En ef breyta á stjórnarskránni, þá kemur margt til athugunar. Jeg er á þeirri skoðun, að mörgu þurfi að breyta í henni, en jeg hefi hvorki tíma nje tækifæri til þess að telja það upp hjer. En á þetta vildi jeg benda: Stjórnarskrárbreyting er mikilsvert málefni. Stjórnarskránni hefir oft verið breytt, en það hefir altaf verið gert í hálfgerðu flautri. Millipinganefndir hafa verið skipaðar í ýms mál, en aldrei við stjórnarskrárbreytingar. Hins vegar tel jeg það ofætlun stjórninni, að hún geti undirbúið stjórnarskrárbreytingu undir næsta þing, svo að gagni komi. Eitthvað verður að gera. Millipinganefndir þykja dýrar og eru yfirleitt ekki vel sjeðar. En mætti nú ekki fá mæta menn til þess að taka að sjer það starf, kauplaust, að athuga stjórnarskrána og kom fram með tillögur um breytingar á henni? Það mætti

líta á þetta sem heiðursstöðu, og það væri það líka. Jeg efast ekki um, að hægt væri að fá 7 hæfa menn til þess að taka að sjer þennan starfa, og ætti Alþingi þá að skipa þá. Þessu skýt jeg fram til athugunar, og skal jeg svo ekki ræða þetta mál meira að sinni.

Frsm. (Sigurður Stefánsson): Það kom fram hjá hv. 6. landsk. þm. (G. B.), að þessi till. mundi engan sparnað hafa í för með sjer, vegna þess, að aukabíng yrði háð annaðhvert ár. Það er satt, að síðan 1912 hefir þing verið haldið á hverju ári, en öll aukabíngin nema eitt hafa verið vegna stjórnarskrárbreytinga. Ástandið í heiminum er að vísu ekki orðið gott enn þá, — langt frá því, að heimurinn sje kominn í samt lag aftur, en öll þau vandræði, er af ófriðnum leiddu, hafa þó aðeins orsakað eitt aukabíng, og þarf því ekki, eftir reynslunni að dæma, að búast við mörgum aukabíngum af þeim ástæðum. Tel jeg engan vafa á því, að ef till. verður samþykkt, þá fækki þingunum um helming, verði sem sagt ekki nema annaðhvert ár.

Hvert einasta þing hefir ætlað sjer að spara, en það hefir gengið illa. Það er hægra að tala um sparnað en að framkvæma hann. Reynslan sýnir, að hvert einasta þing eyðir meira eða minna fje fyrir utan það, sem nauðsynlegt er. Menn horfa yfirleitt ekki í smáskildinginn hjer á þingi, en það safnast þegar saman kemur. Fyrir mjer er hver 1000 kr. sparnaður mikils virði.

Þá er það fækkun ráðherranna. Nefndin hefir ekki viljað fara nákvæmlega inn á það mál að þessu sinni. Jeg tel líklegt, að þeim megi fækka. Þeir

urðu þrír af sjerstökum, persónulegum ástæðum, en ekki fyrir brýna þörf.

Hv. 6. landsk. þm. (G. B.) tók það fram, að stjórnarskráin væri flautursverk. Jeg tel það of sterkt að orði komist, þó að ýmsu í henni megi breyta til batnaðar. En jeg hefi ekki trú á milliþinganeftndum. Þó að hægt væri að fá þær til að vinna kauplaust, sem jeg að vísu efast um, þá yrði kostnaður við nefndina engu að síður töluverður. Slíkar nefndir eru nú upp á síðkastið vanar að gefa út stórar bækur, sem kosta ríkissjóð of fjár. Er mikill hluti þeirra heljarritverka um ýmislegt, sem vel hefði mátt sleppa, svo sem löngum skýrslum um, hvernig þessu eða hinu sje komið fyrir, t. d. í Portúgal, Japan, Mexico og víðar út um allan heim. Svo rífst þingið ár eftir ár um öll þessi ósköp, án alls árangurs, nema stóraukins kostnaðar fyrir ríkissjóð, eða þá leggur alt verk þessara nefnda á hilluna.

Að stjórn landsins hafi farið betur úr hendi síðan hún varð þriggja manna stjórn heldur en á meðan aðeins einn maður bar ábyrgðina, sjá þeir kanske, sem mjer eru skarpvitrari, en jeg sje það ekki.

Bjarni Jónsson: Það er aðeins eitt atriði, sem jeg gleymdi að minnst á áðan, er knýr mig til að standa upp. Það má því eigi skoða þetta sem nýja ræðu, heldur einungis viðbót til að bæta úr gleymsku. En úr því að jeg á annað borð kvaddi mjer hljóðs, þá vildi jeg með örfáum orðum minnst á orðaviðskifti hv. frsm. (S. St.) og hæstv. forseta Ed. (G. B.), þar sem hv. frsm. (S. St.) fór allmjög halloka fyrir skýrum rökum, sem hæstv. forseti (G. B.) kom með, og

hafði ekkert á móti þeim að bera, nema að þingin væru orðin svo ábyrgðarlítil í fjármálunum. En þetta er ekki rjett; hjer hafa altaf verið gætin þing, og eru það enn, og sýnir þetta best, að hin snöggu skifti, sem alstaðar hafa orðið í fjármálum nú á síðustu tímum, hafa eigi komið meira við þetta ríki en önnur.

Hvað viðvíkur sparnaðinum af þessari till., þá er hann mjög vafasamur, því að þegar þessar stjórnarskrárdeilur hefjast, má búast við, að aukabing verði að halda á hverju ári í næstu 6—7 ár, að undangengnum nýjum kosningum. Geta þeir þá reiknað út sparnaðinn, sem vilja. En jeg fyrir mitt leyti vil eindregið hafa stjórnarskrána óbreytta nú um nokkurt árabil.

Þá nefndi hv. frsm. (S. St.) milliþinganeftndina, sem skipuð var 1917 í fossamálinu. Hún hefði ekkert gert annað en gefa út stórar bækur. Jeg vil nú spyrja hv. frsm. (S. St.): Hvað átti hún eiginlega að gera annað? Hvíldi kannske skylda á henni að láta fólkið lesa bækurnar? (S. St.: Hún átti að kenna þjóðinni að lesa þær). Ef hv. sparnaðarneftnd vill veita okkur styrk til þess að fara um landið og lesa fyrir þjóðina, ætti að vera vinnandi vegur að kenna henni að lesa. Annars er það harla brolegt að vera að kenna nefndinni um það, þó að bækurnar hafi ef till vill ekki verið lesnar, því að það hefir flestum komið saman um, að fossaneftndin hafi unnið vel og samviskusamlega sitt starf.

Þá talaði hv. frsm. (S. St.) um það, að hann vænti þess, að þm., sem búsettir væru hjer í Reykjavík, greiddu ekki atkv. á móti till. fyrir þá sök, að þeir færu á mis við fundið fje, sem hann taldi þingkaup þeirra vera fyrir

þá, ef þing væru ekki haldin nema annaðhvert ár. En jeg get nú sannfært hv. frsm. (S. St.) um það, að þeir munu alls ekki greiða atkvæði á móti till. fyrir þá sök.

Jeg vil nú að síðustu spyrja hv. frsm. (S. St.), hvort ekki myndi hugsanlegt, að þingmenn vildu gefa þingfararkaup sitt, því að þá myndi sparast allmikið fje, og þar af leiðandi myndu þingin verða ódýr.

Jeg var einmitt að biðja eftir því, að einhver kæmi með þetta ráð, því að það lá svo beint við, og jeg bjóst líka jafnvel við, að hv. sparnaðarnefnd sæi hjer ef til vill flísina í sínu eigin auga, úr því hún tók eftir bjálkanum í mínu.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 24 : 13 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: G. B., G. Ó., Gunn. S., H. K., Ing. B., Jóh. Jóh., J. A. J., J. S., J. Þ., M. G., Ó. P., P. O., S. St., St. St., Þorl. G., Þorl. J., Þorst. J., S. E., B. H., B. K., E. Á., E. Þ., E. E., G. G.

nei: H. St., Jak. M., J. B., K. E., M. J., P. Þ., S. H. K., S. J., S. F., Sv. Ó., B. Sv., B. J., M. K.

Fjórir þm. (G. Guðf., H. Sn., M. P. og Þór. J.) fjarstaddir.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 22 : 12 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: G. Guðf., G. Ó., Gunn. S., Ing. B., Jóh. Jóh., J. A. J., J. S., J. Þ., M. G., P. O., S. St., St. St., Þorl. G., Þorl. J., Þorst. J., S. E., B. H., B. K., E. Á., E. Þ., E. E., G. G.

nei: Jak. M., J. B., K. E., M. J., P. Þ.,

S. H. K., S. J., S. F., Sv. Ó., B. Sv., B. J., M. K.

Sjö þm. (G. B., H. St., H. K., H. Sn., M. P., Ó. P. og Þór. J.) fjarstaddir.

Á 8. fundi í Sp., laugardaginn 25. mars, var till. tekin til síðari umr. (A. 80).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. feld með 23 : 13 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: P. O., S. St., St. St., Þorl. G., Þór. J., B. H., E. Á., E. Þ., E. E., G. Ó., H. K., J. S., M. G.

nei: Ó. P., P. Þ., S. H. K., S. J., S. F., Sv. Ó., Þorl. J., Þorst. J., B. Sv., B. J., B. K., G. B., G. Guðf., H. St., H. Sn., Jak. M., Jóh. Jóh., J. A. J., J. B., J. Þ., K. E., M. J., M. K.

S. E. greiddi ekki atkv.

Fjórir þm. (G. G., Gunn. S., Ing. B. og M. P.) fjarstaddir.

3. Skaðabótamál gegn Íslandsbanka.

Á 37. fundi í Nd., föstudaginn 31. mars, var útbýtt

Tillögu til þingsályktunar um að skora á ríkisstjórnina að hefja skaðabótamál gegn Íslandsbanka (A. 181).

Á 38. fundi í Nd., laugardaginn 1.

apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 39. fundi í Nd., mánudaginn 3. apríl, var till. tekin til einnar umr. Forseti tók málið af dagskrá.

Á 40. fundi í Nd., þriðjudaginn 4. apríl, var till. aftur tekin til einnar umr.

Flm. (Jón Baldvinsson): Jeg verð að láta fylgja nokkur orð þál. till. minni á þskj. 181, og get þá ekki komist hjá því að rifja upp ýmislegt viðvíkjandi ástandi þessara síðustu tíma, sem talið hefir verið um áður, einkum þó hvað snertir fjárhagstjón það, sem landið hefir orðið fyrir.

Það mun hafa verið snemma á árinu 1920, að farið var að gera orð á því nokkuð alment, að Íslandsbanki, aðalbanki landsins, sá bankinn, er hafði seðlaútgáfuna á hendi, myndi ekki hafa farið vel með það vald yfir fjármálum landsins, sem honum var trúað fyrir. Að vísu höfðu heyrst áður einstaka raddir um það, að ekki væri alt með feldu hjá bankanum, en Íslandsbanki hefir nú einu sinni verið svo í sveit settur hjer á þessu landi, að það hefir ekki þótt árennilegt móti honum að ganga. Bankinn hefir verið í uppáhaldi hjá stjórn landsins og embættismönnum og öðrum mektarmönnum landsins. Og þeir, sem fundið hafa að einhverju hjá bankanum, hafa verið taldir óalandi og óferjandi. Það er þó að koma á daginn nú, að þessar aðfinslur hafa ekki verið gerðar að

ástæðulausu, — og það mun þó koma betur í ljós seinna.

Það er óhætt að fullyrða, að allur þorri manna í þessu landi er sannfærður um það, að alt það fjárhagslega bölg, sem landið hefir átt við að búa á síðustu tímum, sje Íslandsbanka að kenna og ógætilegri fjármálastarfsemi hans.

Það var í aprílmánuði 1920, að blað eitt hjer í bænum tók til rækilegrar athugunar fjármálastarfsemi bankans. Var þar bent á, hversu alt framferði bankans væri skaðvænlegt fyrir fjárhagslegt sjálfstæði landsins. Þar var og sýnt fram á, hversu gróðafíkn bankans og hluthafa hans hafi leitt hann á glapstigu, í þá átt að lána stórmiklar fjárhæðir til vafasamra gróðafyrirtækja. Greinar þessar vöktu afskaplega athygli. Og nú var eins og fjöldi manna vaknaði til meðvitundar um það, í hvaða ógöngur bankinn væri að teyma landið. Bankinn og vinir hans risu auðvitað upp á afturfótunum og sögðu, að alt væri í besta lagi. Og landsstjórnin, sem löngum hefir verið verkfæri í höndum þessa banka, gerði auðvitað ekki neitt. En nú tóku fleiri blöð líka í sama strenginn með þetta, hver voði væri hjer á ferðinni, enda var sjón hjer sögu ríkari. Bankinn gat ekki eða vildi ekki standa við skyldur sínar, sem honum voru lagðar á herðar með seðlaútgáfunni. Ein þeirra var sú, að hann skyldi yfirfæra fje til útlanda fyrir Landsbankann. En bankinn skaut sjer hjá þessari skyldu, sem honum var lögð á herðar með lögum nr. 16, 18. maí 1920, og varð þannig brotlegur við lögin.

Annað, sem Íslandsbanki hafði tekið að sjer fyrir ríkið, var að yfirfæra

póstávisanafje fyrir póstsjóðinn. Allir þekkja söguna um ávisanirnar frægu, sem bankinn gaf út á viðskiftabanka sinn í Danmörku og námu 1 milj. kr., en voru ekki greiddar, af því að bankinn átti ekki inni fyrir upphæðinni. — Það hefir löngum þótt ísjárvert að gefa ávisanir á fje, sem ekki er til, en bankinn var afsakaður á allar lundir.

Jafnframt þessu hættir bankinn að yfirfæra fje, og stöðvar með því viðskifti við útlönd og kemur þjóðinni í það öngþveiti, sem hún á bágð með að losa sig úr. En ástæðan til þess var sú, að hann hafði lánað út fje til gróðabralls til vafasamra braskfyrirtækja, og herjað svo út úr landsstjórninni aukinn seðlaútgáfurjett.

Það er dálítið merkilegt að athuga, að bankinn byrjar með því að borga hluthöfum sínum lágan arð. T. d. var arðurinn ekki nema 5% árið 1914, og er það að vísu sæmilegt, en árið 1919 borgar hann meira en helmingi meira, eða 12%. Þá hafði bankinn fengið aukna seðlaútgáfu hjá landsstjórninni, og notar nú fjeð óspart og lánar það aðallega út til síldarbrasks, að ógleymdum miljónum, sem hann lánaði fiskhringnum sæla. Þó að bankinn á þessum tímum væri yfirleitt ör á lán-um, er mjer ekki grunlaust um, að lánveitingar hafi verið hlutdrægnislegar af hans hendi, og mætti ef til vill benda á dæmi þessu til sönnunar.

Bankinn hefir upp á síðkastið orðið fyrir þungum dómum víða að, meðal annars hjer á hv. Alþingi. Hv. 2. þm. G.-K. (B. K.) kvað um daginn í hv. Ed. upp þann harða dóm yfir bankan-um, að hann hafi „varpað allri varkárni fyrir borð“, og um bankastjórnina segir hann, að ekkert sje á að byggja, hvað hún segi, því „hún hugsi

um það eitt að græða fyrir stofnunina“. Þetta er þungur dómur, þegar það er íhugað, að hjer er að ræða um bankann, sem hefir á hendi seðlaútgáfu landsins og út á við er talinn aðalbanki landsins.

Það blandast víst engum hugur um, að þessar stórkostlegu misfellur á fjármálastarfsemi bankans hafi haft lamandi áhrif á lánstraust landsins. Munu einstakir menn hafa frá mörgu að segja í því efni, hve afskaplega fjármálastarfsemi bankans hafi spilt láns- trausti þeirra og viðskiftum erlendis, og hinn sameiginlegi sjóður landsmanna, ríkissjóðurinn, mun ekki heldur hafa farið varhluta.

Nægir hjer að benda á það, þegar landsstjórnin á síðastliðnu ári ætlaði að taka lán handa ríkissjóði í Danmörku, þar sem öll okkar ríkislán hafa verið tekin til þessa, en það mistókst, eins og kunnugt er, og þektu þó Danir eða áttu að þekkja fjárhag okkar allra þjóða best, og hlutu því að vita, að fjárhagur hins íslenska ríkis var í raun og veru mjög góður, þótt erfiðleikar væru í bili. Jeg er ekki í neinum vafa um, að orsökkin til þess, að lánið fjekst ekki í Danmörku, var óhyggilegar ráðstafanir fjármálastjórnar Íslandsbanka, og jeg get því ekki betur sjeð en að hjer sje um lánstrausts- spjöll að ræða, sem landið hefir orðið fyrir af starfsemi bankans, enda er jeg sannfærður um, að margir menn hjer á landi eru mjer sammála um það.

Ríkislánið, sem tekið var í Bretlandi á síðastliðnu ári, var tekið með hinum mestu ókjörum, og stóðu láns- kjörin ekki í neinu hlutfalli við hag ríkisins. Má þar sjerstaklega benda á vaxtakjörin, sem hljóta að verða okkur þungur baggi. Hefir það vafalaust

verið að kenna óorði því, sem komið var á landið fyrir ógætilega fjármála-starfsemi Íslandsbanka.

Til samanburðar skal jeg geta þess, að einstakir menn, sem hafa fengið lán í enskum bönkum til skipakaupa, hafa aðeins goldið 5% vexti, og hversu miklu betur átti ríkið ekki að standa að vígi?

Að vísu má ef til vill að einhverju leyti kenna seinheppilegri aðferð fyrverandi stjórnar um hin óhentugu kjör lánsins, en þó munu þau, og tregðan á að fá lánið, að langmestu leyti vera að kenna óorði því, sem Íslandsbanki hafði komið á landið. Þetta eru auðvitað lánstraustsspjöll og stórtjón fyrir landið.

Það hefir verið sagt hjer í hv. deild, í umræðunum um fjárlögin, að það mundi vera um 5 milj. kr., sem útlendingar ættu hjer inni og fallnar væru í gjalddaga, og að það væru þessar skuldir, sem verið væri að bjóða út; og að það væru þessar kröfur, sem orsökuðu gengismun íslenskrar og danskrar krónu. Það hefir ekki verið upplýst, hvort alt þetta fje liggi í bönkum, eða hvort nokkuð af því sje skuldakröfur á einstaka menn. En hitt þykjast margir vita, að töluvert mikið fje liggi í Íslandsbanka, sem hann eigi að yfirfæra, og hafa sumir talið það nema nokkrum miljónum króna.

Þegar ríkissjóður skifti enska lánu á síðastliðnu hausti, fjeck Íslandsbanki nálega helming þess. Bankinn mun hafa notað það til að borga viðskiftaskuldir sínar við erlenda banka, aðallega viðskiftabanka sinn í Danmörku, og mun bankinn hafa verið nær skuldlaus um síðustu áramót þar.

Alþt. 1922, D. (34. löggjafarþing).

Margir telja það misráðið af bankanum að hafa ekki samið um greiðslur á skuld sinni við þennan viðskiftabanka sinn, sem mun að mestu leyti vera eigandi Íslandsbanka, og nota heldur fjeð til að greiða þessar aðkallandi innheimtuskuldir, svo að ekki væri verið að fella íslensku krónuna í verði með stöðugu útboði á henni. Af þessu dreg jeg þá ályktun, að sá munur, sem er á danskri og íslenskri krónu, sje að kenna óhyggilegri fjármálaráðstöfun Íslandsbanka.

Munurinn á íslenskri og danskri krónu er nú um 30 aurar, og sje það lagt á innfluttar vörur vorar, þó ekki sje nema eitt ár, þá er það engin smáræðisupphæð.

Aðfluttar vörur árið 1919 námu samkvæmt skýrslum um 60 miljónum króna. Fyrir árið 1920 og 1921 eru ekki komnar út skýrslur, svo það er ekki hægt að segja nákvæmlega, hvað mikið hefir verið flutt inn á þeim árum, en það mun mega gera ráð fyrir, að á yfirstandandi ári muni ekki verða minni innflutningur en sem nemur 30 miljónum króna, og mun það mjög varlega áætlað, eða helmingi minna en árið 1919. Gengismunurinn á íslenskri og danskri krónu nemur þá á aðfluttum vörum árið 1922 9 miljónum króna, og um það fje eigum við kröfu á hendur bankanum fyrir óhyggilegar fjármálaráðstafanir hans.

Þetta er dálaglegur skildingur og ekki að undra, þótt einhverjum detti í hug að láta þá sæta ábyrgð og borga skaðabætur, sem menn telja valda að þessu þjóðartjóni. Vitanlega er þetta alls ekki útgjöld ríkissjóðsins, heldur allra landsmanna, en ríkið á að sjá um hag þjóðarinnar og hefja kröfuna

fyrir hennar hönd; en auðvitað kemur þetta afarhart niður á ríkissjóði, því eingöngu gengishækkunin á vöxtum og afborgunum af ríkislánum mun nema hundruðum þúsunda króna.

Nú mætti spyrja að því, á hvern hátt væri hægt að koma því við að höfða mál á hendur Íslandsbanka, og þá kem jeg að því, sem vikið er að í greinargerð till., þar sem talað er um málaferli bankans. Bankinn höfðaði sem sje skaðabóta- og meiðyrðamál á hendur blaðinu, sem flutt hafði greinar, að vísu harðorðar, en fullkomlega rjettmætar, um starfsemi hans. Krafðist bankinn ½ milj. kr. í skaðabætur, og þóttist hafa orðið fyrir skakkaföllum sem því næmi, út af umræddum greinum. Það hefir nú alt reynst rjett, sem sagt var í greinunum um bankann, og fyrst eftir að þær komu út fór bankinn að sjá að sjer og fór að gera tilraun til þess að lagfæra misfelloarnar hjá sjer. Er ekki nokkur vafi á því, að þessar skörulegu aðfinslur hafa bjargað bankanum, sem annars hefði í andvaraleysi ef til vill flotið sofandi að feigðarósi. En bankinn heimt- ar hjer ½ milj. kr. skaðabætur fyrir greinarnar, sem björguðu honum.

Í þessu máli er fallinn dómur, og hefir bankinn fengið 20 þús. kr. skaðabætur, auk málskostnaðar af þessum 500 þús., sem hann setti upp, en það getur verið, að hann fái meiri skaðabætur, því í forsendum dómsins er tekið fram, að fleiri blöð hafi ráðist á bankann, og er því ekki útilokað, að honum græðist eitthvað á þeim.

Jeg skal ekki tala um sjálfan dóminn hjer, þótt hann geti gefið efni til hugleiðinga um, hvort prentfrelsi sje hjer á landi eða ekki, er ekki má finna að óviturlegum og háskalegum ráðstöfun-

um opinberra stofnana, og þeir, sem það gera, megi eiga von á svo þungum fjársektum, að þeir fái ekki undir risið. Og standist slíkir dómar, sem þessi er, er jeg ekki í neinum vafa um það, að ríkissjóður hefir miklu meiri líkur til þess að fá dæmdar skaðabætur frá Íslandsbanka fyrir alt hans framferði.

Annars væri rjett að athuga, í sambandi við þennan dóm, hvort ekki væri hægt að fá hjer tekjustofn handa ríkissjóðnum, að hann færi í skaðabótamál við þá, sem opinberlega ávíta fjármálastjórn landsins. Jeg gæti t. d. hugsað mjer, að landsverslunin hlyti að geta fengið stórfje í skaðabætur, ef hún færi í mál út af öllu því misjafna, sem — vitanlega ranglega — hefir um hana verið sagt.

Jeg þykist svo ekki þurfa að fara fleiri orðum um þetta. Jeg hefi bent á, að Íslandsbanki hafi spilt fyrir lántöku í Danmörku, valdið gengismuninum og slæmum vaxtakjörum á enska láninu, og loks er það var tekið, sem gert var til þess að bæta gengið, gerir bankinn þann tilgang að engu, og má skrifa allan þann gengismun, sem nú er á danskri og íslenskri krónu, á syndareikning bankans.

Þetta eru lánstraustsspjöll og beint tjón, sem reikna má út með nokkuð mikilli nákvæmni, og treysti jeg þeim mönnum, er dæmdu bankanum skaðabætur fyrir greinarnar, til að meta það tjón, sem landið hefir orðið fyrir, og til þess að dæma landinu skaðabætur fyrir afglöp þau, sem bankinn hefir framið.

Magnús Kristjánsson: Jeg ætla mjer ekki að fara að ræða þetta mál hjer, því það er svo umfangsmikið, að varla

er unt að ráða því til lykta hjer, án mikils undirbúnings og rannsókna. Geri jeg það því að tillögu minni, að málinu verði vísað til hæstv. stjórnar.

Forsætisráðherra (S. E.): Jeg skal ekki kveða hjer upp dóm um það, hvernig Íslandsbanka hefir verið stjórnað undanfarin ár. Til þess að geta gert slíkt þyrfti jeg að hafa rannsakað hag bankans. En jeg get ekki ímyndað mjer, að hv. Alþingi fari að samþykkja till. eins og þessa, sem hjer liggur fyrir.

Í tillögunni er bein skipun til stjórnarinnar um að höfða skaðabótamál gegn Íslandsbanka. Stjórninni er ekki einu sinni falið að rannsaka fyrst, hvort hægt sje að sanna, að bankinn hafi gert landinu skaða, því án slíkrar rannsóknar væri þó ekki hægt að krefjast skaðabóta. Nei, hjer er aðeins gefin bein skipun.

Nú er bankanum, eins og kunnugt er, stjórnað af fulltrúaráðinu; hv. Alþingi kýs 3 menn, hluthafarnir 3 menn, en forsætisráðherrann er oddamaður. Að lögum hefir fulltrúaráðið mjög viðtæk ráð yfir bankanum (**J. B.:** Að lögum, en ekki í framkvæmd), og hlýtur því að bera eigi litla ábyrgð á stjórn hans. Skaðabótamálið yrði þá væntanlega aðallega að snúast á móti fulltrúaráðinu, og er auðsætt, hvernig litið yrði á það í útlöndum, ef hv. Alþingi færi að skipa slíka málshöfðun.

Það er sýnilegt, að svo fremi ráðstafanir hafa verið gerðar í bankanum, sem skaðlegar voru fyrir lánstraust landsins, þá var skylda fulltrúaráðsins að grípa fram fyrir hendur bankastjóranna og setja þá af, en til þess mundi fulltrúaráðið vafalaust hafa haft vald undir slíkum kringumstæðum. Ef bank-

inn hefir gert stórvægileg axarsköft, þá hefir líka fulltrúaráðið vanrækt að gera skyldu sína, og málið yrði því gegn fulltrúaráðinu, en formaður þess er forsætisráðherra, og í því eiga sæti 3 þingkjörnir menn. En hvernig mundi slík málshöfðun dæmd í útlöndum, og hvaða áhrif hefði hún á allan fjárhag landsins, og sjerstaklega á lánstraust þess?

Eins og kunnugt er, hefir nú farið fram mat á bankanum, og eru hlutabrfjefin metin á 91%. Þetta mat sýnir undir öllum kringumstæðum, að þrátt fyrir alt tap stendur bankinn þó ekki á völtum fótum. Hins vegar er það víst, að hagur Landsbankans er hinn allra besti. Fyrir traust landsins er það mikils virði, að peningastofnarnir þess standa þrátt fyrir alt á föstum fótum. Það er því síst ástæða til fyrir þá, sem bera ábyrgð á fjárhagnum, að fela þessa niðurstöðu.

Jeg lít á það sem fyrstu og helgustu skyldu stjórnar og þings að hafa eftirlit með bönkum og peningastofnunum, og taka hart á þeim, ef þeir uppfylla ekki skyldur sínar. Hitt væri glappa-skot, ef þingið færi að samþykkja slíka till. um málshöfðun, sem hjer liggur fyrir, og þótt svo fari, að hún verði samþykkt, þá tek jeg ekki að mjer að framkvæma hana.

Flm. (Jón Baldvinsson): Mjer þótti leitt að heyra, hvernig hæstv. forsrh. (S. E.) tók í þetta mál.

Hann sagði, að það liti ekki vel út að fara að höfða mál gegn forsætisráðherra eða bankaráði Íslandsbanka. Hvers vegna? Er það vegna þess, að þetta sjeu svo „hátt settar persónur“?

Þá kvaðst hann ekki geta lagt á

Þetta neinn dóm fyr en hann hefði rannsakað það. Þetta er nú hans vana-viðkvæði í hverju máli. En hann endaði þó ræðu sína á því að leggja dóm á málið, og það svo rækilega, að hann kvaðst gera samþykkt till. að fráfararatriði.

Þá vildi hann láta líta svo út, að hagur bankans væri góður, og hefðu því fjármálaráðstafanir hans reynst allsæmilega. Þessu til sönnunar vitnaði hann í matið, sem telur ekki tapað nema 10% af hlutafje bankans. Matið vil jeg ekki rengja, en jeg vil benda hæstsv. forsrh. (S. E.) á, að bankinn hefir þá líka tapað öllum varasjóð sínum, sem var um 4 miljónir kr. Hitt er líka alkunna, hversu bankinn hefir hlunnfarið þjóðina til þess að skrapa saman upp í tapið. Hátt upp í ár hefir hann þverskallast við að lækka vextina, þótt Landsbankinn hafi gert það, en vill nú láta þingið fara að kaupa sig til þess með nýjum ívilnunum.

Jeg held, að þeir sjeu ekki margir, sem neita því, að við mundum standa miklu betur að vígi nú, ef Íslandsbanki hefði ekki misbeitt valdi sínu á sviði fjármálanna. Því hefir verið haldið fram, og ekki verið hrakið, að verðfall krónunnar sje honum að kenna, og að enska lánið hafi verið tekið hans vegna. Þetta eru þungar sakir. Mjer sýnist því, að hv. deild geti vel samþ. till., og jeg trúi nú ekki öðru en hæstsv. forsrh. (S. E.) hugsí sig um, áður en hann segir af sjer fyrir þetta smáræði.

Jeg hefði ekki talið það óviðeigandi, að þessu máli yrði vísað til stjórnarinnar, eins og hv. þm. Ak. (M. K.) lagði til, en eftir að hafa heyrt undirtektir hæstsv. forsrh. (S. E.) verð jeg að leggja á móti því.

Forsætisráðherra (S. E.): Hv. 2. þm. Reykv. (J. B.) má reyna eins og hann vill að snúa orðum mínum á þá leið, að jeg teldi forsætisráðherra og bankaráð of fínt til þess, að höfða mætti mál gegn því. Í orðum mínum lá ekki annað en að jeg taldi það skaðlegt fyrir fjárhag landsins og lánstraust, ef þingið færi nú að skipa stjórninni að höfða mál gegn peningastofnun, sem í öllum verulegum atriðum stendur undir stjórn trúnaðarmanna Alþingis.

Jeg efa ekki, að mistök kunni að hafa verið á stjórn bankans. En tímunum má ekki gleyma, sem yfir hafa dunið. Jeg kvaðst ekki fær að dæma um starfsemi bankans; til þess yrði jeg að vera búinn að sjá og athuga allar „dispositionir“ hans, en til þess er ekki að ætlast, eftir þessa fáu daga, sem jeg hefi verið formaður bankaráðsins, og enn þá minni kost hefir hv. deild átt á því að rannsaka svo hag bankans, að hún geti gefið þessa skipun. En eitt stendur fast, og það er matið, sem sýnir, að engin hætta er á ferðum fyrir bankann.

Bjarni Jónsson: Jeg ætla ekki að ræða málið, því að jeg mun verða að verja mínar gerðir, þegar stefnufarirnar koma. En jeg tel mig ekki standa svo hátt, að lögin ekki ná til mín, og því mun jeg ekki greiða atkv. um till. Og ekki tel jeg rjett að vísa málinu til stjórnarinnar, þar sem hún hefir lýst því, að hún sje á móti því.

Magnús Kristjánsson: Þessum röksemdum hv. þm. Dala. (B. J.) verð jeg að mótmæla. Núverandi stjórn ber ekki ábyrgð á því, sem gerst hefir í þessu máli áður en hún tók við. Og nú hefir aðeins einn ráðherranna lýst

A. L. Petersen.

afstöðu sinni til málsins. Þess vegna held jeg fast við till. mína um að vísa málinu til ríkisstjórnarinnar.

Forsætisráðherra (S. E.): Jeg vil aðeins benda hv. deild á það, að þetta mál heyrir undir mig sem dómsmálaráðherra.

ATKVGR.

Till. frá þm. Ak. (M. K.) um að vísa málinu til stjórnarinnar feld með 15 : 7 atkv.

Tillgr. feld með 24 : 1 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: J. B.

nei: M. J., M. P., Ó. P., P. O., P. Þ., S. St., St. St., Sv. Ó., Þorl. G., Þorl. J., Þorst. J., Þór. J., B. H., E. Þ., E. E., H. K., Ing. B., Jak. M., J. A. J., J. S., J. Þ., L. H., M. G., B. Sv.

B. J., Gunn. S. og M. K. greiddu ekki atkv.

4. A. L. Petersen.

Á 37. fundi í Nd., föstudaginn 31. mars, var útbýtt

Tillögu til þingsályktunar um rannsókn á skaðabótamáli A. L. Petersens (A. 178).

Á 38. fundi í Nd., laugardaginn 1. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 39. fundi í Nd., mánudaginn 3. apríl, var till. tekin til fyrri umr. Forseti tók málið af dagskrá.

Á 41. fundi í Nd., miðvikudaginn 5. apríl, var till. aftur tekin til fyrri umr.

Frsm. (Magnús Pjetursson): Jeg þarf ekki að vera langorður. Hv. deild er mál þetta kunnugt, því það lá fyrir henni í fyrra, og var þá svo mikið um það talað, að tæplega hefir hjá því farið, að hv. þm. hafi kynst því ræklega. Nægir því að skýra frá gangi málsins hjer á þinginu í fyrra og síðan.

Á Alþingi í fyrra kom fram skaðabótakrafa frá manni þessum, rúmar 17,000 kr., og auk þess krafa um bætur fyrir atvinnumissi. Lagði fjárveitinganefnd þá til, eftir uppástungu frá fyrverandi atvrh. (P. J.), að mannum væru veittar 5000 kr. í fjáráukalögum. En till. þessi mætti mikilli mótspyrnu hjer í deildinni af þáverandi fjrh. (M. G.), sem taldi mjög varhuga-vert að veita þessa upphæð.

Till. fjárveitinganefndar var svo feld, og Alþingi gerði ekki ráð fyrir því, að þessi upphæð væri greidd.

Var bent á það hjer í fyrra af frsm. fjárveitinganefndar, að málið væri ekki svo einfalt, sem það liti út fyrir, þar eð um meira en uppbót fyrir slæm launakjör væri að ræða, jafnvel bætur fyrir að vera bolað frá starfinu, án þess þó að nefndin legði dóm á slíkt.

Um þetta var því alt óvíst í fyrra, en síðan hefir það fram komið, sem bendir til þess, að ríkari ástæður hafi legið til þess að bæta mannum en fjárveitinganefnd þá gerði ráð fyrir að væru til staðar. Stjórnin hefir sem sje

A. L. Petersen.

greitt þessum manni 5000 kr., enda þótt till. um það væri feld, og með því viðurkent, að þarna hafi verið um rjettmæta kröfu að ræða.

Nú hefir hann enn komið fram með kröfur sínar til Alþingis, sökum þess, að hann þykist ekki hafa fengið að fullu bætt tjón sitt, þar sem hann og heldur enga atvinnu hefir fengið, þrátt fyrir loforð landssímastjóra.

Vill fjárveitinganefnd nú, að mál þetta sje tekið fyrir og rannsakað frá rótum, svo að endir verði á það bundinn. Er enn frekari ástæða til þessa, þar eð ætla mætti, ef farið væri eftir ýmsum orðrómi og blaðagreinum, að starfsmaður þessi hafi verið beittur ranglæti af yfirboðurum sínum.

Leggur fjárveitinganefnd engan dóm á, hvort svo hafi verið, en skorar aðeins á ríkisstjórnina, beggja aðilja vegna, að rannsaka málið, svo að það sanna komi í ljós. Er enn meiri ástæða til að leggja áherslu á, að rannsókn þessi fari fram, þar sem það sjest af skjölum málsins, að mannum hafa verið greiddar þessar 5000 kr. með því skilyrði, að hann færi ekki í mál við landssímastjóra, eftir því, sem Petersen sjálfur skýrir frá. Vænti jeg, að hv. deild sjái, að rannsókn málsins er öllum aðiljum fyrir bestu.

Atvinnumálaráðherra (Kl. J.): Mjer fanst það skylda mín, er jeg sá till. þessa, að benda landssímastjóra á hana og fá skýringar frá hans hálfu á málinu, því að hann á engan kost þess að verja sig hjer sjálfur. Landssímastjórinn hefir sent mjer skýrslu sína um málið, og mun jeg nú tilfæra hana, að hans frásögn. Eru það hans ummæli, en ekki mín. Relata refero.

Landssímastjórinn segir, að Petersen

beri það fyrir sig, að hann hafi orðið að segja upp vegna þess, hve launin voru lág, en landssímastjóri segir, að þetta hafi ekki verið aðalástæðan, heldur sú, að 1919 hafi átt að koma upp loftskýrastöð í Vestmannaeyjum, og að sami maður rækti hvorttveggja, hana og ritsímastöðina. En þegar til kom, hafi Petersen ekki kent sig mann til að standa fyrir þessari sameinuðu stöð. Bæði hann og kona hans hafi fengið leyfi til að fara hingað til Reykjavíkur til þess að læra það, sem þar að laut, en vottorð liggur fyrir frá stöðvarstjóra loftskýrastöðvarinnar, um það, að þau hafi reynst óhæf til þess vegna aldurs.

Enn kveður landssímastjóri, að Petersen hafi sagt upp vegna þess, að hann hafi búist við að geta fengið betur launaða stöðu hjer í Reykjavík á þeim veltiárum, sem þá voru hjer, en það hafi mishepnast. En hvað sem öllu þessu líður, þá leggur landssímastjóri áherslu á það, að Petersen hafi sjálfur sagt stöðunni upp.

Viðvíkjandi kaupinu tekur hann það fram, að það hafi mátt heita gott. Kona mannsins hafi líka unnið á stöðinni og fengið laun fyrir, og enn hafi Petersen gert við ýmsar smærri bilanir á símanum og fengið ríflega borgun, jafnvel þó að telja hefði mátt, að honum hefði borið skylda til að gera það kauplaust. Enn fremur hafi þau bæði fengið launauppbót, yfir 100%, 1919—1920, en hún hafi ekki getað orðið jafnhá almennu uppbótinni sökum þess, að þau hafi ekki getað komist undir hin almennu launalög.

Enn sje þess að gæta, að maðurinn hafi nú fengið 5000 kr. uppbót, sem þingið í fyrra hafi þó ekki sjeð ástæðu til að veita. Vísar landssíma-

stjóri annars um þetta til fyrverandi fjrh., 1. þm. Skagf. (M. G.), sem sje bæði kunnur þessu og öðru, málið áhrærandi.

Auk alls þessa hafi svo ríkissjóður keypt af Petersen hús hans fyrir 65 þús. kr., sem ekki hafi staðið honum í meiru en 30 þús. kr. Finst landssímastjóra því, að vel hafi verið farið með manninn, og miklu betur en hann hafi átt skilið. Eru þetta alt ummæli landsímastjóra.

Nú vil jeg bæta litlu einu við frá mjer sjálfum. Mjer sýnist, að ekki komi til mála að leggja þetta fyrir þingið hvað eftir annað. Dómstólarnir eru hjer það rjetta forum, en hvorki Alþingi nje stjórnin. En annars skilst mjer, að það sje meining fjárveitinganefndar, að stjórnin eigi að gera út um það, hvort krafan sje rjett eða ekki, og eigi hann að álitu stjórnarinnar enga kröfu, þá greiði hún honum ekkert, en annars þá upphæð, sem henni þykir sanngjörn. En er þá nokkur von til þess, að Petersen verði þá ánægður? Ef hann verður þá óánægður með úrslit málsins þar, þá getur það enn á ný komið fyrir þingið. Jeg álit, að það sje ekki ástæða fyrir þingið að taka svona umkvartanir til greina, sem heyra beinlínis undir dómstólana. Þetta má ekki skiljast svo, að jeg skorist undan að rannsaka málið, en jeg vildi aðeins benda á það, að eðlilegra hefði verið, að viðkomandi maður sneri sjer beint til dómstólanna.

Magnús Guðmundsson: Hv. frsm. fjárveitinganefndar (M. P.) sagði, að það hefði ekki verið gert ráð fyrir því á síðasta Alþingi, að þessi maður, sem hjer um ræðir, fengi skaðabætur. En hjer man hann ekki rjett. Jeg lýsti

yfir því við umræðurnar um þetta í fyrra, að ef það kæmi í ljós, að maður þessi ætti sanngirniskröfu á því, þá skyldi jeg ekki leggja á móti því, að honum yrði greidd uppbót. Jeg man vel eftir þessu og mun hafa átt orðastað um þetta við 1. þm. Reykv. (Jak. M.), og má vera, að hann muni það líka. Jeg skildi atkvgr. svo í fyrra, að frekari rannsókn ætti fram að fara í málinu.

Eftir þingslit ítrekaði svo þessi maður erindi sitt, og jeg tók þá málið til athugunar. Hinn fyrverandi atvinnumálaráðherra (P. J.), sem nú er látinn, mælti með því, að honum yrðu veittar 5000 krónur, og auk þess hafði landssímastjóri lagt til, að honum yrðu greiddar 10,000 krónur. Það er nú erfitt, þegar svona skjöl eru lesin yfir, að sjá, hvorumegin rjetturinn er, þegar aðiljum ber ekki saman, en það þóttist jeg þó sjá, að Petersen ætti ekki kröfu, sem hægt væri að framfylgja fyrir dómstólunum. En vegna yfirlýsingar minnar vildi jeg ekki hindra, að hann fengi þessa uppbót, og ávísaði því 5000 krónum, eftir beiðni atvinnumálaráðherrans. Ástæðan fyrir því, að jeg lagði á móti þessu í fyrra, var sú, að þá var talað um, að hjer væri á ferðinni hneykslismál, en jeg sá það ekki þá, og sje það ekki enn, að hjer sje neinu slíku til að dreifa. Hvað það snertir, að Petersen hafi verið sett það skilyrði, er honum var greidd uppbótin, að hann mætti ekki höfða mál gegn landssímastjóra, þá er það algerlega rangt. Jeg man vel, að hann spurði um þetta, og jeg sagði, að okkur varðaði ekkert um, hvort, hann höfðaði mál gegn landssímastjóra persónulega, en hann mætti ekki höfða mál gegn landsjóði. Hjer blandar hann því málum.

A. L. Petersen.

Ef mál þetta verður rannsakað fyrir rjetti, er jeg reiðubúinn að gefa þessa skýrslu. Jeg hefi ekkert á móti því, að þetta mál verði rannsakað ítarlega, en jeg hefi enga trú á því, að Petersen hafi meira upp úr því. Skjöl málsins bera það ekki með sjer.

Landssímastjóri hefir vísað til mín, sem manns, er væri þessu máli kunnugur. Jeg hefi lesið málið í gegn, og jeg hefi fengið þá sannfæringu, að Petersen eigi hjer enga dómstólakröfu, en efamál geti verið, hvort hann eigi ekki nokkra sanngirniskröfu. Það er ýmislegt, sem bendir til þess, að maðurinn hafi orðið fyrir nokkurri hörku, en það er líka ýmislegt, sem bendir til þess, að hann eigi sjálfur sök á því.

Jón Þorláksson: Jeg get ekki neitað því, að jeg varð töluvert hissa, er jeg sá, af hvaða ástæðum hv. fjárveitinganefnd hefir borið þessa þál. fram, bæði af þeim ástæðum, sem hæstv. atvrh. (Kl. J.) flutti, og þá ekki síður af því, að nefndin gefur í skyn, í niðurlagi greinargerðarinnar, algerlega rannsóknarlaust, að landssímastjóri hafi viljað misbeita valdi sínu gagnvart þessum undirmanni sínum. Ef niðurlagsorðin eiga ekki að skiljast á þann veg, þá eru þau meiningarlaus. Úr því að málið hefir tekið þessa vendingu, þá finst mjer, að mjer sje skylt að lýsa skoðun minni á einstökum atriðum þessa máls, sem jeg býst við að mjer sjeu best kunn af öllum þeim, sem hjer eru. Þessi atriði eru þess eðlis, að þau koma ekki fram í máls-skjölum, en mikið veltur á þeim um rjettan skilning á þessu máli. Jeg hefi þekt Petersen alla tíð síðan hann kom hingað til landsins, og nokkuð áður, ekki aðeins persónulega, heldur hefi

jeg og átt kost á að kynnast starfshæfileikum hans. Hann var um eitt skeið í þjónustu Reykjavíkurbæjar, við verk, sem hann hafði fulla kunnáttu til að vinna, og jeg var í nefnd þeirri í bæjarstjórninni, sem sjá átti um verkið, og hafði því gott tækifæri til að kynnast starfshæfileikum hans. Með því að nú er og hefir verið ráðist ómildilega á yfirboðara hans, bæði af mannum sjálfum og blöðum og hv. fjárveitinganefnd, þá verður ekki hjá því komist að segja sannleikann um þennan mann og ástæðurnar fyrir því, að hann varð að láta af starfi sínu. Höfuðástæðan liggur sem sje í eðli mannsins sjálfs. Hann er óvenjulega óstarfhæfur maður, af manni með svo góðri greind að vera. Hann hefir þann leiða eiginleika, að í stað þess að ganga beint áfram að verki því, sem hann tekst á hendur, þá dregst athygli hans að smámunum, sem kannske snerta verkið, og kannske snerta það ekki. En afleiðingin verður sú, að ekkert kemst í framkvæmd. Þannig gekk það við mælingu lóðanna fyrir Reykjavíkurbæ; hann var við það fram undir tvö ár, en árangurslaust með öllu; það varð ekkert úr verki hjá honum. Mjer var kunnugt um það, löngu áður en hann ljét af stöðvarstjórastöðunni, að vegna þessa eiginleika hans voru hreinustu vandræði fyrir landssímastjóra að þurfa að notast við hann í þeirri stöðu. Það komst ekkert í verk hjá honum, og hann varð að kaupa sjer aðstoð í rikari mæli en aðrir stöðvarstjórar á sambærilegum stöðvum í landinu, og þetta varð til að skerða laun hans. Landssímastjóri orðaði þetta við mig og spurði mig, hvort jeg mundi ekki geta útvegað honum einhverja aðra atvinnu, svo hann gæti losnað við hann á friðsam-

legan hátt. Þótt þetta samkvæmt eðli sínu komi ekki fram í málsskjölunum, þá bera þó brjef landssímastjóra til mannsins það með sjer, að hann var orðinn mjög óánægður með starfrækslu hans áður en hann sagði starfinu lausu. En svo er vinnan við stöð þessa óx á síðari árum, þá óx hún manninum gersamlega yfir höfuð, eins og hlaut að verða samkvæmt eiginleikum hans. Þá rak loks að því, að hann sótti um lausn, enda var þá svo komið, að hann hefir hlotið að vita, að honum yrði veitt lausn á annan hátt, ef hann ekki gerði það. Sýnir það aðeins góðvild landssímastjóra í garð þessa manns, að gefa honum kost á að verða fyrri til að segja af sjer, en segja honum ekki upp og skaða með því framtíð hans. En góðvild landssímastjóra gekk lengra. Hann reyndi að útvega honum atvinnu hjer, bæði hjá mjer og öðrum, í von um, að einhversstaðar mætti nota starfskrafta svona manns. En er hann gat enga atvinnu fengið hjer, þá gat maðurinn þess sjálfur, að hann hefði von um að geta fengið atvinnu í föðurlandi sínu, Danmörku, ef hann fengi meðmæli. Og þá gekk landssímastjóri svo langt í góðvild sinni, að hann gaf manninum betra vottorð en undanfarandi reynsla gat rjettlætt. En þessi góðvild hans hefir nú komið honum óþægilega í koll, því að maðurinn, sem góðvildarinnar naut, hefir nú notað hana í árásarefni á landssímastjóra. Þessa vildi jeg láta getið hjer, því að mjer var þetta kunnugt áður en þessi málsskjöl komu fram.

En þá vil jeg víkja að öðru atriði, hvort úrskurður landssímastjóra um starfshæfileika undirmanna sinna verði vefengdur. Ef mönnum er ant um, að

starfræksla landssímans gangi þolanlega, þá verður vel að gæta þess að brjóta ekki niður virðingu þá, sem undirmenn eiga að sýna yfirboðurum sínum. Við símann starfa mörg hundruð manna, sem standa undir landssímastjóra. Og svona stór starfræksla fer ekki vel, nema yfirmanninum sje gert fært að ráða. Um það atriði, hvort maður í þessari þjónustu sje starfi sínu vaxinn, verður úrskurður forstjórans að gilda óátalið. Það hefir verið reynt að halda því fram, að landssímastjóra hafi verið í nöp við mann þennan. En því er ekki til að dreifa. Það er kunnugt, að þótt Forberg sje gættinn á hagsmuni rikissjóðsins, þá er hið besta samkomulag milli hans og starfsfólksins. Það er viðurkennt, að íhald hans byggist á umönnun fyrir fyrirtæki því, sem hann veitir forstöðu, en ekki af neinni tilbekni við starfsfólkið. Hann gerir þar ekki annað en það, sem hann álitur embættisskyldu sína.

Þá skal jeg víkja nokkrum orðum að því, hvernig málið liggur nú fyrir. Í fyrra sneri Petersen sjer rjetta leið. Er hann þóttist ekki fá viðunandi úrslit hjá næsta yfirboðara, þá sneri hann sjer til landsstjórnarinnar, og hún lagði málið fyrir þingið. En nú hefir Petersen í þetta sinn snúið sjer beint til þingsins, en það er röng leið, og það er ekki rjett að innleiða þá venju. Ef fjárveitinganefnd fann ástæðu til að sinna þessu máli, þá bar henni skylda til að senda það til stjórnarinnar og fá álit hennar. En ef stjórnin ræður því ekki til lykta, þá á þingið að leggja síðasta úrskurð á málið. Hjer er því öfugt að farið, að skora á stjórnina með þál. að rannsaka málið og ráða því til lykta.

Af þessum ástæðum, svo og vegna þess, að jeg vil ekki viðurkenna skoðun þá, sem felst í niðurlagi greinargerðar fjárveitinganefndar, leyfi jeg mjer að vænta þess, að hv. þingdeild veiti þessu máli rjetta afgreiðslu, vísi því til stjórnarinnar, og geri jeg það að tillögu minni.

Frsm. (Magnús Pjetursson): það er ekki margt, sem jeg hefi ástæðu til að svara. Hæstv. atvrh. (Kl. J.) gaf aðeins, eins og hann tók fram, „objektiva“ skýrslu um málið, og var hún samhljóða skýrslu þeirri, sem fyrv. atvrh. (P. J.) gaf í fyrra. Jeg hefi því síður ástæðu til að svara, þar sem ræða mín átti líka að vera „objektiv“ skýrsla; jeg viðhafði engin þau orð, sem bentu til, að fjárveitinganefnd legði neinn dóm á málið að svo komnu.

Hæstv. atvrh. (Kl. J.) gat þess í skýrslu sinni, að það væri langt frá að illa hefði verið farið með þennan mann, heldur hefði verið farið vel með hann hvað laun snerti. Mjer kemur nú nokkuð á óvart, að þetta skuli standa í skýrslu landssímastjóra, þar sem hann hefir þó lagt til, að Petersen yrðu veittar 10,000 krónur vegna þess, hve ill launakjör hann hefði búið við. Auk þess hefir hann lagt til, að hús hans væri keypt fyrir meira en sannvirði, að því er virðist. Þetta bendir til, að landssímastjóra hafi fundist maðurinn eiga uppbótarkröfu á hendur ríkissjóði. Auk þess má benda á það, sem getið var um á síðasta þingi, út af launakjörinum, að undarlega þótti við bregða, er þessi maður ljet af starfanum og annar tók við, hversu launin hækkðu þá.

Eftir því, sem hæstv. atvrh. (Kl. J.)

sagði, var það ekki rjett af manni þessum að beina ákærum sínum til þings og stjórnar, og hefði hann fremur átt að snúa sjer til dómstólanna með þær. Þetta getur verið mikið álítamál, en þessi leið er þá opin fyrir honum enn. En alt til þess, að hv. 1. þm. Skagf. (M. G.) gaf skýrslu sína áðan, gat fjárveitinganefnd haft ástæðu til að ætla, að þessum manni hefðu verið lagðar lífsreglurnar um það, að fara ekki í mál.

Þetta er ekki í fyrsta skifti, sem það kemur fram. Það kom fram í blaði í vetur, og hefir ekki verið mótmælt opinberlega fyr en hv. 1. þm. Skagf. (M. G.) gerir það nú.

Jeg sje enga ástæðu til þess, að hæstv. atvrh. (Kl. J.) eða stjórnin þurfi að taka það illa upp, þó að fjárveitinganefnd vilji sýna henni það traust, sem felst í þingsályktunartillögunni, því að hæstv. atvrh. (Kl. J.) skildi það rjett, að nefndin leggur til, að hæstv. stjórn ákveði, hvort Petersen eigi að fá skaðabætur, og þá hve miklar.

Jeg ætla ekki að svara hv. 1. þm. Skagf. (M. G.), því að hann gaf aðeins yfirlýsingu móti yfirlýsingu Petersens. Nefndin vill alls ekki rengja hana á nokkurn hátt, en hún ætlast til, að öll slík atriði þessa máls verði tekin til nákvæmrar rannsóknar af hæstv. stjórn, og kemur þá hans skýring þar til greina. Það er ekki ætlun nefndarinnar, að hjer fari fram nein vitnaleiðsla í hv. deild um þetta mál, en það var eitt atriði í máli hv. 1. þm. Skagf. (M. G.), sem virðist fremur styðja skoðun fjárveitinganefndar. Þessi hv. þm. (M. G.) sagði, að þegar hann hefði kynt sjer þau skjöl, sem að málinu lúta, hefði hann

komist að þeirri niðurstöðu, að Petersen hefði verið nokkurri hörku beittur. Þetta virðist mjer styðja þá skoðun, að rjett sje að rannsaka málið, en kasta því ekki frá sjer að óreyndu.

Þá kem jeg að hv. 3. þm. Reykv. (J. þ.). Honum fanst ástæða til þess að vitna í þessu máli, ekki um máls-skjölin sjálf, heldur um æfiferil þess manns, sem hjer er um að ræða. Það var þó ekki þetta, sem gaf mjer ástæðu til þess að andmæla, heldur það, sem hann sagði um niðurlagið á greinargerð þessarar þingsályktunartillögu. Ef hann skilur þessa greinargerð þannig, að nefndin hafi þar viljað leggja dóm á landssímastjóra um það, að hann hafi misbeitt valdi sínu sem yfirboðari, þá er það fullkomlega rangt, og jeg held, að hann hljóti að sjá, að þessi skilningur hans geti ekki komið til mála, því að, auk þess sem greinargerðin gefur ekkert tilefni til að ætla slíkt, tók jeg það fram í framsöguræðu minni, að nefndin vildi engan dóm leggja á það, hvort landssímastjórinn hefði misbeitt valdi sínu, en ætlaðist aðeins til þess, að hæstv. stjórn gengi úr skugga um það.

Í niðurlagi ræðu sinnar tók þessi hv. þm. (J. þ.) það fram, að hann mundi ekki greiða atkvæði með þessari þál., því að hann væri engan veginn samþykkur þeirri skoðun, sem kæmi fram síðast í greinargerð hennar. Jeg geri nú ráð fyrir því, að hann muni hjer eiga einmitt við þetta. Nú hefir því verið dróttað að landssímastjóra, að hann hafi misbeitt valdi sínu við Petersen þennan; finst því nefndinni, sem ekki hefir nema gott af landsímastjóra að segja, að hjer verði ekki betra gert en að fela stjórninni

að rannsaka málið til hlítar, svo hann geti orðið hreinn af því, sem á hann hefir verið borið.

Jeg skal nú ekki eyða mörgum orðum að því, sem hv. 3. þm. Reykv. (J. þ.) sagði um starfshæfileika þessa Petersens, því að þeir eru svo ókunnir fjárveitinganefnd, að hún hefir enga ástæðu til að dæma þá, en þó vildi jeg geta þess, að þessi lýsing hv. þm. (J. þ.) þykir mjer skjóta nokkuð skökku við það vottorð, sem landssímastjóri gaf þessum manni, er hann ljét af starfi sínu sem stöðvarstjóri í Vestmannaeyjum. Jeg held, að það hafi ekki verið rjett af hv. 3. þm. Reykv. (J. þ.), þó að hann nú taki upp þykkjuna fyrir landssímastjóran, að minnast á þetta, því af því leiðir, að hann bar landssímastjóra það á brýn, að hann hafi vísvitandi gefið þessum manni rangt vottorð.

Þá vitti hv. 3. þm. Reykv. (J. þ.) fjárveitinganefnd fyrir það, að hún hefði ekki látið þetta mál fara rjetta leið, þar sem hún sendi það ekki af sjer til stjórnarinnar. Sömuleiðis sagði hann, að það væri rangt af starfsmönnum ríkisins að senda ekki ákærur sínar fyrst til stjórnarinnar, og gæti hún svo lagt þær fyrir þingið, ef henni sýndist. Að því, er þetta snertir Petersen sjálfan, fæ jeg ekki betur sjeð en að hann sje saklaus af þessum áburði, því að hann sendi fyrst ákærur sínar til stjórnarinnar, og er hann þóttist ekki fá þar næga leiðrjettingu sinna mála, sneri hann sjer til þingsins. Nú taldi fjárveitinganefnd, að enga þýðingu mundi hafa að senda þetta mál til fyrverandi stjórnar, þar sem hún hafði sýnt, að hún vildi ekki sinna því frekar. Hitt gat aftur orkað tvímælis,

hvort nefndin hefði ekki átt að vísa því til hinnar nýju stjórnar eftir stjórnarskiptin. En jeg held, að þó að það hefði verið gert, hefði stjórnin átt svo annrikt, að hún hefði ekki getað rannsakað það áður en þingið var úti, en það er tilætlun fjárveitinganefndar, að málinu verði vísað til stjórnarinnar til rannsókna, ef þingsályktunartillagan verður samþykkt, og er þá komin sú rjetta leið hv. 3. þm. Reykv. (J. þ.).

Hv. 3. þm. Reykv. (J. þ.) lagði að síðustu til, að málinu yrði vísað til stjórnarinnar. Jeg veit nú ekki, hvernig á að skilja þetta í sambandi við ræðu hans, því hver er þá munurinn á tillögum hans og fjárveitinganefndar? Aðallega sá, að ef málinu væri vísað til stjórnarinnar án þess að þingsályktunartill. væri samþykkt, hefði stjórnin enga heimild til að greiða neitt fje til þessa, þótt hún kæmist að þeirri niðurstöðu, að manninum bæru skaðabætur.

Jeg vona, að hv. deild sjái þetta og samþykki því þingsályktunartillöguna. Annars vil jeg ekki kappræða þetta mál nú fyrir hönd nefndarinnar; jeg hygg, að jeg hafi nú þegar gert nógu hreint fyrir hennar dyrum.

Jakob Möller: Það var víst jeg, sem viðhafði þau ummæli á síðasta þingi, sem hv. 1. þm. Skagf. (M. G.) mintist á, að það væri athugavert, hvort ekki væri hjer hneykslismál á ferðinni. Mjer var málið ekki sjerlega kunnugt þá, en eftir því, sem jeg hefi kynst því betur, hefi jeg einmitt hallast að þeirri skoðun, að þetta væri hneykslismál. Jeg hefi síðan kynt mjer skjöl og ýms málsatriði, sem lúta að þessu máli, og virðist mjer ýmislegt í þeim

benda ótvírætt í þessa átt. Því er nú haldið fram, að vottorð það, sem lands-símastjóri gaf Petersen, hafi verið vísitandi rangt, og færir hann það jafnvel sem vörn í málinu, að hann hafi gefið rangt vottorð. Það tel jeg þegar fullkomið hneykslisatriði, ef svo háttstandandi þjónustumaður hins opinbera gefur slík vottorð.

Hv. samþm. minn (J. þ.) vill nú verja þetta með góðsemi landssímastjórans, en þetta er engin vörn, því að hafi hann gefið vottorðið af góðsemi, er hann alt of góðsamur.

En það er fleira, sem fram hefir komið í málsskjölunum og utan við þau, sem gefur ástæðu til athugunar. Því hefir t. d. verið haldið fram, að Petersen hafi fallið í ónáð yfirboðara síns, meðal annars af því, að hann vildi ekki gefa einstökum manni einhverjar upplýsingar, en þær upplýsingar verið þannig vaxnar, að þær mátti ekki gefa; þessu hefir ekki verið mótmælt. Þegar nú hjer er annars vegar um að ræða landssímastjóra og aðra háttstandandi menn, tel jeg ekki ástæðulaust að ætla, að hjer sje um hneykslismál að ræða, ef manninum hefir verið bol-að frá stöðu sinni af því, að hann taldi sig ekki mega gera það, sem honum þó m. a. hefir verið gefið að sök, að hann hafi látið ógert.

Hv. 1. þm. Skagf. (M. G.) vitnaði í orð mín um þetta mál á Alþingi í fyrra. Jeg man nú ekki svo gerla, hvað jeg sagði þá, en geri ráð fyrir, að hv. þm. (M. G.) hafi farið rjett með. En jeg minnst þess, að þessi hv. þm. (M. G.) greiddi atkvæði móti því að greiða Petersen skaðabætur í fyrra, en taldi þó rjett að rannsaka málið. Hvort fyrverandi stjórn hafi rannsakað málið til hlítar, skal jeg ekkert segja um, en

jeg heyri nú, að hv. 1. þm. Skagf. (M. G.) segir, að Petersen muni hafa verið beittur „nokkurri hörku“.

Út af því, sem hæstv. atvrh. (Kl. J.) sagði, fyrir hönd landssímastjóra, þarf jeg ekki margt að segja, því að hv. frsm. (M. P.) hefir áður tekið það til athugunar. Kynlegt þykir mjer það þó, að því skuli nú vera haldið fram af hálfu landssímastjóra, að Petersen hafi sagt af sjer af fúsum vilja, vegna þess, að hann hafi ekki treyst sjer til að stjórna loftskeytastöð. Þetta er alveg nýtt. Það hefir ekki komið fyr fram í málinu. Aftur hefir hinu verið haldið fram, að landssímastjóri hefði viljað losna við þennan mann, af því að hann, landssímastjóri, treysti honum ekki til þess að stjórna loftskeytastöð. Það sagði fyrverandi atvrh. (P. J.) hjer í deildinni í fyrra. Petersen sagði að vísu upp, en ekki fyr en eftir ítrekaðar tilraunir landssímastjóra að fá hann til þess, og full loforð um ríflegar skaðabætur.

Nú segir landssímastjóri, í öðru lagi þó, að Petersen hafi sagt upp af því, að honum hafi þótt launin of lág, í von um að geta fengið betri stöðu sem stöðvarstjóri í Danmörku, en heldur þó fram, að laun hans hafi verið sæmileg. Þetta kemur í raun og veru málinu afarlítið við. Petersen gat sagt upp, ef hann vildi, en það er auðsjeð á máls-skjölunum, að hann vildi ekki sleppa stöðinni, þó að honum þættu launin lág, því að hann gerði sjer vonir um, eða taldi víst, að þau mundu hækka. Og hvað skeður? Undir eins og Petersen hefir látið af stöðunni, eru launin margfölduð. Nú segir landssímastjóri, að þau hafi verið sæmileg meðan Petersen hafði stöðuna, en hvað urðu þau þá eftir að hann ljet af henni?

Það, sem hv. samþm. minn (J. Þ.) sagði um íhaldssemi landssímastjóra, rekur sig hjer ónotalega á, því að það virðist óneitanlega svo, að hann hafi slept íhaldsseminni, þegar hann margfaldar launin eftir að Petersen ljet af stöðunni.

Þá sagði hæstv. atvrh. (Kl. J.), að auk þess, sem laun Petersens hefðu verið sæmileg, hefði húsið verið keypt af honum að lokum fyrir 65,000 kr. Hvað er verið að gefa í skyn með þessu? Er það það, að húsið hafi verið keypt ósæmilega dýrt, til þess að bæta upp stöðumissinn? Jeg held nú, að Petersen hafi átt kost á að selja öðrum húsið ekki minna verði. En ef það hefir þó verið tilætlunin að bæta honum upp stöðumissinn á þann hátt, þá var það ekki rjett, og kemur þá íhaldssemi landssímastjóra líka enn fram í dálítið óþægilegu ljósi.

Þá sagði hæstv. atvrh. (Kl. J.) loks, að Petersen hefði átt að skjóta máli sínu til dómstólanna, en ekki til þings og stjórnar. Nú er málið þannig vaxið, að maðurinn getur ekki gert það að dómstólamáli; hann sagði upp stöðunni; var að vísu narraður til þess, en þannig, að hann á varla lagalega kröfu til skaðabóta. Myndi hann því varla vinna málssókn á hendur landssímastjóra. Skal jeg þar um vitna í ræðu hv. 1. þm. Skagf. (M. G.). Hann sagði, að þó að hann teldi Petersen geta gert rjettlætis- eða sanngirniskröfu til bóta, mundi hann þó ekki vinna málið fyrir dómstólunum. Þess vegna kalla jeg, að þetta sje að vísa mönnum á gaddinn, þegar þeir eru narraðir úr stöðu sinni, en mál þeirra flækt svo, að þau geta ekki unnist fyrir dómstólunum.

Vegna þessa, sem nú er talið, tel jeg fylstu ástæðu til, að stjórnin rannsaki

þetta mál ítarlega, því að þrátt fyrir ummæli hv. 1. þm. Skagf. (M. G.) leyfi jeg mjer að efast um, að fyrverandi stjórn hafi rannsakað það sem skyldi.

Hv. samþm. minn (J. Þ.) stóð upp og vitnaði með landssímastjóra um, að Petersen hefði aldrei verið fær um að stjórna; fórust honum svo orð, að maðurinn væri „óvenjulega óstarfhæfur“. Sem sönnun þess sagði hann, að þessi maður hefði unnið hjá bæjarstjórninni í hálf tannað ár að lóðamælingum. Mjer þykir nú að vísu þessi tími nokkuð langur, ef maðurinn hefir verið óvenjulega óstarfhæfur. En þetta er ekkert aðalatriði, því að hv. samþm. minn (J. Þ.) getur ekki borið um starfshæfileika þessa manns við aðra vinnu en lóðamælingar, en nú vill svo vel til, að Petersen hefir unnið að opinberu starfi um skeið undir umsjá manns, sem er „óvenjulega starfhæfur“. Þessi maður er Einar Arnórsson prófessor. Hann gefur Petersen þann vitnisburð, að hann sje dugnaðarmaður og ágætur skrifstofumaður. Það sjest því á þessu, að þó að Petersen kunni að vera „óvenjulega óstarfhæfur“ við lóðamælingar, er ekki svo um öll störf. Þetta er hv. samþm. mínum (J. Þ.) óhætt að skrifa hjá sjer, því að jeg talaði rjett áðan við prófessor Einar Arnórsson, og tjáði hann mjer þá það, sem jeg hefi nú sagt. Af þessu hlýt jeg að álykta það, að það sje fjarri, að það hafi verið sannað, að Petersen hafi ekki verið fær um að gegna stöðu sinni, og eftir vottorði landssímastjóra og ýmsum öðrum skjölum málsins virðist það sannara, að hann hafi gegnt starfi sínu vel. Jeg trúi því ekki, að landssímastjóri hafi gefið algerlega rangt vottorð vísvitandi. Hitt er annað mál, að hann kýs heldur að játa, að

hann hafi gefið rangt vottorð, en hitt, að hann hafi misbeitt valdi sínu sem yfirboðari við Petersen. En einmitt þetta ætti frekar öðru að ýta undir, að ítarleg rannsókn færi fram í málinu.

Þá hefi jeg víst ekki fleira, sem jeg vildi taka fram. Jeg er þakklátur hv. fjárveitinganefnd fyrir það, hvernig hún bregst við þessu máli, og jeg vona, að það verði eindreginn vilji hv. deildar, að gengið verði úr skugga um það, að þessum starfsmanni ríkisins hafi ekki verið sýnd rangsleitni af yfirboðurum sínum, og ef hið gagnstæða sannaðist, að hann fengi þá fullar bætur fyrir.

Því hefir verið haldið fram, að Petersen hafi nú fengið allmiklar bætur, þar sem honum voru greiddar í fyrra 5000 kr. skaðabætur, en þess má þó geta, að hann sagði lausri stöðunni eftir því loforði, að hann fengi 10,000 kr. skaðabætur, og var það í raun og veru samningur, þótt hann væri ekki skriflegur.

En hann hefir ekki fengið nema helming af því, sem honum var heitið, og jeg get ekki betur sjeð en að Petersen hafi siðferðislega kröfu á hendur ríkinu um hinn helminginn.

Það er upplýst í máli þessu, að sá ráðherrann, sem um það fjallaði, hafði lýst yfir því við Petersen, að hann færi algerlega eftir tillögum landssímastjóra í launamálum símans, en landssímastjóri hafði gefið Petersen fyrirheit um 10 þús. kr. skaðabætur. Því er það undarlegt, að hann skyldi ekki þegar útborga upphæðina, því nærri má geta, að skaðabæturnar hafa verið á rökum bygðar, úr því landssímastjóri sjálfur ákveður upphæðina.

En annars er það í raun og veru vel farið, að málið hefir ekki verið útkljáð enn á þann hátt, því að það er

full þörf og nauðsyn á að rannsaka til hlítar, hvers vegna Petersen hefir verið sagt upp stöðunni. Og tækifærið er gott, þar sem ný stjórn er sest að völdum, sem vænta má að líti á þetta mál hlutdrægnislaust.

Atvinnumálaráðherra (Kl. J.): Jeg hjelt satt að segja, að þau fáu orð, sem jeg mælti áðan, myndu ekki gefa mjer tilefni til að standa upp aftur og kveðja mjer hljóðs. Jeg hjelt, að jeg hefði tekið það svo skýrt fram, að það voru orð landssímastjórans, sem jeg tilfærði, en enginn dómur frá sjálfum mjer, því jeg hefi ekki getað sett mig svo inn í þetta mál, að jeg treysti mjer þegar að taka afstöðu um það. Aðeins skaut jeg því fram sem minni skoðun, að rjettara myndi hafa verið fyrir manninn að snúa sjer til dómstólanna.

Mjer fanst hv. 1. þm. Reykv. (Jak. M.) misskilja orð mín viðvíkjandi starfshæfileikum Petersens sem loftskæptastöðvarstjóra. Landssímastjórinn segir, að einmitt honum sjálfum, Petersen, hafi verið það ljóst, að hann væri ekki fær um að gegna því starfi, og það hafi verið í rauninni aðalástæðan til þess, að Petersen sagði upp. Þetta tilfærði jeg sem orð landssímastjóra, en ekki mín eigin.

Sami hv. þm. (Jak. M.) benti á, að laun Petersens hefðu ekki verið nógu há, miðað við það, að eftirmaður hans fjekk þegar talsvert hærri laun, eða um leið og hann tók við starfinu. Þetta má kannske til sanns vegar færa fram- an af starfstíma Petersens, en landsímastjórinn segir þó í þessu brjefi sínu, að um áramótin 1919 og 1920 hafi laun Petersens verið hækkuð um 100%, og verður ekki annað sagt en

það sje sæmileg hækkun frá því, sem áður var.

Þá mintist sami hv. þm. (Jak. M.) á húsakaupin. Jeg hafði það eftir landsímastjóranum, eins og raunar alt í þessu máli, að húsið hefði meðfram verið keypt til þess að gera vel við Petersen. Að hann hafi haft annan kaupanda, finst mjer ekkert ósennilegt, en hitt þykist jeg skilja, að húsið muni hafa verið vel borgað með því verði, sem landssíminn greiddi fyrir það.

Jeg tek þetta fram af því, að jeg býst við, að það komi til minna kasta að rannsaka málið, verði því vísað til stjórnarinnar.

Að öðru leyti hefi jeg aðeins borið það fram, sem landssímastjórinn hefir skrifað mjer í þessu skjali, sem jeg hefi hjer við höndina. Það er langt mál og ítarlegt, og ýmislegt það um þennan starfsmann sagt, sem jeg ætla mjer ekki að halda á lofti hjer í þingsalnum.

Hv. 1. þm. Reykv. (Jak. M.) sagði, að Petersen væri „dugnaðarmaður og góður skrifstofumaður“. Sama vitnisburð ber landssímastjórinn honum líka. Hann segir, að Petersen sje góður „regnskabsfører“, og mun það verasama og góður skrifstofumaður. Og einmitt þetta atriði mun hafa ráðið vottorði landssímastjórans, sem nú hefir verið gert að umtalsefni, en jeg sneiddi hjá með vilja í hinni fyrri ræðu minni. Þetta bendir að minsta kosti á, að landssímastjórinn hefir viljað vera óhlutdrægur.

Viðvíkjandi því, sem jeg sagði áður, að dómsmálaleiðin myndi hafa verið rjettari, þá horfir það nú öðruvísi við, eftir að hv. 1. þm. Reykv. (Jak. M.)

hefir upplýst um það, að Petersen teldi, að hann hefði verið narraður til þess að segja upp stöðunni. Það er rjett; hann stendur ver að vígi, úr því hann hefir sagt upp stöðunni. En mjer skilst, að hjer sje um nýtt rannsóknar-efni að ræða.

Þess vegna vil jeg heldur, að þál. verði samþykkt en till. hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.), um að vísa málinu til stjórnarinnar. Þegar búið er að rannsaka málið af stjórninni, þá er opin leiðin til dómstólanna, ef þurfa þykir.

Magnús Guðmundsson: Jeg skal reyna að vera stuttur, enda finnast mjer þessar umr. næsta óþarfar.

Hv. frsm. (M. P.) hafði það eftir mjer, að jeg hefði sagt, að þessi maður hefði verið beittur nokkuð hörðu. Jú, jeg sagði, að sumt af skjölunum segðu það, en önnur ekki, svo úr því hann tók upp eitthvað af setningunni, þá átti hann að hirða hana alla.

Jeg gat um, að með þessum 5000 kr. virtist Petersen ánægður, og ástæðan til þess, að þær voru greiddar, voru einmitt aðgerðir þingsins í fyrra.

Jeg sje ekkert á móti því, þó að málið fari til stjórnarinnar. Það er rjett hjá hv. 1. þm. Reykv. (Jak. M.), að þar er um nýja menn að ræða, þótt jeg hins vegar sje ekkert hræddur við rannsóknina.

Um vottorð landssímastjórans er það að segja, að það fer algerlega í bága við það, sem þeim hafði áður á milli farið, landssímastjóranum og Petersen.

Hv. 1. þm. Reykv. (Jak. M.) hjelt því enn fram, að þetta væri hneykslismál, og byggði það á uppsögn stöðunnar, og sömuleiðis nefndi hann einhverjar upplýsingar, sem Petersen hefði neitað að gefa einhverjum, og að því, er mjer

virtist, hefði Petersen verið þar í rjetti sínum. Þetta efast jeg nú um að svo stöddu, eða að það hafi nokkru valdið um uppsögn Petersens, en rjett er vitanlega að rannsaka það, verði önnur atriði þessa máls tekin til athugunar.

Um húsakaupin veit jeg ekki til, að neitt sje að athuga við. Að minsta kosti verð jeg að taka það fram, að jeg varð aldrei var við, að í þeim kaupum hefði Petersen notið neinnar ívilnunar. Hann bauð húsið á 70 þús. krónur, og landssímastjórinn lagði með þeim samningum, enda var þá ekki um handhægt nje viðunandi húsnæði að ræða. Kaupunum lauk svo, að Petersen sló 5 þús. kr. af húsinu, og mun þar hafa ráðið nokkru um, að hjer var um peningaborgun að ræða, og hana samstundis. En um ívilnun heyrði jeg aldrei talað.

Mjer er og ókunnugt um, hvernig Petersen hefir fengið loforð um 10 þús. kr. uppbót, enda heyrir slíkt skaðabótamál alls ekki undir landssímastjóran, og kemur líka í bága við það, að landssímastjórinn telur manninn ekki færan um að gegna stöðunni.

Jón Þorláksson: Það gladdi mig að heyra, að hv. frsm. (M. P.) sagði, að ekkert í greinargerð till. eða framsögu-ræðu sinni hefði átt að skiljast á þá leið, að gefið væri í skyn, að landssímastjórinn hefði misbeitt valdi sínu gagnvart þessum undirmanni sínum, er hjer á hlut að máli.

Jeg tek þessa skýringu gilda, enda þótt mjer virtist, að framsagan væri lituð, og tilvitnanir í blaðagreinar og fleira gæfi ástæðu til að halda, að annað lægi á bak við. En þar sem hv. frsm. (M. P.) hefir neitað þessu, þá tek jeg

það trúanlegt og fjölyrði ekki frekar um það atriðið.

Viðvíkjandi húsakaupunum ætti þó að megi benda á, að landssíminn þurfti hússins við, en Petersen var með húsa-kaupunum gert auðveldara fyrir að flytja í burtu, til að leita sjer atvinnu annarsstaðar. Þar á staðnum var ekki um neitt starf að ræða, svo mjer finst, að bæði geti verið um greiða að ræða gagnvart Petersen í þessu sambandi og fullnægingu á þörfum landssímans.

Þá er það vottorðið, sem komið hefir af stað allri þessari herferð. Eins og jeg hefi þegar bent á, þá gaf lands-símastjórinn þetta vottorð með það fyrir augum, að Petersen fengi litla símastöð í Danmörku til að stjórna. Landssímastjórinn er svo kunnugur allri starfrækslu þar syðra, að hann telur engan vafa á því, að Petersen gæti komið þar að fullum notum; munurinn er svo mikill á starfinu hjer og þar. Í Danmörku er stöðvarstjórum við smástöðvar látnir svo mikil aðstoð í tje, að starf stöðvarstjórans verður aðallega bókhaldið. Og vottorðið var gefið einungis til notkunar við umsókn um slíka stöðu í Danmörku, og landssíma-stjórinn taldi sig geta forsvarað það gagnvart því veitingarvaldi, er þar á hlut að máli.

Hv. 1. þm. Reykv. (Jak. M.) sagði, að Petersen hefði verið narraður til þess að segja upp stöðunni, en hinu hafði jeg haldið fram, að hann hefði orðið að segja af sjer fyr en síðar, vegna þess, er á milli þeirra hafði farið, hans og húsbóndans.

Jeg hefi hjer fyrir framan mig nokkur „prívat“-brjef frá landssíma-stjóranum, sem Petersen lætur fylgja sem einskonar gögn í máli þessu, og

Alþt. 1922, D. (34. löggjafarþing).

með leyfi hæstv. forseta ætla jeg að lesa upp nokkrar glefsur, máli mínu til stuðnings.

5. maí 1915 skrifar landssímastjórinn: „Jeg vil strax tilkynna yður, að jeg álit yður ekki hæfan til þeirrar stöðu, sem þjer hafið haft í þjónustu landssímans“.

Og seinna í sama brjefi er einskonar skýring á þeim orðum: „Og þar sem þjer getið ekki álitist hæfur í stöðuna, á jeg við, að þar um ráði miklu, að þjer voruð of gamall þegar þjer tókuð við starfinu“. Og byggir það á því, að reynslan sýni, að menn, sem komnir eru um þrítugt, geti aldrei orðið jafnsnjallir afgreiðslumenn á rit-síma eins og þeir, sem venjast strax við það frá æsku.

18. maí 1916 skrifar landssímastjórinn enn, og er þá tilefnið aðallega umkvartanir stöðvarstjórans hjer í Reykjavík út af afgreiðslu Petersens á skeyti frá Vestmannaeyjum og hing-að, sem lengi var á leiðinni: „Jeg er honum (þ. e. stöðvarstjóranum) sam-mála í því, að skriftin og tími sá, sem fer í að senda skeytið, sje með öllu ófært, og það má ekki halda þannig áfram“, og hann undir-stríkar það. En endir þessa brjefs hljóðar svo: „Ástandið er sem stendur svo slæmt, að ef það ekki breytist til batnaðar, mun jeg neyðast til að gera alvarlegar ráðstafanir til að bæta úr því á einhvern hátt“.

1918 er enn þá brjef, sem hnígur í sömu átt, umkvartanir yfir afgreiðslunni, en þá koma málsbætur frá stöðvarstjóranum, og þær eru teknar til greina, hvað þann dag snertir, sem kært er yfir. En sem sagt, þessi brjef og skjölin yfir höfuð bera það með

A. L. Petersen.

sjer, að landssímastjóri hefir lengi talið manninn óhæfan til stöðvarstjóra-stöðunnar.

Með þessu, sem jeg hefi nú sagt, þykist jeg hafa sýnt, hvers vegna Petersen gat ekki vænst að verða loft-skeytastöðvarstjóri, og að hann mátti vita, að að því ræki fyr eða síðar, að hann yrði leystur frá starfinu.

Hv. samþm. minn (Jak. M.) sagði, að jeg hefði kallað Petersen óvenjulega óstarfhæfan, en hann slepti botninum á setningunni. Jeg sagði, að Petersen væri óvenjulega óstarfhæfur af manni, sem hefði þó jafngóða greind til að bera. Og þetta álit bygði jeg á eigin reynslu. Mjer er kunnugt, hvernig honum gengur að vinna verk upp á eigin spýtur, svo sem lóðarmælingar hjer í bæ, sem hann kunni þó vel til. Hitt var mjer alls ekki kunnugt um, hvort hann væri góður skrifstofumaður, en jeg efast ekki heldur um, að svo sje, úr því að vottorð er fyrir hendi um það, enda kemur það óbeinlínis fram í vottorði landssímastjórans, eins og jeg benti á áðan. En jeg átti eingöngu við það starf, sem hann átti að vera fær um að vinna.

Hvað þessa neitun um upplýsingar snertir, þá verð jeg að álíta það eins og hvern annan hugarburð, á meðan ekki eru færð rök fyrir því. (Jak. M.: Er þm. (J. Þ.) svo nákunnugur þessu máli?). Nei, jeg er því ekki kunnugur, eins og gefur að skilja. (Jak. M.: Þá getur hann heldur ekkert um það sagt). En jeg get ekki tekið alt gott og gilt, sem kastað er fram í þessu máli, jafnvel þótt á Alþingi sje.

Jeg held því fram, eins og áður, að rjetta leiðin sje að vísa þessu máli til stjórnarinnar. Með því er ekki útilokað, að það geti komið til þingsins aftur.

Það er ekki rjett, að Petersen hafi snúið sjer til stjórnarinnar að þessu sinni. Nú eru ný gögn komin fram í málinu, og þau eiga að sjálfsögðu að ganga sömu leið og aðalmálið, sem sje í gegnum hendur landsstjórnarinnar. Þó er mjer þetta ekkert kappsmál, eftir að hv. frsm. (M. P.) lýsir yfir því, að engar aðdróttanir felist í greinargerðinni eða framsöguræðunni í garð landssímastjórans.

Frsm. (Magnús Pjetursson): Jeg vil út af ummælum hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.) neita því, að framsöguræða mín hafi verið lituð. Jeg talaði alveg hlutlaust. Fjárveitinganefnd kom ekki heldur í greinargerð sinni með nokkrar aðdróttanir. Hún gat engan dóm lagt á mál þetta og vildi ekki heldur gera það. En hún vildi, að rannsókn færi fram, svo að hlutaðeigandi maður fengi tækifæri til þess að hreinsa sig af ámælinu, ef það væri tilhæfulaust. Jeg hygg, að fjárveitinganefnd geri landsímastjóra meiri greiða með því en hv. þm. (J. Þ.) með framkomu sinni hjer.

Bjarni Jónsson: Jeg hefði setið hjá í máli þessu, ef hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.) hefði ekki snúið sjer svo hvatvíslega að fjárveitinganefnd fyrir þau ummæli hennar, að það orð megi ekki fara af Alþingi, að það sjái gegnum fingur við þá, sem misbeita vildu valdi sínu gagnvart undirmönnum sínum. Hefir nefndin með orðum þessum engan úrskurð kveðið upp um mál þetta, enda var það ekki ætlun hennar, heldur að vísa málinu til stjórnarinnar til rannsókna, en hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.) hefir tekið að sjer að verja annan málsaðilja, en áfella hinn, og hefir

komið með ýmsar óþarfar árásir í garð hans.

Það er rangt hjá þessum sama þm. (J. Þ.), að maður þessi sje „óvenjulega óstarfhæfur“. Jeg hefi mikil kynni haft af þessum manni, kent honum íslensku skömmu eftir að hann kom hingað, kynst honum síðan og haft fregnir af honum frá öðrum mönnum. Hefir maður þessi yfirleitt rækt störf sín vel, eins og ummæli prófessors Einar Arnórssonar líka sýna, sem hægt er að fá skjálleg.

Um lóðamælingarnar get jeg ekki sagt. En rjett er, að hv. þm. (J. Þ.) eigi við Petersen um þær, þar sem hann fær borið hönd fyrir höfuð sjer, en ráðist ekki á hann hjer á Alþingi, þar sem hann á engan kost varnar. En eftir öðrum ummælum þessa þm. (J. Þ.) er rjett að efast um sannindi þeirra.

Jeg ætla mjer ekki að ráðast á landssímastjóra nje kveða neitt á um, hvor rjettara hefir, en vil aðeins láta rannsaka, hvort óánægja landssímastjórans með mann þennan hefir við rök að styðjast.

Hitt veit jeg, að ummæli þessa sama þm. (J. Þ.) um það, að landssímastjóri hafi gefið rangt vottorð, eru röng. Maður í hans stöðu, sem hefir jafnlengi veitt símanum forstöðu, getur ekki gefið annað en rjett vottorð; hann segir ekki annað en það, sem hann vill og getur staðið við, og hættir ekki á það, að leggja virðingu sína að veði undir dóm erlendra manna.

Þessi sami hv. þm. (J. Þ.) talaði um, að það væri hættulegt, að undirmennirnir væru að vefengja hæfileika landssímastjóra, en það vill nú svo til, að Vestmannaeyingar hafa sjálfir gert

það. Allir símanotendur þar hafa krafist, að maðurinn fengi þennan starfa aftur. Hlýtur sú krafa að byggjast á því, að afgreiðsla símans hafi verið í góðu lagi, því að engu skiftir símanotendur skrifstofureksturinn. Sýnist ekki vera gengið á hlut landssímastjóra, þó að nefndin leggi til, að rannsókn fari fram og hver sje látinn njóta síns rjettar. Hefði það ekki einu sinni verið neitt ósanngjarnt, þó að stjórnin hefði skipað hlutaðeigandi embættismanni að höfða mál og hreinsa sig af þessum ákærum. Hefir sá siður tíðkast bæði hjer og erlendis. Má og vera, að rannsóknin hafi það í för með sjer. En það er sjálfsagt, að stjórnin athugi alla málavöxtu nákvæmlega, svo að það sanna megí koma í ljós.

Um húsakaupin er það að segja, að Petersen hefir þar í engu verið ívilnað, því að honum bauðst hærra kaupverð, en hann kaus heldur að ganga að tilboði ríkissjóðs sökum þess, að skuldunauturinn var tryggari. Mun sönnu nær, að Petersen hafi ívilnað landssjóði, því að áhöld öll fylgdu með, og mundi landinu hafa orðið dýrara að kaupa annað hús.

Það sjest því á öllu, að ræða hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.) hefir verið alllituð. Eingöngu vörn fyrir annan aðilja, en af hendi fjárveitinganefndar var hvorki sókn nje vörn, heldur það eitt, að stjórnin rannsakaði málið.

Jakob Möller: Jeg vek athygli á því, út af ummælum hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.), að ef landssímastjóri hefir álitíð manninn óhæfan til starfans, þá bar honum skylda til að víkja honum frá króka- og umsvifalaust og án þess að

gefa honum nokkurt fyrirheit um skaðabætur. En það var ekki gert, og sýnir það best, að málið er eitthvað gruggugt. Brjefin, sem hv. þm. (J. Þ.) las upp, sanna ekkert um það, hve hæfur eða óhæfur Petersen hafi verið til starfsins. Þau sýna aðeins, að hver átylla, sem gafst, hefir verið gripin til að „vita“ hann. Og um eina ofanígjöfina er það beinlínis játað, að hún hafi ekki verið á rökum byggð, og má vera, að svo hafi verið um þær allar. Hitt er víst, að landssímastjóri hefir ekki ávalt verið svo fljótur til að taka til greina umkvartanir yfir afgreiðslu símans, og er alkunnugt, að umkvörtunarefni hafa gefist víðar en í Vestmannaeyjum. Og sagt get jeg dæmi þess, að kvartað hefir verið í Vestmannaeyjum eftir að Petersen fór þaðan. Bæjarstjórnin í Vestmannaeyjum kvartaði undan eftirmanni Petersens, en hún fjekk aðeins skammir hjá landssímastjóra og brigsl um, að hún hefði ekkert vit á málinu. Og landsímastjórinn gerði enn hreinna fyrir sínum dyrum, hann kærði bæjarstjórnina í stjórnarráðinu og fjekk það til þess að gefa henni ávítur. En seinna mun það svo hafa sannast, að ekki hafi þessi kvörtun bæjarstjórnarinnar verið ástæðulaus, því að eftirmaður Petersens varð skömmu síðar að láta af starfinu fyrir óreglu. En þetta sýnir, að landssímastjóri muni þó hafa ætlað að sýna honum meira umburðarlyndi en Petersen, og að misjafnlega muni tekið undir kvartanir yfir afgreiðslu símamanna, eftir því, hver á í hlut. Þm. verða að gera sjer það ljóst, að ef tilgangurinn var að flæma Petersen frá starfanum, þá varð að finna einhverja átyllu. Það var því mjög eðlilegt og hyggilegt af landssímastjóra

að byrja á því að gefa honum áminningar í vingjarnlegum „prívat“-brjefum, um það, að hann teldi hann ekki „vel hæfan“, sem enduðu svo með því að telja hann óhæfan og verra en það. Þessi áminningarbrjef sanna því heldur lítið, og raunar helst það, að lítið hafi verið út á starf Petersens að setja, úr því að ekki varð meira fundið að.

Hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.) sagði, að það væri tilbúningur einn, að Petersen hefði neitað að gefa upplýsingar um atriði, sem honum bar skylda til að þegja yfir, en játaði þó, að sjer væri algerlega ókunnugt um það mál. Hv. þm. (J. Þ.) getur þá heldur ekkert um þetta sagt.

Hv. 1. þm. Skagf. (M. G.) sagði, að landssímastjórinn hefði neitað því, að þetta væri satt, en telur hv. 1. þm. Skagf. (M. G.) það nægilega sönnun í máli, þó að sá, sem fyrir sök er hafður, neiti einhverju af því, sem á hann er borið? Ef stjórnin lætur sjer nægja slíka sönnun, þá held jeg, að rannsókn hennar sje fremur lítils virði.

Hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.) gerði lítið úr upplýsingum þeim, um starfshæfileika Petersens, sem jeg gaf í fyrri ræðu minni. Hann gæti vel verið ágætur „kontórmaður“, þó að hann væri óhæfur símstöðvarstjóri. En það rekst óþægilega á vörn hans fyrir vottorði landssímastjóra, sem hann kvað aðallega hafa verið gefið með það fyrir augum, að Petersen gæti fengið símstjórastöðu í Danmörku, en þar væri starf símastjóranna aðallega falið í reikningsfærslu. En skyldi það nú vera alveg sjerkennilegt fyrir smærri stöðvar í Danmörku, að reikningshaldið sje eitt helsta starfið? Eða mundi reikningshaldið því minna áriðandi, sem

stöðin er stærri? Það virðist einmitt mjög mikið komið undir því, að síma-
stjórar sjeu góðir skrifstofumenn og
að reikningsskil þeirra sjeu öll í lagi.
Skiftir það jafnvel mestu, því að til
hinna starfanna geta þeir ávalt feng-
ið aðra hæfa menn til að gegna þeim
undir umsjón sinni. Menn geta sem
sje vel verið leiknir símritarar, þó að
þeir sjeu ekki færir um að veita stöð
forstöðu og bera fjárhagslega ábyrgð
á henni.

Að síðustu vil jeg geta þess, að mjer
er sama, á hvern hátt málinu er vís-
að til stjórnarinnar, en legg aðeins
áhersluna á það, að hún geri gang-
skör að því að rannsaka málið.

ATKVGR.

Till. frá 3. þm. Reykv. (J. þ.) um
að vísa málinu til stjórnarinnar feld
með 17 : 8 atkv., að viðhöfðu nafna-
kalli, og sögðu

já: S. St., St. St., B. H., J. A. J., J.
þ., M. G., Ó. P., P. þ.

nei: Þorl. G., Þorl. J., Þór. J., B. J.,
E. þ., E. E., Gunn. S., H. K., Ing.
B., Jak. M., J. B.; J. S., L. H., M.
J., M. P., P. O., B. Sv.

Þrír þm. (M. K., Sv. Ó. og Þorst. J.)
fjarstaddir.

Tillgr. samþ. með 19 : 3 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 19 shlj.
atkv.

Á 42. fundi í Nd., fimtudaginn 6.
apríl, var till. tekin til síðari umr.
(A. 178).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 16 : 5 atkv. og afgr.
til Ed.

Á 38. fundi í Ed., s. d., var till. út-
býtt eins og hún var samþ. við síðari
umr. í Nd. (A. 178).

Á 39. fundi í Ed., föstudaginn 7.
apríl, var till. tekin til meðferðar,
hver n i g r æ ð a s k y l d i.

Að tillögu forseta voru ákveðnar
tvær umr.

Á 40. fundi í Ed., laugardaginn 8.
apríl, var till. tekin til fyrri umr.
Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Tillgr. f e l d með 8 : 6 atkv.

5. Fálkaorðan íslenska.

Á 5. fundi í Sþ., fimtudaginn 9.
mars, var útbýtt

Tillögu til þingsályktunar um breyt-
ing á reglugerð um hina íslensku fálka-
orðu (A. 79).

Á 6. fundi í Sþ., laugardaginn 11.
mars, var till. tekin til meðferðar,
hver n i g r æ ð a s k y l d i.

Að tillögu forseta var ákveðin ein
umr.

Á 7. fundi í Sþ., laugardaginn 18.
mars, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Gunnar Sigurðsson): Eftir
ósk hæstv. forsætisráðherra (S. E.)
fer jeg þess á leit við hæstv. forseta,
að málið verði tekið af dagskrá.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 10. fundi í Sp., föstudaginn 21. apríl, var till. aftur tekin til einnar um r. (A. 79, 98).

Flm. (Gunnar Sigurðsson): Það er í sjálfu sjer erfitt að tala í alvarlegum tón um barnagull fullorðinna manna. Mun jeg þó reyna að gera það skamma stund.

Jeg skal þá fyrst stuttlega lýsa því, hvað heimspekilega eða rjettara sagt sálarfræðislega liggur til grundvallar fyrir orðukerfinu.

Meginþátturinn er einhver lægsta hvöt manna, sem sje hjejómagirndin. Það er af sömu hvötum, sem menn sækjast eftir orðum, og villimenn bera hringa í nefinu. Það er af sömu hvötum, sem kínverskar konur gereyðileggja á sjer fæturna með þröngum skóm til þess að ganga betur í augun á karlmönnunum. Það er af sömu hvötum, sem konur í kaupstöðum ganga á svo háum hælum, að heita má, að þær gangi á tánun. Alt er þetta af sömu rót runnið, hjejómagirndinni. Mismunurinn er aðeins stigmunur á menningu. En raunar er munurinn ekki svo mikill. Beri menn t. d. saman mynd af Indíánahöfðingja, sem taldir eru manna glysgjarnastir og hjejómagjarnastir, og mynd af mesta krossbera þessa lands í fullum skrudá, þá verður mismunurinn ekki ýkjamikill.

Enn eru og aðrar tvær vafasamar dygðir, sem konungar og stjórnir hafa einatt kunnað að gera sjer mat úr. Það er barnsleg einfeldni og siðferðislegt þroskaleysi. Það er að sínu leyti eins og þegar barni er gefinn sykurmoli til þess að gera eitthvað eða láta eitthvað ógert, að hengja á menn

krossaglingur, annaðhvort til að vera sámilegir menn í þjóðfelaginu, eða fyrir að hafa verið það. Það er og einatt hentugt og handhægt vopn í höndum landsstjórna til þess að launa tryggja þjónustu og jafnframt að tryggja sjer stuðningsmenn. Ræður að líkum, hvort orðan, þannig notuð, er nákvæmur mælikvarði á manngildi manna. Þessu er vel lýst með vísu Steingríms Thorsteinssonar:

„Feigðarkúlan, blint þá bálar stríð,
beinist jafnt að hraustum og að rögum.
Stjarna og kross í heiðursteikna hrið
hittir alveg eftir sömu lögum.“

Næst mun sanni, að slíkt lendi einatt á þýlyndustu og sauðspökustu fylgiskiskum, sbr. það, sem eitt íslenskt skáld segir:

„Sælastur ertu, ef sál þín er smá
og sveigjanleg hverjum sem er,
því eftir því, sem hún í vasa fer vel,
þinn vegur hjá stjórninni fer.“

Jeg fyrir mitt leyti tel nú, að það ætti að teljast undir virðingu 20. aldar manna að láta fara með sig eins og börn og láta þurfa að gefa sjer orðu til þess að vera sámilegir menn.

Þá skal jeg í stuttu máli lýsa sögulegum tildrögum og gangi orðukerfisins. Grundvöllurinn er góður. Kerfið er runnið frá þröngstu kirkjukreddum og munkagöngum og nunnureglum. Enda bera nöfnin þess menjar, svo sem t. d. Guðslambsorðan sænska frá 17. öld. Sú orða er nú lögd niður, og hefði jeg ekki kunnað svo illa við, að nafnið væri tekið upp hjer á landi.

Seinna nota konungar þetta orðuvopn til að halda aðalsmönnum í skefjum. En þegar aðallinn fer að vaxa konungunum yfir höfuð, fara þeir að nota orðurnar sem meðal til þess að auka álit borgarastjettarinnar.

Skal jeg leyfa mjer að minna í þessu sambandi á Friðrik VI. Danakonung.

Þá ætti okkur Íslendingum ekki að vera sjerstakt áhugamál að halda uppi minningunni um útlenda titla og orður. Það virðist vera verk í óþarfara lagi að reisa þeim íslenskan bautastein, því að svo má kalla, að krossasaga okkar hafi verið einn samanhangandi krossferill fyrir Íslendinga sem þjóð og íslenskt þjóðerni.

Fyrst byrjaði konungsvaldið að herra þá, sem einna rösklegast gengu fram í því að sjúga fje út úr landsmönnum til handa konungsvaldinu. Mætti þar nefna ýmsa ribbalda, svo sem t. d. Björn ríka, sem var mesti misindismaður. Seinna má nefna fjölmörg dæmi þess, að þeir menn, útlendir og innlendir, voru hlutskarpastir á titla og krossa, sem bestir voru liðsmenn konungsvaldsins í því að kúga landsmenn og krefja þá um fje, og fyrstir voru til þess að reisa gapastokkinn, til þess að setja þá í, sem eigi vildu af frjálsum vilja beygja sig undir útlent ok. Ýmsir voru þeir þó af innlendum mönnum, sem tilfinningu höfðu fyrir þessu og væmdi við að þiggja þessar náðargjafir; þá væmdi við kaleiknum, sem danska móðurmundin rjetti að þeim. Síra Björn sál. í Laufási kveður meðal annars svo:

Jeg er konungkjörinn,
kross og nafnbót fæ,
í mjer eykst svo mörinn,
að jeg skellihlæ,
hlæ, þótt gráti þjökuð þjóð,
fyrir danska sæmd og seim
sel jeg íslenskt blóð.

Þá vildi jeg minnast nokkrum orðum á sögu fálkaorðunnar á Alþingi. Jeg fullyrði, af umræðum þeim, sem

fram fóru um málið á leynifundum, að það var meining flestra þar, að orðan væri aðeins gefin útlendingum. En hvernig hefir framkvæmdin svo orðið? Hún hefir orðið sú, að orðunni hefir verið ausið svo gegndarlaust út, að með sama áframhaldi mundi ekki þurfa marga mannsaldrar til þess, að hægra væri að telja þá, sem ekki væru krossaðir, heldur en hina.

Jeg mundi tala nokkuð nánar um orðusetninguna yfir höfuð, reglugerðirnar fyrir henni og allan krossaausturinn, ef jeg hjeldi, að fyrverandi stjórn hefði hjer nokkurn málssvara. Að nafninu til hefir nú nefnd, er fyrverandi stjórn skipaði, vald til þess að strá út krossunum.

Um reglugerðina skal jeg ekki fara mörgum orðum, en á henni er hinn mesti ólánsfrágangur. Orðan veitir hvorki rjettindi nje skyldur, en slíkt á sjer ekki stað um erlendar orður.

Það stendur t. d. í reglugerð Dannebrogssorðunnar, að ekki megí taka menn fasta fyrir glæp, nje veita þeim líkamlega refsingu, er orðan hefir verið veitt, fyr en búíð er að taka hana af þeim. Þá hefði og nauðsyn borið til þess að skattleggja orðuna, að minsta kosti sem næmi rentum af þeim nær 20 þúsund krónum, sem búíð er að eyða til undirbúnings og tilbúnings orðunnar.

Það væri ekki heldur úr vegi, að hæstv. landsstjórn leiðrjetti einkunnarorð Jóns Sigurðssonar, sem standa á orðunni, en eru ranglega tilfærð, þótt merkilegt sje. Einkunnarorð Jóns Sigurðssonar voru: „eigi víkja“, en ekki: „aldrei að víkja“. Þetta ræður að líkum; forsetinn var vitur maður, en ekki þverhaus. Þeir, sem kynnu að vilja rengja þetta, geta farið upp á safn-

stofu forsetans hjer í húsinu og sjeð signet hans. Þessi leiðrjetting kemur að vísu því aðeins til greina, að orðan verði ekki feld með öllu, sem vonandi verður reyndar.

Því hefir verið slegið fram, að orðan væri konunglegt „prærogativ“ eða forrjettindi. En það þarf enginn að efast um, að konungur geri annað eða hafi gert annað í þessum efnum en það, sem stjórnin leggur til.

Menn hafa haldið því fram, að þetta orðuprjál væri spor fyrir okkur í sjálfstæðisáttina. Það er nú síður en svo. Jeg tel þvert á móti, að það sje hinn mesti barnaskapur og „humbug“, að smáþjóð eins og við flói öll út í krossahjegóma. Enda er nú svo komið, að allar frjálslyndar þjóðir eru að losa sig sem mest við slíkt tildur. Í Bandaríkjunum t. d. eru orður og titlar ekki til. Franska uppreisnin lagði grundvöllinn að því að fella niður stjettamismun og prjál, og síðan hefir þokað áfram í þessa átt. Ef till. mín, á móti von minni, verður ekki samþykkt, þá vil jeg að minsta kosti reyna, með því að bera hana fram, að draga úr því, að orðan verði veitt eins gegndarlaust eftirleiðis. Jeg hefi í sjálfu sjer ekkert á móti því, að lengd sjeu eyrun á útlendingum þeim, sem gaman hafa af slíku glingri, með því að veita þeim orðuna. En mjer er sárara um eyru Íslendinga; þau vil jeg helst ekki lengja til muna. Sjerstaklega er mjer sárt um þingmenn þá, sem það ólán hefir hent að verða krossberar. Af því að mjer er vel við þá, þá kysi jeg heldur, að þeir skiluðu þessu rusli aftur, eða að minsta kosti bæru það ekki.

Um till. hv. þm. Borgf. (P. O.) skal jeg geta þess, að jeg er henni full-

komlega samþykkur, og mun jeg greiða henni atkv. mitt. Jeg var búinn að skrifa slíka till. sem aðaltillögu, en ætlaði að bera fram mína till. til vara, en jeg þóttist vita, að tillaga um að afnema orðuna ætti örðugra uppdráttar og mundi spilla fyrir hinni, og því hætti jeg við að bera hana fram.

Jeg sje ekkert á móti því að afnema orðuna alveg; jeg hefi altaf verið á móti stofnun hennar. Þeir, sem endilega þurfa að hafa eitthvert tildurform, gætu fundið upp á einhverju öðru formi; t. d. mætti gera bændur að konunglegum hirðbændum, skipstjóra að konunglegum hirðskipstjórum, en ráðlegast held jeg væri að sleppa öllu þesskonar tildri; það er á móti þjóðerni og innræti okkar Íslendinga.

Pjetur Ottesen: Hv. 1. þm. Rang. (Gunn. S.) hefir með framsöguræðu sinni, að því er mjer skildist, gert mína tillögu að sinni og því að miklu leyti tekið af mjer ómakið að mæla með henni. Ræða hans snerist mest um það, að benda á hjegómahlið málsins. Ætla jeg því lítilega að minnast á tildrög þessa máls hjer á þingi.

Jeg ætla, að það væri þegar á þinginu 1919, að það fóru að heyrast raddir um það, að eigi myndi hlýða hinu íslenska ríki, er það hefði fengið viðurkent sjálfstæði sitt og fullveldi, að láta síga úr hömlu að sýna hið ytra ták fullveldisins á ýmsan hátt, og þar á meðal með því að koma hjer upp orðu eða heiðursmerki, til þess, svo jeg noti orð konungsbrjefsins um stofnun hinnar íslensku fálkaorðu, „að geta veitt þeim mönnum og konum, innlendum og útlendum, sem skarað hafa fram úr öðrum í því, að efla heiður og

hag fósturjarðarinnar, að einhverju leyti opinbera viðurkenningu“. Reyndar virtist það einkum og sjer í lagi vaka fyrir þeim mönnum, sem beittu sjer fyrir þessu, að orðan yrði að mestu eða eingöngu notuð til þess að veita útlendingum þessa viðurkenningu, enda var það rökrjett afleiðing þeirrar hugsunar, sem, eins og jeg áður nefndi, einkum virtist liggja til grundvallar fyrir því að stofna orðuna, sem sje að sýna með því út á við aðstöðumun landsins nú við það, sem áður var.

Þetta mál komst það langt á þinginu 1919, að forsætisráðherra (J. M.) stefndi þingmönnum saman á einkafund, þar sem hann reifaði þetta mál, og jeg held, að mig misminni það ekki, að hann gerði það á þeim grundvelli, að orðan yrði einvörðungu veitt útlendingum, eða að minsta kosti, ef út af þessu yrði brugðið, þann veg, að hún yrði veitt innlendum mönnum, þá yrði það ekki gert nema undir alveg sjerstökum kringumstæðum, og bæri að sjálfsgöðu að fara með hinni mestu gát í þessar sakir.

Það má, held jeg, með sanni segja, að mál þetta fengi fremur daufar undirtektir á fundinum, en þó fór svo að lokum, að það fjekst með atkvgr. meiri hluti fyrir því að stofna orðuna á þessum grundvelli, en margir sátu hjá og greiddu ekki atkv., en tveir greiddu atkvæði á móti, þáverandi 2. þm. G.-K. (K. D.) og jeg.

Það er því áreiðanlega algerlega á móti vilja og áliti þessa meiri hluta þingsins, að mál þetta er komið inn á þá braut, sem það nú er á, en aftur á móti er tillaga hv. 1. þm. Rang. (Gunn. S.) alveg í samræmi við það,

Alþt. 1922, D. (34. löggjafarþing).

sem þá virtist vera álit þessa meiri hluta.

Við, sem þá greiddum atkvæði á móti því, að orðan yrði stofnuð, — og sama ætla jeg að megi segja um þá, sem ekki greiddu atkvæði, — litum svo á, að slíkt hjeómatildur myndi frekar verða okkur til ógagns og vansæmdar en til ávinnings og vegsauka, því þó að hægt væri ef til vill að kitla hjeómagirnd sumra manna með slíku glingri og látalátum, og ætla sjer þannig að nota þetta sem auglýsingu um sjálfstæði landsins út á við, þá mundi slíkt að sjálfsgöðu geta vakið og vekja lítilsvirðingu hjá sumum þeim mönnum, sem svo óendanlega væri miklu meira um vert að vekja athygli á sjer hjá og vinna traust og hylli, einmitt þeim mönnum, sem hafa auga fyrir og fullan skilning á því, sem eitthvert raunverulegt gildi hefir í sjer fólgið, þeim mönnum, sem leggi aðaláhersluna á það, bæði hjá sjálfum sjer og öðrum, að vera, en ekki aðeins að sýnast.

Það var þetta, sem fyrir okkur vakti, sem vorum á móti því að innleiða þetta orðutildur. Við litum svo á, að einasti og vissasti vegurinn til vegs og gengis hinu íslenska ríki væri, að þjóðin legði metnað sinn í það að vera, en ekki aðeins að sýnast. Og á þann hátt sýndi þjóðin fullan skilning á þessu hlutverki, og með því að notfæra sjer, bæði af sinni eigin lífsreynslu, og svo reynslu annara þjóða, þau hyggindi, sem í hag koma, en forðast aftur á móti af ítrasta megni og spyrna broddum við því, sem miðar til hins gagnstæða.

Í því sambandi má benda á það sem stórvægilegt atriði, að unnið sje kapp-

samlega á móti því, að þjóðin ánetj-ist í því neti, sem tildur, þrjálg og hje-gómi erlendra þjóða leggja fyrir okkur. Að vinna á móti því er hið mesta þjóðheillaverk. Orðutildrið miðar aftur á móti óneitanlega til hins gagnstæða og torveldar þessa baráttu, og er það því óbifanleg sannfæring mín, sem fyr, að það sje meira tap en vinningur fyrir þjóðina að fórna fje og kröftum á altari þessa misskilda þjóðarmetnaðar.

Það er nú orðið alkunnugt, að þetta orðutildur hefir mælst afarilla fyrir úti um land, og er það að vonum, því að alþýða þessa lands, sem sækir brauðið í skaut náttúrunnar og alin er upp í hinum stranga skóla lífsins og verður að horfast í augu við bláberan veruleikann, henni hefir hin stranga og erfiða baráttu fyrir tilverunni kent það, að tildrið, „húmbúgið“ og hje-góminn er ekki það, sem veitir hlutunum hið raunverulega gildi eða þjóðinni tilverurjett.

Jeg hefi nú leyft mjer að koma fram með brtt. við till. hv. 1. þm. Rang. (Gunn. S.), sem miðar að því, að spor-ið sje stigið til fulls, að Alþingi skori á landsstjórnina að fá því framgengt við konung, að hann nemi úr gildi konungsbrjef 3. júlí 1921, um stofnun hinnar íslensku fálkaorðu.

Jeg hefi fundið það á ýmsum hv. þm., sem annars eru þessu orðutildri mótfallnir, að þeir kveinka sjer við að leggja þetta til, úr því sem komið er. En mjer virðist slík viðkvæmni mjög ástæðulítil. Það er beinlínis skylt að snúa frá því, sem mistekist hefir og miður fer, til hins, sem betra gegnir.

Jeg skal ekkert út í það fara og engan dóm á það leggja, hvernig framkvæmd þessara orðuveitinga hefir tek-ist hjer, en aðeins benda á það, að

auk þess sem mál þetta er nú, eins og jeg áður tók fram, komið inn á alt aðra braut en látið var í ljós upphaf-lega að væri tilætlunin, þá sýnir sú reynsla, sú stutta reynsla, sem við höfum í þessu efni, hve erfitt það er að stöðva þennan straum, úr því stíflan er tekin úr, og mikið vandhæfi á að halda straumnum í vissum farvegi.

Á þessum stutta tíma, frá því í júlí í fyrra sumar, hefir 62 körlum og konum verið veitt heiðursmerki, samkvæmt skýrslu í Stjórnartíðindunum, sem jeg hefi hjer fyrir framan mig.

Af þeim eru 33 erlendir ríkisborg-arar, jeg held allir danskir, en 29 inn-lendir, og skiftast þeir niður eftir fjórð-ungum þannig: Í Sunnlendingafjórð-ungi 25, þar af úr Reykjavík 22, Aust-firðingafjórðungi 2, Norðlendingafjórð-ungi 1 og Vestfirðingafjórðungi 1. Síðan þessi skýrsla var prentuð hefir tveimur erlendum mönnum verið veitt þetta heiðursmerki, og eru þeir Arne Möller og Sviinn Ragnar Lundborg. Er Ragnar Lundborg víst fyrsti út-lendingurinn utan Danmerkur, sem slíkt heiðursmerki hefir verið veitt.

Kostnaðarhlið þessa máls ætla jeg ekki að fara út í, því hún er ekki aðal-atríði. En þó er vert að athuga það, að búið er að eyða í þennan hje-góma rúmu 21 þús. króna.

Það hefir mörgum virst, að fyrver-andi stjórn hafi árið sem leið tek-ist miður höndulega framkvæmd þeirrar reglugerðar, sem gefin var út í marslok í fyrra, samkvæmt lögum 8. mars 1920, sem heimila stjórninni að banna og takmarka innflutning á óþarfavarningi. Sífeldar undanþágur og vetlingatök í þessu máli hafa vald-ið því, að þetta hefir að litlu liði orð-ið. En í hnúkana tekur fyrst, er stjórn-

in sjálf brýtur sína eigin reglugerð og flytur inn óþarfavarning, sem jeg get ekki betur sjeð en heyri undir einhvern af eftirtöldum þremur liðum, sem upp eru taldir í reglugerðinni sem þær vörutegundir, sem innflutningur er bannaður á, og það eru: leikföng, glysvarningur og skrautgripir. Að þetta sje óþarfi eftir eðli sínu, getur varla leikið á tveim tungum.

Skal jeg svo eigi fara frekari orðum um þetta mál, en legg till. mína undir dóm þingsins.

Forsætisráðherra (S. E.): Jeg skal ekki vera langorður eða fara að ræða, hvaða þýðingu orður hafa yfirleitt. Heldur vildi jeg aðeins leiða athygli hins háa Alþingis að því, að orða þessi var stofnuð 3. júlí 1921, í tilefni af komu hans hátignar konungsins. Og eins og tekið hefir verið fram, var samþykkt fyrst á einkafundi í sameinuðu þingi 1919 að stofna hana, og mig minnir ekki betur en það væri gert með allmiklum meiri hluta. Mjer finst það því líta illa út að fara að afnema orðuna nú, af sama þinginu, sem stofnaði hana. Jeg sje ekki annað en það bendi á of mikinn hringlandahátt, og sje jafnframt taktleysi gagnvart þeim útlendu mönnum, sem þegar hafa fengið hana. En hins vegar er ekki nema sjálfsagt að gera ekki of mikið að því að veita orðuna, en eins og kunnugt er, hefir sjerstök nefnd tillögurjett í þessu máli.

Eins og jeg tók fram áðan, þá er hjer óneitanlega um taktspursmál að ræða.

Magnús Guðmundsson: Fáein orð út af því, sem sagt hefir verið í garð fyrirv. stjórnar.

Hinum almennu hugleiðingum hv. 1. þm. Rang. (Gunn. S.) tel jeg óþarft að svara. Hann ætlaði að fara að hnýta eitthvað í fyrverandi stjórn, en brólti strax til baka, er hann fann sig kominn á hálán ís.

Jeg vil þá fyrst benda á, að orða þessi var stofnuð eftir ákvörðun þingsins sjálfs, í tilefni af komu konungs í fyrra. Og nefnd var skipuð, sömuleiðis eftir ákvörðun þingsins, til þess að stjórna öllum málefnum orðunnar, og var þetta beinlínis gert til þess að girða fyrir, að nokkur stjórn gæti misbrúkað hana. Þessa hefði hv. 1. þm. Rang. (Gunn. S.) átt að geta, ef hann hefði viljað skýra alveg rjett frá, því að af þessu leiðir, að ef orðan hefir verið misbrúkuð, hlýtur það að lenda á orðunefndinni, en getur ekki lent á fyrverandi stjórn, sem engan rjett hafði til að „krossfesta“ neinn, ekki einu sinni tillögurjett um innlenda menn. Höggið lenti því í alveg rangan stað, ef hann hefir ætlað það fyrverandi forsætisráðherra (J. M.).

Þá talaði hv. þm. (Gunn. S.) um, að orða þessi hefði í upphafi aðeins verið ætluð útlendingum. En þetta er ekki rjett. Og jeg var einmitt á fundinum, sem fyrst var rætt um hana, og man jeg ekki betur en tekið væri fram, að ef útlendingum væri aðeins ætluð hún, myndi þeim finnast hún lítils virði. Því ef hún væri ekki ætluð innlendum mönnum líka, væri sama og segja við útlendingana: þetta getið þið haft, en við viljum ekki sjá það.

Að stjórnin hafi krossað sína vildarmenn, getur ekki verið um að tala. Hafi þeir því fengið of marga krossa, hlýtur það að vera sök nefndarinnar.

Einnig talaði hv. þm. (Gunn. S.) um,

að þetta væri „húmbúgs“-nefnd. Því geta nefndarmennirnir svarað sjálfir, ef þeim list, þar sem 3 af þeim eiga sæti hjer á Alþingi.

Þá talaði hv. þm. Borgf. (P. O.) um það, að undirtektirnar undir stofnun þessarar orðu hefðu verið daufar á þinginu 1919. En það geta ekki talist daufar undirtektir, þegar aðeins tveir eru á móti af öllu þinginu, og var þá skýrt tekið fram, hvernig fyrirkomulag orðunnar var hugsað. Einnig var þá tekið fram, að skipuð yrði sjerstök orðunefnd. Þess vegna er það rangt hjá hv. 1. þm. Rang. (Gunn. S.) að kenna fyrverandi stjórn um, að hán hefði skipað nefndina, þegar gengið var út frá því í byrjun, og stjórnin tók það sem gefinn hlut.

Það, sem hv. þm. Borgf. (P. O.) var að tala um, að fyrverandi stjórn hefði brotið sína eigin reglugerð, með því að flytja inn glysvöru, tek jeg fremur sem spaug en alvöru. En jeg vil benda hv. þm. (P. O.) á, að undanþága frá þeirri reglugerð var heimiluð.

Ef hv. þm. vilja draga úr veitingu krossanna og þykir of mikið verið hafa veitt af þeim, þá ber að beinast að nefndinni, sem samkvæmt reglugerðinni veitir þessar orður, en ekki að stjórninni. Þessi orðunefnd var sett á stofn samkvæmt vilja þingsins 1919, er áleit þá aðferð við veitingu orðunnar hagkvæmari og koma í veg fyrir, að stjórnin notaði hana til að afla sjer fylgismanna.

Hafi nefndin farið illa að ráði sínu, þá má geta þess, að nú er laust sæti í nefndinni, og mætti þá setja mann í hana, sem treysta mætti til að vera ekki of ör á að veita orðuna. T. d. 1. þm. Rang. (Gunn. S.). Annars má benda á, að þetta er ekki eina „húmbúg-

ið“, sem á sjer stað, en jeg fer ekki frekar út í það að sinni. (Gunn. S.: Best að koma með það strax). Nei, jeg mun ráða, hvað jeg segi hjer og hve nær, og tel rjettast af hv. 1. þm. Rang. (Gunn. S.) að láta sig það ekki skifta.

Flm. (Gunnar Sigurðsson): Jeg skal hvorki vera langorður nje stofna til þess, að deilur hefjist um þetta mál. Rök hv. andmælenda voru líka veigalítil.

Hæstv. forsrh. (S. E. sagði, að konungur hefði stofnað þessa orðu, en auðvitað hefir hann gert það eftir tillögu forsætisráðherra.

Röksemdir hv. 1. þm. Skagf. (M. G.) get jeg naumast tekið alvarlega. Hann sagði, að þessa öldu hefði átt að vekja í upphafi, þegar málið var fyrst til umræðu. En það var einmitt ekki gert vegna þess, að þá var ráðgert að veita aðeins útlendum mönnum þessa orðu.

Að „húmbúg“ geti ekki verið á öðrum sviðum, nefndi jeg ekki, og viðvíkjandi þeirri uppástungu hv. þm. (M. G.), að kjósa mig í þessa orðunefnd, þá tel jeg rjettara, að aðrir verði fyrir því vali, t. d. þm. Borgf. (P. O.).

Sveinn Ólafsson: Jeg sje að vísu eftir þeim tíma, sem fer til að ræða þetta mál, og tel, að honum mætti verja betur. En jeg get þó eigi varist því að taka til máls, af því að jeg tel það miður fara, ef till. þessi verður samþykkt, af þeirri ástæðu, að jeg lít svo á, að það væri bein móðgun við konung vorn.

Mjer þykir þetta í sjálfu sjer ekki mikilsvert mál eða merkilegt, og lít svo á, að betra hefði verið, að orða þessi hefði aldrei stofnuð verið, eða þá að

veiting hennar hefði verið bundin strangari skilyrðum um verðleika þeirra, sem hana hljóta. En úr því, sem komið er, þá álit jeg eigi fært að leggja orðuna niður að sinni, enda ætti sú áhersla, sem lögð hefir verið á það, að veita ekki mikið af orðum, að draga úr veitingu þeirra eftirleiðis.

Það er rjett hjá hv. 1. þm. Skagf. (M. G.), að leyfi það, sem þingið gaf til að taka upp orðuna, var alls eigi bundið því skilyrði, að hún yrði aðeins veitt útlendum mönnum, þótt það á hinn bóginn væri aðalástæðan fyrir því, að hún var tekin upp, að hana mátti þá vel nota til að sæma útlenda Íslandsvini. En eins og sami hv. þm. (M. G.) tók fram, þá er tæpast hægt að þjóða útlendingum þá viðurkenningu, sem landsmenn vilja ekki nota sjálfir, og því hefði það verið fullkomin fjarstæða að ætla hana útlendingum einum. Mjer þætti því fyrir, ef till. þessi yrði samþykkt. En álit betra að afgreiða málið með rökstuddri dagskrá heldur en að fella það eða samþykkja. Því hefir mjer komið til hugar að bera fram svohljóðandi rökstudda dagskrá:

Með því að fálkaorðan var upp tekin eftir leyfi meiri hluta Alþingis, þótt ýmsir mæltu því móti, og með því enn fremur að ætla má, eftir hugsunarhætti þjóðarinnar og álit hennar á slíkum vegtyllumerkjum, að orðan verði eigi misbrúkuð, telur Alþingi ekki ástæðu til að samþykkja tillöguna og tekur fyrir næsta mál á dag-skrá.

Sigurður Hjörleifsson Kvaran: Jeg vil ekki segja, að mjer þyki þetta merkilegt mál. Jeg vil ekki heldur

segja, að mjer þyki það með öllu ómerkilegt mál.

Jeg lit á það eins og ýmislegt fleira, sem gerist með þjóð vorri nú, eins og sjúkdómseinkenni, sem ekki ber svo litið á í þjóðlífinu. Feli Alþingi einhverjum manni starf, sem því ber skylda til að lögum, má hann vera nærri viss um að vera níddur fyrir það í blöðunum. Sje öðrum mönnum sýndur einhver sómi, þá er ráðist á hann, sóma hans, starf og mannorð. Þetta hafa sum blöðin tamið sjer mjög um merka menn undanfarið, og jafnframt notað það til svívirðinga við menn, sem ekki bera ábyrgð þeirra ráðstafana. Sjúkdómurinn er hvímléiður, ekki síst í litlu þjóðfjlagi. Hjer er verið að bera hann inn í þennan sal og farið að taka undir gal blaðanna. Dálitla eftirtekt getur þetta vakið út á við, og ekki verður það til þess að auka virðinguna fyrir þinginu, hvorki hjá erlendum mönnum nje innanlands. Þessi orða er nýstofnuð, með samþykki alls þingsins að heita má. Nú þykir sumum það einna mesta þarfamálið að afnema hana strax aftur. Yfir höfuð eru rassaköstin á þessu þroskalitla þingi mjög íhugunarverð.

Það, sem hv. 1. þm. Rang. (Gunn. S.) sagði um þá menn, er fengið hafa krossa fyr og síðar, tel jeg drengjalega talað. Jeg segi drengjalega, en ekki drengilega. (Gunn. S.: Og öldungurinn!). Nú hvíla margir þeir sæmdarmenn í gróf sinni, sem fengu heiðursmerki, og eru orð tillögumanns (Gunn. S.) ósæmileg um þá mörgu þjóðnýtu menn. — Að menn voru „herraðir“, er alt annars eðlis en orður og því eigi sambærilegt.

Jeg álit þinginu sæmilegast að fella þessa tillögu. Jeg fer lítið út í það,

hverja þýðingu það hefir eða kann að hafa fyrir þetta litla ríki að veita orður. En oft er oss sá greiði gerður af erlendum mönnum, að sjálfsagt þykir að sýna þeim þakklætisvott. En þar sem vjer erum hvorki örur nje stórtækir á fje eða gjafir, þá er gott að geta veitt þeim viðurkenningu á þennan hátt.

En þá fer það þó fyrst að verða ein-kennilegt, ef erlendum mönnum á að veita þessar orður eingöngu. Það er meira en óviðfeldið að veita útlendum mönnum þau heiðursmerki, sem vjer Íslendingar viljum eigi vera þektir fyrir að bera.

Bjarni Jónsson: Jeg er nú hvorki sorgbitinn nje reiður út af þessari tillögu. En jeg vil benda á það, að ýmsar þjóðlygar, sama eðlis, eru notaðar af oss og hafðar í hávegum. T. d. segjum vjer hv. þm., þótt vjer sjeum að skamma hann, og eins hæstvirt stjórn, þótt vjer sjeum á sama tíma að leitast við að velta henni úr völdum. Þannig má nefna margar fleiri venjur Svo er t. d. um ýms r á ð, kammerráð, jústitsráð, og alla leið upp í landráð, sem þykir þó naumast vegtylla. Þá þykir og sæmilegra að kalla kennara við háskóla prófessora, sem er latína, heldur en nota íslenskt orð. Þetta er samskonar þjóðrækni sem hjá kirkjunni, sem nefnir englana gríska nafninu, því engill er komið af gríska orðinu angelos, en sendiboðar hins gamla eru þar á móti nefndir árar. Þar var fullgott að nota íslenska orðið. Má því langt leita, ef leggja á allar slíkar venjur niður. Krossar eru ekki eina tegundin eða aðferðin, sem notuð er til að veita heiður. Og þótt þeir þyki eigi altaf koma rjettlátlega niður, þá er sama að segja

um ýms önnur mannanna verk. Ekki þykja niðurjöfnunarnefndirnar ávalt rjettlátar í niðurjöfnun sinni.

En að það sýni sjerstaklega mikla sálarstærð að afneita krossunum, er mesta fjarstæða. Það varð auðvitað mikill þytur um Norðurlönd, þegar Björnsterne Björnson stakk dinglumdanglinu í vasa sinn. Það þótti sálarlegt kraftaverk. En þar sem sami maður beygði sig fyrir ýmsum venjum, sem hann þó fyrirleit, eins og giftingu og staðfestingunni, þá get jeg eigi viðurkent, að þetta með krossana hafi verið svo sjerlega stórt hjá honum eða borið vott um svo sjerlega mikið sálarlegt hugrekki.

Þessi orða er stofnuð á rjettan hátt. Hún er stofnuð til þess að notfæra sjer eina heimsku mannanna, til að sanna öðrum þjóðum, að Ísland sje sjálfstætt ríki. Ættu fáir að verða til þess að mæla á móti því, að þessi saklausa orða sje notuð til þess að auglýsa sjálfstæði landsins. Og eins til þess að veita erlendum mönnum þann sóma, sem er mikils metinn þar.

Að vísu geta skoðanir Íslendinga verið aðrar á þessu máli en skoðanir annara þjóða eru. En þeir geta tekið þetta upp af hagfræðislegum ástæðum, eigi síður en feður vorir tóku kristna trú í lög af sömu ástæðum, til þess að komast hjá innanlandsóeirðum.

Ef Íslendingar líta niður á þetta saklausa glingur, þá er þeim rjett að nota það lítið, en lofa því þó að standa, því að síst ættum vjer að móðga konung Íslands.

Pjetur Ottesen: Till. þessi virðist hafa snert viðkvæma strengi hjá hv. 2. þm. S.-M. (S. H. K.). Hann talaði sem lækni sæmir um þá andlegu og líkam-

legu sjúkdómseinkenni, sem till. benti á. En í því, hve hryggur hann var og tók sjer þetta nærri, virtist mjer einmitt koma fram hjá honum eðli barnsins á vissan hátt. Þegar pabbi barnsins fer í kaupstaðinn, vonast það eftir fallettri gjöf og biður hennar með óþreyju. Fáir það gjöfina, gleðst það, en sjái það, að það á ekkert að fá, þá hryggist það. Líkt þessu held jeg sje um hv. 2. þm. S.-M. (S. H. K.). Jeg get ekki skilið það á annan hátt en þann, að hann vonist eftir „fallettri gjöf“, ef orðutildrið fær að standa; en ef till. yrðu samþ., ylli það vonbrigðum.

Um hv. þm. Dala. (B. J.) þarf jeg ekkert að segja. Honum tókst vel, og þó best, er hann talaði um þessar orður í spaugi, sem hvern annan hjeðóma, enda er slíkt málefnið samboðnast.

Sigurður Hjörleifsson Kvaran: Það hefir verið sagt, að þessar till. hafi snert barnslega strengi hjá mjer, og gefið í skyn, að jeg gerði mjer vonir um að fá eitthvað af þessum leikföngum.

Jeg sje eigi neitt það í því, er jeg sagði áðan um þetta mál, er gefið gæti hv. þm. Borgf. (P. O.) ástæðu til þessara hugleiðinga, og leiði það því hjá mjer.

Hitt snertir mína strengi, þegar sagt er í þessum sal, að þeir sjeu helst krossaðir, og hafi verið, sem helst hafi verið landinu til óþurftar, og níddur skórin niður af ýmsum landsins bestu mönnum, lífs eða liðnum. Þessu vil jeg mótmæla. Og þar sem nánir ættingjar mínir hafa orðið fyrir þessu álassi, þá þykist jeg hafa rjett til að mótmæla því.

Viðvíkjandi því, sem mest hefir ver-

ið gert úr í þessu sambandi, sem sje kostnaðinum, þá get jeg fallist á, að vert sje að athuga hann. En nú hefir ekki hv. þingmönnum borið vel saman, er til útreikninganna kom. Flm. (Gunn. S.) telur kostnaðinn milli 10 og 20 þús., en annar hv. þm. (P. O.) taldi hann rúm 20 þús. Skal jeg ekki segja um, hvor fer með rjettara mál. En þess vil jeg geta og vekja athygli á, að nú er líklegt, að þegar sje búíð að leggja fram langmestan hluta kostnaðarins. Má benda á, að tveir af þeim íslensku heiðursmönnum, sem hlotið hafa krossinn, eru þegar dánir; annar liggur í gróf sinni, hinn á líkbörunum, og heimast því krossarnir aftur fljótlega, enda helst veittir rosnum mönnum.

Jeg mun hiklaust greiða atkv. mitt gegn dagskránni og till.

Flm. (Gunnar Sigurðsson): Hv. þm. Borgf. (P. O.) tók af mjer ómakið að mestu leyti að svara. Get jeg ekki talað um þetta mál jafnalvarlega og hv. 2. þm. S.-M. (S. H. K.). Og ekki eins látið mjer liggja það í ljettu rúmi og hv. þm. Dala. (B. J.). Verð jeg að segja, að gamlast tekur nú sjálfstæðis-
hetjan, því að fyrir mjer er þetta sjálfstæðismál.

Jeg minni á það, sem jeg sagði í fyrri ræðu minni, að slík virðingarkerki sem krossar og því um líkt lenda ekki altaf þar sem skyldi og verðskuldun þeirra er. Þekki jeg fáa verulega afburðamenn, sem hafa verið krossfestir.

Mjer datt ósjálfrátt í hug við ræðu hv. 2. þm. S.-M. (S. H. K.), að ætlun hans væri að hljóta þá tign, eða að hann gerði sjer vonir um það. Og ættu menn með slíkum hugsanagangi vissulega skilið að fá kross!

Annars virðist mér það undarlegt, að bæði hv. þm. Dala. (B. J.) og hv. 2. þm. S.-M. (S. H. K.) veitast því nær eingöngu að mér og minni till. en ekki að þm. Borgf. (P. O.), sem með sinni till. er þó langtum nærgöngulli þessum mönnum, sem stritast við að halda sem fastast í orðuna, í von um máské að hljóta hana einhvern tíma sjálfir. Hefi jeg talað að öllu leyti sæmilega, svo að þess vegna er þetta hnútukast til mín óþarft.

Áður en jeg sest finn jeg mig knúðan til að mótmæla því, sem hv. þm. Dala. (B. J.) sagði, að lítilmannlegt væri að koma fram með slíka till. sem þessa. Það ber þó vott um skilning á, að þessir hlutir eru helbert tildur og hgegómi, sem hv. þm. Dala. (B. J.) að vísu játaði.

Bjarni Jónsson: Sá hv. þm. (Gunn. S.), sem settist niður, taldi skarð vera komið í vör Skíða hjá mér hvað sjálfstæðismálin snerti. Það var nú síst furða, þótt honum fyndist það. Vil jeg ekki taka mér í fang mannjöfnuð við þann sjálfstæðis-Skíða. En jeg vil halda fast við það, að það er sjálfstæðismál að halda fast við orðuna. Það auglýsir út um heiminn, að íslenskt konungsríki sje til, sem bæði getur og vill heiðra vini sína og velgerðamenn. Í öðru lagi er það sjálfstæðisvottur að vera hjer laus við dönsku krossana, því þangað til fálkaorðan var tekin upp hefir legið í landi hjer, að menn hafa sóst eftir og reynt að afla sjer danskra krossa. Mundi svo vera áfram, ef eigi væri þessi orða.

Það er víst til að undirstrika sjálfstæði vort í augum hv. 1. þm. Rang. (Gunn. S.), að það sje frekar konungur Dana, sem veiti heiðursmerki

Íslendingum, heldur en að hann geri það sem konungur Íslendinga sjálfra.

Jeg sagði þegar í byrjun, að mál þetta væri ekkert stórmál, en það er þó saklaust og skaðlaust, en gerir á hinn bóginn talsvert mikið gagn. Eins og jeg hefi áður tekið fram, er það viss vegur til að kynna íslenska konungsríkið í umheiminum sem sjálfstætt ríki, sem skilur, hvað því er vel gert og vill ekki vera vanþakklátt um það.

En hitt er að móðga konung sinn, að vilja nú afnema umgetna orðu.

Það er næstum broslegt að ímynda sjer, að nokkur sálarstærð sje í því fólgin að vilja ýta af sjer þessum hgegóma, sem er mjög lítið misnotaður, en sitja þegjandi undir og reyna ekki til að losa sig við ýmsar verri þjóðlygar og kreddur, svo sem að láta gifta sig og þess háttar. Má segja, að menn lifi á hgegóma yfirleitt.

ATKVGR.

Rökstudda dagskráin frá 1. þm. S.-M. (Sv. Ó.) feld með 24 : 17 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: St. St., Sv. Ó., Þorl. J., Þorst. J., B. H., E. Á., E. E., G. B., G. Guðf., G. Ó., Ing. B., J. S., L. H., P. Þ., S. J., S. St., M. K.

nei: S. F., Þorl. G., Þór. J., B. Sv., B. J., B. K., E. Þ., G. G., Gunn. S., H. St., H. K., H. Sn., Jak. M., Jóh. Jóh., J. A. J., J. B., J. Þ., K. E., M. G., M. P., Ó. P., P. O., S. E., S. H. K.

Einn þm. (M. J.) fjarstaddur.

Brtt. 98, 1.—2. feld með 29 : 12 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: S. F., Þorst. J., Þór. J., B. Sv.,
G. Ó., Gunn. S., H. K., Jak. M.,
J. B., J. Þ., L. H., P. O.

nei: St. St., Sv. Ó., Þorl. G., Þorl. J.,
B. J., B. H., B. K., E. Á., E. Þ.,
E. E., G. G., G. B., G. Guðf., H.
St., H. Sn., Ing. B., Jóh. Jóh., J. A.
J., J. S., K. E., M. G., M. P., Ó.
P., P. Þ., S. E., S. H. K., S. J.,
S. St., M. K.

Einn þm. (M. J.) fjarstaddur.

já: Þorst. J., Þór. J., B. Sv., B. H., B.
K., E. E., G. Guðf., G. Ó., Gunn.
S., H. K., Jak. M., J. B., L. H.,
P. O.

nei: St. St., Sv. Ó., Þorl. G., Þorl. J.,
B. J., E. Á., E. Þ., G. G., G. B.,
H. St., H. Sn., Ing. B., Jóh. Jóh.,
J. A. J., J. S., J. Þ., K. E., M. G.,
M. P., Ó. P., P. Þ., S. E., S. H. K.,
S. J., S. St., S. F., M. K.

Einn þm. (M. J.) fjarstaddur.

Tillgr. feld með 27 : 14 atkv., að
viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

D.

Afgreidd með rökst. dagskrá.

Landsverslunin.

Á 47. fundi í Ed., föstudaginn 21. apríl, og á 51. fundi í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.

Tillögu til þingsályktunar um landsverslunina (A. 269).

Á 11. fundi í Sp., laugardaginn 22. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 12. fundi í Sp., mánudaginn 24. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Forseti (M. K.): Jeg vil geta þess, að jeg tel rjett að leyfa, að rædd verði samhliða 1. og 2. mál á dagskrá, þál.-tillögurnar á þskj. 269 og 270, sem báðar eru um sama efni (landsverslunina).

Jón Þorláksson: Jeg tel rjett, að leyft verði, að umræður megi fara fram um síðari till. (á þskj. 270) eftir að þessari (á þskj. 269) hefir verið ráðið til lykta, ef menn æskja þess.

Forseti (M. K.): Jeg tel sjálfsagt, að það verði leyft.

Frsm. meiri hl. (Ólafur Proppé):¹⁾ Mjer þykir vænt um, að hæstv. forseti (M. K.) hefir ákveðið, að ræða skuli báðar till., á þskj. 269 og 270, í einu. Hefði jeg annars farið þess sama á leit.

Eins og till. bera með sjer, gat nefndin ekki orðið á eitt sátt. Vann hún þó óskift að málinu og rannsókn þess, sem aðallega lá í því, að fara gegnum reikninga, skoða ýms plögg, er lutu að versluninni, skuldaliði o. fl.

Framan af leit vel út með, að nefndin yrði öll sammála, en endalokin urðu þó önnur. Orðalag tillagnanna er þó næstum eins. Það, sem milli ber, er aðallega það, að meiri hlutinn notar orðið eingöngu, þar sem minni hlutinn hefir aðallega, er ákveða skal, í hvaða átt landsversluninni skuli beint. En allir eru þó sammála um það, að hún eigi að fara hægt í það að gera ný innkaup á vörum, utan tóbaks og steinolíu.

¹⁾ Ó. P. hefir ekki farið sjálfur yfir handrit skrifara að þessari ræðu.

Það var greinargerðin, sem aðallega skifti flokkum í nefndinni. Skál jeg ekki fara mikið út í hana, því að jeg geri ráð fyrir, að hv. þm. hafi kynt sjer hana rækilega og borið saman frá báðum hálfum.

Þess ber þó fyrst að geta, að endurskoðun nefndarinnar hefir aðeins verið yfirborðsendurskoðun, og á engan hátt tæmandi, sem naumast var von, þegar þess er gætt, að nefndin gat aðeins varið til þess 3—4 dögum. Ítarleg rannsókn í þessu máli hefði krafist að minsta kosti tveggja manna í 2—3 mánuði.

Hinir skipuðu endurskoðendur reikninganna eru dr. Ólafur Daníelsson og Gísli Ísleifsson skrifstofustjóri. Mun síðasta endurskoðun þeirra hafa farið fram í mars síðasta ár, þar eð annar hefir verið veikur.

Um tildrög landsverslunarinnar er það að segja, að þegar ófriðurinn skál á 1914, átti þingið setu, og var þegar gengið að því að samþykkja lagaheimild handa stjórninni, til þess að vera viðbúinn að afstýra þeim voða, sem búinn var versluninni vegna ófriðarins. Var stjórninni heimilað lán til innkaupa á vörum, svo ekki yrði skortur í landinu. Átti lagaheimild þessi aðeins að gilda til eins árs, og ekki grípa til þessa, nema við þyrfti. Þingið 1915 samþykkti og samhljóða lagaheimild fyrir stjórnina. Næsta ár var stjórninni einnig falið að annast innkaup á vörum og veitt ótakmörkuð lánsheimild.

Öll árin, til 1916, var verslunin í höndum stjórnarráðsins, en enginn sjerstakur forstjóri hennar. En frá 1917 er tekið að reka verslunina sem sjerstaka stofnun, og frá áramótum 1918 voru skipaðir þrír forstjórar fyr-

ir landsverslunina, þeir Ágúst Flygenring, kaupmaður í Hafnarfirði, Hallgrímur Kristinsson og Magnús Kristjánsson alþingismaður.

Um þær mundir hafði landsverslunin mestan hluta alls innflutnings til landsins. Var það næstum nauðsynlegt, því að ýms ríki gerðu það beinlínis að skilyrði, að verslunin gengi í gegnum hendur ríkisstjórnarinnar, til þess að tryggja viðskiftin. Þriggja manna stjórnin stóð svo til 1920, eða rúmu ári lengur en ófriðurinn.

Frá byrjun stefna þó allar umræður í þá átt, að hjer sje aðeins um bráðabirgðabjargráð að ræða, sem afnema beri þegar að ófriðnum loknum. Nú eru næstum fjögur ár síðan, og landsverslunin bráðum átta ára gömul.

Bráðlega, að loknum ófriðnum, taka líka að heyrast raddir um það, að láta landsverslunina hætta störfum, eins og útflutningsnefndina og eins og aðrar ófriðarráðstafanir voru þá látnar niður falla. Urðu þær raddir æ háværi, eftir því, sem lengra leið.

Á síðasta þingi tók viðskiftanefnd Nd. málið til meðferðar, og komu fram tvær till., frá meiri og minni hluta nefndarinnar. Samþykkti þingið þá till., sem getið er um á þskj. 269, í greinargerð meiri hlutans, um að takmarka mjög innflutning á vörum, en beina starfi verslunarinnar meira að því að innheimta skuldir. Markar því þingið í fyrra þá stefnu, að landsverslunin skuli lögð niður. En það er skilningurinn á þessari stefnu, eða öllu heldur till. sjálfri, frá síðasta þingi, sem klofið hefir nefndina nú.

Það er nú á allra vitorði, að síðastliðið ár hefir landsverslunin rekið allmikla innflutningsverslun. Má gera

ráð fyrir, að ef hún hefði haldið sig við till. frá því í fyrra, þá mundu ýmsir reikningar líta öðruvísi út.

Vil jeg taka upp, með leyfi hæstv. forseta, nokkur orð fyrirverandi atvrh. (P. J.) frá síðasta þingi, er hann talar um landsverslunina:

„— — Jeg hefi áður lýst yfir því fyrir stjórnarinnar hönd, að hún er ekki hneigð til ríkisverslunar með almennar vörur yfirleitt. Þótt hún flytti frv. á þessu þingi um einkasölu á einstökum vörum, þá var það í sjerstöku augnamiði um hvert þeirra fyrir sig, sem engan verslunarlegan tilgang hafði. Stjórnin getur því ekki fallist á, að landsverslunin, slík sem hún hefir verið, eigi að vera framtíðarfyrtæki“.

Út af sjálfri till. farast fyrirverandi atvrh. (P. J.) þannig orð:

„Þá er till. hv. þm. Ak. (M. K.). Hún gerir ráð fyrir því, að keypt verði kol, steinolía, salt, sykur og kornvörur. En hjer er aðeins um heimild að ræða, en enga skipun, og getur stjórnin þá farið eftir því, hve þörfin er brýn“.

Það er á þessu sviði, sem meiri hluti nefndarinnar hyggur að landsverslunin hafi farið lengra en góðu hófi gegndi, samkvæmt vilja síðasta þings. Aftur á móti hefir hún ekki lagt eins mikið kapp á að innheimta skuldirnar. Munu skuldir landsverslunarinnar vera öllu hærri nú en 1921. Að vísu hefir sumt borgast af gömlum skuldum, en vörur voru ávalt keyptar á vörur ofan, svo að vegna vörubirgða varð að lána á ný. Lítur meiri hluti nefndarinnar svo á, að einnig í þessu hafi verið um of farið á snið við vilja þingsins. Má kenna fráfarandi stjórn um

það, að hvað þetta snerti hafi hún ekki haft nægilegt eftirlit með framkvæmdum verslunarinnar. Því í fyrra kom það greinilega fram í umræðum í þinginu, að takmarka bæri mjög innflutning, nema í brýnustu nauðsyn.

Leyfir því meiri hluti nefndarinnar sjer að gera þá fyrirspurn til hinnar fráförnu stjórnar, hverjar sjerstakar ástæður voru fyrir hendi, þá er hin ýmsu vörukaup voru gerð, og hvort kaup þessi í hverju einstöku tilfelli voru gerð að ráðstöfun stjórnarinnar og með hennar vilja og vitund?

Að vísu mun hjer ef til vill ilt um svör, þar sem hjer situr nú aðeins einn maður úr hinni gömlu stjórn, en sjái hann sjer ekki fært að svara þessari spurningu, alt fram að áramótum, getur hann þó eigi skorast undan að svara, hvort ráðstafanir þær, sem gerðar voru eftir áramótin síðustu, og sennilega eftir að hann tók við atvinnumálaráðherraembættinu, hafi verið undir komnar fyrir einhverjar sjerstakar, knýjandi kringumstæður, og hvort þessar ráðstafanir hafa verið gerðar að undirlagi eða í samráði við hæstv. stjórn.

Það er skoðun meiri hluta viðskiftamálanefndar, að á liðnu ári og til þessa tíma hafi aldrei þær kringumstæður verið fyrir hendi, sem rjettlætt gætu þessar ráðstafanir, sem óumflýjanlega hlutu að vera mikil áhætta á þessum verðfallstímum. Þó kannast nefndin við, að nauðsyn muni hafa verið til kolakaupa á öndverðu sumri, vegna kolaverkfallsins mikla á Bretlandi, en tæpast verður landsversluninni þakkað fyrir afskifti hennar af því máli, því að ekki var það landsverslunin, sem bjargaði úr því bráðasta öngþveiti, að togararnir yrðu allir að stöðvast, held-

ur „prívat“-maður, eða fjelag, sem rjeðst í að kaupa kolafarm frá Ameríku. Á elleftu stundu sendi svo landsverslunin „Borg“ til Belgíu eftir kolafarmi, sem álitinn var nær því ónothæfur og enn er ekki nærri uppseldur.

En vissulega er óhætt að segja, að upphaflegi tilgangur landsverslunarinnar sje nú úr sögunni.

Áður skifti hún mest við sýslu- og bæjarfjelög, en nú eru aðalviðskiftamennirnir ýmsir kaupsýslumenn og kaupfjelög, sem skifta nú við ríkissjóðinn, eingöngu í þeim tilgangi að reka sína eigin atvinnu, og þykir eðlilega gott, að öðru jöfnu, að nota til þess aðstoð ríkisins og lánshjálp, sem þá er ef til vill ekki heldur annarsstaðar að fá.

Þá er það og einnig síst að undra, þótt einstaklingar, sem á það komast, þyki það þægindi og vafalaust sparnaður að geta fengið vörurnar á sama stað með þægilegum skilmálum, meira að segja oft til láns. Slíkt er engum láandi, en hollustan er ekki til frambúðar, eða að minsta kosti geta verið um það skiftar skoðanir.

Það er því engum vafa undirorpið, að verslunin er komin langt frá sínu upprunalega ætlunarverki, og frá því sjónarmiði sjeð mun hún tæpast eiga tilverurjett lengur.

Landsverslun við Pjetur og Pál, kaupmenn og kaupfjelög, álitur meiri hluti nefndarinnar, að megi ekki eiga sjer stað. Fjárhagur ríkisins er ekki svo glæsilegur. Þarf ekki annað en líta til hinna nýafgreidda fjárlaga fyrir árið 1923, sem bera merki hins ítrasta sparnaðar, og það ekki síður hvað verklegar framkvæmdir snertir, svo sem símalagningar og fleira. Væri fje

það, sem bundið er í landsversluninni, óefað betur komið annarsstaðar.

Margar aðrar þjóðir tóku upp líkar ráðstafanir og vjer, er ófriðurinn skall á, en þeim til hróss má segja það, að þær hafa skilið betur en vjer tilgang þeirra, og hafa nú tekið þær af. Svo er bæði um Dani og Norðmenn o. fl. T. d. setti breska þingið nefnd, þegar að ófriðnum loknum, sem rannsaka átti og gera tillögur um, hvort halda skyldi eða sleppa ýmsum slíkum ráðstöfunum, er þeir höfðu sett á stofn, líkt og vjer, t. d. landsverslun og útflutningsnefnd.

Nefndin komst að þessari niðurstöðu, sem jeg nú skal lesa, með leyfi forseta:

„Besta ráðið til þess að koma verslun og framleiðslu á rjettan kjöl eftir ófriðinn liggur í dugnaði og framsýni borgaranna. Það meðal verður aldrei bætt, hvorki með styrk frá ríkissjóði, nje með stjórnareftirliti eða ráðstöfunum. Hin leiðandi stefna í allri verslunarpólitík eftir stríðið verður þess vegna að byggjast á einstaklingnum, á borgaranum, hvort sem hann er neytandi eða framleiðandi, verksmiðjueigandi, kaupmaður, bankamaður, útgerðarmaður, vinnuveitandi eða vinnuþiggjandi.

Það verður að veita hverjum og einum sem best tækifæri til að þroska viljakraft sinn og framkvæmdasemi“.

Þessar till. nefndarinnar gerði svo stjórnin að sínum till., og er langt síðan hún hefir losað sig við allar slíkar ráðstafanir.

Árangurinn er líka kominn í ljós hjá

Bretum. Þarf eigi annað en benda á, að bankavextir eru þar nú aðeins 4%. Það er engin skömm fyrir oss að feta í fótspor þeirra, sem komið hafa slíku vandræðamáli í gott horf.

Að öllu þessu athuguðu er það ein-dregin skoðun meiri hluta nefndar-innar, að landsverslunin sje ónauðsyn-leg sem bjargráðastofnun, en rekstur hennar á hinn bóginn, að álitu meiri hlutans, kominn inn á ranga braut. Því er það, að till. meiri hlutans er orðuð svo ákveðið, að um ekkert nálar-auga geti þar verið að ræða, því að meiri hlutinn vill enga ábyrgð bera á framtíðarrekstri verslunarinnar, ef svo skyldi fara, að till. næði ekki fram að ganga.

Það, sem hjer að framan hefir verið sagt, gildir því nær eingöngu fyrsta lið tillögunnar, á þskj. 269.

Jeg mintist áðan lítilega á annan liðinn, og skal jeg nú fara nokkru nán-ar út í hann. Skuldirnar hafa farið hækkandi. Það hefði mátt búast við hinu gagnstæða, þegar tekið er tillit til ályktunar síðasta þings. Að minsta kosti hefði mátt gera ráð fyrir, að skuldirnar væru yfirleitt trygðar, eða samningar um þær gerðir, en nefndin hefir ekki orðið þess vör. Það er t. d. áberandi, að skuldaupphæðin við eitt útibúið er um 170 þús. kr., og er það mikið, af ekki stærri verslunarveltu. En það má fara nærri um, hvernig og hvers vegna þessar skuldir eru stofnaðar. Landsverslunin lá með mikið af vörum, þegar verðfall fór að verða að mun, og kaus hún þá heldur að flýta sjer að koma þeim út, þó að hún yrði að lána, heldur en að verða fyrir beinu tapi. En þegar svo er farið að braska með ríkisfje, þá er ekki gott að vita, hvar lendir.

Jeg sje, að hv. minni hluti hefir tek-ið upp í nál. sitt flokkun skuldanna, sem meiri hlutinn hafði gert við rann-sókn málsins. Meiri hlutinn áleit ekki rjett að gefa mönnum undir fótinn með að greiða ekki skuldir sínar, en það er gert með því að lýsa yfir því, að $\frac{1}{4}$ hluti skuldanna teljist tapaður. Menn munu óspart nota sjer þetta og greiða ekki nema $\frac{3}{4}$, þó að þeir gætu greitt alt. Þeir sjá enga ástæðu til, að ríkissjóður gefi frekar upp öðrum en sjer. Þetta getur því orðið til stórbaga fyrir verslunina, og vildi meiri hlutinn ekki taka slíkt upp í greinargerð sína. En úr því að farið er að ræða þetta mál opinberlega, get jeg látið það í ljós, að jeg býst við þessum afföllum, ef ekki meira, um það er öll kurl koma til grafar.

Um 3. lið till. sje jeg ekki ástæðu til að fara mörgum orðum. Allir virðast vera sammála um það, að sjálfsagt sje, að verslunin hafi á hendi tóbaks-verslunina og hafi hönd í bagga með steinolíuversluninni.

Jeg hirði ekki um að fara hjer mik-ið út í reikningana. Jeg vildi aðeins at-huga ofurlítið efnahagsreikninginn.

Varasjóður er nú í reikningunum talinn 1,908,792 kr., en það mun víst engum dyljast, að hann muni minka stórum áður en lýkur. Þarf þar ekki annað en að benda á skuldirnar, sem ógreiddar verða, og svo á væntanlega rýmingarsölu, þegar verslunin er að hætta. Jeg vil engu spá um það, hve miklu þessi lækkun kann að nema, en sennilega verður sjóðurinn lítið fyrir ofan 500 þús. kr.

Því hefir verið haldið fram, að eng-inn gæti amast við landsverslun í frjálsri samkepn. En meiri hlutinn hlýtur að spyrja: Hvenær getur ríkis-

verslun talist í frjálsri samkepni, eða svo, að hún standi jafnt að vígi einstaklingunum? Mjer skilst, að það verði aldrei, og liggja til þess margar orsakir. Jeg vil hjer minnast á þá veigamestu, skattfrelsið. Verslunin greiðir engan eigna- eða tekjuskatt og ekkert aukaútsvar. En ef þær upphæðir, sem í þetta hefðu farið, væru reiknaðar með, þá held jeg, að varasjóðurinn væri farinn að minka. Auk þessa nýtur verslunin ýmsra hlunninda, svo sem ívilnana um yfirfærslu o. fl. Jeg held því, að óvilhallir menn geti tæplega talað um, að landsverslunin sje í frjálsri samkepni. Þessi fríðindi, sem landsverslunin nýtur, verða að leggjast á herðar annara, og þá helst kaup-sýslumanna og útgerðarmanna. Og það, sem þeir verða að bera vegna hennar, er ekkert smáræði. Jeg hefi leitað mjer upplýsinga um, hve mikið muni vera lagt á kaupsýslumenn, og hefi jeg komist að þeirri niðurstöðu, að um 10% af verslunarveltu sje lagt á smásala, en um 5—8% á heildsala, eftir því, hvaða vörur þeir selja. Til samanburðar skal jeg geta þess, að Steinolíufjelagið — og því er yfirleitt ekki hossað hátt — hefir nú greitt 117 þús. kr. útsvar, en það svarar um 6 kr. á hverja tunnu. Jeg segi þetta ekki til þess að lofa eða verja þetta fjelag. Jeg nefni það aðeins sem skýrt dæmi til samanburðar, og þó að menn vilji ekki gerast málssvarar fjelagsins, er þetta þó sannleikur, sem ekki er gangandi fram hjá.

En úr því jeg mintist á steinolíufjelagið, þá vil jeg benda á, að einmitt steinolíuverslun landsverslunarinnar hefir mætt misjöfnum dómum og orðið að blaðamáli. Jeg get ekki slept því, að minnast nokkuð frekar á þetta mál.

Út af blaðadeilum þessum barst nefndinni erindi frá Jóni Bergsveinsyni, forseta Fiskifjelagsins, þar sem hann æskir þess, að nefndin taki þetta deilumál til rannsóknar. Erindið var mjög hógværlaga og kurteislega orðað, og gat því nefndin ekki gengið fram hjá því. En hún sendi vitanlega forstjóra landsverslunarinnar erindið til umsagnar og upplýsinga. En hvorugt hefir komið enn, og kemur sennilega ekki úr þessu, og er nefndin satt að segja talsvert undrandi yfir því. Um þetta steinolíumál hafa gengið ýmsar sögur, sem bæla þarf niður, ef þær eru ósannar, og skýt jeg því til hæstv. stjórnar, að hún taki málið til athugunar.

Það má ekki skilja þessi orð mín svo, að meiri hlutinn sje að amast við steinolíuverslun ríkisins. Hann telur hana sjálfsagða, eins og sjest á 3. lið, og einmitt þess vegna vill hann, að verslunin hreinsi sig undan ámæli, og gefst henni kostur á því við þessa rannsókn. Eins hefir heyrst, þótt fyrverandi stjórn neitaði, að hún vissi nokkuð um það, að landsverslunin hafi gert samninga við fjelag það, sem hún skiftir nú við, en það heitir „British Petroleum Co.“. Um þetta atriði þyrfti einnig hið sanna að koma í ljós.

Í sambandi við landsverslunina væri ef til vill ástæða til að minnast á útgerð ríkisins. En þetta mál hefir orðið út undan í till., og er því varla leyfilegt að fara út í það hjer. Jeg hefi líka heyrt, að samgöngumálanefnd hafi haft málið til meðferðar og látið í ljós álit sitt á því. Það er vitað, að útgerðin stendur höllum fæti, svo sem eðlilegt er, en samband landsverslunarinnar og útgerðarinnar er dýpra en svo, að hægt sje að kryfja það hjer.

Meiri hlutinn er í fullu samræmi við vilja kjósendanna, og sanna þingmálafundargerðir það. Þingmálafundir eru nær undantekningarlaust á þeirri skoðun, að landsverslun eigi ekki lengur tilverurjett. Aðeins einn fundur, í Stöðvarfirði í Suður-Múlasýslu, er á annari skoðun, en hann lítur á verslunina sem bjargráðaverslun og vill halda henni í því formi, sem hún var í fyrst. Jeg þarf ekki að telja upp þessar þingmálafundargerðir; hv. þm. geta kynt sjer þær, ef þeir vilja. En það er merkilegt tímanna tákn, hve einróma þær eru.

Áður en jeg lýk máli mínu vil jeg minna menn á, að í dag er 24. apríl. Í dag eru 68 ár síðan verslunin var gefin frjáls, og sjaldan hefir slíkt heillaspor verið stigið í sögu Íslandinga. Jeg þarf ekki að minna á allar þær góðu og miklu afleiðingar, sem þetta hefir haft í för með sjer. Þær eru svo augljósar. Jeg vil ekki heldur rifja upp sögu einokunarinnar fram að 1854. Hún er of raunaleg til þess, enda hefir hún einnig verið skráð og geymist svo öldum og óbornum. En við munum minnast best 24. apríl í dag með því að leysa verslun landsins úr þeim læðingi, sem hún hefir komist í við styrjöldina, því að þau bönd, sem ef til vill hafa verið til styrktar áður, eru nú orðin fjötur, sem hindrar frjálsa framsókn.

Frsm. minni hl. (Sigurjón Friðjónsson): Þó að till. á þskj. 269 og 270 sjeu nokkuð líkar að orðalagi, stefna þær þó mjög sín í hverja átt; fyrri till. að því að hætta þegar öllum innkaupum til landsverslunarinnar, sem bjargráða- og samkepnisverslunar, en

hin síðari að halda henni áfram fyrst um sinn um óákveðinn tíma, í líku horfi og verið hefir, og þó með áherslu og áminningu um innheimtu á skuldum verslunarinnar. Meiri hl. grundvallar sína till. aðallega á röksemdafærslu um það, að versluninni fylgi ábyrgð og áhætta fyrir ríkissjóð. En vjer minni hl. menn álitum, að reynslan sýni, að sú ábyrgð og áhætta sje ekki mikil fram yfir það, sem brýn nauðsyn stöku sinnum heimtar, eins og t. d. hefir komið fyrir í kolaversluninni.

Meiri hlutinn sýnir nú allan rekstur verslunarinnar í sínu ljósi, eins og eðlilegt er. Hann leggur áherslu á það, að ef verslunin hefði ekki orðið fyrir sjerstöku happi á síðastliðnu ári, gróða á peningagengi, hefði orðið hjá henni rekstrartap. Hann tekur fram, að því er virðist í átöluskyni, að rekstrar-kostnaður hafi vaxið á árinu, miðað við viðskiftaveltu. Hann undirstrikar það, að skuldir verslunarinnar hafi fremur vaxið en minkað á árinu, þrátt fyrir aðvörun síðasta þings, og gerir sem minst úr því, í líku skyni, að því er virðist, að viðskiftaveltan hafi minkað á árinu, og hendir um leið hnútu að fyrverandi stjórn um vanrækslu á eftirliti með versluninni. Úr öllu þessu gerir svo meiri hlutinn áhættugrýlu, sem í mínum augum að minsta kosti er ekki annað en þokumynd. Það má vel segja, að rekstrartap hefði orðið á versluninni, ef gengishagnaður hennar hefði ekki verið annars vegar. En hitt má líka segja, og að mínu álitu með meira rjetti, að ef verslunin hefði ekki orðið að greiða á árinu verðfall á vörum frá fyrra ári, verðfall, sem stafaði af alveg sjerstökum ástæðum, kola-verkfalli í Englandi o. fl., hefði hún grætt yfir hálfa miljón króna, eða rjett-

ara sagt um 600 þús. kr., og það er ekki svo lítill skildingur.

Það er rjett, að rekstrarkostnaður hefir vaxið á árinu hlutfallslega við viðskiftaveltu. En þetta er bein og eðlileg afleiðing af fyrirskipun síðasta þings, um að færa verslunina saman, og viðleitni forstjórans að hlýða þeirri fyrirskipun, og situr því ekki vel á nefndinni eða þinginu að finna að því. Og um hnútuna til fráfarandi stjórnar, um eftirlitsleysi með versluninni í þessu sambandi, vil jeg segja það, að mjer finst hún koma úr hörðustu átt, þar sem um suma meiri hluta menn er að ræða. Mjer er nú enn þá svo meinlaust við gömlu stjórnina, að jeg finn enga löngun hjá mjer til að kasta að henni hnútum að ástæðulausu.

Það er að vísu rjett, að skuldir verslunarinnar hafa lítið minkað á árinu, en er það nú í rauninni hægt, eða var að búast við því, í svona erfiðu verslunarári, þar sem um bjargráða-eða hjálparverslun er að ræða? Og skuldirnar, sem meiri hlutinn virðist vilja gera svo mikið úr, eru þær nú í rauninni miklar, saman borið við skuldavafstrið í landinu yfirleitt? Mjer sýnist það ekki vera, og mjer sýnist einkum, að þær skuldir, sem hætta er á að tapist, sjeu tiltölulega alveg furðulitlar. Flokkun skuldanna á þskj. 270 er aðallega gerð af meiri hluta mönnum í nefndinni, andstæðingum verslunarinnar, og ætti það að vera trygging fyrir því, að töpuðu skuldirnar sjeu ekki of lágt metnar. Og þó eru þessar áætluðu, töpuðu skuldir, sem jeg held að sjeu of hátt áætlaðar, ekki nema um $\frac{3}{4}\%$ af viðskiftaveltu verslunarinnar frá því í maí 1917, og er þó eitthvað af skuldunum eldra.

Alþt. 1922, D. (34. löggjafarþing).

Jeg vil því fyrir mitt leyti ekki gera mikið úr áhættugrýlunni, en hitt er annað mál, hvort nauðsynlegt sje að halda versluninni áfram fyrir það. Um þá hlið á málinu treysti jeg mjer enn þá ver að dæma. Jeg hygg nú samt reyndar, að mótspyrnan gegn landsversluninni sje aðallega og því sem nær eingöngu frá kaupmannastjettinni og af því sprottin, að hún sje talin þar slæmur keppinautur. En þetta tek jeg mjer ekki sjerlega nærri, því að mjer finst kaupmannastjettin, satt að segja, óþarflega fingralöng. Samt sem áður er það skoðun mín, að landsverslunin eigi ekki að starfa sem samkepnisverslun til lengdar. Jeg get ekki annað sjeð en að samkepni sje nauðsynleg í viðskiftalífinu, og á þeim grundvelli rjettmætast, að samkeppendur standi jafnt að vígi. Og því verður ekki neitað, að landsverslunin stendur að sumu leyti betur að vígi en samkeppendur hennar.

Að jeg þá tel rjett að halda henni enn áfram fyrst um sinn, er af þessum ástæðum:

1. Að jeg hygg, að innheimta skuldanna verði á þann hátt haganlegri og ódýrari.

2. Að mjer sýnist enn þörf fyrir hana, og byggi það einkum á því, hve margir leita athvarfs hjá henni.

3. Að mjer sýnist hún blátt áfram gróðafyrirtæki fyrir landið, og komin langt á leið með að afla sjer rekstrarfjár handa nýbyrjaðri og tilvonandi einkasöluverslun, sem jeg álít að vel megi vera einn þátttakandinn í hinni almennu verslunarsamkepni, að minsta kosti um stundar sakir.

Á eitt aðalatriði þessa máls hefi jeg enn ekki minst, og það er fje það, sem verslunin bindur fyrir ríkissjóði og nú

er um 2 milj. kr. Þessi skuld fer stöðugt minkandi, og mun nú um þetta leyti enn vera, eða verða, minnuð töluvert. Má vænta þess, að ef árferði fer batnandi, eins og nú horfir, og verslunin innheimtir skuldir sínar, eins og til er ætlast, að hún skili ríkissjóði lánsfje hans fljótlega, svo að ekki verði á hana talið að því leyti til lengdar, heldur hafi hún þá þvert á móti aflað þess fjár, sem ríkissjóður annars hefði þurft að leggja fram handa hinni nýbyrjuðu einkasöluverslun.

Jón Baldvinsson: Þinginu hefir borist erindi frá allmörgum kaupsýslumönnum, þar sem þeir fara fram á það, að landsverslunin sje lögð niður. Það er ekki undarlegt, þó að þessi skoðun sje ríkjandi í þeim hóp og landsverslun álitin til ills eins, sjeð frá þeirra sjónarmiði. En á hitt finst mjer þó mega líta, hvort það yrði öllum almenningi til eins mikillar hagsældar, að landsverslunin væri lögð niður. Og jeg er ekki í neinum vafa um það, að niðurlagning verslunarinnar mundi verða til hins mesta tjóns fyrir allan þorra landsmanna.

Þetta mál hefir legið fyrir þinginu, og viðskiftanefnd hefir tekið það til ræklegrar athugunar, og liggur árangurinn af því starfi hjer fyrir. Nú vil jeg beina máli mínu að nefndaráliti og greinargerð meiri hlutans. Það fyrsta, sem jeg rak augun í við lestur greinargerðarinnar, var tónninn, sem þar ríkti og mjer fanst miður hlýlegur í garð landsverslunarinnar. Jeg á bágð með að trúa því, að allir nefndarmenn hafi gert sjer það ljóst, hvað fólst í orðum þessarar greinargerðar. En í till. sjálfri, og að þar skuli ekki vera fastara að kveðið, finst mjer þó vera

óbein viðurkenning á því, að því muni ekki vel tekið hjá þjóðinni að leggja landsverslunina niður.

Greinargerð meiri hlutans byrjar á málinu eins og skilið var við það á síðasta þingi og prentar þar upp till. þá, sem þá kom fram, og notar hana svo til að færa rök að því, að ríkisstjórnin hafi ekki farið eftir þeirri till.

Sjerstaklega er það eitt, sem meiri hlutinn telur mjög vanrækt af landsverslunarstjórninni, og það er innheimta. Að vísu eru útistandandi skuldir ofurlítið hærri en þær voru við áramót 1921, en þegar það er athugað, hve afarerfitt viðskiftaár síðasta ár hefir verið, og kaupsýslumenn ættu að fara nærri um það, þá ættu menn að sjá þann sannleika, að landsversluninni hefir tekist það furðanlega vel að verjast því, að skuldirnar hækkuðu.

Í sambandi við það, sem jeg mintist á áðan, að tónninn í greinargerðinni hefði verið annað en hlýlegur, þá verð jeg að segja það, að jeg kendi þess hins sama í ræðu hv. frsm. meiri hl. (Ó. P.), og fanst hann nota alt að því ósæmileg orð í garð landsverslunarinnar. Hann var að fjargviðrast um það, að nefndin hefði ekki haft tíma til þess að rannsaka öll plögg landsverslunarinnar, og jeg skildi svo orð hans, að hann vildi fastlega skora á stjórnina að hefja nú alvarlega rannsókn á versluninni, alveg eins og hjer væri um einhvern sökudólg að ræða. (Ó. P.: Misskilningur þingmannsins). Nú mætti kannske virðast svo í fljótu bragði, að farið hefði verið fram á það með þálltill. frá í fyrra, að takmarka að nokkru verslunina, en í raun rjettri var þetta lagt á vald ríkisstjórnarinnar og stjórnar verslunarinnar, og í till., sem samþykkt var á síðasta þingi, er einnig

bætt við verslunina einni vörutegund, sem sje steinolíu. Þá vörutegund hafði landsverslunin ekki áður, en í fyrra var beinlínis ætlast til þess, að hún tæki þessa tegund. Steinolíuverslunin hefir um langt skeið verið í höndum erlends fjelags, sem að vísu hefir skreytt sig með íslensku nafni. Með rjettu hefir landsmönnum þótt erfitt að búa við það, og jeg býst ekki við því, að þeir þingmenn sjeu margir, sem vilja láta fara í gamla horfið aftur og láta taka steinolíuna af landsversluninni. Í nál. er deilt harðlega á fyrverandi stjórn fyrir vanrækslusynd, sem hún hefir átt að drýgja með því að hafa haft of lítið eftirlit með versluninni. Jeg ætla mjer ekki að fara að bera neitt blak af þeirri stjórn, en mjer hefir altaf skilist, að henni hafi ekki verið ætlað að hafa svo mjög mikið eftirlit með daglegum rekstri landsverslunarinnar, enda nýtur forstjóri landsverslunarinnar hins mesta trausts bæði þings og stjórnar, og það ætti að vera nægileg trygging. Í stærri atriðum þykist jeg þó vita það, að forstjórninn hafi borið sig saman við stjórnina. Jeg veit ekki betur en það væri álitíð heppilegast hjer á þingi fyrir nokkrum árum að draga sem mest yfirstjórn og eftirlit með landsversluninni út úr stjórnarráðinu, og þá var, að tilhlutun Alþingis, skipuð sjerstök stjórn fyrir verslunina. Mjer er það óskiljanlegt, að menn skuli nú vera að heimta það, sem áður þótti óhæfa og í alla staði óheppilegt.

Eitt er það, sem nefndarmönnum var þyrnir í augum, og það var það, að kolareikningurinn hefði sýnt tekjuafgang. Og í greinargerðinni vill meiri hlutinn láta verðfallið á kolum koma

á þennan reikning, og að það hefði ekki komið fram 129 þús. kr. hagnaður, heldur hefði reikningurinn sýnt ca. 200 þús. kr. halla. En jeg tók ekki eftir því, að hv. frsm. meiri hl. (Ó. P.) mintist þess, hvernig þetta verðfall á kolum væri til komið, og hefði hann þó átt að gera það, ef hann vill, að sannleikurinn komi fram í þessu máli. Verðfall þetta er sprottið af því, að þegar kolaverkfallið breska lá fyrir dyrum 1920, þá rjeðst ríkisstjórnin — en ekki stjórn landsverslunarinnar — í það að láta flytja hingað allmikið af kolum, sem þá voru í háu verði. Margar fleiri þjóðir en við brendu sig á þessu sama, því flestir bjuggust við því, að kolaverkfallið þá mundi standa lengi. Hefði þetta ekki verið gert, þá er jeg sannfærður um, að látið hefði hátt í tálknunum á mál-tólum kaupmannaliðsins. Kolin fjellu í verði skömmu síðar. Þannig er þetta kolatap til orðið. Þetta var sjálfsögð bjargráðatilraun, og jeg hefi, sannast að segja, ekki orðið var við, að það hafi verið lastað. Jeg hefi ekki við höndina nákvæmt yfirlit yfir þetta verðfall á kolunum, en það mun hafa verið eitt-hvað um 1200 þús. kr. Þetta hefir landsverslunin unnið upp á síðastliðnum tveim árum, og ef maður bætti þessari upphæð við varasjóð hennar — sem rjett væri, því ef landsverslun hefði ekki verið til, hefði þetta verðfall komið beint á ríkissjóðinn — þá væri varasjóðurinn nú um 3 milj. kr. Landsverslunin hefir flutt mikið af kolum inn þetta ár og lagt undir sig að mestu smásöluna til almennings hjer í bænum, og sýnir það, að almenningur telur sjer hagnað að því að skifta við hana.

Það lítur helst út fyrir, eins og meiri hluti nefndarinnar sje beinlínis ergilegur yfir því, að landsverslunin skuli hafa grætt á genginu, og það er eins og hann harmi það, að þetta skuli ekki hafa snúist upp í tap, og kallar það óvenjulegt happ, sem hafi „hent“ verslunina. Jeg hefi verið að spyrjast fyrir um þetta atriði og fengið þær upplýsingar, að þetta væri ekki eins mikil tilviljun og virðist, heldur sje það sprottið af því, hversu góð sambönd verslunin hafi erlendis og hve hentuga samninga hún hafi gert um greiðslu erlendra skulda.

Þá ætla jeg örlítið að minnst á það, þar sem meiri hluti nefndarinnar er að tala um peninga í sjóði. Virðist hann gefa það í skyn, að þeir peningar, sem landsverslunin á í sjóði, sjeu sama sem útistandandi skuld. Jeg spurðist líka fyrir um þetta og fjekk það svar, að mestur hlutinn af þessari upphæð hefir greiðst í janúarmánuði — aðeins um 40 þús. kr. hafa komið síðar — og er það víst algengt að halda opnum kassa svo lengi, jafnvel hjá þeim kaupmönnum, sem telja sig fyrirmynd í öllum verslunarsökum.

Mjer skilst svo á nál., að aðstandendur þess sjeu undrandi og óánægðir yfir því, að rekstrarkostnaður hafi hækkað. En er þetta ekki eðlilegt? Húsaleiga og mannahald hefir hækkað að miklum mun, og ýms annar kostnaður, en vörur aftur lækkað, og ætti því öllum að vera það skiljanlegt, að rekstrarkostnaður við verslunina sje hærri, í hlutfalli við veltu, en áður. Enda mun svo vera alstaðar.

Jeg mintist á steinolíuverslunina áðan. Um hana hefir mikið verið rætt undanfarið, og reynt af hinum og þessum tylliboða-„spekúlöntum“ að þyrlla

upp moldviðri um steinolíuverslun landsins, til þess að gera hana tortryggilega. En það er það merkilega, að í öllum þessum gauragangi hefir aldrei verið minnst á steinolíufjelagið, heldur aðeins á landsverslunina. (Einhver þm.: Hvað kemur steinolíufjelagið þessu við?). Það kemur eigi lítið málinu við, ef menn með því gætu haft lag á að þyrlla ryki í augu landsmanna og koma því til leiðar með því, að landsverslunin yrði látin hætta steinolíuversluninni. Það hefir mikið verið skrifað um steinolíutilboð og steinolíutylliboð, í málgagni kaupmannastjettarinnar. En lítið hefir orðið úr þeim framkvæmdum, að þessir menn, sem hæst hafa látið, hafi komið með steinolíu þessa á markaðinn og selt hana lægra verði.

Hinn rjetti samanburður í máli þessu er vitanlega sá að bera saman hið raunverulega útsöluverð steinolíufjeldagsins við útsöluverð landsverslunarinnar. Það er hvorttveggja sannanlegt. Í þeim samanburði veit jeg, að landsverslunin sigrar. Hefi jeg það frá góðum heimildum, að hingað til hafi verðlag landsverslunarinnar verið 10—20 kr. lægra á hverri tunnu en verðlag steinolíufjeldagsins. Nú sem stendur lætur nærri, að það sje 16 kr. lægra. Steinolíufjelagið fjekk nýjan farm nú fyrir skömmu, og er sagt, að það selji kg. á 55—57 aura. Landsverslunin á innan skamms von á farmi og kemur til með að selja sína olíu á 44—46 aura kg. Sýnir þetta, að landsverslunin hefir altaf verið fyrir neðan steinolíufjelagið, og bendir það óneitanlega á það, að landsverslunin sje landinu hagstæðari verslun, og því sjálfsagt að fela henni einkasölu á þessari vörutegund. Því hvaða ástæðu

skyldi líka landsverslunin, sem háð er eftirliti þings og stjórnar, hafa til þess að útvega landsmönnum eigi eins ódýrar vörur og henni er frekast unt? Jeg skil eigi hugsanagang þeirra manna, sem halda fram því gagnstæða, og hvaða rök þeir geta rakið til þess. Hins vegar skil jeg vel, að ef úr landsversluninni verður dregið, þá muni steinolíufjelagið færast í aukana, og efalaust mundi það eigi horfa í 100 þús. kr. kostnað eða svo, til þess að undirbjóða landsverslunina, ef það gæti orðið henni að falli. Slíkt mundi margborga sig fyrir fjelagið, en ekki fyrir landið.

Hv. frsm. meiri hl. (Ó. P.) var í ræðu sinni að reikna skatta þá, sem steinolíufjelagið hefði greitt í bæjar- og ríkissjóð, og komst að þeirri niðurstöðu, að það mundi vera um 6 kr. á hverja tunnu. Þó að þær væru dregnar frá verði landsverslunarinnar, þá mundi samt verða eftir sú fúlga til landsmanna, er næmi hundruðum þúsunda.

Verslun landsverslunarinnar með almennar vörur hefir og verið landinu og landsmönnum mjög í hag, enda neitaði hv. frsm. (Ó. P.) því ekki, að verðlag hennar hefði verið fyrir neðan verðlag kaupmanna, og það svo mikið, að nema mundi stórfje, ef það væri lagt á allan innflutning landsins.

Hv. frsm. meiri hl. (Ó. P.) afsakaði þennan mismun á verðlagi með því, hvað landsverslunin hefði betri aðstöðu. Getur verið, en sá munur, sem hún selur lægra verði en kaupmenn, er meiri en munurinn á aðstöðu. Er skemst frá því að segja, að nú undanfarið hafa kaupmenn selt sykur á 1 kr. 5 aura til 1 kr. 10 aura kg., en nú hefir landsverslunin fengið sykur,

er hún selur 10 aurum ódýrari kg., og er það nokkuð mikið á slíkri vöru. Í hvert skifti, sem landsverslunina hefir þrotið að einhverri vörutegund, þá hefir nær undantekningarlaust sú vörutegund hækkað í verði hjá kaupmönnum, svo þess vegna er allur þessi gauragangur skiljanlegur. Þeir njóta sín sem sje ekki, kaupmennirnir, hennar vegna.

Hv. frsm. meiri hl. (Ó. P.) ásakaði landsverslunina fyrir það, að hún skyldi ekki hafa hafist handa um kola-kaup í fyrra sumar, en virtist þó í ræðu sinni annað veifið mótfallinn vörukaupum landsverslunar. Virðist mjer þar kenna nokkurs ósamræmis hjá honum. Hann fjölyrti enn fremur mjög um úti-standandi skuldir verslunarinnar, hvernig þær væru til komnar og hverjum þær væru lánaðar. Skal jeg eigi fara út í það mál hjer, því bæði er það, að jeg er eigi svo kunnugur þeirri hlið málsins, að jeg geti sagt nokkuð um það með vissu, hefi sem sje eigi kynt mjer skuldalistann nægilega, og því eigi dæmt um, hvort skuldunum hefir verið forsvaranlega ráðstafað, og eins er hitt, að hjer munu vera menn, sem eru færari en jeg til að svara þessu atriði. Hygg jeg þó, að eigi hafi þessu verið óvarlegar ráðstafað en ástæða var til.

Hv. þm. (Ó. P.) leit svo á, að þjóðin væri mótfallin því, að landsverslunin hjeldi áfram. Vitnaði hann, máli sínu til sönnunar, í ýmsa þingmála fundi, er samþykkt hefðu ályktun, er færi í þá átt. Jeg fyrir mitt leyti legg eigi svo mikið upp úr samþykktum slíkra þingmála fundu, því það er sannast mála, að á slíkum fundum, og þó sjerstaklega úti um land, er það oftast vilji eins manns, sem er ráðandi. Það er einnig alkunnugt, að það er áhugamál

kaupmanna, að landsverslunin sje lögð niður, og er því eigi að undra, þótt þeir ættu óskertan þátt í slíkum samþyktingum.

Það var auðheyrt á niðurlagsorðunum í ræðu hv. frsm. meiri hl. (Ó. P.), að það mundi verða verslunarstjettinni kærkomin afmælisgjöf, ef landsverslunin yrði lögð niður. Jeg trúi því vel. Jeg býst einnig við, að það yrði haldið rögg samlega upp á afmælið, ef verslunarstjettin fengi svo heppilega gjöf frá þinginu. En jeg er ekki eins viss um, að þjóðinni þætti vænt um það, að landsverslunin yrði lögð niður, því almenningur kann að meta það gagn, sem landsverslunin hefir unnið honum. Jeg býst eigi við, að þjóðin yrði þakklát því þingi, sem slíkt gerði. Og mjer þætti það undarlegt, ef þm., og það ef til vill meiri hluti þeirra, vildi ljá sig til þess, þegar landsverslunin nú einu sinni enn er leidd á höggstokkinn af kaupmannaliðum, að veita henni banahöggið. Skil jeg eigi, hvernig þeir ætla að afsaka sig, er heim í hjerað kemur.

Halldór Steinsson: Jeg hefi á undanförnum þingum látið mig þetta mál nokkru skifta og á því bágt með að sitja nú hjá, án þess að leggja nokkur orð í belg.

Jeg ætla mjer ekki að fara út í einstök atriði, en vildi sjerstaklega minnst á landsverslunina alment, og þá einkum hvaða tilverurjett hún hefir haft á liðnum árum og hvaða tilverurjett hún á nú.

Þegar stríðið gaus upp 1914, sat þingið á rökstólum, og þá var það, að mikill ótti greip marga þingmenn, eins og aðra landsmenn, ótti fyrir því, að vöruflytningar mundu að meira eða

minna leyti stöðvast til landsins, og þess vegna var þá þegar byrjað á því að gera ráðstafanir til að birgja landið að vörum. Þetta hefði nú verið gott og blessað, ef þessi ótti hefði verið á nokkrum rökum byggður, en svo var ekki, enda reyndist það svo, að engin veruleg tregða var á innflytningi fram á árið 1916. Þess vegna var starfsemi verslunarinnar 2—3 fyrstu árin þarflaus og að mestu leyti fimbulfamb út í loftið. Þegar kemur fram á árið 1916, fara viðskiftin að verða erfiðari, og þessir erfiðleikar vaxa á árinu 1917. Þegar svo var komið, hygg jeg, að tæplega hafi orðið hjá því komist að hafa ríkisverslun, sjerstaklega þar sem svo stóð á, að ýmsar vörur voru ófáanlegar, nema undir nafni ríkisins. Þar með er alls ekki sagt, að versluninni hafi verið vel stjórnað eða starfsemi hennar gengið í rjetta átt á þeim árum, síður en svo, því að á henni voru miklir gallar þá, eins og bæði fyr og síðar. Þegar svo stríðinu ljetti, fer þörfin fyrir verslunina hröðum fetum minkandi, og nú má segja, að sú þörf sje algerlega úr sögunni.

Til þess, að ríki haldi uppi verslun með fje sínu, get jeg ekki hugsað mjer nema 3 frambærilegar ástæður:

1. Að vöruskortur sje í landinu og örðugleikar fyrir kaupmenn og kaupfjelog að komast yfir vörur.

2. Að verslunin sje rekin sem gróða-fyrirtæki fyrir ríkið.

3. Að verslunin haldi uppi samkepnri og veiti með því móti landsmönnun betri kjör en ella.

Jeg vil nú athuga hverja af þessum ástæðum fyrir sig. Jeg vona, að menn geti verið mjer sammála um það, að nú orðið er það litlum örðugleikum bundið að birgja landið upp að vör-

um. Aðaltregðan hefir í seinni tíð legið í peningakreppunni og yfirfærsluvandræðunum. Þar hefir landsverslunin staðið mörgum eða flestum betur að vígi, þar sem hún hefir oftast haft greiðan aðgang að banka landsins. Það hefir og orðið til að lyfta upp þessari verslun, að skipakomur frá útlöndum til kaupstaða og kauptúna úti um land hafa verið mjög ófullkomnar og því mest viðskifti gengið í gegnum Reykjavík. Nú hefir verið bætt úr þessu og það svo, að skipakomur verða á þessu ári tíðari og fullkomnari en þær jafnvel voru fyrir stríðið. Það sem af er þessu ári hefir verið sjerlega hagstætt bæði til lands og sjávar, mikill fiskafli og útlit fyrir gott verð. En aukin framleiðsla með góðum markaði hlýtur að losa mjög úr peningakreppunni, og þetta alt, í sambandi við hentugar samgöngur við útlönd, útilokar það gersamlega, að ríkið þurfi að halda uppi versluninni sem bjargráðastofnun.

Önnur ástæðan, sú sem sje, að verslunin sje rekin sem gróðafyrirtæki fyrir ríkið, þykir mjer svo fráleit, að jeg tel óþarft að eyða mörgum orðum um hana.

Þegar litið er á reikning verslunarinnar, þangað sem hann nær, og tekið tillit til útistandandi skulda og rekstrarins yfir höfuð, þá leynir það sjer ekki, að gróðinn er ekki eins mikill og vænta hefði mátt. Ef glögg reikningskil hefðu verið haldin með versluninni frá byrjun og hún ekki notið betri gengiskjara en aðrir og betri vaxtakjara hjá ríkissjóði, auk skattfrelsis og ýmsra annara hlunninda, þá er jeg ekki í neinum vafa um, að það sæist svart á hvítu, að gróði hennar hefir verið minni en enginn. En þetta er

ekki aðalatriðið, heldur hitt, að allri verslun fylgir áhætta, og eftir því meiri, sem verslunin er stærri, og þeir skellir, sem verslunin hefir þegar fengið, bæði á kolum og öðrum vörum, ættu að verða þau víti, sem þing og stjórn ljeti sjer að varnaði verða í framtíðinni. Verslunin hefir hingað til komist nokkurn veginn klaklaust yfir þá skelli, en það sýnir engu að síður, hve afskapleg áhætta fylgir slíku fyrirtæki, og má telja það óverjandi að velta henni yfir á fátækan ríkissjóð. Það væri og allmikil ósamkvæmni í því hjá þessu sparnaðarþingi að draga sem mest úr útgjöldum ríkissjóðs, bæði til verklegra framkvæmda og annars, en samþykkja hins vegar, að ríkið hjeldi uppi verslun með ærnum kostnaði, sem ysi út lánum til hinna og annara, sumum tryggum, en öðrum ótryggum, eins og gengur og gerist.

Þá kem jeg að þriðju ástæðunni, þeirri, að verslunin með samkepni veiti landsmönnum betri kjör. Því verður nú að vísu ekki neitað, að verslunin hefir stundum haft vörur með lægra verði en kaupmenn og kaupfélög, einkum á fyrri árum hennar, en þetta er sannarlega ekki þakkarvert, þegar litið er á þau einkarjettindi og hlunnindi, sem hún hefir haft fram yfir aðra. Það hefði hlotið að bera vott um frumalega óhagsýni forstjóranna, ef svo hefði ekki verið. Jeg skal aðeins nefna tvö dæmi af ótalmörgum, máli mínu til sönnunar. Engin verslun hefir átt jafngóðan aðgang að Landsbankanum sem landsverslunin, og það á þeim tímum, sem yfirfærsluvandræðin voru mest. Allir sjá, hve mikið hagræði þetta hlýtur að vera. Um langan tíma hafði landsverslunin einkarjettindi á innflutningi á dönskum sykri, svo að

það þurfti ekkert sjerstakt mannvit til þess að geta kept við aðra með þá vöru. Þannig mætti telja ótal dæmi. Að rjettu lagi hefði því verslunin að jafnaði átt að hafa ódýrari vörur á boðstólum en aðrir, og þeim mun óskiljanlegra er það, að vöruverð hennar hefir þrífaldlega verið fyrir ofan verð kaupmanna og kaupfjelaga. Ef gengið er út frá því, að landsverslunin hafi jafna aðstöðu og aðrar verslanir, þá er engin frambærileg ástæða fyrir því, að hún geti selt vörur sínar með lægra verði, nema þá með tapi fyrir ríkissjóð, og þar með er þessi ástæða fyrir versluninni einnig vegin og ljettvæg fundin.

Jeg vil taka það fram, að þótt úti-standandi skuldir verslunarinnar sjeu miklar og of miklar, miðað við það, að margar þeirra má telja tapaðar og óvissar, þá hefði mjer ekki vaxið það svo mjög í augum, að jeg hefði fyrir þá sök viljað leggjast á móti rekstri hennar áfram, ef um þjóðarnauðsyn hefði verið að ræða, en jeg þykist hafa sýnt fram á, að svo er ekki, og að verslunin, að athuguðu ástandinu í landinu, eins og það nú er, á engan tilverurjett lengur.

Magnús Guðmundsson: Hv. frsm. meiri hl. (Ó. P.) beindi til fyrv. stjórnar fyrirspurnum, sem jeg vildi svara nokkrum orðum.

Hann byrjaði á því að halda því fram, að fyrverandi stjórn hefði lagst undir höfuð að hafa eftirlit með landsversluninni samkvæmt ályktun þingsins í fyrra.

Er þá fyrst að athuga sjálfa þingsályktunina frá í fyrra og hvað í henni stendur. Þar er svo kveðið á, að

starfsemin miðist mest við að innkalla skuldir og selja fyrirbyggjandi vöurbirgðir. Kaupum á nauðsynjavöru, svo sem steinolíu, kolum, kornvörum og sykri, sje hagað þannig, að á hverjum tíma sje ekki fyrirbyggjandi meiri vöurbirgðir en nauðsyn krefur. Hjer er því fyllilega ljóst, að gert er ráð fyrir slíkum vörukaupum, og enginn varnagli sleginn annar en sá að hafa ekki meira fyrirbyggjandi en nauðsyn krefji.

Hv. frsm. meiri hl. (Ó. P.) lagði áherslu á það, að starfsemi verslunarinnar hefði ekki átt að vera önnur en selja vörur og innkalla skuldir, og færa því saman kvíarnar. En þetta er allóákveðið, því að aðalstarfsemi verslana yfirleitt er jafnan að selja vörur og ná aftur í andvirði þeirra. Vörukaupin sjálf eru aldrei aðalatriðið, því að hver skyldi vilja kaupa inn vörur nema til að selja þær, og salan og innheimtan er aðalatriðið.

Á þetta finst mjer nauðsynlegt að benda, því að með tilliti til þessarar till. ber að líta á framkvæmdir landsverslunarinnar á þessu ári.

Hv. frsm. meiri hl. (Ó. P.) spurði, hvort ekki hefði verið borin undir stjórnina vörukaup verslunarinnar. En þetta mál heyrði ekki undir mig, nema á tímabili í vetur. Get jeg því eigi svarað, hvort þetta hefir verið gert altaf, en stundum vissi jeg til, að svo var. Forstjóri verslunarinnar var höfundur umræddrar tillögu og hlaut því að vita, hvað í henni lá, og jeg geri ráð fyrir, að fyrverandi atvinnumálaráðherra (P. J.), sem nú er látinn, eins og kunnugt er, hafi látið forstjóran ráða mestu um vörukaupin innan þess ramma, sem þingsályktunin setti. Jeg held, að erfitt verði að sýna, að farið hafi verið út fyrir þennan ramma, og

jeg er fús til að taka á mig alla ábyrgð í þessu; hún mun ekki verða þungbær.

Jeg skal geta þess, að stundum voru vörukaup borin undir stjórnina í heild, eins og t. d. þegar Lagarfoss fór til Ameríku síðastliðið haust. Var stjórnin þá spurð um, hvort kaupa skyldi hveiti þar. Þessu neitaði stjórnin fyrst, en þegar ekki var hægt að fá farm í skipið á annan hátt, ákvað stjórnin, að verslunin skyldi kaupa 300 smálestir af hveiti, en gerði það ekki fyr en heildsalar hjer höfðu beðið um, að það væri gert. Og steinolíu- og kolakaup var iðulega rætt um. En hins vegar minnst jeg þess ekki, að verslunin talaði um vörukaup við mig á þeim skamma tíma, sem jeg var atvinnu-málaráðherra.

Mjer virtist skína í gegnum ræðu hv. frsm. meiri hl. (Ó. P.), að landsverslunin hefði lítið dregið saman seglin. En jeg vil í tilefni af því benda honum á, að í árslok 1918 voru skuldir verslunarinnar við ríkissjóð 9,1 milj., í árslok 1919 6,3 milj., í árslok 1920 2,9 milj., og í árslok 1921 ca. 2 milj. Á þessum árum hafa því skuldir hennar lækkað úr 9 milj. niður í 2 milj. Jeg veit vitanlega ekki, hvað hægt er að draga saman seglin á skemstum tíma. En jeg get ekki sjeð annað en að hjer sjeu seglin allmikið dregin saman á tiltölulega stuttum tíma.

Árið 1921 borgaði verslunin minna af skuldum sínum en hún hafði gert stundum áður. En ástæðan var sú, að ríkissjóður var búinn að koma lánum sínum og greiðslum svo fyrir, að hann þurfti ekki á fje að halda. Þótti því ekki rjett að heimta meira fje af landsversluninni en hann þurfti að nota, því á þann hátt hefðu fengist af

Alþt. 1922, D. (34. löggjafarþing).

því minni vextir en með því að hafa það kyrt í landsversluninni.

Um landsverslunina 1922 var gamla stjórnin búin að koma sjer saman um, að hún skyldi aðeins versla með steinolíu og kol, nema ef sjerstaklega stæði á. Einnig var búist við því, að verslunin þyrfti á þessu ári að greiða ríkissjóði 1 milj., til þess að hann gæti staðist þær greiðslur, er á honum hvíla, án þess að taka ný lán, og benti jeg á þetta við umræðurnar um fjárlögin. Og þessa upphæð var búist við að hún þyrfti að greiða um 1. júlí í sumar. Verður þá ekki eftir af skuldinni við ríkissjóð 1. júlí 1922 nema rúmlega 1 milj. Sje jeg ekki, að það sje of mikil upphæð fyrir verslunina til þess að geta haldið uppi verslun með steinolíu og tóbak, sem jeg tel sjálfsagt að hún geri, því jeg sje ekki ástæðu til að fresta lögunum frá 1917, um einkasölu á steinolíu. En verði ekki ástæða til þess, þá tel jeg sjálfsagt, að verslunin kaupi inn eins mikið af steinolíu eins og hún getur.

Þar sem nú fjeð er ekki meira en þetta, og varasjóður verslunarinnar bundinn í vörum og hjá viðskiftamönnum, verð jeg að lýsa yfir því, að jeg get fylgt meiri hlutanum í atkvæðagreiðslunni um þetta mál, þótt jeg sje alveg ósamþykkur mörgum atriðum í greinargerð hans.

Hv. frsm. minni hl. (S. F.) sagði, að sjer þætti ekki tap verslunarinnar mikið, þó að það væri ½ milj. kr. En jeg, satt að segja, bjóst ekki við því nándar nærri svo miklu, og vona, að það verði ekki heldur svo mikið, þegar til kemur.

Hv. frsm. meiri hl. (Ó. P.) sagði, að landsverslunin hefði ekkert gert til

þess að ná í kol, meðan á kolaverkfallinu stóð í fyrra. Þetta er ekki rjett, því að bæði forstjóri verslunarinnar og stjórnin reyndi mjög mikið til þess, og árangurinn af því er kunnur. (Ó. P.: Kolin voru ónotandi). Hv. frsm. (Ó. P.) segir, að kolin hafi verið slæm, en jeg vildi þá biðja hann að athuga, að það er ekki gott að velja úr vöru, þegar jafnmikil eftirspurn er eftir henni og var í fyrra eftir kolum, á meðan á verkfallinu stóð.

Skal jeg svo endurtaka það og undirstrika, að fyrverandi stjórn var búin að tala við forstjóra landsverslunarinnar (M. K.) um að beina starfsemi verslunarinnar aðallega í þá átt að versla með steinolíu og kol, en ekki aðrar vörur, nema sjerstaklega stæði á. Skal jeg svo ekki orðlengja þetta frekar.

Umr. frestað.

Á 13. fundi í Sp., þriðjudaginn 25. apríl, var fram haldið einni um r. um till. (A. 269).

Sveinn Ólafsson: Það er líklega ekki þörf á því að fjölyrða mikið um þetta mál; forlög till. munu þegar ráðin. Það hefir bæði komið fram sókn og vörn í málinu, sem hefir gefið næga ástæðu til þess, að menn áttuðu sig á því. Jeg hefi þó kvatt mjer hljóðs, og er það vegna þess, að mjer hafa þótt tveir hv. þm. taka nokkuð djúpt í árinni, þar sem þeir vildu helst láta landsverslunina alveg hverfa úr sögunni. Hjer á jeg við þá hv. þm. V.-Ísf. (Ó. P.) og þm. Snæf. (H. St.). Það var líkt á komið með þeim báðum. Báðir hjeldu því fram, að landsverslunin ætti engan tilverurjett lengur, en það kom

ekki fram, á hverju þeir bygðu þessar fullyrðingar. Ræður þeirra voru litaðar af fylgi við einkastjett, kaupmannastjettina, og það leyndi sjer ekki, að þeir meta meira hagsmuni hennar heldur en allrar heildarinnar, almennings, sem landsverslunin vinnur fyrir. Jeg hefi ekkert á móti því, að þeir hugsi um hagsmuni þessarar stjettar, ef það er ekki á kostnað annara, en jeg álít, að allur almenningur hafi gott af landsversluninni.

Það kom fram sú yfirlýsing hjá hv. frsm. meiri hl. (Ó. P.), að það væri braskað með fje landssjóðs í landsversluninni. Hv. þm. Snæf. (H. St.) gerði svo lítið úr henni, að hann sagði, að ef öll kurl kæmu til grafar, þá væri ekkert eftir af gróðavinningi hennar. Slíkar árásir sem þetta, sem hafa ekki við neitt að styðjast og ekki er reynt að færa nein rök að, þær eru ekki annað en vindhögg út í loftið. Jeg vil spyrja hv. þm. Snæf. (H. St.), hvernig hann ætlar sjer að skýra mál sitt. Reikningar landsverslunarinnar eru glöggir. Hún tók að sjer að birgja landið á erfiðum tímum, og hefir þó grætt mikið fje. Kurlin eru til grafar komin, og niðurstaðan er sú, að gróði verslunarinnar er á þriðju miljón. Þess vegna finnast mjer þessir hv. þm. skjóta dálítið fram hjá markinu. Þessir þm. vilja láta það heita svo, að landsverslunin beri engar byrðar fyrir þjóðina og sje algerlega skattfrjáls. Það eru auðvitað hlunnindi fyrir verslunina að vera skattfrjáls, en því verður þó ekki neitað, að hún hefir goldið ýmsa skatta, og hefði vel mátt nefna þá. Jeg man ekki allar þær tölur utan að, en get þó nefnt, að hún hefir greitt til sendimanna í útlöndum og seðlaskömtunar um 129 þús. kr.

Þetta er óhætt að kalla skatt eða byrði.

Jeg álit, að rjettur landsverslunarinnar helgist af þremur atriðum:

1. Hún á að fyrirbyggja vöruskort í landinu. Þessu neitaði hv. þm. Snæf. (H. St.).

2. Hún gæti verið landinu gróðavegur. Þessu neitaði þm. (H. St.) líka, enda þótt skýrslurnar sýni, að hún var og er gróðavegur.

3. Verslunin gæti lækkað vöruverð, auðgað þannig almenning og haldið þannig kaupmönnum í skefjum. Þessu neitaði þm. (H. St.) sömuleiðis, en jeg veit, að hún hefir gert þetta og gerir enn. Það þarf að leggja áherslu á þetta atriði. Hún hefir aflað almenningsi betri viðskiftakjara, og gætir þess enn meira í afskektum stöðum heldur en annarsstaðar. Það er að sjálfsögðu ekki nema eðlilegt, að þeir, sem vilja leggja niður landsverslunina, bendi á skuldir hennar. Þótt þeir hafi tekið alldjúpt í árinni, þá hefir þeim þó ekki tekist að benda á meiri skuldir en um 400 þús. kr., sem í raun og veru er harla lítið, og alveg hverfandi, saman borið við umsetningu verslunarinnar og skuldir kaupmanna.

Auk þess eru þessar skuldir alls ekki allar fallnar, heldur aðeins röskur helmingur þeirra, en líkur til þess, að hitt alt greiðist. Þó að 300—400 þús. kr. fjellu eða töpuðust algerlega, þá væri það harla lítið í samanburði við allan þann mikla gróða, sem verslunin hefir unnið þjóð vorri. Mikið af þessu tjóni stafar af skemdum á vörum, sem orsakast af húsaskorti og öðrum slæmum aðstæðum.

Hv. frsm. meiri hl. (Ó. P.) lagði mikla áherslu á það, að á þingmála-

fundum til og frá á landinu hefðu verið samþykktar tillögur til þingsins um að leggja landsverslunina niður. Sömuleiðis sagði hann, að einu meðmælin, sem hún hefði fengið, hefðu komið úr mínu kjördæmi. Jeg vil þá geta þess, að í flestum þingmálafundargerðum er alls ekki minnst á landsverslunina, en þar sem það er gert, er það gert af kaupmönnum sjálfum, í fundargerðunum frá kaupstöðunum.

Það er og var vitanlegt strax 1916, að þeir voru á móti henni og vildu hana feiga.

Það er notað sem ástæða móti landsversluninni, að með henni sje ríkisfje stofnað í mikla hættu, en nú vill svo vel til, að það fje, sem hún starfar með, er að mestu leyti fje, sem hún hefir grætt, og eftir því, sem hv. 1. þm. Skagf. (M. G.) tók fram í gær, þá eru líkur til, að hún verði eingöngu að starfa fyrir sitt eigið fje. Ef litið er á þskj. 269 og 270, þá er augljóst, að hættan hefir verið lítil hingað til, og ekki ástæða til að ætla, að hún verði meiri hjer eftir. Síðastliðið ár var slæmt, og þaðan stafa skuldirnar. Sumstaðar hafa þær að vísu minkað, en aftur aukist á öðrum stöðum, einkum á Vestur- og Austurlandi, enda ætla jeg, að afkoman hafi þar verið verst og erfiðleikarnir mestir. Jeg álit hjer enga hættu á ferðinni og vænti þess, að skuldunautarnir geti greitt skuldir sínar á þessu yfirstandandi ári.

Jeg vil taka það fram, í sambandi við landsverslunina og sölu hennar á olíu og tóbaki, að jeg álit það mjög hættulegt að láta hana hætta við aðrar nauðsynjavörur, því þá mun ganga ver að innheimta hinar gömlu skuld-

ir. Jeg álit því sjálfsagt, að hún versli með hinar sömu vörur eins og áður.

Jeg vil ekki tefja umr. með því að fara út í hvert það atriði í ræðu hv.þm. Snæf. (H. St.), sem jeg var ósambýkkur, og læt það nægja, sem jeg þegar hefi sagt.

Atvinnumálaráðherra (Kl. J.): Menn hafa lítið farið út í sögu þessa máls frá upphafi, og getur það mäske stafað af því, að öllum sje hún svo ljós. En jeg leyfi mjer þó að efast um það. Hv. þm. Snæf. (H. St.) vjek þó lítið eitt að þessu í ræðu sinni. Hann sagði, að verslunin hefði verið algerlega ónauðsynleg til 1916, og aðeins tómft fálmi og fimbulfamb út í loftið. Jeg leyfi mjer að mótmæla þessu. Eftir ófriðarbyrjun, í ágúst 1914, hjelt stjórnin fund með kaupmönnum og heildsölum hjer í bæ. Niðurstaðan af þeim fundi var sú, að kaupmenn treystu sjer ekki til að birgja landið að vörum, og því var nauðsynlegt að stjórnin hefði hjer hönd í bagga. Þá byrjaði landsverslunin. Tveir menn voru sendir til Ameríku til að kaupa þar hveitifarm, og þori jeg óhætt að fullyrða, að verslunin gerði þá strax stórmikið gagn. Hún var rekin beint frá stjórnarráðinu, meðan jeg var landritari, og bæði jeg og þáverandi skrifstofustjóri lögðum á okkur mikla aukavinnu við hana, án þess að fá eða hafa fengið einn einasta eyri að launum, að minsta kosti ekki jeg. Hún var því ekki kostnaðarsöm á þeim árum, landsverslunin. Vegna þessa alls vildi jeg ekki láta ómótmælt þeim orðum hv. þm. Snæf. (H. St.), að verslunin hefði ekki verið annað en kák og fimbulfamb.

Þegar till. á þskj. 269 og 270 eru bornar saman, þá liggur nærri, að

manni virðist, að þær hefðu mátt vera samferða. Þótt í annari standi að alllega og í hinni eingöngu, þá er munurinn mjög lítill. Um niðurstöðuna hefði því átt að geta orðið samkomulag.

Þegar jeg las greinargerð meiri hl., þá verð jeg að segja það, að mjer finst hún að vísu ekki rituð með sjerlegum velvildarhug, en jeg get þó ekki sagt, að hún sje bein árás, en mäske rjettast að segja, að hún sje lituð. En beri menn hana saman við ummæli sumra blaða, sem segja, að verslunin sje og hafi verið lands og lýða tjón, þá verður greinargerðin meinlaus og í sjálfu sjer í rauninni hreinn uppsláttur fyrir landsverslunina.

Þegar maður athugar álit beggja nefndahluta, þá kemur það í ljós, að það er furðumargt, sem menn eru samdóma um í þessu máli. Þannig eru allir sammála um það, að eigi dugi að hætta landsversluninni alt í einu, og að eigi beri að kalla eftir útistandandi skuldum alt í einu, því að það yrði viðskiftamönnum verslunarinnar hið mesta tjón. Dugir því ekki að ganga of fljótt og of hart að mönnum. Álit jeg því, að landsverslunin verði að standa áfram sem slík fyrst um sinn, að minsta kosti til næsta þings, og því naumast rjett að binda alveg hendur stjórnarinnar þann tíma. Sjerstaklega mundi kaupmannastjettin líða við það, ef hart væri gengið að mönnum. Enda þótt kaupmannastjettinni sje ekki vel við landsverslunina, þá hefir hún þó notað hana mikið, því að eftir greinargerð meiri hluta nefndarinnar skulda kaupmenn henni tæpa 1 miljón kr., nálega eins mikið og Samband íslenskra samvinnufjelaga og önnur kaupfjelög skulda henni. Sýnir þetta ljóslega, að

kaupmenn hafa eigi síður en Sambandið og kaupfjelögin notið góðs af versluninni og lánstrausts hennar. Jeg skal taka það fram vegna þess, sem fram kom í umræðunum um mál þetta hjer í deildinni í gær, að verslunin hefði sjerstaklega góða aðstöðu, þar sem hún hefði haft fje ríkissjóðs úr að spila, og auk þess sjerstök hlunnindi hvað yfirfærslu á peningum snertir, sem sje þau, að Landsbankinn hafi ávalt verið boðinn og búinn til þess að yfirfæra fyrir hana. Sje það rjett, að hún hafi notið slíkrar aðstöðu, þá er það vitanlegt, að það hefir einnig komið þeim að góðu, sem skulda versluninni stórfje, sem sje kaupmönnum.

Annars finst mjer það gegna furðu, hversu mikinn kala margir kaupmenn bera til landsverslunarinnar, þar eð þeir hafa haft mikil not af gjaldfresti hennar og yfirfærslum.

Úr því að landsverslunin á að halda áfram, eins og allir eru sammála um — þótt eigi væri nema til þess að gera upp reikninga sína — þá hlýt jeg sem atvinnumálaráðherra að hallast að þeirri till., sem rýmri er, og jeg tel sjálfsagt, að eigi væri útilokað að kaupa fleiri vörur, ef um sjerstaka nauðsyn væri að ræða. Jeg mun því haga mjer eftir þessum þremur liðum beggja tillagna, sem eru nálega samhljóða orði til orðs, og ekki fara að gera nein ný innkaup, nema einhver knýjandi þörf lægi fyrir, t. a. m. að vissa væri orðin fyrir því, að einoka ætti einhverja vörutegund, eða jafnvel væri búið að því. Þá mundi jeg telja mjer skylt og heimilt, samkvæmt vilja þingsins, að koma í veg fyrir slíka einokun og láta landsverslunina kaupa vöruna og selja hana. Eða t. a. m. að

kolalaust yrði, eins og í fyrra. Mjer er því í rauninni sama, hvor till. verður samþykkt.

Hvað viðvíkur útistandandi skuldum verslunarinnar, hve miklar þær eru, og hvort þær sjeu tyggar eða eigi, þá vil jeg taka það fram, að um hið síðara mun mjög erfitt að dæma. En um upphæðina er það að segja, að jeg álit, að hún sje of hátt áætluð, 400—500 þús. kr., en þótt svo væri, þá væri það ekki svo ýkjamiði, þegar þess er gætt, að umsetning verslunarinnar hefir verið um 60 miljónir króna. Hefi jeg það frá forstjóra verslunarinnar.

Jeg held, að eigi sje ástæða til þess að fara ítarlegar út í greinargerðina, þar eð jeg þykist hafa skýrt greinilega afstöðu mína til málsins. En jeg vildi leyfa mjer að svara fyrirspurn hv. frsm. meiri hl. (Ó. P.) um það, hvort stjórnin hafi eigi í huga að rannsaka steinolíuverslun landsverslunarinnar, út af blaðagreinum, sem um hana hafa verið ritaðar, og út af erindi, er viðskiftanefnd hefir borist. Um það get jeg ekkert sagt sakir þess, að jeg hefi ekki sjeð erindið, og í greinargerð meiri hluta nefndarinnar er hvergi á það minst, svo að jeg hafði enga ástæðu til að búast við neinni fyrirspurn í þessa átt. Jeg hefi því enga afstöðu getað tekið um það atriði, sem eðlilegt er. Jeg hefi síðan í gær verið upptekinn við annað, eins og hv. þm. mun kunnugt, en blaðagreinarnar hefi jeg vitanlega lesið, eins og flestir hv. þm. munu og hafa gert, og er um þær greinar það að segja, að báðir málsaðiljar eru mætir menn, og er því ilt að trúá öðrum frekar en hinum. Hafa báðir sjálfsagt eitthvað til síns máls. Vona jeg því, að hv. frsm.

(Ó. P.) láí mjer ekki, þó að jeg geti eigi svarað þessu allsendis óviðbúinn.

Jeg finn ekki ástæðu til að taka fleira fram að sinni, enda eru umr. um mál þetta orðnar fulllangar.

Jón Auðunn Jónsson: Hv. þm. mun kunnug afstaða mín til landsverslunarinnar.

Var jeg einn þeirra manna á síðasta þingi, sem ekki vildi, að verslunin hætti að versla með aðrar vörur en einkasöluvörur. Ástæða mín fyrir því var sú, að jeg vildi eigi útiloka, að verslunin gæti tekið að sjer kolainnflutning, ef illa færa og kolaverkfallið í Englandi hjeldi áfram. Enn fremur vildi jeg ekki útiloka verslunina frá því að geta náð í aðrar vörur, sem lítið kynni að verða til af á heimsmarkaðinum. Annars skal jeg geta þess, að jeg tel, að verslunin hafi að mestu leyti starfað í rjetta átt og í fullu samræmi við þáltill. síðasta þings, að öðru leyti en því, að hún hefir eigi minkað skuldirnar sem vera bar. Að verslunin hafi tapað fje á þeim árum, sem hún var bjargráðaverslun, tel jeg ekki nema eðlilegt, og þó að ýms mistök og skakkaföll hafi á henni lent, þá finst mjer það ekki að undra, því að oft varð á þeim árum að ráðast í vörukaup með fyrirsjáanlegu tapi, t. d. kolakaupin, sem gerð voru fyrir nauðsyn þjóðarinnar. Álít jeg einnig, að til þessa hafi verslunin eigi haft mikla fjárhagslega áhættu fyrir ríkissjóðinn í för með sjer, nema á hinum allra erfiðustu tímum, en þá hættu bar þjóðinni einnig að taka á sig. Jeg er þess einnig fullviss, að forstjóri verslunarinnar hefir verið gæt-

inn til þessa og um ráðvendni hans og heiðarleik efast enginn.

Á þeim árum, sem kaupsýslumenn gátu eigi alment flutt inn vörur sínar sakir skipaskorts og annars, álít jeg, að landsverslunin hafi í sumum tilfellum haldið niðri verði á vörum. Til þessa hefir verslunin verið rekin svo, að ríkissjóði hefir lítil fjárhætta af því stafað, en rekstur síðasta árs bendir til, að nú sjeu þeir tímar komnir, að alvarleg áhætta sje að halda áfram að versla með aðrar vörur en einkasöluvörur og steinolíu.

Ástæðurnar fyrir þessari skoðun minni eru þessar:

Flestir kaupsýslumenn og kaupfjelög hafa tapað síðastliðið ár; liggja til þess margar orsaker. Fyrst og fremst lækkuðu vörur mjög í verði, í öðru lagi hefir salan gengið mjög treglega vegna almennrar óáranar, og í þriðja lagi hafa af sömu ástæðum útistandandi skuldir aukist mjög mikið. Þar við bætist, að lánsstofnanirnar drógu inn lánsfjeð frá verslunarstjettinni í hlutfalli við lækkanði vöruverð, enda var full þörf á lánsfjenu til atvinnuveganna. Var því ekki nema von, að ýmsar verslanir leituðu til landsverslunarinnar um lán eða greiðslufrest síðastliðið ár. Eru mörg dæmi þess, að þessi lán í óvissum skuldastöðum hafi aukist mjög síðasta ár, og þar við bætist, að ýmsir atvinnurekendur, sem þröngt áttu í búi og voru eigi nógu efnaðir til þess að reka atvinnu, eða alls ekki höfðu lánstraust annarsstaðar, leituðu á náðir landsverslunarinnar. Eins og sjá má á skýrslu meiri hluta nefndarinnar, þá eru útistandandi skuldir hjá „prívat“-mönnum um eða yfir 150 þús. kr. Er eigi svo að skilja,

sem þetta sje ásökun á hendur forstjóranum, því þetta er aðeins eðlileg afleiðing hinna erfiðu tíma. Þeir hafa valdið því, að skuldirnar hafa aukist og skuldastaðirnir versnað. Jeg ætla mjer ekki að meta skuldir verslunarinnar og segi ekkert um það, hvort þær eru metnar of eða van í álit minni hlutans. En jeg tel eigi efa á því, að verslunin hefir síðustu ár orðið lánsverslun meira en góðu hófi gegnir og ætlast var til. Álit jeg því, að ef haldið verður áfram með almenn vörukaup, þá verði það aðeins til þess, að skuldirnar aukist á ný. Jeg vissi af mörgum, sem gerðu alt hvað þeir gátu til þess að greiða skuldir sínar við verslunina um síðustu áramót. En þegar þeir heyra, að misbrestur er á skilum hjá nágrönnum sínum, þá hugsa þeir eðlilega sem svo, að þeir þurfi ekkert að borga fremur en hinir, því þar sem þetta sje ríkisverslun, þá geti hún eigi frekar heimtað greiðslu hjá einum en öðrum, og að þeir eigi allir jafnt tilkall til greiðslufrests; þetta sjeu einskonar ríkislán. Í þessu liggur hættan. Jeg skal játa það, að mjer finst nú svo komið, að hægt sje að hætta verslun með aðrar vörur en tóbak og steinolú. Það, sem olli því, að verslunin hjelt áfram eftir stríðið, var það, að vörur voru af skornum skamti á heimsmarkaðinum og ilt mjög um skipakost til aðdrátta og örðugleikar um yfirfærslu á peningum. Eru nú þessir örðugleikar úr sögunni. Nú er nóg framboð á vörum á erlendum markaði og skipakostur til flutninga nægilegur og engar hömlur á flutningi varanna frá útlöndum. Vona jeg, að kaupmenn og kaupfjelög geti fullkomlega annast innflutninginn.

Mjer þótti skjóta skökku við í ræðu hv. frsm. minni hl. (S. F.), er hjelt því fram, að reka bæri verslunina með sama hætti og bjargráðaverslun. Jeg get eigi sjeð neina ástæðu til þess, eins og nú er ástatt. Hygg jeg, að ef halda ætti áfram að lána eins og verslunin hefir gert undanfarið, þá mundi hv. þm. Ak. (M. K.) ekki vilja vera forstjóri hennar. Held jeg, að það sje einskis manns meðfæri að halda versluninni áfram sem landsverslun, án stórhættu fyrir ríkissjóð.

Hæstv. atvrh. (Kl. J.) var sammála hv. frsm. minni hl. (S. F.) um hitt, að eigi bæri að kaupa almennar vörur nema í brýnni nauðsyn. En hvað ofan á verður er erfitt að segja.

Hæstv. atvrh. (Kl. J.) gat þess enn fremur, að kaupmenn hefðu notað verslunina eins mikið og kaupfjelögin og Samband íslenskra samvinnufjelaga, og að þeir skulduðu nálega eins mikið og þau. Hæstv. atvrh. (Kl. J.) segist hafa sjeð skuldalistann, og þá býst jeg við, að honum dyljist ekki, að einum kaupmanni, sem ekki hefði átt að þurfa að fá lán og alls ekki ætti að fá lán hjá landsverslun Íslands, skuldar $\frac{1}{4}$ hluta af öllum kaupmannaskuldum. Jeg skal taka það fram, að jeg er alls ekki hræddur um þessa skuld sem stendur, en vildi aðeins benda á þetta, ef hæstv. atvrh. (Kl. J.) hefir eigi tekið eftir því.

Jeg get ekki verið sammála hv. frsm. meiri hl. nefndarinnar (Ó. P.), þar sem hann undrast svo mjög, að eigi sje komið svar frá forstjóra landsverslunarinnar við einu brjefi, er nefndinni barst og sent var honum til umsagnar. Jeg undrast það eigi, því bæði er það, að forstjórinn hefir haft mjög

annríkt, eins og allir hv. þm. vita, og auk þess geri jeg ráð fyrir, að hann hefði sent svar sitt aðra leið.

Jeg vænti eigi, að það eigi að skoða það sem ásökun á hendur Landsbankanum, að landsverslunin hafi haft greiðan aðgang að honum til yfirfærslu, eins og hv. þm. Snæf. (H. St.) talaði um.

Er eigi nema eðlilegt, að Landsbankinn yrði hinum fremur til þess að yfirfæra fyrir verslunina. Vorið 1921 áleit stjórnin nauðsyn á að kaupa vörur, og var þá hvergi um skyldu til yfirfærslu að ræða nema hjá Landsbankanum.

Hv. 1. þm. S.-M. (Sv. Ó.) hjelt því fram, að gróði landsverslunarinnar væri á þriðju miljón króna, en jeg álit ekki rjett að gera hlutina bjartari en þeir eru. Þetta er ekki rjett hermt hjá honum, og lét jeg mjer nægja í því sambandi að vísa til efnahagsreikninga verslunarinnar. Jeg álit að vísu hagnaðinn sæmilegan, en þó miklu minni en hv. þm. (Sv. Ó.) segir. Hann gat þess, að talsvert af skuldunum væri stofnað áður, er landsverslunin skifti aðallega við bæjar-, sýslu- og hreppafjelög, en þær skuldir eru nú um 40 þús. kr., og nokkuð af þeim nýjar. Þá gat hann einnig þess, að verslunin mundi geta haldið áfram eingöngu með gróðafje sínu, enda þótt hún borgi ríkissjóði innskotsfje hans. Er þetta hin mesta fjarstæða, því verslunin hefir ekkert starfsfje annað en útistandandi skuldir, er hún hefir greitt ríkissjóðstillagið. Segi jeg þetta ekki af því, að mjer þyki skuldirnar svo ákaflega miklar, en þó álit jeg þær of miklar, en jeg gat þessa aðeins til þess, að hv. þm. ljetu eigi blekkjast af röngum útreikningum.

Þá sagði hv. þm. (Sv. Ó.), að varhugavert væri að hætta versluninni vegna skuldunauta hennar. Jeg álit þvert á móti, að það eigi að hætta versluninni til þess að auka ekki við skuldirnar og fjölga óvissum skuldstöðum. En um hitt getum við verið sammála, að eigi beri að ganga svo hart að mönnum um innheimtu, að þeir eigi örðugt með að halda áfram atvinnu sinni.

Forstjóri verslunarinnar hefir vafalaust reynt alt, sem hann hefir getað, til þess að ná inn skuldum fyrir nýár. En að þær hafa aukist, en ekki minkað, sannar best, að það er hætta að halda versluninni áfram. Enn fremur er það, að mikinn hluta af þeim vörum, sem verslunin hefir selt síðan á nýári, hefir hún orðið að lána.

Hv. 2. þm. Reykv. (J. B.) gat þess til, að meiri hlutanum hefði þótt miður, að verslunin skyldi hafa grætt svo mikið á gengismun eins og hún hefir gert. Þetta er illkvitnisleg tilgáta, því jeg veit, að allir þingmenn gleddust yfir því, að verslunin gengi sem best. En jeg er honum aftur sammála um það, að það sje rannsóknarefni, hvort rjett sje, að ríkið taki einkasölu á steinolíu. Jeg segi þetta ekki til þess að hræða stjórnina frá því að ráðast í að taka einkasölu á steinolíu, heldur bendi jeg á þetta einungis frá mínu sjónarmiði, til athugunar fyrir hana, ef henni sýndist svo.

Magnús Kristjánsson: Jeg geri ráð fyrir, að flestum þyki mál þetta snerta mig nokkuð, og þess vegna sje eigi undarlegt, þótt jeg óski að segja nokkur orð.

Jeg verð þá að byrja á því að láta

þá skoðun mína í ljós, að mjer finst, að hjer sje verið að leika, jeg vil ekki segja skrípaleik, heldur gamanleik, því það ætti að vera öllum ljóst, að þær tillögur, sem hjer er um að ræða, myndu eigi, hver þeirra sem samþykkt yrði, hafa nein veruleg áhrif á rekstur verslunarinnar, sem er samkvæmt þingsályktunartillögu minni frá síðasta þingi. Því, segi jeg, leiðist mjer þóf þetta, og skal jeg því reyna að lengja ekki umræðurnar um skör fram.

Þá skal jeg fyrst taka það fram, að mjer finst álit meiri hlutans allmjög litað af ósanngirni, og það sje alls ekki laust við hlutdrægni. En jeg býst við, að þar um hafi aðeins einn eða tveir nefndarmanna ráðið mestu. Er þar lögð mikil áhersla á að reyna að telja þinginu trú um, að útistandandi skuldir verslunarinnar sjeu mjög vafasamar. Jeg verð að líta svo á, að þótt aldrei nema tölur þær, sem meiri hlutinn áætla, væru nærri sanni, þá væri það ekki nema hverfandi lítið í samanburði við verslunarveltuna, því það væri aðeins um ½%. Getur það eigi talist stórvægilegt, og sje það borið saman við reynslu annara stofnana, þá hygg jeg, að það þoli vel samanburð, og nægir þar að benda til bankanna.

Þá skal jeg víkja að þeirri niðurstöðu, sem meiri hlutinn kemst að um efnahagsástand verslunarinnar og um það, hvort fyrirtækið hafi orðið til gagns eða ógagns.

Hinn eiginlegi verslunararður fyrirtækisins er orðinn yfir 3 miljónir kr., og hefir honum að nokkru leyti verið varið til að greiða skakkaföll, sem stofuðu af ófyrirsjáanlegum orsökum, fyrst og fremst af stríðinu, og einnig af verkföllum o. fl. Má í því sambandi

Alpt. 1922, D. (34. löggjafarþing).

sjerstaklega minnst á hið mikla verðfall á kolum, sem öllum ætti að geta komið saman um, að eigi hafi á nokkurn hátt orðið hjá komist. Hefði því þessi sjóður ekki verið til, hefði orðið að greiða þetta úr ríkissjóði.

Þá er áhættan, sem mikið er gert úr, auðvitað til að gera fyrirtækið tortryggilegt. En til þess að skýra það betur, hversu mikil fjarstæða þetta er, vil jeg benda á, að af þeim 10 milj. kr. höfuðstól, sem verslunin hafði mest frá ríkissjóði, er þegar búið að greiða 8 miljónir, svo eftir voru aðeins 2 miljónir um síðustu áramót, og hafa á þessu ári verið greidd 200 þúsund af þeirri upphæð, og verður meira áður en langt um líður. Jeg hygg, að verslunin geti altaf greitt það af eftirstöðvunum, sem með nokkurri sanngirni verður heimtað, þegar tillit er tekið til þess, að henni er ætlað að leggja fram rekstrarfje til tóbaks- og olíuverslunarinnar. Þetta hjal um áhættuna er því jafnástæðulaust og það, sem meiri hlutinn vill halda fram um skuldatapið. Jeg hygg því, að meginstoðirnar undir rökfærslu meiri hlutans sjeu fallnar, enda voru þær bæði efnisrýrar og illa fúnar.

Jeg vildi feginn komast hjá því að vekja deilur um þetta mál. En þó verður ekki hjá því komist að benda á, að ekki verður annað sjeð en að þeir menn, sem best hafa gengið fram í því að koma fram með þessa tillögu, vinni að því ákveðna takmarki að koma þessari stofnun út úr veröldinni sem allra fyrst, án tillits til almenningshagsmuna. Þeir álíta máské, að hún standi í vegi fyrir þeirra eigin hagsmunum, og eru því ekki eins vandir að meðulum sem æskilegt væri.

Það mætti undarlegt heita, og jafnvel óafsakanlegt, ef margir af fulltrúum þjóðarinnar gleypu við þessum skoðunum. Það hefir verið margviðurkent, eins og minni hlutinn heldur fram, að hagsmunir einstaklinganna verði að vika fyrir hagsmunum heildarinnar, en álit meiri hlutans gengur í þveröfuga átt.

Þetta eru þá í stuttu máli þær athugasemdir, sem jeg hefi að gera við nefndarálit meiri hlutans, og þykist nú hafa sýnt, að það hafi við mjög lítil rök að styðjast.

Þá verður að taka til athugunar ræður nokkurra þingmanna, sem lengst hafa gengið í öfgum og ofstæki. En þó verð jeg að hliðra mjer hjá að gera það eins rækilega og skyldi, vegna þess, hversu átakanlega leiðinlegt það er að fylgja þeim mjög svo slitrótta bláþræði, sem kemur fram í röksemdafærslu þeirra.

Hv. frsm. meiri hl. (Ó. P.) byrjaði ræðu sína með því að segja, að starf nefndarinnar hefði tæplega náð tilgangi sínum sökum þess, að tíminn hefði verið of stuttur til þess að gera alvarlega rannsókn. Með þessu virðist gefið í skyn, að ástæða hefði verið til ítarlegri rannsóknar, og þá um leið, að eitthvað hefði verið öðruvísi en æskilegt hefði verið. Þessi orð eru vel fallin til að vekja tortrygni. Þá mintist hann á, að endurskoðuninni væri ekki lokið, en það stafar, eins og kunnugt er, af veikindum annars mannsins, sem á að endurskoða reikninga verslunarinnar. Annars er þetta atriði, sem hefir ekki neina sjerstaka þýðingu, því öllum hv. þm. ætti að vera það kunnugt, að endurskoðunina hafa á hendi þeir menn, sem færastir eru til þess starfa

hjer á landi, og hafa unnið að henni með mikilli nákvæmni og samviskusemi.

Þá hjelt hann því fram, að rauði þráðurinn í hugsunarhætti almennings væri sá, að landsverslunin hefði aldrei átt að vera annað en bráðabirgðarástöfun, og álit almennings væri því, að nú ætti tafarlaust að leggja hana niður, og því fyr, því betra. En þetta er sleggjudómur, sem ekkert er hægt að byggja á.

Þá kem jeg að nokkrum sundurlausum atriðum, sem jeg verð að fara mjög lauslega yfir vegna naumleika tímans, eins og t. d. það, að skuldirnar hefðu hækkað lítillega síðastliðið ár. Það getur ekki talist undarlegt, þótt svo væri, sem þó ekki er teljandi, þegar litið er á ástæðurnar, sem fyrir hendi eru og öllum munu skiljanlegar, nema ef til vill meiri hluta nefndarinnar.

Þá er annað atriði, sem jeg vildi minnst á, og það er að þessi stofnun hefði ekki reynst sem best þegar kolaverkfallið var í fyrra. Hann tók það að vísu fram, að verslunin hefði fengið kolafarm þegar mest voru vandræðin um útvegum þeirra, en hann hefði reynst svo illa, að hann hefði verið ónothæfur. Jeg veit ekki, hvort þetta er sagt mót betri vitund, eða af því, að hv. þm. (Ó. P.) hafi fengið rangar upplýsingar. Því það er hægt að sanna það, að kol þessi reyndust ágæt skipakol, þó að þau væru nokkuð smá húsakol. Einnig átti honum að vera það kunnugt, að kol voru þá ófáanleg nema í Belgíu, og varð því að kaupa þá einu tegund, sem fáanleg var, eða engin að öðrum kosti. Þetta sýnir því greinilega, hversu langt er gengið í

því að snapa alt, sem hugsanlegt er að hægt sje að gera stofnun þessa tortryggilega með.

Þá vil jeg benda á ósamræmið í stefnu hv. frsm. meiri hl. (Ó. P.). Þegar stríðið stóð sem hæst og aðflutningar allir voru mjög takmarkaðir, sem stafaði af því, að eigi var hægt að fá vörur frá útlöndum, nema ríkið stæði á bak við, þá var það óspart látið klingja, að eigi væri vandi að versla með vernd ríkisins á bak við. En það væri gaman að sjá landsverslunina í frjálsri samkeðni.

En biðum nú við. Þessir tímar komu, og hver varð svo niðurstaðan? Einmitt sú, að þeir, sem mest höfðu hlakkað til að reyna sig við hana í frjálsri samkeðni, eru nú að gefast upp, sjá ekki önnur ráð en að leita til þingsins í þeirri von, að þingmenn sjeu þeir aumingjar að láta telja sjer hughvarf í þessu máli. Nú er svo að sjá, sem þeir telji hina frjálsu samkeðni einskis nýta. Ef þetta er ekki mótsögn, þá veit jeg ekki hvað mótsögn er. Enn fremur ætlaði þm. (Ó. P.) að leggjast ákaflega djúpt og koma með það, sem væri alveg rothögg á verslunina og enginn þyrði í móti að mæla, og það var að Bretar hefðu ekki verið lengi að átta sig á því, sem við hefði þurft eftir ófriðinn, sem var að afnema allar verslunarhömlur. Það væri þó þjóð, sem vissi hvað hún gerði. Því væri sjálfsagt, að kotríki eins og við fylgdum hennar dæmi.

Jeg vil nú spyrja þennan hv. þm. (Ó. P.), hvort hann haldi, að þetta hafi verið einróma álit ensku þjóðarinnar. Ef hann heldur það, get jeg frætt hann um, að svo var ekki, því það var auðvaldið, sem þarna rjeð, og

tókst að snúa þessum málsstað inn á þá braut, sem það óskaði, þrátt fyrir það, þótt öll alþýðan væri á annari skoðun og sæi, að þetta var eigi heppilegasta leiðin þjóðinni til viðreisnar.

Það þýðir því ekki að vera að flagga með þessum röksemdum, því þær eru einskis virði.

Jeg verð að biðja hv. samkomu velvirðingar á því, þótt þetta sje slitrótt og leiðinlegt, en jeg get ekki að því gert, því jeg fylgi alveg þræðinum hjá hv. frsm. meiri hl. (Ó. P.).

Þá kom hann næst að því, að lítið hefði verið gert í því að tryggja útistandandi skuldir verslunarinnar.

Jeg veit ekki til, að það sje venja að hafa tryggingarbrjef fyrir öllum viðskiftum, en jeg skal geta þess, að í mörgum tilfellum eru víxlar til sem trygging, og það jafnvel frá sjálfum framsögumanni (Ó. P.) og hans fjelögum.

Þá kem jeg að þeirri ástæðunni, sem sumum þykir nokkru máli skifta, og hún er sú, að verslunin er laus við opinber gjöld samkvæmt dómsúrskurði. Þetta er eina ástæðan, sem jeg get verið hv. frsm. meiri hl. (Ó. P.) að nokkru leyti sammála um, því jeg get fallist á, að það sje ekki í alla staði ósanngjarnt, að verslunin, meðan hún er rekin í frjálsri samkeðni, beri að einhverju leyti opinber gjöld til bæjarþarfa, þar sem hún er rekin. En hins vegar yrði þá að ákveða upphæðina með samkomulagi milli hlutaðeigenda, því eins og kunnugt er, hefir dómur verið upp kveðinn um það, að verslunin sje ekki útsvarsskyld að lögum. Hitt nær aftur engri átt, að þau gjöld geti verið eins há og hann talar um.

Hann tók það fram, að það yki mjög

óánægju gegn versluninni, að þessum gjöldum væri kastað yfir á aðra. En þótt verið sje að flagga með því hjer, að efnamennirnir verði að bera mestan hluta hinna opinberu gjalda, þá er það alls ekki svo, að burgeisar verslunarstjettarinnar beri mest af þeim, heldur er það alþýðan, því verslunarstjettin hefir vit á að leggja þessi gjöld á vörurnar, sem alþýðan kaupir, svo enginn skyldi halda, að þeir beri meira af þeim en sinn bróðurpart. Það er að mínu áliti ástæðulaust að nota milliliðina í versluninni sem nokkurskonar sáld fyrir hin opinberu gjöld, því ekki er óhugsandi, að eitthvað kynni að loða við og verða eftir í sáldinu.

Einn kafli í ræðu hv. frsm. meiri hl. (Ó. P.), sem virtist líkjast mál-færslumannsinnleggi eða varnarræðu, var sá að lýsa blessun sinni yfir starfsemi steinolíufjelagsins. Var það þó einkum eitt, er hann taldi því til gildis, en það var að það hefði greitt sem svarar 6 kr. af hverri tunnu af steinolíu í opinber gjöld. Þetta ofbýður mjer nú ekki, því það er vel sannanlegt, að fjelagið hefir lagt vel á vöru sína. Reynslan sýnir, að það hefir selt sína olíu 10—20 kr. hærra en landsverslunin, sem að áliti sumra andstæðinga hennar hefir gert sig seka um að selja olíu með óhæfu verði. Annars finst fylgismönnum meiri hlutans engin ástæða til að finna að við steinolíufjelagið. En að almennri stofnun, sem landsversluninni, er veist með dylgjum og óhróðri, en stórgróðafjelagi þakkað fyrir útsvar af þeim mikla gróða, er það hefir. Þetta vil jeg biðja menn að athuga.

Af einu ákæruefninu virtist hv. frsm. meiri hl. (Ó. P.) vera þungt niðri fyr-

ir, en það var að nefndin hafði ekki samstundis fengið svar við kæru, er nefndinni hafði borist frá formanni Fiskifjelags Íslands, hr. Jóni Bergsveinssyni. En jeg vil spyrja: Hvers vegna kærir formaður Fiskifjelagsins eingöngu yfir olíusölu landsverslunarinnar, en ekki yfir sölu annara, sem þó hafa selt olíuna til muna dýrari. Og að þetta er fram komið, eftir langar blaðadeilur um þetta atriði, bendir á, að þetta sje gert af illkvitni gagnvart mjer, þar sem jeg hefi gefið skýrslu um þetta atriði. Fanst mjer þetta bein móðgun og vildi eigi virða hana svars. Jeg tel engan hafa rjett til að hefja neina rannsókn um þetta nema landsstjórnina, hvorki neina nefnd nje formann Fiskifjelagsins. Jeg ber engan kinnroða fyrir gerðir mínar, hvorki í þessu nje öðru. Tel því þessa árás formanns Fiskifjelagsins ekki annað en hlægilega, jafnvel heimskulega árás á mig.

Þá skal vikið að orðasveim, sem minst hefir verið á, að landsverslunin hafi gert samning við enskt fjelag um olíukaup. Jeg sje nú ekki neina hættu liggja í því, þótt svo væri, og veit ekki, í hvaða tilgangi það er dregið inn í umræðurnar. Jeg get frætt menn á því, að þessir umræddu samningar voru gerðir með ráði og samþykki stjórnarinnar. Venjulega þykir það tryggilegt og hyggilegt að gera slíka samninga, þegar um mikil innkaup er að ræða. Slíkir samningar eru tæplega gerðir munnlega.

Þá hefir verið vikið að sambandi milli landsverslunarinnar og landssjóðsskipanna. Jeg skil ekki, hvornig hægt er að setja þær stofnanir í samband hvora við aðra, þar sem um tvær sjálfstæðar stofnanir er að ræða. En jafn-

vel þótt landsverslunin hefði haft einhver vildarkjör hjá landssjóðsskipunum, þá væri það aldrei nema vasa-skifti á sömu flikinni, og væri það naumast stórhættulegt. En nú er ekki því til að dreifa, því ekki er mjer kunnugt um nein vildarkjör, sem verslunin hafi notið fram yfir aðra, sem notað hafa landssjóðsskipin.

Margt var fleira í ræðu hv. frsm. meiri hl. (Ó. P.), en jeg nenni ekki að svara honum frekar, og vil ekki misbjóða þinginu með því að fara út í allan þann sparðatíning, svo auðvirðilegur sem hann var. Ástæður þær, sem aðrir þm. hafa fært fram fyrir hönd meiri hlutans, eru lítið annað en endurtekningar af ræðu frsm. (Ó. P.) og álitni meiri hl. nefndarinnar. Get jeg því stiklað ofurlauslega á þeim smávægilegu atriðum, er fram hafa komið. Hv. þm. Snæf. (H. St.) viðhafði nokkur glamuryrði. Það er ekki nýtt, þótt sá hv. þm. geri dálítinn hvell að ástæðulausu. Það fær ekki á mig, enda vita allir, að það er græskulaust gaman. Hann meinar það ekki illa, enda sló hann úr og í.

Hann virtist einkum leggja áherslu á, að stjórn landsverslunarinnar hefði verið ábótavant, sjerstaklega meðan reksturinn var í höndum stjórnarráðsins sjálfs, eða fyrstu árin.

Ekki skal jeg dæma um það. Það er ekki nema skiljanlegt, að þessi ásökun kæmi fram frá meiri hlutanum, eftir annari framkomu hans. En sem betur fer, er það órökstutt, eins og annað, og því ósannað.

Þá talaði sami hv. þm. (H. St.) um þau hlunnindi, sem landsverslunin hefði haft hjá bönkunum. En jeg lýsi yfir því, að jeg er nú alls ekki ánægður með þau hlunnindi. Það hefði ekki

verið nema eðlilegt, að sú stofnun, sem birgði landið á neyðartímum, hefði verið látin sitja fyrir öðrum um útlendan gjaldeyri. En á það hefir skort hjá bönkunum. Og jafnvel þótt landsverslunin hafi átt stórfje inni í þeim, þá hefir stundum gengið treglega að fá smáupphæðir yfirfærðar.

Þá voru ýmsar glefsur til landsverslunarinnar, svo sem um „spekulatíónir“, brask, tap á kolaverslun o. fl. Þetta alt læt jeg eiga sig, enda ekkert meint með því. Aðeins sagt til að reyna að vera fyndinn, en sú tilraun mishepnaðist algerlega. Læt jeg svo útrætt um þetta við hv. þm. Snæfellinga (H. St.). Óska honum svo að endingu, að honum gangi vel að vernda mannlíf, einnig með sölu á lyfjum sínum og lífsins balsami, og þá einnig anda þeim, sem ekki er heilagur. Kveð hann svo með allri virðingu.

Hv. 1. þm. Skagf. (M. G.) sagði nokkur orð við þessa umræðu. Jeg vil ekki taka mjer í munn orð hins mikla manns: „Og þú líka, Brútus“, en jeg segi: Og þú líka, vinur minn. Mjer hefði þótt ilt að fá aðfinslur úr þeirri átt. En honum fór nú líkt og Pjetri postula forðum. Mjer virtist þessi hv. þm. (M. G.) vilja afneita öllum sínum afskiftum af landsversluninni, og það jafnvel oftari en þrisvar. En það gat verið hyggilega gert af Pjetri, eins og á stóð. En hjer stóð öðruvísi á, því engin hætta var og engin ástæða til afneitunar.

Mjer fanst hv. þm. (M. G.) vilja taka þá afstöðu til þessa máls, að hann væri því ókunnugur og þess vegna ekki fær um að dæma um það.

Jeg skal nú ekki segja margt um það, hvernig þessu er varið. En hitt get jeg sagt, að landsstjórnin rjeð oft

miklu um gerðir landsverslunarinnar, og mætti þm. (M. G.) muna það, að jeg kom dögum oftar í stjórnarráðið til að bera mikilvæg mál undir landsstjórnina. Var hv. þm. (M. G.) þá oft viðstaddur, og var samvinna góð, enda kom hann þá fram sem dugandi maður. Þetta er sagt honum til lofs. Þetta er dálítið annað en að vilja nú hvergi við koma þetta málefni. Hann virðist þó vilja bera einhverja ábyrgð á sumu, en jeg held, að hjer sje ekki um neitt það að ræða, sem þarfnast ábyrgðar hans, og geti hann því verið laus við hana. Þó var einn ljós punktur í niðurlagi ræðu hv. þm. (M. G.). Hann lýsti yfir því, að hann væri eindregið fylgjandi einkasölu á tveim vörutegundum, tóbaki, sem nú er einkasala á, og steinolíu, sem væntanlega verður og tekin bráðum. Þar þekti jeg aftur sama manninn, sem jeg áður hafði svo mikið álit á. Að hann lýsti yfir því, að hann ætlaði að greiða atkvæði með tillögu meiri hlutans, ber vott um það, að hver dregur dóm af sínum sessunaut. Fellur mjer það illa, þar sem mjer er kunnugt um, að hann lítur á þessi mál eins og jeg, hvað sem þessu hvarfli hans nú veldur. Þó skil jeg við hann í fullri vinsemd og vona, að hann bæti ráð sitt mjög bráðlega.

Hæstv. atvrh. (Kl. J.) taldi greinargerð meiri hlutans þannig orðaða, að ekki væri ástæða til að þykkjast af henni. En ýmsir líta nú svo á, að hún sje illa lituð, og mjer, satt að segja, finst hún óþarflega illkvitnisleg. Er jeg því ekki sammála hæstv. atvrh. (Kl. J.), hvorki um það nje ýmislegt annað, er hann hefir sagt þessu máli viðvikjandi.

Jeg hefi líklega týnt nokkrum glefum, er jeg hafði skrifað upp eftir hv.

þm. Ísaf. (J. A. J.), meðan hann var að halda ræðu sína, en verð þá að treysta á minnið og biðja afsökunar, ef jeg tala öðruvísi en vera ber. Mjer komu í hug orð Skarphjedsins við Þor- kel hák: „Betra væri þjer að vera heima að búi þínu“, o. s. frv. Mjer fanst fremur lítið hugsað sumt það, er fram kom í ræðu þessa hv. þm. (J. A. J.), en einna verst fjell mjer þó þessi uppgerðarhógværð og miklu umbúðir utan um alla hans hugsanaþvælu. Það má segja, að þar var hver pokinn utan yfir öðrum. En eitt kom þó fram hjá honum, sem þó er rjettara að andmæla. Meðal annars það, að skuldir viðskiftamanna hefðu tvöfaldast hjá kaupmönnum á síðastliðnu ári, og væri þess vegna varasamt að halda áfram landsversluninni. En þetta sannar hið gagnstæða við það, sem til var ætlast. Því sje þessu svo varið, þá er útkoma landsverslunarinnar góð hvað útistandandi skuldir snertir, því þær hafa mjög lítið aukist á árinu, og því varla ástæða til að óttast svo mjög um þær.

Jeg get tæpast skilist við þetta mál án þess að minnst á niðurlag ræðu hv. frsm. meiri hl. (Ó. P.). Mjer fanst það nokkuð barnalegt hjá honum að setja þetta mál í samband við þann dag, er verslun landsins var gefin frjáls. Jeg álit, að fara ætti varlega í að breiða út flugrit hjer í þingsalnum í því skyni að hafa áhrif á lítligldar sálir. Jeg tel það blátt áfram ósæmilegt. Hv. frsm. (Ó. P.) gat varla fundið verri fjarstæðu en þá að fara að tala um einokun í þessu sambandi. Að reyna til að blekkja fátáðlinga með því að halda því fram, að hjer væri hliðstætt dæmi við hina illræmdu einokun fyrri tíma. Mjer sárnar, að þessi

fjarstæða skuli vera boðin sæmilegum mönnum.

Mjer virðist rjettara að snúa þessu við og bendi hv. frsm. (Ó. P.) á það, að honum hefði verið nær að benda á það, að vjer erum á þeim tímamótum, að rjettara væri að hlynna að þessum vísi, er á að fyrirbyggja það, að einokun nái að festa hjer rætur, sem allar líkur eru til, ef till. meiri hlutans yrði framkvæmd eins og hann virðist óska. Það er einkum sprottið frá stórsölunum, bæði innlendum og útlendum, að reyna að eyðileggja þessa þjóðnytjastofnun. Það má óhætt fullyrða, að væri þessi verslun ill og almenningi óhagstæð, myndu þeir eigi láta sjer svona ant um að útrýma henni.

Hættan, sem hjer hefir verið stagast svo mjög á, stafar ekki frá landsversluninni, sem er fyrirtæki, sem öllum landsmönnum ætti að vera ant um að vernda, heldur frá utanaðkomandi áhrifum útlendra gróðafjelaga, sem mynduð eru að nafninu til sem íslensk fjelög. Hirði jeg ekki um að nefna nein sjerstök nöfn að þessu sinni. Þessi fjelög, sem reyna að teygja klær sínar eftir verslunarhagnaði landsins, eru okkur stórhættuleg. Kalla jeg það hörmulegt, ef þeir menn eru til meðal vor, er ljá vilja þeim lið og greiða þannig götu útlenda peningavaldsins hjer á landi. Jeg vona, að þeir verði fáir, sem hjálp vilja veita til þess að leggja þá hlekki um háls þjóðarinnar, sem hún seint eða aldrei gæti af sjer hrist.

Bjarni Jónsson: Það er býsna ein-kennilegt fyrir mig að standa upp, eftir svona mikla ræðumenn, sem beita vopnum sínum svo fimlega, að þrjú sýnast sverðin á lofti. Það er ekki held-

ur af því, sem jeg stend upp, að jeg ætli mjer að fara í kappdeilur, „mjer er ekki ment sú ljeð, mannsblóð hefi jeg aldrei sjeð“, heldur er orsökinn önnur.

Jeg þykist hafa orðið þess var, að í nefndinni hafi ríkt samfeldur vilji þess að draga saman landsverslunina og láta hana aðeins fara með einkasölu ríkisins. Mjer hefir og sýnst frá upphafi, að í hendi samviskusamrar stjórnar væri sama, hvor tillagan væri samþykkt. Því að stjórnin er ekki fastbundin við þessar till., heldur fer hún vafalaust eftir stefnuskrá sinni í þessu efni.

Jeg hygg rjettast að draga fje út úr landsversluninni og láta hana ekki fást við annað en einkasölu, t. d. á steinolíu, tóbaki og ef til vill vínum. Er það sennilega mestur vinnusparnaður að hafa einokunarvörurnar á einni hendi, og er það einnig í samræmi við almennan vilja.

Annars vita allir hv. þm., að jeg hefi ávalt haldið því fram, að verslunin ætti að vera sem allra frjálsust.

Það hefir verið sagt, að landsverslunin hafi notið ýmsra hlunninda fram yfir aðrar verslanir, svo sem skattfrelsi o. fl. Þetta er alveg rjett að vísu, en svona ætti að vera um allar verslanir; þær ættu allar að vera skattfrjálsar, því enginn þarf að láta sjer detta annað í hug en kaupmenn leggi þá skatta, sem þeir verða að bera, á vörurnar, og það eru því ekki þeir, sem borga skattana, heldur almenningur, sem kaupir vöruna, jafnt fátækir sem ríkir. Jeg segi nú þetta aðeins sem almenna athugasemd.

Það gladdi mig að heyra, að hæstv. stjórn leit eins á þetta mál og jeg, sem sje að draga bæri saman verslunina

Landsverslunin.

framvegis. Og í öðru lagi, að sama væri, hvor tillagan næði fram að ganga. Jeg hygg líka, að yfirlýsing hæstv. stjórnar sje í fullu samræmi við almannan vilja manna um þessa verslun. Þótt önnurhvor till. verði samþykkt sem áskorun til stjórnarinnar, getur hún vel skorast undan að framfylgja henni. En þegar stjórnin hefir heitið einhverju, verður ekki frá því horfið. Það er því miklu sterkari skuldbinding fyrir stjórnina, er hún hefir gefið yfirlýsingu um eitthvað í heyranda hljóði.

Jeg hefi því hugsað mjer að bera fram rökstudda dagskrá í þessu máli. Er það alls ekki ætlun mín að koma með því í veg fyrir andlega burtreið manna hjer. Jeg hefi þvert á móti ánægju af að sjá, hve fimlega þeim tekst í æfingu mælskulistarinnar. En niðurstaðan vona jeg að verði sú, að fje landsmanna verði sem unt er dregið úr versluninni og eigi haldið áfram vöruinnkaupum, nema svo standi á, sem stjórnin gat um.

Leyfi jeg mjer svo að bera fram svohljóðandi rökstudda dagskrá:

Þar sem stjórnin hefir lýst yfir því, að hún muni fara með landsverslunina í fullu samræmi við till. þær., sem fram hafa verið bornar um málið, þá telur þingið óþarft að samþykkja áskorun á stjórnina um þetta og tekur fyrir næsta mál á dagskrá.

Hygg jeg, að allir geti sætt sig við þessi úrslit málsins, þar sem yfirlýsing hæstv. atvrh. (Kl. J.) er fengin, sem bindur stjórnina langtum sterkari böndum en áskorun þingsins í þessu efni.

Jón Þorláksson: Það hefir verið

gerð tilraun til þess hjer undir umr. að láta líta svo út, sem niðurlagning landsverslunarinnar væri sjerstaklegt hagsmunamál kaupmannastjettarinnar, en andstætt hagsmunum almennings. Jafnhliða hefir þó verið bent á, og það rjettilega, að kaupmenn skulda landsversluninni stórfje, eða um 900 þús. kr. Í rauninni þarf ekki annað en benda á þessar skuldir og á viðskifti þau milli landsverslunar og kaupmanna, sem hljóta að liggja á bak við þær, til þess að sýna, að staðhæfingin um, að niðurlagning landsverslunarinnar sje sjerstakt kappsmál kaupmannastjettarinnar, er staðleysa ein. Þeim kaupmönnum, sem skifta eitthvað við hana, hlýtur frekar að vera það áhugamál, að landsverslunin haldi áfram í sömu mynd og verið hefir, heldur en að hún leggist nú niður. Að vísu má segja, að heildsölunum muni yfirleitt fremur vera kappsmál, að vöruinnflutningur landsverslunarinnar leggist niður, en hið gagnstæða á sjer stað um smásalana yfirleitt. Og þar sem sá flokkur kaupmanna er margfaldur að fjölmenni við heildsalana, þá er ekki ofmælt, að þessi fullyrðing sje staðleysa ein, að þeir, sem nú vilja láta leggja landsverslunina niður, láti stjórnast af hagsmunum kaupmannastjettarinnar, í andstöðu við hagsmuni almennings, fullyrðing, sem auðsjáanlega er skotið fram af fylgismönnum landsverslunarinnar í því skyni að gera málsstað andstæðinganna tórtryggilegan, þegar röksemdir brestur til að hnekkja honum.

Ástæðurnar fyrir því, að við viljum leggja landsverslunina niður, eru alt aðrar. Margar þeirra hafa þegar verið teknar fram af hv. frsm. (Ó. P.) og öðrum, þar á meðal sjerstaklega sú

ástæða, að allar þær orsakir og ástæður, sem stofnun og tilvera landsverslunarinnar bygðist á, eru nú burtu fallnar. Og jeg vil bæta því við, að landsverslunin, eins og hún nú er rekin, útláns- og skuldaverslun með almennar nauðsynjavörur fyrir reikning ríkissjóðs, fellur alls ekki inn í það þjóðfjelogsskipulag, sem við eigum við að búa, heldur fer hún alveg í bága við það, og þeim orðum mínum skal jeg nú þegar finna stað.

Fyrst vil jeg þó gera athugasemd við þau ummæli, sem fram hafa komið, að nú standi einungis 2 miljónir kr. af landsfje í landsversluninni. Þetta er ekki rjett, og undarlegt, að því skuli vera haldið fram af þeim mönnum, sem ættu þó betur að vita. Að vísu er landsverslunin ekki talin skulda ríkissjóði nema rúmar 2 miljónir kr., en auk þess stendur í landsversluninni varasjóður hennar, á pappírnum hátt á aðra miljón króna, og er hann að mestu til orðinn á þann hátt, að landsversluninni var gefin upp skuld til ríkissjóðs, sem nam $1\frac{1}{2}$ miljón, og hefir sú upphæð verið greidd með sjerstökum skatti, sem landsmenn hafa borgað. Þar að auki notar landsverslunin lánstraust landsins handa sjer, skuldaði til dæmis um síðustu áramót um hálfa miljón kr. Það er vitanlega eignandi verslunarinnar, ríkissjóðurinn, sem skuldar þessa upphæð, og hins vegar er þá sú tilsvarendi upphæð, sem stendur í landsversluninni, eign ríkissjóðsins, alveg eins og á sjer stað um aðrar skuldir ríkissjóðs og eignir þær, sem lánsfje hans stendur í. Það eru því ekki 2, heldur um $4\frac{1}{2}$ milj. kr. af almenningfje, sem stendur í landsversluninni, og þessi upphæð getur

Alþt. 1922, D. (34. löggjafarþing).

vaxið takmarkalaust með því móti, að hún sjálf auki skuldir sínar erlendis.

Þá kem jeg að því meginatriði, hver munur er á, hvernig ráðstafað er þessu opinbera fje, sem stendur í landsversluninni, og hinu, sem stendur beint í ríkissjóði. Samkv. stjórnarskránni sjálfri er óheimilt að greiða nokkra upphæð úr ríkissjóði, nema lagaheimild sje til þess veitt, og þetta ákvæði er með rjettu talið vera einn af hyrningarsteinum þjóðfjelags vors, að löggjafarvaldið, fulltrúar þjóðarinnar á Alþingi, ráði hvernig farið sje með fje ríkissjóðs. En þessu er öðruvísi varið með þær $4\frac{1}{2}$ milj. kr., sem standa í landsversluninni. Um meðferð þess fjár ræður Alþingi engu, og það er með öllu óverjandi að láta slíka fjárhæð, sem nemur hálfri ársveltu ríkissjóðs, vera undir yfirráðum einstakra manna, íhlutunarlaust af Alþingis hálfu. Með þessu er forstjórum landsverslunarinnar fengið í hendur vald, sem á venjulegum tímum má hvergi vera annarsstaðar en í höndum löggjafarvaldsins. Sem dæmi upp á þennan mismun skal jeg nefna það, að hjer á Alþingi ræðum við máské 9 umræður, og oft með mjög mikilli athygli, og máské þing eftir þing, um það, hvort veita skuli einhverjum ungum manni 600 til 1000 kr. ferðastyrk. En þegar skrifstofustjóri landsverslunarinnar fer í tveggja mánaða ferðalag, sjálfsagt í þarfir verslunarinnar, þá fær hann á níunda þús. kr. í ferðakostnað, eins og reikningar verslunarinnar sýna, og þetta gengur greiðlega, því ekki þarf að hafa fyrir að sækja samþykki Alþingis.

Annað dæmi má og nefna. Hjer á þinginu ræðum við ítarlega og yfirveg-

um vandlega í hverju einstöku tilfelli, hvort landsstjórninni skuli heimilað að veita lán úr viðlagasjóði til nauðsynjafyrirtækja, hvort sem eru fáar þús. kr. handa sýslufjelagi til að kaupa jörð fyrir læknissetur, eða stórupphæð, sem hjer er talin, svo sem 50 þús. kr., til að koma á fót klæðaverksmiðju. En forstjórn landsverslunarinnar lánar einni einustu erlendri selstöðuverslun 240 þús. kr., að Alþingi algerlega forspurðu. Og sjálfræði forstjórnarinnar í fjármálum þessum er svo mikið, sem heyra mátti af ummælum hv. þm. Ak. (M. K.) hjer í þinginu, er hann sagðist ekki viðurkenna, að landsverslunarforstjórnin ætti að standa neinum reikningsskap öðrum en stjórninni, og tók það sjerstaklega fram, að þingnefnd eða þinginu teldi hann sjer ekki skylt að gera grein fyrir gerðum sínum. Með þessu eru, eins og jeg hefi tekið fram, umráð þess fjár, sem ríkið á í landsversluninni, dregin alveg úr höndum löggjafarvaldsins.

Jeg skal nú minna á þá almennu ástæðu, sem ráðið hefir því hjer sem annarsstaðar, að svo ríkt er eftir því gengið í stjórnarskipunarlögum þingfrjálsra landa, að fjárveitingarvaldið sje í höndum þjóðarfulltrúanna, en ekki neinna einstakra manna. Ástæðan er dýrkeypt reynsla þjóðanna um það, að í höndum einstakra manna verður þetta vald venjulega misbrúkað. Það segir sig sjálft, að fyrirfram er ekki unt að tryggja það, að slíkt lánveitinga- og fjárbrúkunarvald, sem landsverslunarforstjórinn hefir nú, verði ekki misbrúkað. Sjerstaklega má þó teljast óviðeigandi að láta mann, sem stendur framarlega í flokkadeilum innanlands, hafa slíkt vald í höndum, og þá ekki síst, þegar maðurinn stendur

framarlega í fylgiliði stjórnarinnar og vill ekki viðurkenna neinn dómara yfir gerðum sínum nema stjórnina sjálfa.

Ekki þætti mjer ósennilegt, að ef landsmenn ættu að ganga til almennra kosninga næst undir líkum kringumstæðum og nú eru, að mikill fjöldi kaupfélaga, kaupmanna og einstakra manna er stórskuldugur landsverslun, sem stýrt er af einum manni úr þingliði stjórnarinnar, þá mundu finnast þeir stjórnarandstæðingar, sem segðu, að vald þetta væri misbrúkað til að afla stjórninni kosningafylgis. Með þessu vil jeg þó ekki væna hæstv. núverandi stjórn þess, að hún í raun og veru misbrúkaði þetta vald á þennan hátt, en hún má eiga það víst, að einhverjir ímynda sjer þetta og beita því í kosningahríðinni, af því að það væri svo ofurauðvelt að misbrúka valdið þannig.

Þetta, sem jeg nú hefi nefnt, er fyrir mjer og mörgum öðrum ein aðalástæðan til þess, að við viljum, að þetta mál gangi sinn eðlilega gang, þannig, að þessi landsverslun með almennar nauðsynjavörur verði lögð niður, þegar þörfin, sem skapaði hana, nú er burtu fallin. Þar við vil jeg og bæta því, að jeg tel það almannafje, sem stendur í versluninni, vera í talsverðri hættu. Verslun, sem er almennings-eign, hefir miklu verri aðstöðu til að heimta inn torfengnar skuldir en verslanir einstakra manna, því menn gera sjer alment miklu dælla við landssjóðinn í fjárreiðum en við einstaklinga.

Hv. þm. Dala. (B. J.) hefir borið fram rökstudda dagskrá með tilvísun til yfirlýsingar stjórnarinnar, og á þar við þau ummæli hæstv. atvrh. (Kl. J.), að ekki mundi verða haldið áfram verslun með aðrar vörutegundir en

einkasöluvörur, nema sjerstök nauðsyn beri til, og að stjórninni væri sama, hvor till. yrði samþykkt. En þótt hv. þm. Dala. (B. J.) sætti sig við þessa yfirlýsingu, þá er mjer hún ónóg, og get því ekki sætt mig við þá afgreiðslu málsins. Jeg verð sem sje að líta á það, hver muni í raun og veru verða dómari um það, hvort „sjerstök nauðsyn“ í þessu efni sje fyrir hendi. Það er nú alkunn stjórnarvenja, að í öllum þeim greinum starfseminnar, þar sem til eru skipaðir forstjórar utan stjórnarráðsins, þá leitar landsstjórnin ávalt umsagnar þeirra og tillagna um þau mál, sem falla undir verkahring hvers þeirra. Og það má heita föst venja, að stjórnarráðið fari eftir tillögum forstjóranna í þessum málum. Hjer yrði það þá landsverslunarforstjórinn, sem gera ætti tillögur um vörukaup, þegar honum þætti „sjerstök nauðsyn“, en mjer gat ekki betur skilist af ræðu hv. þm. Ak. (M. K.) en að núverandi forstjóra þætti sjerstök nauðsyn á að halda landsversluninni áfram í því formi, sem hún er í nú, og yrði það þá líklega útkoman.

Þó er rjett að líta á, hve miklar líkur eru til, að hæstv. stjórn mundi brjóta í bága við stjórnarvenju og ganga í móti tillögum forstjórans um þetta efni. Er þá á það að líta, að forstjórinn er einn í þingliði stjórnarinnar og talinn einn af stólpunum þar, en þingfylgi hæstv. stjórnar hins vegar svo tæpt, að hún þolir ekki einu sinni að missa atkvæði forstjórans eins, því að þá er hún komin í minni hluta. Mjer þykir því ekki líklegt, að hæstv. stjórn geti breytt á móti tillögum þeim, er landsverslunarforstjórinn kynni að

gera, og mun því greiða atkvæði á móti tillögu hv. þm. Dala. (B. J.).

Magnús Guðmundsson: Jeg þarf að svara hæstv. forseta (M. K.) nokkrum orðum. Hann virtist töluvert reiður í síðustu ræðu sinni og sagði, að jeg hefði afneitað einhverju. Ekki gat hann um, hvað það hefði verið, en landsverslunin gat það ekki verið, því jeg hefi ætíð verið henni vinveittur, og þau fáu orð, sem jeg sagði, voru henni í vil. Annars get jeg vel látið mjer lynda að vera settur á bekk með Pjetri postula; það er engin vanvirða, og þakka má hæstv. forseti (M. K.) fyrir, ef hans orðstír verður jafnmikill eftir 1900 ár og Pjeturs orðstír er nú. En afleiðingin af þessari samlíkingu hlýtur að verða sú, að jeg hafi afneitað hv. þm. Ak. (M. K.), sem hefir þá verið svo hógvær að líkja sjer við Krist, og er varla von, að sjálfur forseti sameinaðs þings láti sjer sæma minna.

En annars mætti kannske minna hæstv. forseta á það, að hann hafði ekki mikið á móti kaupmönnum meðan hann var kaupmaður sjálfur, þótt hann afneiti þeim nú, svo að það eru þá fleiri en jeg, sem drýgja afneitunarbreyðkleikasyndir.

Hv. þm. Ak. (M. K.) sagði, að stjórnin hefði ráðið vörukaupunum í heild sinni. Það er rjett, að þessi regla var alment gefin, og í mörgum tilfellum voru þessi kaup borin undir mig, svo sem hveitikaupin, olíu- og kolakaupin. En auðvitað var jeg ekki ætíð um spurður, enda var það ekki eðlilegt, því að þetta heyrði alment ekki undir mig. Annars er jeg samdóma hæstv.

atvrh. (Kl. J.) um það, að rjett sje, hvað sem samþykkt verður, að kaupa inn aðrar vörur en þær, sem einkasala er á, ef brýn nauðsyn ber til, en sjálf-sagt að gera það ekki að nauðsynja-lausu.

Jeg undirbygði mína fyrri ræðu með tölum, sem ekki hafa verið hraktar, og sýndi fram á, að eftir 1. júlí í ár getur verslunin ekki haft úr að spila meiru en 1 milj. kr., því að varasjóður hennar er bundinn í útistandandi skuldum. En það er auðsætt, að til þess að reka olíu- og tóbaksverslunina þarf mikið fje, og auk þess mun ríkissjóði engin vanþörf á að fá eitthvað af innieign sinni goldið, þegar kemur fram á sumarið 1923.

Er af þessu bert, að nauðsynlegt er, að landsverslunin rífi nokkuð seglin. Enn er ótalið fjeð, sem þarf til vínkaupanna. Er þar ekki nema um tvent að velja, annaðhvort að taka lán til þess, eða að landsverslunin leggi fjeð til.

Það hefir verið sagt, að landsverslunin hafi notið hlunninda hjá bönkunum um yfirfærslu. Hafi þetta verið, er það án minnar vitundar, og jeg held, að hún hafi sætt sömu kjörum og aðrir. En þótt þetta væri, væri það ekki nema eðlilegt, því að hún hafði ætíð peninga til, en þurfti ekki að taka þá til láns.

Hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.) sagði, að meira fje mundi í landsversluninni en jeg hefði sagt í gær. Þetta er rjett, ef varasjóður er tekinn með, en jeg gerði það ekki vegna þess, að hann er fastur í útistandandi skuldum og vörubirgðum, og yfirleitt ræddi jeg aðeins um það, hvað ógreitt væri af því fje, sem lagt hefir verið úr ríkissjóði til verslunarinnar.

Bjarni Jónsson: Það er aðallega hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.), sem jeg þarf að eiga orðastað við út af dagskrá minni, en raunar ætti þess ekki að þurfa, því að við erum sammála um flest.

Hann sagði, að það væri ekki vel í samræmi við aðra meðferð á fjármunum ríkissjóðs að láta fje standa í fyrirtækjum, sem ráðið væri yfir af einstökum mönnum, og nokkuð á annan veg en þingið vildi. En það er auðsætt, að svo verður að vera að meira eða minna leyti, að einstakir menn hafi mikil umráð yfir því fje, sem varið er til þeirra fyrirtækja, er ríkið rekur.

Mjer þótti vænt um það, að þessi sami hv. þm. (J. Þ.) tók til samanbuðar þessa lúsamulninga, 500 kr. styrk eða svo, til fátækra en efnilegra manna, sem altaf er verið að telja eftir og tala um, að þjóðin fari á höfuðið fyrir, því að sá ótti verður næsta hlægilegur, þegar menn sjá, að yfirráðin verða að vera nokkuð rúm hjá forstöðumönnum svona fyrirtækja, og þar því lagt út í miklu viðsjárverðari hluti. Annars skal jeg geta þess, sem jeg raunar hefi áður minnst á, að jeg hefi altaf álitid, að þessi afskipti landsins af versluninni hefðu átt að vera með öðrum hætti.

Þegar þrot urðu hjá kaupmönnum á því að fá vörur, þá átti ekki að koma á fót landsverslun, heldur átti ríkisstjórnin að styrkja kaupmenn í því að fá skip til flutnings og útflutningsleyfi og annað, er með þurfti, en kaupmenn áttu að leggja til fjeð, starfsfólkið og húsin og verslunarvitið. Verð varanna hefði svo stjórnin mátt ákveða. Hefði þetta verið umsvifaminna, en þó öruggara. Erum við hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.) og jeg að þessu leyti mjög á sömu skoðun.

Aftur á móti erum við ósamnála um það, að stjórninni sje bæði skylt og rjett að fara eftir álit forstjóra svona fyrirtækja í öllum greinum. Það er rjett, að stjórn verður mjög að hlíta vilja og ráðleggingum fræðslu- og vegastjóra og annara þeirra manna, sem sjerþekkingu hafa á því starfi, er þeir hafa umsjón með. En hjer gegnir öðru máli. Hjer kemur sjerþekkingin ekki til greina, heldur er það stefnan, sem á að ráða. Segi stjórnin forstjóranum að draga inn skuldir, þá á hann auðvitað að hlýða því. Geri hann það ekki, á að setja hann frá. Það er stjórnin ein, sem á að hafa og hefir máttinn.

Hefi jeg nú heyrt hæstv. atvrh. (Kl. J.) lýsa því skýrt yfir, að hann vilji og ætli sjer að láta draga inn skuldirnar og hætta vörukaupum; er því ekki ástæða til annars en láta sjer þetta nægja, og er því algerlega óþarft, að þingið fari að skora á stjórnina að gera þetta. En jeg veit, að þetta kemur til af því, að hv. þm. (J. þ.) treystir ekki stjórninni til að standa við þessa yfirlýsingu. En rökfærsla hans er ekki rjett. Hann sagði, að þingfylgi stjórnarinnar væri svo veikt, að hún þylúi ekki að missa þennan hv. þm. (M. K.), sem hjer á hlut að máli. Það er nú fyrst og fremst ósannað, að hv. þm. Ak. (M. K.) sje svo mikill kappsmaður, að hann vildi nota afstöðu sína þannig, en þótt svo væri, þá væri það samt miklu meiri hætta fyrir stjórnina að briggja loforð sín, því með því móti misti hún þingfylgi allra þingmanna. Eru og sumir ráðherrar ekki svo fastir við þessa stóla, að þeir kjósi heldur að vera mannorðsrýrir en að standa upp úr þeim. En haldi stjórnin

ekki þau loforð, sem dagskrá þessi er byggð á, þá er jeg einráðinn í því að verða fyrsti maðurinn, sem kem með vantraust á hana á næsta þingi, svo sem jeg er og einráðinn í að bera fram vantraustsyfirlýsingu á hendur henni, ef hún gerir eigi meiri gangskör að því en fráfarin stjórn að framkvæma 7. gr. sáttmálans rjett og samkvæmt því, er jeg hefi haldið fram. Eru menn þeir, er stjórnina skipa, mjer ekkert kærari en aðrir, enda fer jeg aldrei í manngreinarálit, er um stefnur er að ræða.

Er með þessu röksemd hv. þm. (J. þ.) fallin um koll. Stjórninni er aldrei skylt að fara eftir áskorunum þingsins, en hitt dettur henni varla í hug, að rjúfa þá yfirlýsingu, sem hún hefir gefið þinginu.

Halldór Steinsson: Jeg þarf að svara örfáum skeytum, sem beint hefir verið að mjer. Eru þá fyrst nokkur orð til hv. 1. þm. S.-M. (Sv. Ó.). Hann sagði, að jeg hefði talað af velvild mikilli um einstaka stjett, kaupmanna-stjettina. Jeg tek ekki orð hans nærri mjer. Jeg á þar góða vini, sem meðal annara stjetta, en jeg hefi aldrei sýnt mig á þingi sem sjerstaklega vinveittur þeirri stjett, öðrum stjettum fremur.

Þá sagði hann, að jeg hefði talið ástæðurnar fyrir landsversluninni horfnar, en jeg hefði engin rök fært að því. En þetta er ekki rjett. Jeg taldi 3 hugsanlegar ástæður fyrir henni, en sýndi fram á, að þær væru allar horfnar. Hefir hann ekki treyst sjer til að hrekja það.

Þá sagði hann, að jeg hefði sagt, að ekki væru öll kurl komin enn til grafar. Jeg hefði nú helst kosið að þurfa

Landsverslunin.

ekki að fara út í þetta aftur, en jeg get sagt, til þess að hugga hv. þm. Ak. (M. K.), að jeg átti þar ekki við landsverslunina eftir að hann tók við henni. En það var fyrst 1915, sem hugsað var um, að nauðsyn bæri til að endurskoða reikninga verslunarinnar, og menn kosnir til þess að reyna að kanna þetta kviksyndi. En þeir fundu engan botn. Það er því ekki ofmælt, að ekki munu öll kurl komin enn til grafar. Og þegar svo hjer við bætist, að verslunin þefir ekki greitt útsvar, notið góðs af gengismun og greitt aðeins 6% af lánum sínum, þá hefi jeg sannarlega ekki tekið of djúpt í árinni, þótt jeg teldi gróðann jafnvel „negativan“.

Þá sagði þessi hv. þm. (Sv. Ó.), að verslunin hefði verið miklu fje til sendimanna erlendis. Jeg hjelt, að best væri fyrir hann að minnst ekki á þetta, því um það hefir verið deilt, hvernig sumu af því fje hefir verið varið. En mjer þykir gaman að gera þá fyrirspurn til hv. þm. Ak. (M. K.), hersu mikið fje muni hafa farið til Belgiu- og Englandsfarar skrifstofustjórans. Það kann að vera, að hann hafi haft töluverð „prívat“-þægindi upp úr ferðinni, en hitt munu skiftar skoðanir um, hvort verslunin hefir að sama skapi haft hag af henni.

Þá sagði hv. 1. þm. S.-M. (Sv. Ó.), að verslunin væri gróði fyrir ríkissjóðinn, og taldi það einn af kostum hennar. En þar skilur okkur á. Ríkissjóður á ekki og má ekki reka gróðabrallsfyrirtæki; til þess er áhættan of mikil.

Sami hv. þm. (Sv. Ó.) sagði, að landsverslunin skapaði betri viðskiftakjör. Jeg sagði, að hún gerði það að sumu leyti, en hitt stend jeg við, að ef hún hefði sömu aðstöðu og kaupmenn og

nyti engra forrjettinda, þá væru ekki líkur til þess, að hún gæti veitt betri viðskiftakjör. Það eiga þeir eftir að sanna.

Þá kem jeg að síðasta atriðinu í ræðu þessa hv. þm. (Sv. Ó.), sem jeg hygg, að betur hefði verið ótalað. Hann sagði, að flestar þingmálafundargerðir, sem legðu til, að landsverslunin yrði lögð niður, væru úr kaптúnunum, og þar af leiðandi samdar af kaupmönnum. Þetta er hörð aðdróttun til kjósenda og ekki lík jafnkjósendakærum manni sem hv. 1. þm. S.-M. (Sv. Ó.). Jeg get nú nefnt mörg kaптún, þar sem hv. kjósendur hans búa, svo sem Mjóafjörð, Djúpavog, Norðfjörð, Eskifjörð, Reyðarfjörð o. fl., og hygg jeg, að þeir kunni honum litla þökk fyrir, að hann ber þeim á brýn, að þeir sjeu þrællýnd kaupmannabý. En gott er, að þeir fá að heyra slík ummæli af vörum hans í þingsalnum.

Þá kem jeg að hæstv. atvrh. (Kl. J.). Hann vildi halda því fram, að landsverslunin hefði gert mikið gagn fyrstu árin. Jeg skal nú ekki þrátta mikið um það við hann; jeg hefi umsögn margra kaupsýslumanna um það, að á þeim tíma hafi ekki verið nein tregða á innflutningum til landsins. Hvor okkar hefir hjer á rjettu að standa getum við látið bíða seinni tíma.

Þá lagði hæstv. atvrh. (Kl. J.) þá merkingu í orðið „aðallega“ í tillögu minni hlutans, að með því væri átt við knýjandi nauðsyn, stjórnin mundi ekki nota heimildina nema knýjandi nauðsyn væri fyrir hendi. Það er auðvitað gott að fá þessa yfirlýsingu, en í orðið verður þó að leggja hina venjulegu merkingu. Og það opnar stjórn-

inni víða gátt til þess að smeygja inn þúsundum tonna af hverju sem er, ef svo vill verkast.

Þá gat hæstv. atvrh. þess, að kaupmenn hefðu notið góðs af landsversluninni vegna þess, að hún hefði setið fyrir kaupmönnum með yfirfærslu. Þetta ber ekki vitni um mikla verslunarþekkingu. Jeg hygg, að kaupmenn hefðu heldur kosið sjálfir að nota yfirfærsluna en að hafa landsverslunina sem millilið. Þá man jeg ekki eftir fleiru, er jeg þarf að svara hæstv. atvrh. (Kl. J.).

Þá kem jeg að sjálfum höfuðpáurnum, hv. þm. Ak. (M. K.). Hann byrjaði með því að furða sig á, að hjer væri verið að leika gamanleik. Jeg bjóst nú sannast að segja heldur við því, að hann mundi kalla það sorgarleik. Það gildir að vísu einu, hvort hann nefnir þetta gamanleik eða sorgarleik; hann má vita það, að hann verður altaf aðalpersónan í leiknum. Hann kvað mína framsöguræðu hafa verið hvell og græskulaust gaman. Þessi ummæli eru nú gamlir kunningjar. Jeg átti einu sinni sæti í sömu deild og þessi hv. þm. (M. K.). Þá fjekk hann orð fyrir að vera skapstirður í meira lagi. Kom það þá eigi ósjaldan fyrir, er hann var kominn í þrot með öll skynsamleg rök, að skap hans ýfðist og hljóp með hann í gönur. Þá var það venjulega viðkvæðið hjá honum, að alt hjá mótstöðumönnum væri hvellur og græskulaust gaman.

Hann óskaði þess að síðustu, að mjer mætti ganga vel að selja lyf mín og lífsins balsam. Jeg vildi nú fegins hugar svara í sömu mynt og óska honum góðs gengis með landsverslunina, ef jeg álit, að ósk mín fengi nokkuð bætt úr því álappalega ástandi, sem hún nú

er komin í. En jeg veit, að engar óskir eru svo heitar og ekkert lífsins balsam hefir svo mikinn lækniskraft í sjer fölginn, að það megni að reisa landsverslunina úr þeim dauðateygjum, sem hún nú er í, í álit allra landsmanna.

Frsm. meiri hl. (Ólafur Proppé):¹⁾ Þótt umræðurnar sjeu nú orðnar langar, þá þarf engan að undra, þótt jeg kveðji mjer hljóðs, því að um mig hefir staðið eigi alllít skæðadrífa sem frsm. meiri hluta nefndarinnar. Þó get jeg styttn mjer nokkuð leið, því að flestir, sem á móti hafa mælt, hafa gripið á sömu atriðunum, og get jeg því svarað þeim að mestu í einu lagi.

Aðalásteytingarsteinn allra, sem andmælt hafa, að undanskildum hæstv. atvrh. (Kl. J.), er greinargerðin fyrir till. meiri hluta nefndarinnar á þskj. 269. Það er því ekki úr vegi að líta nokkuð á þessa greinargerð, þar sem sumir hv. þm. hafa talið hana lítaða, og hæstv. forseti (M. K.) hefir jafnvel látið sjer sæma að kalla hana illkvitnislega ritaða. Jeg skal þá fyrst kannast við það, að jeg er höfundur greinargerðarinnar og ber að því leyti ábyrgð á því, sem þar stendur.

Um fyrstu sex málsgreinarnar hefir enginn ágreiningur orðið. Það er aðeins inngangur almenns efnis. Ekki hefir heldur orðið ágreiningur um reikningana; það eru tölur, sem landsverslunin hefir sjálf látið uppi og minni hlutinn hefir tekið upp í sína greinargerð.

Það, sem fyrst hneykslar hv. 1. landsk. varaþm. (S. F.) og hv. 2. þm. Reykv. (J. B.), eru ummælin um kola-

¹⁾ Ó. P. hefir ekki farið sjálfur yfir handrit skrifara að þessari ræðu.

verslunina síðastliðið ár. Til þess, að hv. þm. og aðrir áheyrendur geti heyrt, hvað um þetta er sagt í greinargerðinni, skal jeg, með leyfi hæstv. forseta, leyfa mjer að lesa það upp:

„Enda þótt kolareikningurinn sýni 129 þúsund króna tekjuafgang, er það þó síður en svo, að verslunin hafi hagnast á kolaversluninni umliðið ár. Eins og sjá má neðar á reikningnum, hefir verðfall á seldum vörum numið samtals 567 þúsund krónum, en þar af er verðfall á kolum og koksi ca. 398 þúsund. Beint tap hefir því numið ca. 200 þúsund krónum“.

Þetta er þá sagt um kolaverslunina. Tapið er ómótmælanlega 200 þús. kr. Jeg vil því bera af mjer, að hjer sje nokkuð rangt frá skýrt, og því síður illkvitnislega. Þetta er ekki sagt til þess að álása versluninni. Kolakaupin 1920 voru gerð vegna þjóðarnauðsynjar, en verslunin verður að bera skakkaföllin.

Annað atriði, sem líka er töluverður ásteytingarsteinn hjá hv. minni hluta, og sumum hv. þm., er það, sem sagt er í greinargerðinni um gengishagnaðinn. Skal jeg því, með leyfi hæstv. forseta lesa það upp:

„Um „Gengishagnaðinn“, kr. 348 þúsund, sem aðallega mun stafa frá viðskiftum við Ameríku, er það að segja, að ef slíkt óvenjulegt happ hefði eigi hent verslunina á umliðnu ári, hefði árságóðinn, sem, eins og reikningurinn ber með sjer, er kr. 73,385, snúist í 275 þúsund króna rekstrarta“p.“

Það getur enginn neitað því, að hjer er um óvenjulegt happ að ræða, og landsverslunin hefir aldrei orðið fyrir slíku happi þau 7—8 ár, sem hún hef-

ir starfað, og hún getur ekki gert ráð fyrir slíkum hvalreka í framtíðinni til þess að bæta upp óhöppin og skakkaföllin. Þessu til sönnunar skal jeg geta þess, að á þessu ári er búið að borga í gengismismun 18,240 kr., og mun þó mega líta svo á, að með þessum 18 þús. sjeu ekki öll kurl til grafar komin.

Sje nú litið á það, sem landsverslunin á útistandandi, verður ekki með sanni sagt, að hún sje samkepnisfær. Landsverslunin hefði getað afskrifað sem tap ekki litla upphæð árlega. Jeg hefi því miður ekki getað tínt til öll gögn, en af því, sem jeg hefi sjeð, mundi það nema nokkrum hundruðum þúsunda. (Forseti M. K.: Þvert á móti). Það er því síst að undra, þótt hv. 1. landsk. varaþm. (S. F.) segðist vera hálfdeigur við að halda landsversluninni áfram, enda skal jeg segja það, honum til hróss, að í þeirri nefnd, sem starfaði að rannsókn þessa máls, var hann nær skoðunum okkar en flestir aðrir andstæðingar okkar, og bar lengi sáttaboð milli, og leitaðist við að verða samferða okkur. En jeg verð að segja það, að jeg tel, að betur hafi farið á því, að svo varð ekki.

Hitt er og sannað, að landsverslunin getur ekki staðist sem samkepnisverslun. Hv. 1. landsk. varaþm. (S. F.) sagði, að hún stæði jafnt að vígi og keppinautarnir, en það hefir verið sýnt fram á það, bæði af mjer og öðrum, að það er langt frá því, að svo sje. Því hefir verið haldið hjer fram, að landsverslunin yrði að halda áfram vegna innheimtu á skuldum, og minni hluti nefndarinnar hefir einnig lagt það til, að hún hefði eitthvað af vörum til að miðla viðskiftavinum sínum. Um þetta eru mjög skiftar skoðanir. Jeg

verð nú að líta svo á, að það hafi yfirleitt verið ólán landsverslunarinnar, að hún hafði á síðasta ári of miklar vörubirgðir á boðstólum, því að annars hefði þá borgast mikið af skuldum og væri borgað enn, ef ekki væri sífellt stofnað til nýrra skulda. Til dæmis um þetta má geta þess, að landsverslunin hefir á síðustu árum tekið að sjer kaupfjelög og kaupsýslumenn, sem staðið hafa höllum fæti, og lánað þeim upphæðir, sem ekki verða talðar í tugum, heldur hundruðum þúsunda. Þetta skal jeg benda á í bókum verslunarinnar, ef þess verður krafist.

Í þessu sambandi þykir mjer hlýða að geta þess, að hv. 1. landsk. varðm. (S. F.) sagði, að bækurnar sýndu best, hversu mikil nauðsyn væri á því að halda versluninni áfram. Jeg er nú hjer á gagnstæðri skoðun, því að mjer virðast bækurnar einmitt sýna það, að tilverurjettur landsverslunarinnar sje fallinn í burtu. Því það var í fyrstu tilætlun og markmið verslunarinnar að útvega vörur bæjarfjelögum og sýslufjelögum, en nú lánað hún út vörurnar kaupfjelögum og einstökum kaupsýslumönnum, sem þannig nota fje ríkisins til þess að styðja eigin verslun, svo jeg hafi ekki sterkari orð.

Um áætlun skuldanna sagði þessi hv. þm. (M. K.) það, að hún væri hvergi nærri áreiðanleg, en jeg er sannfærður um, að þegar öll kurl koma til grafar, verða þær talsvert meiri en 450 þús. kr.

Ýmsir þeir, sem talað hafa af hálfu minni hlutans, hafa getið þess, að ekki sje von, að afkoma landsverslunarinnar sje góð nú, svo erfitt sem alt verslunarlíf hafi verið á síðasta ári. Jeg held nú, að einmitt vegna þessara

Alþt. 1922, D. (34. löggjafarþing).

erfiðleika hefði verslunin átt að fara varlega, en ýta ekki út vörunum, eins og hún virðist hafa gert, af lítilli forsjá.

Hv. 2. þm. Reykv. (J. B.) varpaði fram þeirri illkvitni, að jeg hefði talað um í ræðu minni hjer, að jeg vildi láta fara fram rannsókn á landsversluninni. Þetta hlýtur að stafa annaðhvort af misheyrn eða misskilningi, því jeg sagði aðeins, að ef rannsaka ætti hag landsverslunarinnar, yrði það einungis yfirgrípsendurskoðun, því að jeg taldi ómögulegt, að það yrði gert nákvæmlega. (J. B.: Hv. þm. (Ó. P.) sagði rannsókn). Jeg sagði aðeins: ef rannsókn ætti að fara fram, en gaf enga bendingu um, að slík rannsókn þyrfti að fara fram.

Þá fór þessi hv. þm. (J. B.) mörgum lofsamlegum orðum um landsverslunina og sagði, að sjálfsagt væri að láta forstjóra hennar sem mest sjálfráðan. Það hefir nokkuð verið vikið að þessu áður, og eru deildar skoðanir um það, hve holt það sje, og skal jeg ekki ræða um það frekar.

Enn fremur varð þm. harla skrafdrjúgt um ýms tylliboð í sambandi við steinolíuverslunina. Jeg hefi því miður ekki getað kynt, mjer málið sem vera ber, en vil aðeins lýsa afstöðu nefndarinnar til þess. Nefndinni barst í gær skjal, kurteislega orðað, um að taka þetta mál til rannsóknar. Nefndin sendi aftur forstjóra landsverslunarinnar jafnhógvært erindi, þar sem hún leitaði álits hans um málið. En svarið kom ekki; var því ekki hægt að minnst á þetta í greinargerðinni, og svarið er ekki komið enn.

Mjer skildist á hv. forstjóra landsverslunarinnar, að hann telji sig ekki skyldugan að standa þingnefndum

reikningsskap ráðsmensku sinnar. En þegar hjer er um 12 manna nefnd að ræða, sem skipuð er úr báðum þingdeildum, virðist mjer mjög óviðeigandi, að einn þjónn ríkisins skuli líta svo stórt á sig að virða hana ekki einu sinni svars.

Hæstv. atvrh. (Kl. J.) mintist nokkuð á málið og kvaðst ekki hafa haft tíma til að athuga það eða átta sig til fullnustu á því síðan í gær. Þetta get jeg vel skilið. En jeg vona, að honum vinnist tími til að taka afstöðu til þess áður en mjög langt liður, og held, að það væri heppilegast fyrir landsverslunina og steinolíuverslunina. Það er síður en svo, að jeg eða meiri hluti nefndarinnar yfirleitt væni forstjórann ills, en það er þó hollast að leggja öll spilin á borðið, svo að alþjóð gefist kostur á að rannsaka þau.

Hv. 2. þm. Reykv. (J. B.) talaði mikið um verðlag landsverslunarinnar, og hve langt það væri fyrir neðan heildsalaverð yfirleitt. Þessu til sönnunar nefndi hann ýms dæmi. Jeg skal ekki þrátta um það, að ef landsverslunin hefir til sölu sömu vöru og heildsalar, selji hún hana nokkru ódýrari. En ef hún er ein um hituna, sníður hún verðlagið nokkuð eftir öðrum mælikvarða. Eitt þeirra dæma, sem hv. þm. nefndi, var það, að sykur hefði kostað hjá heildsölum hjer í bænum kr. 1.05 kg., en nú, þegar landsverslunin hefði fengið hann, hefði hún selt hann á kr. 0.95 eða 10 aorum ódýrara kg. Landsverslunin hefir nú fyr verið talsvert riðin við sykurverslun, og jeg vona, að hv. þm. hafi ekki gleymt því, þegar skrifstofustjóri landsverslunarinnar og hæstv. forsrh. (S. E.) stóðu upp á almennum borgarafundi til þess að verja 20 aora skatt, sem lagður var á hvert

kg. af sykri, sem þeim þótti nauðsynlegt að leggja á, til þess að bæta upp gömul skakkaföll. Jeg held, að það jafnist fyllilega á við þessa 10 aora lækkun, sem landsverslunin gerir nú í dauðateygjunum, og jeg efast um það, hversu holl slík ráðsmenska sje fyrir ríkissjóð. Sama má og segja um rúgmjöl það, sem landsverslunin selur nú á 50 kr. Það er víst, að ef landsverslunin ætti að bera skatta og skyldur ofan á þetta, þá yrði ekki mikið eftir í rekstrarkostnaðinn.

Útúrnúningum hv. 1. þm. S.-M. (Sv. Ó.) úr þingmálafundargerðum hefir hv. sessunautur minn (H. St.) svarað, og jeg skal aðeins bæta því við, að þessi hv. þm. (Sv. Ó.) hefir lesið þingmála fundargerðirnar mjög illa. Jeg hefi lesið þær allar lið fyrir lið og get sannað, að alt það, sem jeg sagði um þær, var rjett.

Þá held jeg, að jeg hafi minst á flest það, sem hv. þm. mintust á í þessu sambandi, nema það, sem hæstv. forseti (M. K.) sagði. Þessi hv. þm. talaði lengi og af miklum fjálgleik, og fór geist að vanda. Datt mjer þá helst í hug stórt tvinnakefli, sem rakið er ofan af. Þar eru aðeins tvö lög af þræði, og innan undir þeim stór trjedrumbur. (Forseti M. K.: Mjer datt nú helst í hug lítill tappi, þegar hv. frsm. (Ó. P.) talaði). Jeg get nú skilið það, því að nafn mitt minnir dálítið á þá hluti.

Hann sagði, að tortrygni manna til landsverslunarinnar stafaði af því, að kaupmenn gætu ekki litið hana rjettu auga og reyndu að spilla fyrir henni leynt og ljóst. Jeg held, að hv. þm. Ak. (M. K.) fari hjer með algerlega rangt mál, enda er hjer ekki um þetta mál að ræða, heldur hitt, hvort þörf sje á

landsversluninni eða ekki. En það hefir verið sýnt fram á það hjer með óyggjandi rökum, að tilverurjetti hennar er nú með öllu lokið.

Um kolaráðstafanir landsverslunarinnar í fyrra, þegar mest á reið, sagði hv. þm. (M. K.) það, að þá hefði hún staðið vel í ístaðinu, og Borgarfarmurinn, sem þá kom hingað, hefði verið hin bestu gufuskipakol, sem hingað hefðu flust. En hvernig stóð þá á því, að landsverslunin vildi kaupa kol af öðrum á sama tíma handa ríkisútgerðinni?

Um skattfrelsi landsverslunarinnar hefir verið allmikið rætt, bæði í gær og í dag, og mjer þótti vænt um að heyra, að hv. þm. Ak. (M. K.), forstjóri landsverslunarinnar, var mjer sammála um það, að hún ætti ekki að vera skattfrjáls. En hann hefði þó heldur átt að sjá það í ársbyrjun 1918, þegar hann tók við forstjórn hennar, því að þá væri vörn hans nú miklu affarsælli.

Þá mintist hv. þm. (M. K.) á, að jeg drægi taum steinolíufjelagsins, og hallaði þar rjettu máli, því að jeg tók það fram, að meiri hluti nefndarinnar hefði ekkert út á það að setja, þó að ríkið hefði hönd í bagga með steinolíuversluninni. En hitt var ekki nema eðlilegt, þó að jeg mintist á það í þessu sambandi, að þetta fjelag væri beitt misrjetti, þar sem það verður að borga 6 króna skatt af hverri tunnu, en þann skatt er landsverslunin alveg laus við.

Enn vildi jeg stuttlega drepa á það, að þó að landssjóðsútgerðin komi þessu máli ekki beinlínis við, er hitt þó víst, að landsverslunin hefir haft ómetanlegan hag af henni.

Hv. þm. Ak. (M. K.) sagði að vísu,

að það væri aðeins að taka úr öðrum vasanum og stinga í hinn. En þegar rætt er um landsverslunina sjerstaklega, er þetta svo mikið atriði, að ekki má ganga fram hjá því, þegar meta á fjárhagsafkomu hennar. Í ræðu sinni sagði hæstv. forseti (M. K.), að hann teldi þýðingarlaust að elta uppi einstök atriði úr ræðum andstæðinga sinna, og kallaði það sparðatíning. En þó stóð þessi sparðatíningur hans yfir í 1½ klukkustund, en mín ræða var þó aðeins í 1 klukkutíma.

Hv. þm. (M. K.) var svo velviljaður, að hann sagðist kenna í brjósti um mig fyrir ummæli mín um verslunarfrelsið. Jeg beiðist engrar vorkunnar út af því, og vænti, að þau orð mín standi jafnt sem áður fyrir þessum ummælum hans. En jeg get vorkent, að hann verður nú að standa hjer og rjettlæta gerðir sínar frammi fyrir alþjóð, því þó að margt sje vel um þann mann, sannast þó hjer hið fornkeðna, að blindur er hver í sjálfs sín sök.

Atvinnumálaráðherra (Kl. J.): Jeg þarf aðeins að gera stuttar athugasemdir viðvíkjandi einstaka atriðum, sem komið hafa fram í umræðunum.

Hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.) nefndi mig í sambandi við tvo aðra þm., sem lagt hefðu áherslu á, að kaupmenn vildu landsverslunina feiga. En jeg tók alls ekki svo djúpt í árinni. Jeg drap á það, að mjer þætti það furðulegt, að kaupmenn skyldu yfirleitt vera á móti versluninni, þar sem þeir hafa notið mikils góðs af henni. Enda mun það vera svo, að það sjeu heildsalar aðallega, en ekki smákaupmenn, sem leggjast aðallega á móti versluninni. Hv. þm. (J. Þ.) hefir

misskilið mig þarna, og finn jeg því ástæðu til að leiðrjetta það.

Hv. þm. (J. þ.) gerði ekki mikið úr yfirlýsingu minni viðvíkjandi þessum till. Hann efaðist um, að jeg væri fær um að halda hana, en jeg vona, að hann hafi ekki efast um, að jeg vildi gera það. Viðvíkjandi þessu vil jeg leyfa mjer að taka það upp aftur, sem jeg sagði í þessu sambandi.

Jeg sagðist verða að skilja till. meiri hlutans svo, að hann teldi heimilt, að landsverslunin flytti inn og seldi einhverjar vörur, ef full vissa væri fyrir því, að þær vörur ætti að einoka, því þó að orðið „eingöngu“ standi í till. meiri hlutans, þá er þar einnig skýrt tekið fram, að landsverslunin skuli hafa á hendi steinolíuverslunina, þó að ekki hafi verið tekin einkasala á þeirri vöru, af ótta fyrir einokun. Þarna kemur fram hinn sanni vilji þingsins, og jeg sje því ekki betur en að yfirlýsing mín sje í fullu samræmi við vilja meiri hlutans og alls þingsins.

Hv. þm. (J. þ.) sagði, að það kæmi ekki til mála, að stjórnin gæti framfylgt þessari yfirlýsingu sinni; hún mundi leita til forstjórans og fara að till. hans í einu og öllu, eins og vant væri í þvílíkum tilfellum, en það væri vitanlegt, að hann mundi ekki letja til vörukaupa. Jeg er hræddur um, að hv. þm. (J. þ.) byggði of mikið á sjálfs sín reynslu í þessu efni. Mjer er kunnugt um það, að þegar hann var landsverkfræðingur, átti hann miklu gengi að fagna hjá stjórninni, enda var það að vonum, því að hann kom jafnan með skýrar og vel rökstuddar áætlanir. Jeg held, að það hafi sjaldan eða aldrei komið fyrir; að stjórnin hafi gengið á móti till. hans. En þó að hann hafi sjálfur þessa reynslu, er ekki þar með

sagt, að eins sje farið um aðra forstjóra. Það hefir ekki sjaldan komið fyrir, að stjórnin hefir ekki viljað hlíta till. forstjóranna. Jeg hefi ekki dæmi þess á hraðbergi, en jeg býst ekki við, að jeg þyrfti að leita lengi í skjölum stjórnarráðsins til þess að sanna mál mitt.

Hv. 3. þm. Reykv. (J. þ.) taldi aðalástæðuna fyrir því, að stjórnin mundi fara eftir ráðum forstjóra landsverslunarinnar, vera pólitíska. Stjórnin hjengi á svo veikum þræði, að hún mætti ekki við því að missa eitt einasta stuðningsatkvæði. Jeg skal ekki segja um það, hversu mikið er komið undir því eina atkvæði fyrir stjórnina. Jeg skal fúslega viðurkenna, að ráðherrarnir hafi jafnan verið valtir í sessi. En jeg lít svo á, að ekki sje þá úr svo mjög háum söðli að detta. Fleira hefi jeg ekki að athuga við ræðu hv. 3. þm. Reykv. (J. þ.).

Hv. þm. Snæf. (H. St.) talaði mikið um, að endurskoðendur landsverslunarinnar hefðu engan botn fundið í reikningum landsverslunarinnar 1916. Jeg fæ ekki vel skilið þetta. Jeg hefi talað við samverkamann minn þá, skrifstofustjórann á 2. skrifstofu stjórnarráðsins, og fullyrti hann við mig nú í samtali fyrir hálfri stundu, að alt hefði verið borgað upp frá árunum 1914—1916. Aðeins hefði tapast lítið eitt hjá einstöku hreppafjelögum hjer suður með sjó.

Um fyrstu vörurnar, sem komu til landsverslunarinnar og kallaðar voru Hermóðsvörur, eftir skipinu, sem flutti þær, er það að segja, að þær voru borgaðar upp þegar í stað. Ræðumaðurinn (H. St.) tók það sjálfur fram, að hann hefði þessar sagnir frá kaupmönnum, og er þá skiljanlegra, hvers

vegna þær eru svo mjög afbakaðar. Það er ósköp eðlilegt, því að kaupmenn voru gramir þá, vegna þess, að þá voru hreppsfjelög og kaupfjelög látnin hafa vörurnar. Kaupmenn urðu eðlilega á hakanum, og gramdist það mjög.

Hitt get jeg sagt, að ekki þarf lengi að leita í skjalabunkum 2. skrifstofu stjórnarráðsins til að finna fjölmörg brjef frá hreppsfjelögum, sem þakka landsstjórninni fyrir þessi innkaup sín.

Hv. þm. Ak. (M. K.) fór á við og dreif í ræðu sinni. Var hann ekki vel ánægður með ummæli mín um greinargerð meiri hluta nefndarinnar, er jeg talaði um, að þær skoðanir, sem þar kæmu fram, væru eiginlega uppsláttur fyrir landsverslunina, í samanburði við þá skoðun, sem mest hefir borið á í sumum blaðagreinunum. Mjer finst hv. þm. (M. K.) sýna óþarfa viðkvæmni út úr greinargerð meiri hlutans; í henni er ekki um neinar árásir á landsverslunina að ræða; aðeins nokkuð litla framsetningu.

Hv. frsm. meiri hl. nefndarinnar (Ó. P.) talaði um, að stjórnin væri ekki búin að átta sig á erindinu um verslunina með steinolíu. Það er ekki von, að hún sje búin að átta sig á því, sem hún hefir aldrei sjeð; jeg sagði það heldur aldrei, heldur hafði jeg þau orð, að stjórnin hefði enn enga afstöðu tekið í málinu, enda hefir tíminn verið svo naumur, síðan í gærkvöldi, að slíkt var ómögulegt. Jeg ímynda mjer, að fáir þm. muni hafa getað tekið fullkomna afstöðu til þessa máls aðeins eftir blaðagreinum, sem þeir hefðu lesið, ef þeir þá ekki eru sjerstaklega verslunarfróðir.

Frsm. minni hl. (Sigurjón Friðjónsson): Það þykir líklega viðeigandi, að

jeg segi nokkur orð sem frsm. annars hluta nefndarinnar. Annars álit jeg, að langar ræður um þetta mál sjeu fremur þýðingarlitlar. Býst líka við, að mín ræða verði það, en hún skal ekki verða löng.

Hv. þm. Snæf. (H. St.) taldi, að aðeins þrjár ástæður gætu verið fyrir hendi sem frambærilegar til varnar landsverslun. Í fyrsta lagi vöruskortur í landinu, í öðru lagi gróðavon af versluninni, og í þriðja lagi nauðsyn á að halda niðri verði á vörum í landinu. Úr þessum ástæðum vildi hann þó ekki gera neitt, eins og nú stendur. Hann veit þó vel, að undanfarið hafa verið geysileg vandræði á því að yfirfæra peninga og þar af leiðandi erfitt að ná í vörur. Af því að landsverslunin hefir staðið betur að vígi í því efni en kaupmenn, er ekki óeðlilegt, að til hennar sje leitað með vörukaup, enda mun svo verið hafa alt að þessu.

Viðvíkjandi því, hvort landsverslunin eigi að rekast sem gróðafyrirtæki fyrir landið, skal jeg ekki segja mikið. En því verð jeg að halda fram, að hún hafi hingað til frekar grætt, jafnframt því sem menn óbeinlínis hafa haft hagnað af henni, og í framtíðinni getur hún grætt engu síður, ef engin sjerstök óhöpp henda hana. Vel má búast við, að verslunin græði ca. ½ miljón þetta ár, því að nú eru ekki fyrirbyggjandi vörur, sem líklegt er að mikið verðfall verði á.

Þá er þriðja ástæðan, samkepnisástæðan, og hefi jeg ljóslega bent á áður, að hún hlýtur að halda niðri vöruverði hjá kaupmönnum, og hefir margsinnis sýnt það.

Hv. 1. þm. Skagf. (M. G.) tók fram, að landsverslunin hefði borgað minna til ríkissjóðs síðastliðið ár en vænta

hefði mátt. En þess ber að gæta, að landsverslunin hefir lagt fje fram til tóbakskaupa, sem ríkissjóður annars hefði orðið að gera. Sami hv. þm. (M. G.) gat um, að gert hefði verið of mikið úr töpuðu skuldunum í greinargerð minni hlutans. Jeg get vel fallist á það. Sú áætlun er líka tekin eftir meiri hl. nefndarinnar sem sönnunargagn þess, að þar muni vera farið að hámarki með áætlun töpuðu skuldanna, og þó ekki nema í ca. $\frac{1}{4}$ af varasjóðnum, sem ekki geti álitist stórhættulegt.

Mjer skildist á hv. þm. (M. G.), að það væri aðalástæðan til þess, að hann hallaðist að till. meiri hluta nefndarinnar, að það væri eina leiðin til þess, að landsverslunin gæti borgað ríkissjóði eina milljón króna á þessu ári, sem hún þyrfti að gera. Til þess áleit hann, að hún yrði að hætta innkaupum alveg, en innheimta aðeins skuldir. En þessi ástæða er ærið veik. Jeg lít svo á, að landsverslunin muni fljótlega getað skilað lánsfje sínu til ríkissjóðs, án þess að breyta til um verslunarhætti. Gróði af versluninni á næsta ári og innheimtar skuldir munu vel geta fyllt þá einu milljón kr., sem landsverslunin þarf, að áliti hv. þm., að borga ríkissjóði þetta ár.

Þá er að minnast á ræðu hv. þm. Ísaf. (J. A. J.). Hann gerði mikið úr því, að skuldir verslunarinnar hefðu aukist síðastliðið ár, en þessi aukning nemur aðeins um 36 þús. kr., og er það ekki há tala, þegar tekið er tillit til verslunarveltu og þess, hve skuldir hafa aukist yfirleitt. Jeg get því ekki sjeð þá hættu, sem mönnum verður hjer tíðrætt um, enda játaði hv. þm. (J. A. J.) það, að sæmilegur hagnaður hefði orðið að versluninni.

Þá kem jeg að hv. 3. þm. Reykv.

(J. Þ.). Hann vildi telja, að ríkissjóður ætti í raun og veru meira hjá versluninni en alment er talið, og benti þar á kola- og salttollinn. En jeg verð að telja, að þingið hafi lagt þar sinn dóm á og slegið því föstu til fulls og alls, að þessi skellur, sem varð af sjerstökum ástæðum, skuli ekki lenda á landsversluninni. Og jeg verð að álíta, að þessi dómur hafi verið rjettur, því að verslunin varð fyrir þessum skelli fyrir það að hlaupa undir bagga með almenningi í sjerstakri, mjög brýnni nauðsyn.

Þá benti hv. þm. (J. Þ.) á, að verslunin skuldaði erlendis sem næmi um 439 þús. kr., og taldi hann það bundið fje fyrir ríkissjóð; en þar nægir að benda á, að hún á líka inni um $\frac{1}{2}$ milj. kr. í bönkum, og má telja, að þær standi fyrir þessari upphæð, og meira en það.

Hv. frsm. meiri hl. (Ó. P.) fanst jeg kasta til sín hnútum út af rekstrar-kostnaðinum, en jeg benti aðeins á, að hlutfallsleg hækkun hans væri bein afleiðing þess, að verslunin hafi fært saman kvíarnar.

Þá hjelt hv. þm. (Ó. P.), að verslunin mundi skaðast á ábendingu minni hlutans um tap á skuldum, en sú ábending var gerð til þess að sýna, að skuldirnar væru í raun og veru tiltölulega lágar, og því ástæðulaust að hræðast þær.

Loks vil jeg athuga eitt atriði í ræðu hæstv. atvrh. (Kl. J.). Honum fanst lítill munur á þessum 2 till. og áleit, að báðar færu í þá átt, að verslunin keypti ekki nýjar vörur, nema sjerstök óumflýjanleg nauðsyn væri fyrir hendi. Þetta er ekki rjett, og töluverður munur á till. Við minni hl. menn viljum gefa versluninni frjálsari hendur og

teljum það engan veginn sjálfsagt, að hún hætti að kaupa vörur. En þó viljum við, að hún leggi aðaláherslu á innheimtuna og hagi vörukaupunum sem mest eftir því, og að óheppilegt sje, einmitt vegna innheimtunnar, að leggja hana niður mjög snögglega.

Jeg sje svo ekki ástæðu til að tala lengur og býst ekki við, að langar umr. hafi mikla þýðingu úr þessu.

Jón Baldvinsson: Það er vonandi, að umr. fari að styttest úr þessu, og þó að mikið efni sje fyrir hendi, þá mun jeg fara fljótt yfir sögu, enda hefir margt verið hrakið af því, sem jeg hefði viljað hrófla við.

Jeg byrja þá á því, sem hendi er næst, hv. 3. þm. Reykv. (J. þ.). Hann bar mjög á móti því, að hann væri að berjast hjer fyrir hagsmunum kaupmanna, og bentu á, að þeir hefðu margir hverjir notið góðs af versluninni og átt viðskifti við hana. Þetta getur verið satt um ýmsa smákaupmenn, en heildsölum og stærri kaupmönnum hefir landsverslunin reynst óþægilegur keppinautur, enda hafa þeir ofsótt hana með öllu móti. Það er hægt að sanna þetta skjallega, og þarf ekki annað en minnst á skrif, sem svokallað Verslunarráð Íslands sendi Alþingi, um afnám landsverslunarinnar, og var það undirskrifað af eitthvað um 400 kaupmönnum og fylgifiskum þeirra hjeðan úr Reykjavík. Út um land hafa kaupmenn einnig litið verslunina illu auga, og þarf ekki að fara í neinar grafgötur um það, að það er kaupmannalýðurinn, sem hafið hefir sókn á hendur henni, og það er kaupmannalýðurinn hjer á þingi, sem heldur uppi þessari baráttu. Þetta er að sumu leyti skiljanlegt, því að kaupmönnum er þetta

hagsmunamál, en þar er öðru máli að gegna um almenning; hagsmunir hans og kaupmannanna fara ekki saman.

Þá talaði hv. þm. (J. þ.) um, að landsverslunin fjelli ekki inn í það þjóðskipulag, sem við ættum við að búa. Mjer skildist, að hv. þm. (J. þ.) ætti hjer við, að opinber rekstur ætti ekki að eiga sjer stað, og hættulegt væri að fela einstöku mönnum mikið fje til umráða. En við höfum önnur fyrirtæki, sem líkt stendur á um og landsverslunina, t. d. Landsbankann. Hann er peningabúð, og einstökum mönnum er þar falið mikið af fje landsins til umráða, og þessu fje ráðstafa þeir á eigin ábyrgð. Alveg eins er þessu farið um landsverslunina, og bæði þessi fyrirtæki hafa blessast vel. Jeg vildi gjarnan, að slík fyrirtæki yrðu fleiri, og jeg efast ekki um, að þau mundu hepnast, ef þau væru í höndum þeirra manna, sem vildu, að þau blessuðust, og jeg býst ekki við, að skortur sje á slíkum mönnum.

Hv. þm. (J. þ.) var hræddur um, að stjórnin neyddist til þess að fara mjög að ráðum forstjórans, því að hún þyrfti á stuðningi hans að halda. En þetta tel jeg ekki svo óttalegt, og jeg sje ekki betur en að stjórnin og forstjóri landsverslunarinnar hljóti að taka ákvarðanir um allar hinar stærri verslunarráðstafanir, og jeg sje ekki, hvernig þetta getur öðruvísi verið.

Þá óttaðist hv. 3. þm. Reykv. (J. þ.), að stjórnin mundi nota sjer þá aðstöðu, ef landsverslunin stæði fram að næstu kosningum, að landsverslunin ætti stórfje hjá kaupfjelögum og kaupmönnum, og þannig hafa talsverð tök á því að afla sjer fylgis, en mjer finst óþarfi að gera henni slíkar getsakir.

Þá kem jeg að hv. frsm. meiri hl. (Ó.

P.). Hann fór ólíkt gætilegar nú en í framsöguræðu sinni, og reyndi að afsaka allt sitt athæfi. Hann hefir t. d. tekið til greina aðfinslur þær, sem að honum var beint út af ummælunum um kolakaupin, og skildist mjer á honum, að hann ásakaði ekki stjórnina fyrir þau. En það hefði mátt ætla, að hv. þm. (Ó. P.) hefði eitthvað minst á þetta fyr, eins skrafdrjúgt og honum varð um kolatapið.

Þá mintist hv. þm. (Ó. P.) á skuldalistann og bar hann saman við skuldir annara verslunarhúsa. Það voru „Kol og salt“, steinolíufjelagið og einhver heildsali hér í bænum, og voru útistandandi skuldir þeirra allra eitthvað um 800 þús. kr. um síðustu áramót. Þetta getur vel verið, en hafa þessi verslunarhús þá ekki afskrifað eitthvað af skuldum árlega, svo að útistandandi skuldir þeirra sjeu í raun og veru hlutfallslega jafnmiklar og landsverslunarinnar?

Hv. þm. (Ó. P.) bar það mjög af sjer, að hann gengi erinda steinolíufjeldagsins, en hann virðist þó furðu nákominn því fjelagi, þar sem hann hefir svo greiðan aðgang að bókum þess. (Ó. P.: það er opinbert hlutafjelag). Annað bendir á ekki óhlýjan hug hv. þm. (Ó. P.) til þessa fjeldags, og það er, hvernig hann og meiri hluti viðskiftamálanefndar hefir orðið við kröfu Jóns nokkurs Bergsveinssonar. Jeg varð hissa, er jeg frjetti, að hv. nefnd hafði sent þessa kæru forstjóra landsverslunarinnar. Mjer fanst það ganga ósvifni næst. Jeg vildi óska, að þessi umræddi maður ætti hjer sæti í nokkrar mínútur, til þess að hægt væri að fara um hann viðeigandi orðum, en ekki óska jeg þess, að hann sæti hjer til frambúðar. Þessi maður,

sem á að standa á verði fyrir útvegsmenn þessa lands, en þeir hafa hagnast á steinolíuverslun landsins svo hundruðum þúsunda skiftir, hefir orðið til þess að hlaupa erinda steinolíufjeldagsins og reynt að tortryggja landsverslunina eftir mætti. Og jeg aunnkast yfir útgerðarmenn landsins, að þeir skuli hafa glæpst á því að gera þennan mann að trúnaðarmanni sínum sem formann Fiskifjeldagsins. Og það er ekki honum að þakka, þótt ekki hljóti verr af. Hann hefir gert sitt til að eyðileggja hina hagfeldu steinolíusölu landsverslunarinnar. Og hvert stefnir þessi eltingaleikur hans, ef ekki að því að spilla verslun landsins og vinna steinolíufjeldaginu þægt verk?

Hv. þm. (Ó. P.) mintist á verðlag landsverslunarinnar, og varð að játa, eins og fleiri, t. d. hv. þm. Snæf. (H. St.), að það hefði verið undir verðlagi heildsala. Því gagnstæða hefir að vísu verið mjög hampað, en nú er svo komið, að enginn þorir að gerast talsmaður slíkra ummæla, og þá ekki heldur þessir hv. þm. En þeir reyna annað. Hv. frsm. (Ó. P.) reynir að gefa í skyn, að verslunin sje með þessu að selja sjer í óhag, en jeg held, að hún selji með sæmilegum ágóða, ekki of miklum og heldur ekki of litlum. Landsverslunin stendur þetta betur að vígi en heildsalar, eins og eðlilegt er, þar sem hún verslar í stórum stíl og getur því fengið hagkvæmari kaup en einstakir menn. Þetta er svo ljóst, að ekki ætti að þurfa að skýra það.

Þá kem jeg að atriði, sem hv. frsm. (Ó. P.) mintist á í gær, og vona jeg, að mjer leyfist, eins og honum, að fara dálítið út í það, þótt það snerti ekki beint þessar umr. Það var um sölu landssjóðsskipanna. Jeg heyrði það

fyrst í gær hjá hv. þm. (Ó. P.), að nú væri jafnvel búið að selja Borg til útlanda, og væri ef til vill verið í þann veginn að selja Villemoes líka, og furðaði mig á því. Jeg vissi ekki, að það væri tilætlunin að selja skipin, enda teldi jeg það óhyggilegt. Þessara skipa er þörf til flutninga, og ef þau væru seld út úr landinu, þá yrði að leigja erlend skip, og færi þannig fje út úr landinu. Jeg teldi í alla staði heppilegra að halda skipunum, úr því þeirra eru not, og láta ágóða þeirra renna til ríkissjóðs. Það má vera, að skipin hafi fallið í verði, og það ekki verið afskrifað, en það er vegna þess, að skipin hafa verið látin greiða halla af rekstri Sterlings, sem ríkissjóði bar að greiða, eins og styrk til strandferða. Ef þingið hefði ekki skotið sjer undan þessum gjöldum, þá hefðu öll skip landssjóðs verið í hæfilegu verði. Eitt atriði vil jeg benda á, sem mælir á móti sölunni, og það er atvinna sú, sem þeir landsmenn hafa við skipin, sem á þau komast. Það eru að vísu ekki nein uppgríp, en það blæs ekki svo byrlega fyrir menn að ná í atvinnu, að jeg álít, að við megum engu sleppa, sem atvinnu getur veitt.

Hv. þm. Ísaf. (J. A. J.) hefir nú raunar verið svarað, en jeg vil bæta því við, að afkoma landsverslunarinnar hefir verið alveg furðanleg á síðasta ári. Hv. þm. (J. A. J.) gat þess, að skuldir verslandi manna hefðu hækkað um helming síðastliðið ár, og geri jeg ráð fyrir fullum kunnugleik hjá þingmanninum á þessu atriði, þar sem hann er bankastjóri. Og þetta sýnir, að landsverslunin hefir staðið sig betur en aðrar verslanir, þar sem skuldir hennar hafa aðeins hækkað um 40 þús. kr.

Alþt. 1922, D. (34. löggjafarþing).

á síðasta ári. Annars var svo að heyra á sama hv. þm. (J. A. J.), að hann áliti, að menn rjeðu sjálfir um skuldir sínar við landsverslunina, en þess háttar finst mjer nú naumast svara-vert. En þetta vildi þm. (J. A. J.) draga af því, að þegar nábúinn og starfsbróðirinn frjetti, að þessi og þessi skuldaði landsversluninni svo og svo mikið, þá hugsuðu þeir með sjer, að það væri best, að þeir færu að skulda líka!

Þá vil jeg minnast á það, hversu menn álíta og telja það vítavert, að landsverslunin hafi greiðar yfirfærslur hjá Landsbankanum. Jeg tel það ekkert undarlegt, þótt svo væri, heldur tel jeg það blátt áfram sjálfsagt. Landsverslunin er aðeins innflutningsverslun, en margir kaupmenn flytja út mikið af vörum og þurfa því minni yfirfærslur; þeir geta keypt fyrir útfluttu vörurnar.

Hv. þm. Ísaf. (J. A. J.) kallaði það illkvitnislega tilgátu, sem jeg hafði sagt um klausu í greinargerðinni, að nærri lagi, að gengishagnaðurinn snerist upp í tap. Leyfi jeg mjer að lesa hjer nokkur orð, með leyfi hæstv. forseta:

(Sjá klausuna í greinargerð meiri hluta viðskiftamálanefndar, á þskj. 269, A. bls. 582: „Um „Gengishagnaðinn“, kr. 348 þúsund — — rekstrartap“.).

Og þetta síðasta orð undirstrikar hv. meiri hl., eins og hann vilji sýna, að honum þyki leitt, að ekki hafi orðið „rekstrartap“.

Forseti (M. K.): Mjer hefir borist svohljóðandi krafa, frá níu þm.: G. B., E. Þ., Ing. B., Þór. J., Jóh. Jóh., S. St., B. H., M. P. og M. G.:

„Vjer undirritaðir þingmenn

óskum þess, að umræðum um 1. og 2. mál á dagskrá verði tafarlaust slitið“.

Verður þá tafarlaust gengið til atkv. um þetta.

Jón Baldvinsson: Jeg krefst þess að fá að ljúka máli mínu.

Forseti (M. K.): Auðvitað fær hv. þm. (J. B.) að tala að atkvgr. lokinni.

Jón Þorláksson: Mjer sýnist einungis unt að greiða atkvæði um, hvort umr. skuli hætta um 1. mál.

Forseti (M. K.): Bæði málin, 1. og 2., hafa verið til umr. í einu, og nær því atkvgr. um að slíta umræðunum til þeirra beggja.

ATKVGR.

Till. um að slíta umræðum samþ. með 18 : 5 atkv.

Forseti (M. K.): Þá getur hv. 2. þm. Reykv. (J. B.) haldið áfram ræðu sinni.

Jón Baldvinsson (frh.): Þá vil jeg minnst á þær till., sem hjer liggja fyrir. Tvær þeirra eru á þskj. 269 og 270, og þriðja er dagskrártill. hv. þm. Dala. (B. J.). Mjer líkar engin þeirra, tel allar fara of skamt, og býst naumast við að geta greitt nokkurri þeirra atkv. mitt, af og frá með till. meiri hl. Jeg vil ekki, að lagðar sjeu niður allar aðrar vörutegundir en olía og tóbak, eins og till. fer fram á. Dagskrártill. kemur sennilega fyrst til atkvgr., og hana gæti jeg samþ. fyrir það eitt, að hún fellir till. meiri hlutans. Þótt jeg sjé ekki stuðningsmaður hæstv. stjórnar, þá vona jeg samt, að hún gangi eigi

svo langt, að hún drepri landsverslunina. Og mjer fanst hæstv. atvrh. (Kl. J.) gefa mjer tilefni til að vona það.

Það er ekki hægt að taka það alt fram í ræðu, sem koma kann fyrir í viðskiftalífinu, og það er altaf álitamál, hvenær nauðsyn er á að kaupa vörur eða ekki. En setjum nú svo, að kaupmenn eða heildsalar setji okurverð á einhverja vöru; þá er það landsverslunin, sem á að bæta úr því og fyrirbyggja, að þeim geti haldist uppi slík óhæfa. Landsverslunin er sú trygging fyrir almenning og þjóðina í heild sinni, sem á engan hátt má skerða. Í stað þess að leggja verslunina niður, eins og sumir vilja, eða láta hana vera við þetta sama, eins og aðrir vilja, þá hefði jeg helst kosið, að hún hefði verið aukin og efld að miklum mun. Það hefði verið blessunarrikast fyrir þjóð vora.

Jón Þorláksson: Hæstv. forseti (M. K.) hefir notað sjer aðstöðu sína til að láta mig fá orðið á undan sjer, þrátt fyrir það, þótt jeg sæi, að hann hefði skrifað sig á undan, en það er vafalaust samkvæmt þingsköpunum, og verð jeg því að sjálfsögðu að beygja mig undir það.

Jeg hefi heyrt ræðu hæstv. atvrh. (Kl. J.), en sje, að hann er ekki viðstaddur sem stendur, og ætla því að geyma mjer að svara honum að svo stöddu.

Hv. 2. þm. Reykv. (J. B.) hjelt því enn fram, að verslunarstjettin væri aðeins mótfallin landsversluninni af eiginhagsmunalegum ástæðum. Þetta er ekki rjett, eins og jeg áður hefi leitt rök að. Kaupmannastjettin lætur stjórnast af alþjóðarheill, ekki síður en aðrar stjettir í landinu, og langt frá því, að

eiginhagsmunir ráði skoðunum hennar í þessu máli. Öðru atriði í ræðu hv. þm. (J. B.) vil jeg mótmæla. Hann vildi vefengja þá sjerstöðu, sem landsverslunin hefir í þjóðfelaginu, og tók Landsbankann til samanburðar. Sá samanburður er ekki rjettur. Landsbankinn starfar einungis að örlitlu leyti með ríkissjóðsfje; honum hafa að vísu verið lagðar 100 þús. kr. árlega nú í nokkur ár, en sú upphæð er veitt bankanum á hvers árs fjárlögum, og þar með eru umráð þess fjár á löglegan hátt komin úr höndum þings og stjórnar, eins og þess annars fjár, sem veitt er í fjárlögum og greitt út úr ríkissjóði samkvæmt þeirri heimild. Bankinn vinnur aðallega með fje viðskiftavina sinna og fer alls ekki með fje landssjóðs á sama hátt og landsverslunin gerir.

Þá sje jeg, að hæstv. atvrh. (Kl. J.) er kominn inn, og vil jeg því minnst á ræðu hans í sambandi við dagskrártill. Hann hefir gefið öldungis fullnægjandi svar viðvirkjandi því, hvað hann geri, ef önnurhvor þáltill. yrði samþ. Hann hefir lýst yfir því, að landsverslun skuli þá ekki rekin með aðrar vörur en einkasöluvörurnar, tóbak og steinolíu, hjer eftir, nema svo stæði á, að einhver vörutegund væri orðin einokuð eða fyrirsjáanlega væri að verða einokuð. En jeg hefi ekki heyrt hann lýsa yfir því, hvort hann mundi framkvæma dagskrártill. á sama hátt. Ef hann gerði það, gæti jeg mäske greitt henni atkv. mitt. En meðan sú yfirlýsing er ekki gefin tel jeg rjett að samþykkja meiri hluta till.

Jakob Möller: Jeg ætla ekki að halda langa ræðu eða vekja nýjar deilur,

enda er þetta mál orðið svo vel rætt, að vel má við una. Hvað mig snertir, þá þarf jeg enga grein að gera fyrir minni skoðun; jeg hefi áður látið hana í ljós, svo að hún mun flestum kunn. Þar við bætist það, að enginn þm. þarf að ætla sjer að sannfæra aðra hv. þm. í þessu máli. Það er vitanlegt, að því nær allir eru í raun og veru sam-mála um aðalatriði till., sem nú liggur fyrir, að láta landsverslunina draga saman seglin og leggjast niður. Deilurnar, sem orðið hafa, eru miklu fremur af kappi flokka og einstaklinga en af verulegum skoðanamún. Það sjest best með því að bera saman báðar till., hve munurinn er lítill. Orðamunur er sáralítill og meiningamunur svo sem enginn. Þetta er líkt og var í fyrra. Þá komu fram tvær till. mjög líkar, og sú loðnari var samþykkt. Það var nú ekki hið versta, heldur hitt, að framkvæmd málsins síðan hefir orðið enn önnur en sú till. virtist þó ætlast til. Það er þetta, sem hefir vakið óhug manna og ofurkapp þeirra, sem andvígastir eru allri landsverslun. Það er óttinn við það, að landsverslunin sje að verða ofurefli þingsins, að hún sje að verða einskonar ríki í ríkinu. Það er, eins og hv. 3. þm. Reykv. (J. Þ.) benti á, að afstaða flokkanna á þinginu í fyrra rjeð úrslitum, og það ræður að líkindum, að svo fari aftur nú. Landsversluninni hefir síðustu árin verið haldið uppi af flokkspólitiskum ástæðum fyrst og fremst. Og í raun og veru er með þessu borinn fyrir borð hinn sanni vilji þm., eins og líka reynt er með óljósu orðalagi á till. að fara í kringum hann.

Jeg stóð nú aðallega upp til þess að skora á hv. þm. að hrista af sjer þessa

flokkshlekki og greiða atkv. sjálfstæðir, og þá eiga þeir vitanlega að taka þá till., sem skýrar er orðuð, en það er sú, sem fyr er á dagskránni.

Nú stendur að vísu svo á, að hæstv. atvrh. (Kl. J.) hefir lýst því allskýrt, að stjórnin muni fara eins með málið, hvor till. sem samþykkt verður. Og hann lýsti einnig yfir því, að starfsemi landsverslunarinnar yrði eingöngu bundin við einkasöluvörur, þ. e. tóbakið og steinolíu, sem heita má að sje í einokun fyrir, en því aðeins verði hún látin versla með aðrar vörur, að við borð liggi einokun einstakra manna eða verslunarfélaga. Og þannig fer þá stjórnin einnig að, þó að till. minni hl. yrði samþykkt. Eftir svo skýra yfirlýsingu má stjórnin vita, að eftir því mun verða gengið, að hún hagi sjer þar eftir, og að hún muni verða mint heldur óþægilega á þessa yfirlýsingu sína á næsta þingi, ef eitthvað yrði brugðið út af.

Af því, sem jeg nú hefi sagt, mætti ætla, að jeg ætlaði að greiða atkvæði með dagskrártill. hv. þm. Dala. (B. J.). En þó að jeg ætli mjer það nú ekki, þá verð jeg að undirstrika það, að þó að sú till. verði samþykkt, þá er stjórnin jafnt fyrir það bundin við þá yfirlýsingu, sem hún hefir gefið, því að á þeirri yfirlýsingu er dagskrártillagan byggð. En jeg sje enga ástæðu til að afgreiða málið þannig, en tel einmitt hættu á, að það mundi verða til þess, að reynt yrði fremur að hártoga afstöðu þingsins til þessa máls og teygja framkvæmdirnar meira í þá átt, sem till. minni hl. gengur. Mjer finst rjettast að samþykkja það, sem tekur helst af öll tvímæli um vilja þingsins, og greiði því atkv. með till. meiri hluta nefndarinnar.

Jón Auðunn Jónsson: Hv. 2. þm. Reykv. (J. B.) talaði allengi um steinolúmálið, en þar vill nú svo vel til, að allir eru sammála um, að halda beri áfram að láta landsverslunina versla með hana.

Sami hv. þm. var hissa yfir því, að jeg skyldi vilja leggja landsverslunina niður, þar sem jeg sagði þó, að úti-standandi skuldir hennar hefðu aukist lítið á árinu. En það kemur fleira til greina. Í fyrsta lagi var það vilji síðasta þings, að skuldir yrðu innheimtar og færðust því niður, en ykust ekki. Þá munu þessar skuldir yfirleitt miklum mun ver trygðar en í fyrra, og loks er allmikil hætta á tapi, ef haldið er áfram í sama far. Þetta eru alt gildar ástæður.

Þeir hv. þm., sem halda vilja landsversluninni áfram, hafa engin rök fært fyrir nauðsyninni fyrir en nú, að hv. frsm. minni hl. (S. F.) kom með þrjár ástæður. Fyrst var sú, að nú væri hart í ári og menn skuldugir mjög, og því ekki heppilegt að ganga að þeim. Þetta tel jeg nú ekki næga ástæðu fyrir því að halda áfram að binda ríkisfje í skuldaverslun. Sú var önnur ástæðan, að landsverslunin gæti grætt, ef hún yrði ekki fyrir óhöppum. Jeg veit nú, að hún getur orðið fyrir óhöppum hjer eftir eins og hingað til, og eitt og stærsta fyrirsjáanlega óhappið er auknar útistandandi skuldir og verri og verri skuldastaðir. Þriðja ástæðan var sú, að hún þyrfti að halda vöruverði niðri, því að kaupmenn hækki jafnan verðið, ef lítið sje til fyrir af einhverri vörutegund. Þessi ástæða er rýr nú orðið. Nú er framboð á vörum orðið geysimikið erlendis og engin vandræði með aðflutninginn, en jeg veit, að þetta átti sjer stað þegar lítið var bæði um vör-

ur og skipakost til aðdráttu. Nú held jeg, að fulltrygt sje að trúa heilbrigðri samkepní kaupmanna og kaupfjelaga fyrir því að halda verðinu niðri.

Aðrar ástæður en þessar hafa hv. meðhaldsmenn landsverslunarinnar hjer ekki látið uppi. Þykir mjer það furða, og hún því meiri, sem jeg bjóst við, að hv. þm. Ak. (M. K.), forstjóri landsverslunarinnar, kæmi með skýr rök og þung. En það virtist svo, sem reiðin hlypi með hann í gönur, því að hann vafði um höfuð sjer heilum poka af digurmælum og svigurmælum, svo að hann sá ekki rökin, enda munu þau svo ljett, að best sje að hætta þeim ekki í dagsljósið. Og svo ljet hann blindast, að hann beindi skeytunum harðast til þeirra, er ekki höfðu að honum skotið. Því fór svo, að hann ætlaði að þvo af sjer það, sem aðrir en jeg báru á hann, með því að bera landsverslunina saman við bankana. Jeg veit nú ekki til, að landsversluninni hafi verið ætlað að vera lánsstofnun, heldur heildverslun, er seldi sem ódýrast, en gegn greiðslu við móttöku, eða því sem næst. Það þarf engan að undra, þótt bankarnir tapi nokkru á slíkum árum sem þessum. Þeir eiga hvort sem er að vera lánsstofnanir og eiga sjerstaklega að styðja atvinnuvegina og mega því ekki ganga of hart að á erfiðum tímum. Þó hafa þankarnir áreiðanlega ekki tapað eins miklu og landsverslunin, hlutfallslega við verslunarveltu, þar sem hún mun nú hafa tapað 400 þús. kr. eða meiru, að dómi þeirra, sem verja hana best og því eðlilega vilja gera sem minst úr tapinu. Það virðist því, sem hæstv. forseti (M. K.), landsverslunarforstjórinn, hafi reiðst af því, að jeg kom með rök, sem hann gat ekki hrakið.

Þá þótti mjer skrítið, að hann (M. K.) sagði, að við, sem viljum láta landsverslunina hætta, bærum hag útlendra selstöðuverslana og gamallar einokunar fyrir brjósti. Hver af oss ætli mundi þó meta eina slíka verslun á við $\frac{1}{4}$ allrar kaupmannastjettar landsins? En það hefir nú forstjórinn sjálfur gert. Hann er enginn Skarphjeðinn, þótt digurt tali, og má hann nú sjálfum sjer um kenna, þótt svart sjáist í tönnum hans, og þann garnar-enda mun honum erfitt burt að stanga úr tönnum sjer.

Mjer þótti gott að heyra þá yfirlýsingu, sem hæstv. atvrh. (Kl. J.) gaf, en sú yfirlýsing var gefin gagnvart þáltill., en ekki dagskrártill. hv. þm. Dala. (B. J.). Jeg mun því greiða atkv. móti dagskránni, en með þeirri till., sem er á þskj. 269.

Atvinnumálaráðherra (Kl. J.): Þegar jeg gaf yfirlýsinguna í dag, fyrir hönd stjórnarinnar, miðaði jeg eðlilega við tillögur þær, sem á dagskrá eru. Þá hafði hv. þm. Dala. (B. J.) enn ekki borið fram till. til rökstuddrar dagskrár, þá sem nú kemur til atkv. Ef hún verður samþykkt, þá gildir yfirlýsingin jafnt fyrir því. Þetta vildi jeg leyfa mjer að taka fram, þar eð mjer virtust nokkrir hv. þm. vera í efa um það.

Forseti (M. K.): Það hefði óneitanlega verið gaman að senda nokkrar smákvittanir til nokkurra hv. þm., en jeg ætla að sýna þá sjálfsafneitun að falla samt frá orðinu, því jeg hefi enga tilhneigingu til þess að leggjast á náinn, eða að niðast á þeim, sem búnir eru að tala sig dauða. Mun þá heldur ekki verða sagt, að jeg misbeiti aðstöðu minni sem forseti.

Landsverslunin.

ATKVGR.

Rökstudda dagskráin frá þm. Dala.

(B. J.) samþ. með 21 : 19 atkv., að
viðhöfðu nafnakalli, og sögðujá: J. B., K. E., L. H., P. Þ., S. J.,
S. F., St. St., Sv. Ó., Þorl. J., Þorst.
J., B. Sv., B. J., E. Á., E. E., G.

B., G. Guðf., G. Ó., Gunn. S., H.

Sn., Ing. B., M. K.

nei: J. S., J. Þ., M. G., M. J., M. P.,

Ó. P., P. O., S. H. K., S. St., Þorl.

G., Þór. J., B. H., B. K., E. Þ.,

G. G., H. St., Jak. M., Jón. Jóh.,

J. A. J.

Tveir þm. (H. K. og S. E.) fjar-
staddir.

E.

Vísað til ríkisstjórnarinnar.

1. Prentunarkostnaður ríkisins.

Á 32. fundi í Ed., miðvikudaginn 29. mars, var útbýtt

Tillögu til þingsályktunar um prentunarkostnað ríkisins (A. 167).

Á 33. fundi í Ed., fimtudaginn 30. mars, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 34. fundi í Ed., föstudaginn 31. mars, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Guðmundur Ólafsson): Samskonar till. og þessi var borin fram af fjárveitinganefnd í hv. Nd. 1919, en varð þá ekki útrædd. En prentunarkostnaður ríkisins hefir aukist stórum síðan, og fer að líkindum sívaxandi framvegis. Það stendur hjer í greinargerðinni, að hann hafi verið um 150 þús. kr. síðastliðið ár, en eftir því sem jeg hefi komist næst, við betri athugun, síðan jeg skrifaði greinargerðina,

er þetta alt of lágt áætlað. Það er óhætt að fullyrða, að hann hafi ekki orðið minni en eitthvað yfir 200 þús. kr., ef ekki alt að helmingi meiri en þar stendur, því að kostnaður við prentun þingtíðindanna einna nam yfir 100 þús. kr. síðastliðið ár. Það eru líkur til þess, að mikið mætti spara af þessu fje, ef ríkið keypti prentsmiðju, sem rekin væri með dugnaði og fyrirbyggju. Og eftir því, sem við höfum kynst þessu máli á þessu þingi, er full ástæða til þess að skora á stjórnina að leggja fult kapp á, að ríkið þurfi ekki að sæta slíkum ókjörum með prentunarkostnað og það hefir sætt undanfarin ár.

Jeg vænti þess, að hv. deild sjái ekki ástæðu til annars en að samþykkja till., og eins vænti jeg þess, að stjórnin geri sitt ítrasta til þess að geta gefið næsta Alþingi greinilega skýrslu um alt, sem þessu máli viðvíkur, og hafi gert sitt til að koma því í framkvæmd. Það hefir oft verið skorað á stjórnina að gera hitt og þetta, en minna orðið úr framkvæmdum, en í þetta sinn vona jeg, að öðruvísi skipist.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 13 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. til Nd.

Á 37. fundi í Nd., s. d., var till. útbýtt eins og hún var samþ. við eina umr. í Ed. (A. 167).

Á 38. fundi í Nd., laugardaginn 1. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 39. fundi í Nd., mánudaginn 3. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Jón Þorláksson: Jeg vil aðeins gera stutta athugasemd við niðurlagsgrein þál., þar sem vikið er að því, að stjórnin rannsaki, hvort ekki muni tiltekilegt að koma á fót prentsmiðju og reka hana fyrir ríkisfje. Jeg vil láta það koma hjer fram, að þó að till. þessi verði samþykkt, þá verði hún ekki skoðuð sem yfirlýsing þingsins um það, að það vilji láta landið reka prentsmiðju á sinn kostnað. Mjer er dálítið kunnugt um rekstur prentsmiðja hjer, og jeg hygg, að enginn iðnrekstur í ríkisins höndum sje óheppilegri en prentsmiðjuíðnrekstur.

Um hitt er jeg ekki í vafa, að hvenær sem gengið verður að því með skynsemi og atorku að fá prentun fyrir ríkið með hæfilegu verði, þá muni slíkt fást, og að landið þurfi síst að sæta verri kjörum um prentun en einstakir menn. Jeg vona því, að hv. deild samþykki þessa till. og skoði hana sem bendingu til stjórnarinnar um að fá lækkaðan prentunarkostnað, en ekki

sem bendingu til hennar um að brjótast í því að setja prentsmiðju á stofn, og þar með að koma á fót nýjum stöðum og embættum.

Magnús Jónsson: Jeg get tekið í sama streng og hv. samþm. minn (J. þ.), að jeg get ekki fallist á síðari grein till. Vildi jeg því beina þeirri spurningu til hæstv. forseta, hvort ekki væri hægt að bera till. upp til atkv. í tvennu lagi.

Jakob Möller: Jeg get ekki felt mig við orðalag þessarar till. Mjer skilst, eftir orðalagi hennar, að þar sje því beinlínis yfir lýst, að fyrr. stjórn hafi ekki komist að viðunanlegum samningum við prentsmiðjurnar, og hið sama vantraust sje borið á núverandi stjórn í þessu efni, og mig furðar satt að segja, ef hæstv. stjórn getur felt sig við slíkt orðalag.

Um hinn lið till. er jeg sammála hv. samþm. mínum (J. þ.). Slíkt fyrirtæki mundi aldrei borga sig í höndum ríkisins. Sú prentsmiðja hefði og ekki nægilegt að starfa fyrir ríkið, og yrði því að koma fram sem keppinautur við einstaka menn eða fjelög. Og ef hún þarf að starfa í slíkri samkeppni, þá hygg jeg, að oft muni misjafnlega til takast, og ágóðinn verða vafasamur af slíkri stofnun.

Magnús Pjetursson: Þar sem bæði orðalag þessarar till. er óviðkunnanlegt, og margir eru ófúsir að samþykkja seinni lið hennar, en telja hins vegar sjálfsagt, að stjórnin geri sitt besta í þessu máli, þá vil jeg leyfa mjer að stinga upp á því, að hv. deild vísi þessu máli til stjórnarinnar.

ar, án þess að greidd sjeu atkv. um sjálfa þál.

Jón Baldvinsson: Jeg vil vekja athygli hv. deildarmanna á því, að hjer er aðeins um það að ræða að fela stjórninni að rannsaka, hvort ekki væri heppilegt, að ríkið ætti prentsmiðju. Það sýnist því ekki ástæða að setja sig á móti þessum lið, úr því aðeins er um rannsókn að ræða, en alls ekki um hitt, að stjórnin skuli setja slíka prentsmiðju á fót.

Jeg hygg, að vel geti komið til mála, að ríkið setji prentsmiðju á stofn. Prentunarkostnaður ríkisins er talinn í greinargerð þessarar þál. 150 þús. kr., og jeg hygg, að hann sje nokkru hærri. En þessi upphæð, 150 þús. kr., mun vera nálægt því að vera meðalársumsetning prentsmiðju, að minsta kosti hinna smærri. Ætti því meðalprentsmiðja að hafa nægilegt að gera aðeins fyrir ríkið, og ekki þurfa að keppa við aðrar prentsmiðjur, eins og hv. 1. þm. Reykv. (Jak. M.) hjelt fram.

Það er að vísu satt, að nokkuð mikið af prentun fyrir ríkið kemur á einn árshluta, en þó hygg jeg, að meira mætti jafna því niður, þannig, að prentsmiðjan hefði eitthvað að starfa alt árið. Jeg hygg því alls ekki fráleitt, að þessi prentsmiðja komist á fót, og síst sje jeg ástæðu til þess að snúast á móti því, að stjórnin rannsaki það mál.

Sveinn Ólafsson: Mjer kom það dálítið á óvart, þegar fjórir hv. þm. stóðu hjer upp í röð og töldu allir varhuga-vert að samþykkja síðari lið þessarar till. Mjer þótti þetta undarlegt vegna þess, að þar er aðeins um það eitt að

Alpt. 1922, D. (34. löggjafarþing).

ræða að rannsaka, hvort ekki sje tiltækilegt að ráðast í þetta fyrirtæki og koma á fót ríkisprentsmiðju, en langir vegir frá því, að hjer sje ákveðið að taka slíkan atvinnurekstur upp.

Jeg get ekki felt mig við, að það sje rjett hjá hv. 1. þm. Reykv. (Jak. M.), að orðalag till. megi skilja svo, sem stjórnin hafi ekki leitað hagkvæmra kjara um prentun fyrir ríkið. Engum kemur víst í hug nein vanræksla í þessu efni. En stjórnin hefir ekki getað náð jafngóðum kjörum og æskilegt væri og eðlilegt, vegna þess, að samkepnir er engin að kalla um prentun. Mjer sýnist því engin aðdróttun liggja í till. og tel sjálfsagt að samþykkja hana.

Jeg get alls ekki felt mig við, að þessu máli sje vísað til stjórnarinnar án þess að atkvgr. fari fram um þál. sjálfa.

Jakob Möller: Það er stutt athugasemd út af ræðu hv. 2. þm. Reykv. (J. B.). Hann sagði, að umsetning prentsmiðja væri að meðaltali ekki meiri en 150 þús. krónur, og að ríkisprentsmiðja mundi því hafa nægilegt að gera, úr því að prentunarkostnaður ríkisins næmi þessari upphæð. En jeg vil benda hv. þdm. á, að t. d. skjalaprentun þingsins, sem er fullur helmingur þingtiðindaprentunarinnar, er þannig vaxin, að aðeins stærsta prentsmiðjan hjer getur tekist hana á hendur. Ríkisprentsmiðjan þarf því að vera að minsta kosti jafnstór og stærsta prentsmiðjan hjer. Það er því augljóst, að slík prentsmiðja hefir ekki nóg að vinna við opinbera prentun, og verður því annað tveggja að keppa við aðrar

prentsmiðjur um venjuleg prentstörf, eða vera atvinnulaus nokkurn tíma ársins, ekki síst þar sem prentun fyrir ríkið er mestmegnis skorpuvinna. Er hvorugur kosturinn góður.

Orðum hv. 1. þm. S.-M. (Sv. Ó.), um að fyrverandi stjórnir hafi ekki haft tækifæri til að komast að góðum samningum, er því að svara, að þær hafa að sjálfsgöðu haft jafngott tækifæri til þess eins og núverandi stjórn mundi hafa, þegar hún ætti að fara að reyna að komast að viðunanlegum kjörum hjá sömu prentsmiðjum, sem fyrverandi stjórnir hafa átt við að semja. Hafi fyrri stjórnir ekki haft tækifæri til þessa, þá er auðsætt, að núverandi stjórn mun ekki heldur hafa það. Hv. þm. (Sv. Ó.) gerir þannig í raun og veru ráð fyrir því sem sjálfsgöðu, að ríkið setji prentsmiðju á stofn, ef till. verður samþykkt, því að hans álit verður ekki nema um tvent að velja: að sæta óviðunandi kjörum, eða þá að setja upp ríkisprentsmiðju.

Þeir, sem því greiða atkv. með þessari till., verða að vera þess albúnir að greiða atkv. með stofnun ríkisprentsmiðju og öllum þeim kostnaði, sem slík stofnun hefir í för með sjer, með nýjum háttlaunuðum embættum o. s. frv.

Jón Baldvinsson: Jeg hefi ekki getað sannfærst um það af umr. um þetta mál, að ógerningur væri fyrir ríkið að setja á stofn prentsmiðju. Því hefir verið haldið fram, að mikið af prentunarvinnu ríkisins væri skorpuvinna, en það hygg jeg, að sje ekki nema prentun skjalapartsins um þingtímann. Mætti þá haga svo til, að annað þyrfti ekki að prenta um það leyti, því að prentun umræðnanna hefir ekki

hingað til byrjað fyr en eftir þingslit. Annan tíma árs mundi þessi prentsmiðja hafa nóg að starfa. Það er margt, sem prenta þarf fyrir ríkið, alt sem hið opinbera þarf að láta prenta, reglugerðir, símaeyðublöð og önnur eyðublöð fyrir hagstofuna, Landsbankann, lögreglustjóra o. fl. o. fl. Þetta er nú skift milli prentsmiðjanna hjer í bænum, og mun vera allmikið verk hjá þeim öllum. Mjer finst því sjálfsagt að fela stjórninni að rannsaka, hvort ríkið geti ekki tekið þetta í sínar hendur. Þeir, sem halda, að prentunarkostnaðurinn sje nú of hár, ættu að vera með því, því að þá má um leið komast að því, hvað prentunin kostar í raun og veru.

Björn Hallsson: Aðeins nokkur orð út af því, að hv. 1. þm. Reykv. (Jak. M.) sagði, að þeir, sem greiddu atkv. með þessari till., gengju út frá því, að ríkisprentsmiðja yrði sett á stofn, og byndu þar með atkvæði sitt síðar. Þessu verð jeg að mótmæla. Till. gerir aðeins ráð fyrir því, að stjórnin rannsaki, hvort tiltækilegt sje, að sett verði á stofn ríkisprentsmiðja. Ef rannsóknin leiðir það í ljós, að það sje æskilegt, þá má vera, að það ráð verði tekið, en ef hið gagnstæða kemur fram, verður því auðvitað hafnað. Því er það villukenning, að þeir þm. bindi sig við málið síðar, sem greiða þessari till. atkv. Það er kvartað yfir því þing eftir þing, að prentunarkostnaður ríkisins sje orðinn ærið mikill, og að prentsmiðjurnar okri á prentuninni. En þegar á að gera tilraun til þess að rannsaka, hvort ekki muni hægt að velta þessari okrun af ríkissjóði, þá rísa talsmenn prentsmiðjanna upp og vilja láta alt vera í sama fari! Jeg tel rjett og

sjálfsagt, að þetta sje rannsakað, og greiði því hiklaust atkv. með þessari þál., en vil ekki svæfa málið með því að vísa því til stjórnarinnar.

ATKVGR.

Till. frá þm. Str. (M. P.) um að vísa málinu til stjórnarinnar samþykkt með 15 : 12 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: H. K., Jak. M., J. A. J., J. S., J. Þ., L. H., M. G., M. J., M. P., Ó. P., P. Þ., Þór. J., B. J., E. Þ., B. Sv.

nei: Ing. B., J. B., M. K., P. O., S. St., St. St., Sv. Ó., Þorl. G., Þorl. J., Þorst. J., B. H., E. E.

Einn þm. (Gunn. S.) fjarstaddur.

2. Embættaskipun og sýslana.

Á 22. fundi í Ed., föstudaginn 17. mars, og á 25. fundi í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.

Tillögu til þingsályktunar um skipun embætta og sýslana (A. 115).

Á 7. fundi í Sp., laugardaginn 18. mars, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 8. fundi í Sp., laugardaginn 25. mars, var till. tekin til einnar umr.

Benedikt Sveinsson: Þar sem flm. þessarar till. (Gunn. S.) er ekki viðstaddur, vil jeg leggja til, að hún verði tekin af dagskrá.

Sveinn Ólafsson: Jeg sje ekki ástæðu til að taka málið af dagskrá, þó að flutningsmaður sje ekki við, því jeg hygg, að hv. þm. sjeu búnir að átta sig svo á þessari till., að þeir geti greitt um hana atkvæði. Hún felur ekkert annað í sjer en að biðja stjórnina að muna eftir því, sem hún lofaði að gera, þegar hún tók við stjórnartaumunum, og því, sem hún hefir marglýst yfir síðan, að hún mundi gera.

Jeg verð því að álíta, að till. sje beinlínis ókurteis og móðgandi fyrir stjórnina, og er jeg fyrir mitt leyti löngu ákveðinn í því að greiða atkv. á móti henni. Það getur vel verið, að hv. flm. (Gunn. S.) hefði viljað segja eitthvað gegn því, sem jeg hefi nú sagt, eða till. til málsbóta. En þrátt fyrir það tel jeg enga ástæðu til að taka málið af dagskrá.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 10. fundi í Sp., föstudaginn 21. apríl, var till. aftur tekin til einnar umr.

Flm. (Gunnar Sigurðsson): Till. þessi er borin fram vegna sparnaðarnefndar. Það kom þráfaldlega fram, að till. hennar hefðu ekki getað komið að tilætluðum notum, þótt þeim hefði verið sint. Jeg virði þó samt sem áður viðleitni hennar. Það er erfitt fyrir hana að setja sig inn í flókin mál og málakerfi á skömmum tíma. Hins vegar tel jeg það óviðeigandi, að allir þeir stimplist sem ósparnaðarmenn, sem ekki hafa getað fylgt nefndinni að málum. Ýms

óreiða á embættaskipun okkar og launakjörum stafa frá stríðsárunum og þeirri veltitíð, sem þá var. En það er hægra að stofna embætti en leggja niður, hægra að hækka laun en lækka.

Hitt tel jeg rjett, að hæstv. stjórn athugi þetta mál í heild sinni og láti sjerfróða menn aðstoða sig, bæði utan þings og innan. Hæstv. landsstjórn hefir lofað þessu, en jeg vil þó drepa á nokkur atriði, er hún má síst gleyma.

Hið fyrsta er það, að nauðsyn er að fækka starfsmönnum við ýmsar opinberar stofnanir. Störfin eru vísu aukin, en þó mun óþarflega margt manna við sumar af þessum stofnunum. T. d. gæti það vel komið til mála að sameina síma- og póststjórn landsins. Það er að vísu ilt að þurfa að gera slíkt, en fjárhagur ríkisins krefst þess, að sparað sje eftir megni. Annað er það, að fara verður mjög varlega í því, hvað viðvirkur fjölgun embætta. Ýms embætti hafa verið stofnuð að tilhlutun stjórnarinnar, en slíkt er varhugavert. Einn lið get. jeg bent á, sem vel er þess verður, að rækilega sje athugaður, og er það aðskilnaður ríkis og kirkju.

Jeg æski ekki eftir, að starfsmenn ríkisins fái lítil laun; jeg vil aðeins draga úr skriffinskunni. Fáa menn, en góða, — það á að vera keppimarkið. Álit jeg svo, að ekki þurfi frekar um þetta að ræða.

Hákon Kristófersson: Jeg skal ekki lengja umræðurnar; en jeg vildi aðeins lýsa yfir því, að jeg tel till. allsendis óþarfa, vegna þess, sem stjórnin hefir lýst yfir.

Jeg geri það því að tillögu minni, að málinu verði vísað til stjórnarinnar.

Flm. (Gunnar Sigurðsson): Jeg get vel fallist á það, að till. sje vísað til stjórnarinnar, því að tilgangur minn var sá með till., að herða á stjórninni til framkvæmda í þessu efni, og jeg treysti henni til að gera það.

ATKVGR.

Till. frá þm. Barð. (H. K.) um að vísa málinu til stjórnarinnar samþ. með 19 : 3 atkv.

F. Teknar aftur.

1. Landsverslunin.

Á 47. fundi í Ed., föstudaginn 21. apríl, og á 51. fundi í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.

Tillögu til þingsályktunar um landsverslunina (A. 270).

Á 11. fundi í Sp., laugardaginn 22. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 12. fundi í Sp., mánudaginn 24. apríl, var till. tekin til einnar umr. Forseti tók málið af dagskrá.*)

Á 13. fundi í Sp., þriðjudaginn 25. apríl, var till. aftur tekin til einnar umr.

Frsm. minni hl. (Sigurjón Friðjónsson): Samkvæmt þeim úrslitum, er þál.till. sú hefir hlotið, er hjer var til

*) Umræður um þetta mál felast í umr. um samnefnda þál.till. á þskj. 269, sjá 324.

—428. dálk hjer að framan.

umr. næst á undan þessari, sem sje tillagan á þskj. 269, er till. á þskj. 270

tekin aftur.

2. Sjómæling fyrir Hornströndum.

Á 49. fundi í Ed., mánudaginn 24. apríl, og á 54. fundi í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.

Tillögu til þingsályktunar um upp-mælingu og sjókortsgerð af svæðinu fyrir Hornströndum og kringum Þaralátursfjörð (A. 283).

Á 13. fundi í Sp., þriðjudaginn 25. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Flm. (Jón Auðunn Jónsson): Vegna þess, að svo mjög er liðið að þinglausnum, þá tek jeg þessa till. aftur, enda hefi jeg átt tal um hana við hæstv. atvrh. (Kl. J.), og læt mjer nægja svar hans að svo stöddu.

Magnús Pjetursson: Jeg tek till. upp.

Forseti (M. K.): Vegna þess, að þessi till. felur í sjer fjárhagsatriði, þá álit jeg, að hún, samkvæmt þingsköpum, eigi að koma fram í annaríhvorri deild, en ekki í Sp.

Magnús Pjetursson: Jeg sætti mig auðvitað við úrskurð hæstv. forseta (M. K.), en vona, að hæstv. stjórn taki till. til íhugunar samt sem áður og framkvæmi hana ásamt breytingartill.

G. Ekki útrædd.

Sparnaðarnefnd í neðri deild.

Till. var aldrei á dagskrá tekin og
varð

Á 3. fundi í Nd., föstudaginn 17.
febr., var útbýtt

ekki útrædd.

Tillögu til þingsályktunar um skip-
un nefndar til að gera tillögur um
sparnað á útgjöldum ríkissjóðs (A. 20).

Fyrirspurnir.

1. Endurskoðun fátækralaganna.

Á 42. fundi í Nd., fimtudaginn 6. apríl, var útbýtt

Fyrirspurn til landsstjórnarinnar um framkvæmd á endurskoðun fátækralaganna (A. 205).

Á 43. fundi í Nd., föstudaginn 7. apríl, var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 22 shlj. atkv.

Á 46. fundi í Nd., þriðjudaginn 11. apríl, var fyrirspurnin tekin á dagskrá, með því að atvinnumálaráðherra hafði tjáð sig búinn til þess að svara henni.

Fyrirspyrjandi (Hákon Kristófersson): Þessi fyrirspurn er þess eðlis, að jeg þarf ekki að hafa langa framsögu. Jeg óska aðeins upplýsingum um, hvernig hæstv. landsstjórn hefir fullnægt tveimur þál., sem samþykktar hafa verið á Alþingi, 1917 og 1921, og fjölluðu báðar um endurskoðun fátækralaganna. Það mætti nú ef till segja svo, að ekki væri sanngjarnt að ætlast til þess, að hin nýkosna stjórn gæti svarað því, hvað fráfaramandi stjórn hefði gert í þessu máli, en jeg held, að fljótlegt

sje fyrir hæstv. stjórn að afla sjer þeirra gagna, sem með þarf til að svara.

Þingsályktunin frá 1917 er í 4 liðum. Það, sem jeg einkum vildi spyrja um af því, og það, sem jeg hefi mestan áhuga á að fá endurskoðað, er sveitfestisákvæðið, og svo ákvæðin í 66. gr. fátækralaganna.

Það skal jeg þó taka fram, að aðalatriðið fyrir mjer er sveitfestisatriðið. Þó að 10 ára dvölin hafi ef till vill átt einhvern rjett á sjer á þeim tíma, sem fólk var miklu rólegra á einum og sama stað en nú er, þá er það nú orðið algerlega óhafandi á þeim miklu byltinga- og breytingatímum, sem yfir standa.

Jeg og fleiri þm. höfðum í huga að flytja frv. um breytingu á lögum þessum á þinginu í fyrra. En úr því varð þó ekki, því jeg áleit, að rjett væri, að stjórnin ætti frumkvæði að um hin stærri málin. En nú hefir allur þessi tími síðan liðið án þess að nokkuð væri að gert. Veit jeg ekki, hvort þetta stafar heldur af því, að stjórnin álíti, að hún eigi ekki að taka neitt tillit til þál., eða að hún álítur málið ekki þess vert.

En vert er að minnast þess, að þegar 1905, sama árið og Alþingi samþykkti fátækralögin, er nú gilda, var gert ráð fyrir bráðri endurskoðun á

þeim. Að svo hafi verið, má í því sambandi minna á orð margra merkra þingmanna, þar á meðal bæði Jóns Magnússonar fyrv. forsætisráðherra og Ágústs Flygenrings. Var það sjerstaklega sveitfestisatriðið, sem mönnum fanst vart við unandi til lengdar. Hefir æ verið óánægja yfir þessum 10 ára sveitfestistíma, sem ekki er heldur að undra, svo framarlega sem mannúðartilfinningin fer vaxandi hjá þjóðinni. Hefir ekki verið hreyft við máli þessu þar til 1915, að jeg bar fram frv. Gekk það gegnum Ed., en fjell í Nd., illu heilli. Gekk breytingin á frv. aðallega út á það, að færa sveitfestistímann niður í 5 ár.

Hefir æ verið ágreiningur um það, hve tíminn ætti að vera langur, og ýmsar till. komið fram um það, en flestum hefir komið saman um, að 10 ára tíminn væri óhæfur, því að afleiðingin verður oft og einatt sú, að fæðingarhreppurinn fær allan þungann. Veit jeg dæmi til þess, að menn hafi lent á fæðingarhreppnum, þótt þeir hafi aðeins fæðst þar, en verið svo búnir að dvelja 30—40 ár annarsstaðar.

Með því að stytta tímann er fremur girt fyrir það, að fæðingarhreppurinn verði fyrir skakkafallinu.

En eins og jeg vjek að áðan, hafa skiftst skoðanirnar um, hvernig þessu yrði rjettlátlegast fyrir komið. Hafa sumir hallast að því að færa tímann niður í 2 ár. Aðrir hafa viljað hafa sveitfestina þar, sem maðurinn fyrst þiggur, og enn hafa sumir viljað hafa hann þar, sem maðurinn hefir dvalið lengst samtals. Hallaðist jeg 1915 helst að þessari síðustu skoðun, og er henni fylgjandi enn, þótt jeg kynni að setta mig við annað.

Alpt. 1922, D. (34. löggjafarþing).

Mig langar til, með leyfi hæstv. forseta, að tilfæra hjer orð mikils metins konungkjörins þm. frá 1905. Hann er þar að tilfæra orð annars þm., sem var á móti því, að sveitfestistíminn væri stuttur. Ummælin eru á þessa leið: „Fyrir mitt leyti er jeg samþykkur því, að sveitfestistíminn sje færður niður úr 10 árum, því að hafa hann 10 ár er sama sem að kviksetja menn í fæðingarhreppnum“. Þetta eru eftirtektarverð orð af manni, sem var á móti því, að sveitfestistíminn væri stuttur.

Jeg legg aðaláhersluna á það, að stjórnin rannsaki ítarlega, hvort ekki sje hagkvæmt að færa sveitfestistímann niður, og einnig hvort ekki sje heppilegt að lengja frestinn samkv. 66. gr., því að hann reynist oft alt of stuttur.

Menn hafa komið með þau mótmæli, að ef tíminn yrði stytur, þá mundu hreppsnefndir fremur stjaka við mönnum. En jeg hefi svo langa reynslu í þessum efnum, að jeg veit, að svo mundi ekki verða, og jafnvel síður en nú er. Það er líka margföld reynsla fyrir því, að eftir að menn hafa dvalið 9 ár í sama hreppnum, þá hefir verið reynt að bola þeim þaðan, ef efni þeirra hafa verið lítil. Sjá allir heiðarlega sinnaðir menn, að þetta er óhafiandi.

Hefi jeg svo ekki ástæðu til að fara um þetta fleiri orðum að sinni, en vænti fastlega, að hæstv. stjórn geri meiri gangskör að málinu en fyrverandi stjórnir hafa gert.

Atvinnumálaráðherra (Kl. J.): Svar mitt verður stutt, en þykir mäske ekki að sama skapi laggott.

Fyrirverandi landsstjórn hefir ekkert gert í málinu, og orsökina til þess kvað vera sú, að fyrir. atvrh. (P. J.) áleit óþarft, eftir reynslu sinni og þekkingu á fátækramálum, að sinna þál., en hvers vegna stjórnin hefir ekkert svar gefið, er mér ókunnugt, en jeg geri ráð fyrir því, að stjórnin hafi þótt á árunum 1917—1919 hafa annað þýðingarmeira að fást við en þetta mál. En þótt stjórnin hafi ekkert viljað sinna þál., var samt sjálfsagt af henni að skýra frá því, hvers vegna hún vildi það ekki.

Jeg minnst þess, að á hinum ráðgefandi þingum vorum var það mjög títt, að þm. fóru fram á það að fá ýmsar breytingar á löggjöfinni eða stjórnarfyrikomulagi. Var þessum beiðnum oft, jafnvel venjulega, neitað, en svo mikla kurteisi sýndi stjórnin þó, að hún svaraði þeim altaf, og sama tel jeg sjálfsagt enn að stjórnin geri; það má ekki minna vera, og því skal jeg lofa, að þótt stjórnin sjái sjer ekki fært að taka málið til greina, þá skal hún samt gefa svar, hvers vegna hún gerir það ekki. En nú skal jeg snúa mér að efni málsins.

Kemur þá fyrst sú spurning til athugunar, hvort þörf sje á breytingunni. Lögin eru tiltölulega ung, en auðvitað er nýjum lögum oft breytt fljótlega, en þessi lög eru líka ágætlega undirbúin, svo vel, að jeg efast um, að mörg önnur lög hafi fengið betri undirbúning. Í millipinganefndinni, er samdi lögin, átti sæti mjög glöggur lögfræðingur, með margra ára „praktiska“ reynslu, og auk þess 2 menn aðrir, sem um tugi ára höfðu haft kynni af þessum málum. Og eftir að nefndin lauk störfum sínum, fjallaði þáverandi ráð-

herra og jeg, sem báðir höfðum líka margra ára þekkingu á fátækramálum, um þau og höfðum mjög lítið að athuga við hvortveggja lögin, fátækralögin og sveitarstjórnarlögin. Svo að hafi nokkur lög fengið góðan undirbúning, þá hafa þessi lög fengið það.

Mér hefir ekki heldur verið kunnugt um, að mikil óánægja hafi verið með þau, og átti jeg þó að leggja síðasta úrskurð á þessi mál öll árin frá 1905—1917, og hafði því náin kynni af þeim öll þessi ár. Helst varð jeg var við óánægju um sveitfestistímann. Það er auðvitað, að altaf verður álítamál um hann, hversu langur hann á að vera, hvort heldur 2, 5 eða 10 ár, eða enda lengri. Sennilegt er það, að því styttri sem tíminn er, því minni hætta sje á því, að hreppsnefndir reyni að bola mönnum burtu. Líklega væri það heppilegast, og vafalaust væri það umsvifaminst, að sveitfestin færi eftir dvalarsveitinni, en þar við er að athuga, að það mundi koma mjög hart niður á kaupstöðunum og sjávarþorpum, á meðan sveitarstjórnnum er ekki gert mögulegt að takmarka innflutninginn. En það vitlausasta af öllu er, að sveitfestin sje bundin við fæðingarhreppinn. Veit jeg dæmi þess, að maður fluttist tveggja náttu gamall úr fæðingarhreppi sínum, en kom svo á hann eftir 40 ár, algerlega framandi og án þess að eiga þar nokkra ættingja. Minnst jeg þess í þessu sambandi, að Magnús gamli konferensráð hjelt því fram sem heppilegustu, að sveitfestin væri miðuð við, hvar maðurinn hefði dvalið lengst að öllu samanlögðu, á meðan hann gat unnið fyrir sjer. Er góð meining í þessu, að maðurinn njóti þaðan styrks, sem hann hefir útslitið kröftum sínum. En annars er þetta

mjög flókið mál og vert þess, að það sje vel rannsakað.

Jeg er ekki sammála hv. fyrirspyrjanda um það, að lengja eigi frestinn samkv. 66. gr. fátækralaganna. Álit jeg þá grein góða eins og hún er. Veit jeg, að það vakir fyrir hv. þm. (H. K.), að oft sje erfitt að ná í skýrslu þá, sem krafist er samkvæmt 64. gr. laganna, en auk þess, sem þetta er næsta auðvelt, mundi kröfurjetturinn alls ekki tapast, þótt skýrslan væri ekki sem fullkomnust, ef tilkynt hefir verið í tæka tíð, að styrkur hafi verið veittur, og það er hægt að gera með nokkrum línum.

Þess vegna get jeg ekki lofað hv. flm. (H. K.) að taka þann lið þál. til greina, að fresturinn samkv. 66. gr. laganna verði lengdur.

Annars get jeg sagt það, að af þessum till. í þál. frá 1917 legg jeg langmesta áherslu á fyrstu tillöguna, að sá styrkur, sem sveitar- eða bæjarsjóðir veita mönnum vegna ómegðar, sjúkdóma, slysa eða elli, verði ekki látinn varða missi borgaralegra rjettinda. Jeg er alveg sannfærður um, að það er rangt að svifta þá menn borgaralegum rjettindum, sem leita til sveitar af ósjálf ráðum ástæðum. En það er dálítið erfitt að skera úr því, hvað er sjálfrátt og hvað ósjálfrátt, svo að fullkomlega rjettlátt sje. En svo er stjórnarskráin til fyrirstöðu. Þar er í 29. gr. slegið föstu, að enginn geti haft kosningar-rjett, ef hann er í skuld fyrir þeginn sveitarstyrk. Hún gerir því ráð fyrir, að ógoldinn sveitarstyrkur sje til og geti svift menn atkvæðisrjetti. Sannast að segja furðar mig á því, að slíkt ákvæði sem þetta skuli hafa komist inn í lög, sem ekki eru eldri en frá

1920, eftir að svo mikið hefir verið um það rætt og ritað, hversu þetta sje ranglátt. Í 4. gr. kosningalaganna er einnig gert ráð fyrir hinu sama. Þetta atriði kostar því sennilega stjórnarskrárbreytingu, og það er ekki aðgengi-legt, þótt jeg hins vegar álíti þetta atriði svo þýðingarmikið, að það væri vel þess vert að breyta stjórnarskránni þess vegna.

Þá er annar liðurinn, um þurfa-mannaflutninginn. Jeg veit, að það var mikið kvartað yfir því á árum áður, hversu ómannúðlega hann hafi verið framkvæmdur. En jeg hygg, að á síð-ustu árum hafi það færst mikið í lag, enda veit jeg, að hreppstjórar og sýslu-menn gera það, sem í þeirra valdi stendur, til að gera hann sem mannúð-legastan. Hitt er annað mál, að þegar stórar fjölskyldur eru teknar upp, þá getur hann aldrei verið fullkomlega mannúðlegur. En þó hygg jeg, að það sje mikill munur á nú og hvernig var fyrir 40—50 árum, þegar þurfalingar voru skilyrðislaust fluttir frá einum hreppstjóra til annars, en sjaldan beina leið, þótt kostur væri á.

Jeg skal svo ekki fara fleiri orðum um þetta. Jeg skal lofa því, að þetta mál skal verða tekið til íhugunar af stjórninni, og hvað sem stjórnin gerir í málinu, þá skal hv. fyrirspyrjandi (H. K.) fá að heyra um það frá henni á næsta þingi.

Jón Baldvinsson: Mjer brá dálítið í brún, er jeg heyrði hæstv. atvrh. (Kl. J.) lýsa yfir því, að fyrverandi stjórn hefði ekkert gert í þá átt að endur-skoða fátækralöggjöfina. Það er vitan-legt, að þál. 1917 skoraði á stjórnina að undirbúa breytingar á henni, og það

sjest ekki á umræðum þá, að stjórnin hefði neitt við það að athuga. Þetta var svo endurtekið í fyrra, og hreyfði stjórnin þá ekki orði til andmæla. Þess vegna átti að vera óhætt að ganga út frá því, að stjórnin samþykkti efni tilögunnar, og sjerstaklega mátti vænta þess af fyrverandi forsrh. (J. M.), þar sem hann ljet það í ljós í öðru máli, að hann gæti fallist á ýmsar breytingar á fátækralögunum, og ýmislegt mætti betur fara nú en 1905. Enda er það auðsætt, því að margt hefir breyst í þjóðlífi voru síðan 1905. En það er altaf verið að fitja upp á breytingum á þingi, og þau hafa verið að smátaka breytingum í mannúðaráttina, og eftir ummælum hæstv. atvrh. (Kl. J.) má búast við, að nú komist meira skrið á það.

Jeg bar fram á síðasta þingi nokkuð víðtækar breytingar, en þær náðu ekki fram að ganga vegna þess, að menn hjeldu, að þær mundu hafa afdrifaríkar afleiðingar fyrir sveitarsjóðina, svo og af því, að lögin höfðu ekki verið í endurskoðun hjá landsstjórninni, en það var talið heppilegra, að sú leið væri farin. En þau tóku þó stórstígum breytingum í mannúðaráttina í fyrra, er það var ákveðið í berklaveikislögunum, að styrkur, sem er veittur berklaveikissjúklingum, skuli ekki skoðaður sem sveitarstyrkur. Einnig var sú breyting gerð á fátækralögunum, að þeir menn, sem fara í sjúkrahús að læknisráði og fá styrk í því skyni, skuli ekki missa borgaraleg rjettindi. Þetta var til stórra bóta, og vænti jeg þess, að stjórnin haldi nú lengra í þessa átt og láti ómegð, slys og veikindi ekki varða rjettindamissi, enda taldi hæstv. atvrh. (Kl. J.) það mjög órjettlátt.

Hæstv. atvrh. (Kl. J.) mintist á ákvæði í stjórnarskránni í sambandi við sveitarstyrki. Og hann var í vafa um, að vegna ákvæða stjórnarskránnar væri hægt að ákveða í lögum, að styrkur, veittur af sveitarfjelögum, svifti menn ekki kosningarrjetti. En það þarf ekki annað en benda á fátækralögin sjálf til þess að sjá, að svo þarf alls ekki að vera; t. d. er í þeim ákveðið, að styrkur við fátækraflutning skuli ekki talinn sveitarstyrkur veittur þurfaling, og hina sömu undantekningu gera berklaveikislögin og fátækralagabreytingin frá síðasta þingi, sem jeg hefi áður nefnt. Það þarf því ekki að breyta stjórnarskránni þó að slík ákvæði verði sett inn í fátækralögin.

Jeg vænti þess nú, að stjórnin taki þetta til rækilegrar íhugunar, og mjer virtist mega skilja á orðum hæstv. atvrh. (Kl. J.), að hins besta megi af honum vænta í þessu efni.

Gunnar Sigurðsson: Jeg get ekki stilt mig um að standa upp í þessu máli, því að það hefir altaf verið eitt af mínum ákveðnustu áhugamálum að fá fátækralögunum breytt í mannúðlegra og hagsýnna horf.

Jeg vil þakka hæstv. atvrh. (Kl. J.), hvernig hann tók í þetta mál.

Jeg er sammála hv. þm. Barð. (H. K.), að heppilegast sje, að hver maður eigi sveitfesti í dvalarsveit sinni. Það er alkunna, að menn hlynna mest að þeim, sem búa eða heima eiga í hreppnum. Jeg þekki dæmi þess úr mínu kjörðæmi, að hreppsnefndirnar byrja með því að lána þurfalingum menn um sláttinn, eða hafa á annan hátt hlaupið undir bagga með þeim. Þetta er rjetta leiðin, því það hefir áhrif á sjálfs-

bjargarhvöt þeirra. Það hefir verið sagt, að þannig löguð sveitfesti kæmi hart niður á kaupstöðunum, en við því er hægt að reisa skorður, með því að láta þá hafa hönd í bagga með innflutningnum, og því sje jeg ekkert á móti.

Að því er snertir fátækraflutninginn, þá skal jeg geta þess, að hvernig sem hann er framkvæmdur nú, þá hefir hann áður fyr verið mjög svo svívirðilegur. Það er einhver sú ljótasta sjón, sem jeg hefi sjeð, að horfa upp á stór heimili tætt sundur og rifin upp með rótum alveg að ástæðulausu oft og einatt. Jeg er viss um, að ef rannsakað væri atferli það, sem sumar hreppsnefndir hafa áður fyr haft í frammi við þurfalinga, enda mundi jafnvel mega finna þess dæmi nú, þá mundu menn fljótt ganga úr skugga um það, að sumt atferli væri beinlínis hægt að heimfæra undir hegningarlögin. Það úir og grúir af óþarfa fátækraflutningi, nauðungargiftingum og fleiri slíkum hermdarverkum, sem ófyrirleitnar og illviljaðar hreppsnefndir hafa einatt unnið, til þess að losna við þurfalinga sína.

Jeg vænti þess, að stjórnin taki þál frá 1917 til alvarlegrar íhugunar. Fyrsti liður hennar er t. d. sjálfsagður hlutur, að menn missi einskis í af borgaralegum rjettindum vegna ómegðar, sjúkdóma eða slysa. Skil jeg ekkert í, hversu lengi þetta hefir verið látið í lögum standa. Það virðist vera kominn mikill áhugi fyrir dýraverndun á síðari árum, og er það síst að lasta, en það er eins og menn láti sjer ekki eins umhugað um mannaverndun.

Fyrirspyrjandi (Hákon Kristófersson): Jeg skal byrja með því að þakka

hæstv. atvrh. (Kl. J.) fyrir svar hans í þessu máli. Það var, eins og vænta mátti, skýrt og skornort, að því leyti sem það náði. Mjer kom það nú ekki á óvart, þótt hann lýsti yfir því, að hin fyrverandi stjórn hefði ekkert gert í þessu máli. Hinn fyrverandi atvrh. (P. J.) er nú látinn, og vil jeg því ekki fara mikið út í þá hlið, er að honum snýr, að öðru leyti en því, sem orð hæstv. núverandi atvrh. (Kl. J.) gáfu tilefni til.

Hæstv. atvrh. (Kl. J.) sagði, að hinn fráfarandi, látni atvrh. (P. J.) hefði haft svo mikla þekkingu á þessu máli, að hann vegna þess hefði ekki sint því; breytingar að svo stöddu yrðu ekki til bóta. En jeg verð að segja það, að þeir eru fleiri en hann, sá látni heiðursmaður, sem þekkingu hafa á þessu máli og eru annarar skoðunar. Í þeim flokki er bæði jeg og margir aðrir. Og að minsta kosti átti hin fyrverandi stjórn að gera grein fyrir því, hvers vegna hún sinti þessu ekki, og því sló hæstv. atvrh. (Kl. J.) föstu, og var það vitanlega rjett.

Hæstv. atvrh. (Kl. J.) gat þess, að þetta væru ung lög og góð. En þar má nú segja, að sínum augum lítur hver á silfrið. Það eru ekki allir, sem hafa jafnmikla trú á lögnum og hæstv. atvrh. (Kl. J.). Þá gat hann þess, að undirbúningur þessara laga hefði verið góður, nefndin ágæt, og stjórnin hefði verið ánægð með lögin. En stjórnin mun nú hafa haft skamman tíma til að athuga lögin áður en hún lagði þau fyrir þingið. Og svo sannar það í sjálfu sjer ekkert, þó að stjórnin hafi á sínum tíma verið ánægð með lögin, því að þau eru nú orðin 16 ára gömul, og margt hefir breyst í þjóðlífi voru síðan. Enda hefir það komið á daginn,

að menn víðsvegar um land eru orðnir sáróánægðir með lögin, þótt ekki komi það beint fram í þingmálafundargerðum. Margir hafa í Barðastrandar-sýslu orðað það við mig að fá þeim breytt til batnaðar, og jeg hefi heitið að gera mitt ítrasta í því efni. Einnig er mjer kunnugt um það, að Stranda-menn hafa falið þm. sínum að vinna að því að fá lögunum breytt, sjer-staklega hvað sveitfestisatriðið snertir. Og svo mun víðar vera.

Hæstv. atvrh. (Kl. J.) kvaðst ekki geta orðið sammála mjer um nauðsyn á lenging frestsins samkv. 66. grein. Það er nú í sjálfu sjer ekkert aðal-atriði. En víða er þannig háttað, að það getur orðið ómögulegt fyrir oddvitana að koma tilkynningu til sýslu-manns eða bæjarfógeta innan 14 daga. Jeg skal taka til dæmis Geiradalshrepp, sem er austast í Barðastrandarsýslu, en sýslumaðurinn situr á Patreksfirði, sem er vestast í sýslunni. Þar sem nú þannig er högum háttað, þá er það óneitanlega hart, að viðkomandi hreppur missi rjett til endurgreiðslu á hin-um veitta sveitarstyrk, ef tilkynningin til sýslumanns er ekki komin í tæka tíð, innan þessa stutta frests.

Hæstv. atvrh. (Kl. J.) ljet þá skoð-un sína í ljós, að hann væri hlyntur 1. lið þáltill. frá 1917, sem fer fram á það, að ekki skuli teljast til sveitar-styrks það, sem þegið er vegna ómegð-ar, sjúkdóma, slysa eða þess háttar. Jeg er honum sammála um þetta að því er við kemur sjúkdómum og slys-um, en jeg get ekki gengið svo langt að samþykkja ákvæði hennar um ómegð. Jeg vil nú ekki hjer í hv. deild nefna dæmi til sönnunar máli mínu, þar sem slíkur styrkþegi gæti orðið til hins mesta byrðarauka fyrir við-

komandi hrepp, ef hann byggir áfram við sömu kringumstæður og yki ómegð sína, án þess að viðkomandi hrepps-nefnd gæti rönd við því reist, ef þetta ákvæði þáltill. frá 1917 væri tekið upp.

Þar sem jeg nú vænti þess, að hv. deild geri enga ályktun um þessa fyr-irspurn mína, vona jeg fastlega, að hæstv. atvrh. (Kl. J.) gefi skýra og glögga yfirlýsingu um það, hvort hann vilji ekki slá því föstu, sem virtist liggja í orðum hans, að hann ætlaði að athuga sveitfestislögin og gera till. um þau til næsta þings, því að ann-ars verð jeg eða aðrir þm. að koma með till. til árjettingar þáltill. frá 1917 og 1921. En mjer skildist það á hæstv. atvrh. (Kl. J.), að hann mundi hafa þetta í huga.

Jeg heyrði að vísu ekki vel, hvað hv. 2. þm. Reykv. (J. B.) sagði um fátækraflutninginn, en mjer skildist þó, að hann slægi föstu því, sem raunar hefir oft áður komið fram í hv. þing-deild, að þurfamenn mundu sæta ómannúðlegri meðferð. Jeg get nú ekki sagt um, hvernig þessu er varið um land alt, en mjer þykir þetta þó fulldjarft talað, því að jeg hefi oft sjeð og framkvæmt fátækraflutning sjálfur, en aldrei sjeð þeim vesalings mönnum misboðið á nokkurn hátt, eða flutning þeirra gerðan erfiðari en frekast er unt. Því getur hv. 1. þm. Rang. (Gunn. S.) og aðrir hv. þm. ekki sagt, að hið gagnstæða eigi sjer stað um alt land. (Gunn. S.: Jeg sagði, að þetta hefði verið gert). Jeg held, að það hafi nú ekki verið á síðustu árum, en fyrir áratugum má vel vera, að nokkuð þess háttar hafi átt sjer stað.

Hv. 2. þm. Reykv. (J. B.) sagði, að það ætti sjer oft stað, að þurfamenn væru teknir upp úr dvalarhreppi sín-

um og fluttir sveitarflutningi, ef framfærsluhreppur þeirra heimtaði þá til sín, og þetta væri hin mesta óhæfa. Jeg skal nú fúslega játa, að fyrir þessum hv. þm. (J. B.) vakir mannúðarhugsun sú, að hver maður eigi rjett á að fá að dvelja þar, sem hann vill. En jeg býst við því, að hv. þm. (J. B.) játi þó, að það geti verið skaði fyrir framfærsluhrepp að ala önn fyrir ómögum í öðrum hreppum, sem eru dýrari. Sem dæmi skal jeg nefna, að í Reykjavík dvelur maður, sem er ómági hrepps úti á landi; nú er miklu dýrara að lifa í Reykjavík en upp til sveita; þess vegna er skaði fyrir hreppinn að halda ómagann í Reykjavík, en flytja hann ekki heim á sveitina. (J. B.: Þá getur hreppurinn borgað $\frac{1}{2}$ eða $\frac{1}{3}$ af meðgjöf mannsins). Jeg held, að það sje óviða, að framfærsluhreppur borgi aðeins $\frac{1}{3}$ af meðgjöf ómaga sinna, enda byggist það ekki á neinni lagaheimild, þegar um áráðvöl er að ræða.

Svo finn jeg ekki ástæðu til að fjölýrða frekar um þetta mál, en vil endurtaka þakklæti mitt við hæstv. atvrh. (Kl. J.), og skal þegar láta í ljós ánægju mína yfir þeim endurbótum, sem jeg vænti frá honum um þetta efni á næsta þingi, ef honum endist líf og heilsa.

Að síðustu skal jeg taka það fram, að jeg tel enga þörf að skipa nefnd til að rannsaka málið, þegar sá ágætismaður á sæti í stjórninni, sem ekki mun telja eftir sjer þann starfsauka, sem af því leiðir, og ráða því vel til lykta.

Jón Baldvinsson: Jeg vildi aðeins leyfa mjer að segja örfá orð um það,

sem hv. þm. Barð. (H. K.) sagði um fátækraflutning.

Jeg lít svo á það mál, að þessi fátækraflutningur eigi alls ekki að eiga sjer stað. Hitt má vera, sem hv. þm. (H. K.) sagði, að þessi flutningur sje ekki ómannúðlegur nú orðið, eða illa farið með þá vesalinga, sem fyrir honum verða, enda er það að þakkalaus. En það er engu að síður særandi fyrir þá, sem fyrir þessum flutningi verða, að vera rifnir upp af þeim stöðum, sem þeir kjósa helst að dvelja, og þykir ef til vill vænt um, og fluttir nauðugir í ókunnar sveitir, þó að þeir sjeu fæddir þar.

Hv. þm. Barð. (H. K.) sagði enn fremur, að fátækraflutningur gæti komið sjer vel fyrir þær sveitir, sem ættu fyrir ómögum að sjá á dýrari stöðum en þær væru sjálfar. Það er rjett, að þetta getur orðið dálítið dýrara fyrir sveitirnar. En jeg held, að það mundi þó lagast að miklum mun, ef sveitfestistíminn væri stytur, þannig, að hann yrði 2—3 ár, svo sem hv. þm. Barð. (H. K.) líka mintist á. Jeg held því fram, að hver eigi að fá að vera þar sem hann vill, og geti hann ekki framfleytt sjer sjálfur, á hið opinbera að gera það. Hins vegar eiga þeir að leggja fram vinnu sína, og það á að hjálpa öllum þeim að fá vinnu, sem vilja vinna. En ef þeir vilja ekki vinna, en geta það, eiga þeir ekki mat að fá. Þá gæti jeg fallist á, að hinum ströngu ákvæðum fátækralaganna verði beitt gagnvart þeim.

En jeg stóð aðallega upp til þess að grenslast eftir því hjá hæstv. atvrh. (Kl. J.), hvort hann vildi ekki taka alla liði þál. till. frá 1917 til athugunar í heild sinni, því að mjer heyrðist hv. þm. Barð. (H. K.) leggja aðallega

áherslu á 1. lið hennar, en jeg tel hinn ekki síður nauðsynlegan.

Atvinnumálaráðherra (Kl. J.): Jeg vildi aðeins leyfa mjer að gera örstutta athugasemd út af því, sem hv. 2. þm. Reykv. (J. B.) hjelt fram, að með sjerstökum lögum mætti ákveða, að ýmsir styrkir skyldu ekki teljast sveitarstyrkir. Þetta er rjett, og hefir verið gert í vissum tilfellum, t. d. í berkla-veikislögunum, og jeg sje ekkert því til fyrirstöðu að halda áfram sömu braut.

En eitt er þó altaf óhaggað, og það eru ákvæði stjórnarskrárinnar. Þar er því slegið föstu, að til sjeu sveitarstyrkir, sem geti svift menn atkvæðisrjetti.

Hv. þm. Barð. (H. K.) sagði um 66. gr. fátækralaganna, að oft væri ómögulegt fyrir hreppsnefndaroddvita að hafa gert sýslumanni aðvart á hálfum mánuði, og nefndi sem dæmi Geiradalshrepp, sem er austasti hreppur í Barðastrandarsýslu, þar sem sýslumaðurinn situr á Patreksfirði. Þá er slíkt misskilningur. Það er nóg að hafa skrifað tilkynninguna innan 14 daga, en ekki að hún hafi náð til sýslumanns, en jeg get bent honum á dæmi, þar sem venjulega er ómögulegt, að brjef geti komist á 14 dögum, og það er Grímsey. Venjulega stendur svo á þar, að ómögulegt er að gera sýslumanninum á Akureyri aðvart innan 14 daga, sem ekki heldur er krafist, en þótt nú svo væri, þá liggur það í augum uppi, að augljós forföll mundu aldrei varða kröfumissi. Það gæti og komið fyrir, að oddviti yrði skyndilega sjúkur, áður en hann gæti sent brjef um þetta til sýslumanns, og yrði það því að bíða þangað til honum batnaði.

Jeg er sannfærður um, að það mundi og verða tekið til greina.

Þá er fyrirspurnin frá hv. 2. þm. Reykv. (J. B.), um það, hvort jeg muni ekki taka til greina aðrar greinar þál. frá 1917 en þær, sem hv. þm. Barð. (H. K.) sjerstaklega átti við. Jeg skal lýsa yfir því, að jeg mun taka allar greinar þál. til greina, og þá einkum 1. gr., sem jeg hefi einkum áhuga á.

2. Skólahússbygging á Eiðum.

Á 48. fundi í Nd., laugardaginn 15. apríl, var útbýtt

Fyrirspurn til stjórnarinnar um skólahússbyggingu á Eiðum (A. 245).

Á sama fundi var till. tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Of skamt var liðið frá útbýtingu fyrirspurnarinnar. — Afbrigði leyfð og samþ. í e. hlj.

Fyrirspurnin leyfð með 20 shlj. atkv.

Á 55. fundi í Nd., þriðjudaginn 25. apríl, var fyrirspurnin tekin á dagskrá, með því að dóms- og kirkjumálaráðherra hafði tjáð sig búinn til þess að svara henni.

Fyrirspyrjandi (Björn Hallsson): Jeg hefi leyft mjer að koma fram með þessa fyrirspurn til hæstv. stjórnar og vil þess vegna fara nokkrum orðum um efni hennar.

Eins og kunnugt er, er núverandi Eiðaskóli stofnaður með lögum nr. 36, 26. okt. 1917, sem hljóða um stofnun skólans og afhendingu Eiðæignar til

landssjóðs. Í 1. gr. þessara laga er tekið fram, að á Eiðum skuli rekin vel útbúinn alþýðuskóli, en þó er í 7. gr. gefin heimild til að draga úr kenslunni eða jafnvel fella hana alveg niður meðan stæði á heimsstyrjöldinni. En það kom aldrei til, að þess þyrfti. Þessi skóli var stofnaður upp úr búnaðarskóla, sem var búinn að starfa lengi á Eiðum, og ætla jeg ekki að rekja sögu hans hjer; þess er engin þörf.

Það kom brátt í ljós, þegar búið var að stofna þennan nýja skóla, að húsrúm reyndist of lítið, og því þegar þörf aukinna bygginga. Það skólahús, sem var á Eiðum þegar þessi skóli var stofnaður, og enn stendur, var sniðið eftir þörf skólans sem búnaðarskóla, en hann þyrfti ekki stærra húsrúm en nú er á Eiðum, til þess að geta fullnægt þeim kröfum, sem til hans voru gerðar. Var svo gerð teikning og áætlun um nýtt skólahús í viðbót við hið gamla, og ætla jeg, að gert hafi verið ráð fyrir, að það kostaði 80 þús. kr.

Á þinginu 1919 voru samþykkt lög um húsagerð ríkisins og heimiluð 1½ milj. kr. lántaka til að koma þessum byggingum í framkvæmd. Meðal þessara bygginga var Eiðaskólinn. Lán þetta er nú fyrir nokkru tekið og eytt til annars, nema byggingar Hvanneyrarskólans. Eiðaskólinn er því óbygður enn þá. Er því það atriðið í lögunum um stofnun skólans og útbúnað óuppfyllt, en aftur á móti tókst landsstjórninni mjög vel að velja starfsmenn til skólans, og hafa kennarar hans yfirleitt unnið sjer traust almennings, enda er skipun þeirra eitt af því fáa, sem jeg minnst ekki að fráfarin stjórn hafi sætt árásum fyrir, og var þó jafnan flest notað til þess. Sýnir það, að

Alþt. 1922, D. (34. löggjafarþing).

ekki hefir þótt árennilegt að setja út á þá ráðstöfun.

Síðan skólinn tók til starfa, fyrir rúmum 3 árum, hefir svo mikil aðsókn verið að honum, að ekki hefir verið hægt að taka nema tæpan helming þeirra, sem sótt hafa, þótt rúm skólans hafi verið notað í það ítrasta, og auk þess leigt hús gróðrarstöðvarinnar. Hefir þannig orðið að vísa frá 30—40 nemendum árlega. Er það allhá tala, og má búast við því, að slík frávisun spilli fyrir skólanum í framtíðinni, og jafnvel sje búin að því, vegna gremju, sem af því stafar, að svona mörgum verður að vísa frá, og snúa þeir ýmsir auðvitað í aðrar áttir til skólagöngu. Nemendur hafa sótt um inntöku alstaðar að af landinu, jafnvel úr Borgarfjarðarsýslu, og mundu ef til vill fleiri sækja, ef ekki væri kunnugt um, hve takmarkað húsrúmið er.

Jeg býst við, að skólahús þetta myndi nú vera reist, ef dýrtíðarerfiðleikar og fjárskortur hefðu ekki hamlað, því að fyrirv. stjórn var málinu fylgjandi.

Þegar stóra lánið var tekið í fyrra, sendum við þm. Austfirðinga stjórninni áskorun um, að við væntum nú skjótra aðgerða í þessu máli. Var þá skömmu síðar gerð ráðstöfun til þess að aka sandi og mól að byggingarstaðnum, og skal jeg nú jafnframt geta þess, að því er nú að mestu leyti lokið, svo að á því stendur ekki.

En nú hefi jeg heyrt undir væng, að hæstv. stjórn muni ekki sjá sjer fært að byggja í sumar.

Áður en jeg fór af þingi í fyrra spurði jeg hæstv. fyrirv. stjórn, hvað jeg mætti segja Austfirðingum um skólahússbygginguna, því jeg vissi, að

um það myndi spurt. Svaraði fyrir. stjórn því, að þessi bygging myndi verða látin sitja fyrir öllum öðrum, eða að minsta kosti jafnhliða stækkun Klepps. En við 2. umr. fjárlaganna nú í hv. Ed. lagði hv. frsm. fjárveitinganefndar þar þá spurningu fyrir hæstv. stjórn, hvenær Kleppur yrði stækkaður, vildi láta gera það tafarlaust með lántöku. Fjekk hann það svar, að stækkun Klepps yrði látin ganga fyrir öllu öðru. Þetta svar kom mjer til að koma með þessa fyrirspurn. Vildi jeg fá það skýrt fram, hvers væri að vænta af núverandi stjórn í þessu efni, og hvort hún þar hefði sömu stefnu og fráfarin stjórn, sem sje þá, að gera skólann sem best úr garði.

Mjer er vel kunnugt um nauðsynina til að stækka Klepp, en þess ber jafnframt að gæta, að þörfin er mikil til þess að stækka Eiðaskóla, svo að ekki sje freisting til að taka alt of marga í lítið skólarúm, með því að það er hættulegt fyrir heilsu nemenda, enda hafa farsóttir lagst þungt á nemendur á Eiðum sum þessi ár, vegna einangrunarerfiðleika.

Það hefir komið mesta skæðadrífa af skeytum að austan um bygginguna, eftir að jeg kom hingað suður, bæði til mín og annara hv. þm. Óttast menn hrörnun skólans, ef ekki er bygt nú þegar.

Eins og hæstv. stjórn og hv. deild skilja, er okkur Austfirðingum það brennandi áhugamál, að sem best sje sjeð fyrir útbúnaði þessa skóla, og sem fyrst. Við erum þegar búnir að sjá, að þetta óskabarn okkar hefir góða stefnu og heillarík áhrif á menningu ungmenna okkar. Okkur er þetta því fremur áriðandi, sem við eigum eng-

an annan alþýðuskóla, og verðum að senda það námsfólk okkar í aðra landsfjórðunga, sem ekki kemst að á Eiðum. En því fylgir ferðakostnaður, og jafnvel dýrari skólaganga að öðru leyti.

Jeg þekki vel fjárþröng ríkisins nú, og get því vel skilið erfiðleikana á því að koma upp þessu skólahúsi. En jeg vænti þess fastlega, að núverandi stjórn sýni áhuga og skilning á nauðsyn málsins, og að hún sjái sjer fært að flýta því, svo sem frekast eru föng á. Mönnum eru það mikil vonbrigði eystra, að byggingin ferst fyrir í sumar. Vil jeg geta sagt eitthvað ábyggilegt, þegar jeg kem austur í Fljótsdalshjarað, því jeg veit, að jeg muni verða fyrst krafinn sagna í þessu máli, eins og að undanförmu.

Fleiri orðum ætla jeg svo ekki að fara um þessa fyrirspurn.

Forsætisráðherra (S. E.): Nokkru áður en jeg fór úr ráðuneyti Jóns Magnússonar hafði jeg samþykkt, að byrjað yrði á byggingu skólahúss á Eiðum.

Í mars 1920 var húsameistari ríkisins fenginn til að gera teikningu af húsinu og áætlun um kostnaðinn við byggingu þess. Áætlaði hann 180 þús. kr. Var þá keyptur efniviður til byggingar, en ekkert varð úr byggingunni þá vegna dýrtíðar, og var efnið aftur selt. Um haustið 1920 var aðstoðarmaður húsameistara ríkisins sendur austur, og dvaldist hann á Eiðum 13.—14. ágúst, til athugunar. En ekkert var gert í málinu fyr en 1921, er fyrverandi stjórn ljet fara að aka þangað mól og sandi.

Eftir að núverandi stjórn tók við völdum ljet hún hætta við fyrirtækið, af því að hún sá sjer ekki fært að

halda því áfram vegna fjárhagsvand-
ræða.

Jeg vil taka það skýrt fram, að stjórnin viðurkennir fyllilega gagnsemi þessa skóla, og að brýn nauðsyn ber til, að þessu fyrirtæki verði sem fyrst hrundið af stað, og það eru því eingöngu fjárhagsörðugleikarnir, sem hamla því í bráðina. Enda gat hv. 2. þm. N.-M. (B. H.) þess líka, að þó að honum fjelli þetta aðgerðaleysi illa, skildi hann samt vel ástæðurnar til þess.

Þá kem jeg að aðalatriðinu, hvenær framkvæmd verksins komist á og hver afstaða hennar sje til annara fyrirhugaðra bygginga landsins.

Það er rjett, að jeg svaraði hv. frsm. fjárveitinganefndar Ed. á þá lund, að viðaukinn við Klepp skyldi sitja í fyrirrúmi. Meinti jeg með því, að ekkert skyldi tekið fram yfir hann, en átti ekki að skiljast svo, að engin bygging gæti orðið honum samferða. Tel jeg sjálfsagt, að byrjað verði á skólahúsinu svo fljótt, sem unt er, en jeg álit samt viðaukann við Klepp enn þá nauðsynlegri, og ef velja ætti á milli þessara tveggja bygginga, mundi jeg taka hann fram yfir.

Jeg hefi gefið hv. 2. þm. N.-M. (B. H.) eins skýr svör og mjer hefir verið unt. Skal jeg enn að lokum taka fram, að stjórnin hefir fullan skilning á þýðingu þessa máls og er því í alla staði hlynt.

Fyrirspyrjandi (Björn Hallsson):

Jeg þakka hæstv. forsætisráðherra (S. E.) fyrir svarið, enda þótt jeg ekki geti sagt, að jeg sje alls kostar ánægður með það. Hann sagði, að ef ekki væri hægt að byggja samtímis á báð-

um stöðum, álit hann, að meiri nauðsyn væri á að koma upp viðbótinni við Klepp.

Jeg skal engan dóm á það leggja, en skal benda á, að nauðsynin á skólahúsinu er mikil, og vafasamt, á hvoru er meiri nauðsyn.

En ef kostur er á að fá lán, finst mjer, að hæstv. stjórn geti vel staðið sig við að taka það, því að fjeð, sem átti að nota til skólabyggingar, hefir verið tekið til annars, og því ekki nema sanngjarnt, að það sje bætt upp.

Jeg skal svo ekki fjölyrða um þetta mál meira, en tek ummæli hæstv. stjórnar sem loforð um, að skólahúsið verði bygt jafnfljótt og viðbótin við Klepp.

3. Brúargerð á Eyjafjarðará.

Á 36. fundi í Ed., þriðjudaginn 4. apríl, var útbýtt

Fyrirspurn til landsstjórnarinnar um brúargerð á Eyjafjarðará (A. 195).

Á 37. fundi í Ed., miðvikudaginn 5. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 12 shlj. atkv.

Á 43. fundi í Ed., miðvikudaginn 12. apríl, var fyrirspurnin tekin á dagskrá, með því að atvinnumálaráðherra hafði tjáð sig búinn til þess að svara henni.

Fyrirspyrjandi (Einar Arnason):

Það mun nú liðinn fullur aldarfjórðungur síðan raddir fóru að heyrast um

það, að mikil nauðsyn væri á því að brúa Eyjafjarðará. Og eftir því, sem árin hafa liðið, hafa þessar raddir orðið æ háværari, kröfurnar ákveðnari og þörfin ríkari.

Jeg þykist vita, að öllum sje kunnugt um það, að þetta vatnsfall liggur í langfjölförnustu þjóðbraut norðanlands. Hitt er ekki jafnvíst, að mönnum sje ljóst, hvílikur geysifarartálmi áin er. Nægir í því efni að benda á það, að næstum að segja hvert einasta ár er hún ófær vikum og jafnvel mánuðum saman, einmitt þann tíma árs, sem umferð er mest. Er þá engin leið önnur en að flytja fólk og flutning á árabátum yfir fjörðinn, eða fara 10—15 km. krók úr þjóðleið, til þess að komast á ferjubolla, sem ber 3—4 menn yfir ána.

Haust og vor, þegar ána er að leggja eða leysa, er hún líka oft langtímum saman ófær, og vetrarís á henni er mjög ótryggur. Er það næstum yfirnáttúrleg hamingja, að ekki hafa orðið slys að, þar sem endalaust verður að tefla á tæpum ís. Get jeg um það talað af eigin reynslu. Hefi jeg enga löngun til að fá hana áþreifanlegri en jeg er þegar búinn. Þykist jeg þó ekki fara ógætilegar en alment gerist.

Þegar nú þess er gætt, að þessi torfæra er rjett við aðalverslunarstað og miðstöð allra viðskifta norðanlands, þá er það augljóst, að hjer þarf bráðra umbóta við. Viðskiftalífið hefir svo gerbreyst á síðasta mannsaldri, að nú eru þær samgöngutorfærir gersamlega óþolandi, sem áður virtust lítt bagalegar. Verslunarviðskifti öll eru nú komin inn á þá braut, að öllum er það stórtjón, að þau geti ekki gengið sinn gang truflunarlaust. Enda eru greiðar samgöngur viðurkendar að

vera sterkasta afltaugin í viðgangi og velmegun hvers þjóðfélags.

Um þetta svæði leggur ferðamannastraumurinn leið sína. Það mun naumast líða svo dagur á sumrin, að ekki fari tugir manna yfir ána á svokölluðum Hólmavöðum, þar sem brúin á að vera, ef á annað borð er fært vegna veðurs eða vatnavaxta. Jeg vil einnig benda á það, að austan Eyjafjarðarár liggja einhverjar frjósömustu og þjettbýlustu sveitir þessa lands. Þessar sveitir og Akureyrarbær þurfa að hafa daglega r flutningasamgöngur. Bærinn þarfnast daglega margs þess, er þessar sveitir geta veitt, svo sem mjólkur, smjörs, kjöts o. fl. En vegna brúarleysisins eru þessir flutningar næstum óklefir.

Nú er það svo, að flestir bændur í Eyjafirði flytja vörur sínar til og frá Akureyri á hestvögnum; þeir, sem búa austan árinna, geta það þegar hún er lítil, því að þá á hún að heita vagnfær á stöku stað. En þegar hún er í vexti, er ekki mögulegt að koma við vögnum, því að enginn flytur þá í litlum ferjubollum. Til skýringar skal jeg geta þess, að næsti ferjustaður við Akureyri er 5—6 km. frá bænum; það er því auðsætt, að vagnanna þarf með beggja megin árinna. Þegar þannig stendur á, eru engin önnur úrræði en að flytja á hesthryggjunum, eins og það er nú líka ánægjulegt, þegar vagninn er til. Við þennan selflutning er þess enn fremur að geta, að á aðalferjustaðnum, þeim sem mest er notaður og næst liggur Akureyri, er áin svo breið, að ekki eru leggjandi í hana nema röskustu hestar, þegar sund er bakka á milli. Eru þess líka dæmi, að hestar hafa druknað á sundi á þessum ferjustað.

Enn er eitt, sem krefst þess afdráttarlaust, að brúin verði byggð nú þegar. Það er mannúðin, — mannúðin gagnvart skepnunum. Yfir ána er rekið sauðfje svo þúsundum skiftir til Akureyrar á hverju hausti. Margt af þessu fje er rekið langt austan úr sveitum Þingeyjarsýslu. Fjeð er þreytt. Haustveðráttan oftast köld. En í ána verður að reka fjeð næstum að segja hvernig sem veður er. Yfir þrjár kvíslar er að fara, og þrisvar þarf að sundleggja það. Má geta nærri, hvernig meðferð þetta er á skepnunum í kalsaveðrum og jafnvel snjóhríðum. Enda er það altítt, að bæði menn og skepnur eru að þrotum komið af vösbúð og kulda, þegar yfir ána er komið. Þarf hjer ekki að vera neinni harðýðgi til að dreifa. Það eru blátt áfram engin önnur ráð, — enginn annar vegur.

Jeg þarf ekki að drepa á fleiri atriði til þess að rökstyðja nauðsyn þessarar brúar, og það af þeirri ástæðu, að jeg veit, að hæstv. atvrh. (Kl. J.) er svo kunnugur á þessum slóðum, og jeg er fyrirfram sannfærður um, að hann er mjer samdóma um þetta. En svo verð jeg að víkja örfáum orðum að gangi þessa brúarmáls á Alþingi og hjá stjórninni á undanförunum árum.

Áður en styrjöldin skall á, var þetta brúarmál til umræðu á Alþingi oftár en einu sinni, og áætlun um gerð brúarinnar og kostnað við bygginguna var þá þegar gerð af verkfræðingi landsins. Á Alþingi kom það brátt í ljós, að brúargerðin á Eyjafjarðará var sett í samband við brúargerð á Jökulsá á Sólheimasandi. Var kapp nokkurt um það, hvor brúin skyldi fyr byggð. Þetta reiptog varð til hins mesta ógagns fyrir alla, landssjóð líka. Málið eyddist í fleiri ár, og hvorug brúin var byggð. Ef

hjer hefði verið hliðrað til, hefðu báðar brýrnar getað komist upp fyrir til-
tölulega lítið fje.

Þó að jeg vilji benda á það í þessu sambandi, að umferð er tíu sinnum meiri yfir Eyjafjarðará en Jökulsá, þá er þó langt frá því, að jeg ætli að fara í nokkurn meting um þetta mál. En þess þykist jeg mega vænta, að þeir menn, sem næst stóðu Jökulsárbrúnni og hrundu því máli fram með mestu kappi, leggi ekki stein í götu Eyjafjarðararbrúarinnar, eins og málum er nú komið.

Í fjárlagafrumvarpi því, sem stjórnin lagði fyrir þingið 1917, var fjárveiting til brúargerðar á Eyjafjarðará. Þessa fjárveitingu ljet þingið standa óhaggaða, og má af því sjá, að það hefir verið samhuga álit þings og stjórnar, að þegar bæri að hefjast handa um brúarbygginguna á næsta fjárhagstímabili. Þó varð ekkert úr framkvæmdinni árið 1918, og mun það hafa stafað af því, að ýmsir örðugleikar voru við það að fá frá útlöndum það efni, er til þess þurfti.

Á þinginu 1919 var sú ráðabreytni tekin upp, að samþykkt voru sjerstök lög um brúargerðir. Er í þeim lögum gert ráð fyrir, að allar fyrirhugaðar brýr, sem ríkissjóður á að kosta, verði byggðar fyrir lánsfje. Af því leiðir það, að ekki er ætlast til, að fje sje veitt í fjárlögum til brúargerða. Eyjafjarðararbrú var því ekki sett í þau fjárlög, sem það þing afgreiddi. Þó var því lýst yfir, að ekki bæri að skilja það á þá lund, að þetta ætti að tefja fyrir þeirri brúargerð, heldur þvert á móti. Því var og lýst yfir, að þær stallystur í Eyjafirði og Sólheimasandi yrðu að sjálfsögðu fyrstu stórbrýrnar, sem byggðar yrðu fyrir lánsfjeð, og þess

jafnframt getið, að þær yrðu samferða. Enda lá ekkert fyrir, sem gæfi ástæðu til þess að byggja Jökulsárbrúna fyr.

Þetta brúarlán var svo boðið út af stjórninni hjer innanlands árið 1920, og eftir því, sem jeg frekast veit, mun lánið hafa fengist.

Um þessar mundir var svo byrjað á byggingu Jökulsárbrúarinnar, og því verki mun lokið fyrir allöngu síðan. Þar í sveit ætti því alt að vera rólegt, þótt farið væri nú að hreyfa við systur hennar í Eyjafirði, sem fallið hefir það hlutskifti í skaut að verða olnboga-barnið.

Sumarið 1920 átti jeg tal um Eyjafjarðarárbrúna við þáverandi forsætisráðherra (J. M.), er hann var á ferð í Norðurlandi. Taldi hann mikil tormerki á því, vegna dýrtíðar, að byrja það ár á undirbúningi. Kom okkur ásamt um það, að sjálfsagt væri að hefjast handa á næsta ári. Taldi jeg, að Eyfirðingar mundu setta sig við þann drátt, en ekki lengur.

Síðastliðið haust var það tilkynt, að byrjað yrði á undirbúningi þennan vetur og brúin byggð sumarið 1922. Þessi fregn vakti almennan fögnuð, bæði í Eyjafjarðar- og Þingeyjarsýslum. Var þegar gerður samningur um flutning á mól að brúarstæðinu, ca. 1000 ten-metra. Nú mun þessum flutningi lokið og mölin öll komin á staðinn. Flutningurinn var samningsvinna, og greiðir ríkissjóður 4 kr. fyrir hvern ten-metra. Þegar nú þess er gætt, að svo langt var aðdrátta með mölina, að maður og hestur gátu ekki flutt meira á dag til jafnaðar en $1\frac{1}{2}$ ten-meter, þá er það ljóst, að ríkissjóður hefir komist hjer að óvenjugóðum kjörum. Þess munu vera fá dæmi á þessum tímum, að minsta kosti þegar ríkissjóður á í

hlut, að menn sætti sig við að vinna aðeins fyrir mat sínum. Kaup fram yfir fæði mannsins, fóður hestsins og áhaldaslit hefir bókstaflega ekki verið neitt. En menn töldu það ekki eftir sjer, þegar þeir höfðu það á tilfinningunni, að þeir voru að leggja hornsteininn að byggingu þessarar langþráðu brúar.

En vonbrigðin urðu líka mikil, þegar það fór að kvisast, litlu eftir veturnætur, að stjórnin ætlaði að stöðva framkvæmd verksins. Menn vildu ekki trúa því og geta ekki trúað því enn, að svo sje í raun og veru. Það er svo sjálfsögð rjettlætiskrafa, að haldið verði áfram, að ekki getur komið til mála, að verkið sje nú stöðvað. Margra ára loforð og margra ára dráttur verða að fá einhvern enda, og sá endir má ekki og getur ekki orðið nema á einn veg: að brúin verði byggð í sumar. Allar stærri ár norðanlands eru þegar brúaðar fyrir löngu: Blanda, Hjeraðsvötn, Fnjóská, Skjálfafljót, Jökulsá o. fl. Eyjafjarðará er ein eftir, verstí farartálminn rjett við miðstöð allrar menningar og viðskifta norðanlands.

Jeg hefi nú fært nokkur rök fyrir því, að þessi fyrirspurn er fram komin, og vænti þess að fá að heyra fyrirætlanir núverandi stjórnar. En það vil jeg taka sterklega fram, að Eyfirðingar og Þingeyingar láta sjer ekki í ljettu rúmi liggja, hver svör hæstv. stjórn veitir um þetta mál.

Atvinnumálaráðherra (Kl. J.): Hv. 2. þm. Eyf. (E. Á.) hefir lýst staðháttum öllum vel og rækilega, eins og hans var von og vísa, því að enginn er honum kunnugri þar, því að hann hefir búið beggja megin árinna alla æfi, ein-

mitt þar, sem brúin á að koma. Jeg vil taka undir það með honum, að eitt af aðalatriðum þessa máls er mannúðin. Mjer hefir oft blöskrað að sjá rekstra, sem komnir voru langt að úr Þingeyjar-sýslu, ef til vill fremst framan úr Bárðardal, setta í þessar 3 kvíslir í frosti og fjúki, og síðan rekna skjálfa-andi til Akureyrar til þess að hirast þar úti yfir nóttina, áður en þær urðu fluttar í skip. Það er því rjett hjá hv. þm. (E. Á.), að þessi brú er nauðsynlegri en margar aðrar.

Á þinginu 1917 var veitt fje til þessarar brúar í fjárlögunum 1918—1919, 35 þús. kr. fyrra árið og 50 þús. kr. síðara árið, og var til þess ætlast, að framkvæmdir yrðu hafnar á árinu 1918. En úr því varð þó ekki, af „eðlilegum ástæðum“, segir vegamálastjóri, og meinar hann vafalaust með því, að ómögulegt hafi verið að fá það efni frá útlöndum þá, sem til verksins þurfti. En á því ári var þó lokið aðalrannsókn á brúarstæðinu, og mælingum öllum. Eyfirðingar voru ekki ánægðir með þetta, og í nóvember það ár sendi dýrtíðarnefnd bæjarstjórnarinnar á Akureyri stjórnarráðinu símskeyti, þar sem skorað var á stjórnina að láta undirbúa verkið þá um veturinn, svo sem með vegalagningu að vestanverðu, grjótflutningi m. m., sem bæjarstjórnin gæti látið vinna sem dýrtíðarvinnu þá um veturinn. En vegamálastjóri varð að ráða frá þessu vegna þess, að kostnaður við alt mannvirkið, með þáverandi prisum, hefði orðið um 170 þús. kr., en það þótti fjárhag landsins um megn. Var bæjarstjórninni tilkynt þetta. Annað hefir ekki gerst í málinu fram að síðastliðnu hausti, að undirbúningur var hafinn á ný.

Það, sem gert hefir verið nú, er það,

að efni hefir verið tekið austan megin árinna og ekið út undir Kaupang. Þetta verk hefir orðið mjög ódýrt, því að það hefir verið unnið í samningsvinnu, og miðað við 60 aura um tímann. Þá var svo til ætlast að byrja framkvæmdir á þessu ári, en þegar til kom, voru svo margar brýr, sem þurftu endurbyggingar og viðgerða, að þáverandi stjórn þótti ekki tiltækilegt að halda áfram vegna hags ríkissjóðs. Þessar ár eru Laxá í Dalasýslu, Tunguá, Leirvogsa, Kotá og Valagilsá, og Ferjukotssíki í Borgarfjarðarsýslu. Jeg vil ekki gagnrýna hjer aðgerðir fráfaraandi stjórnar, en eftir mínu áliti átti Eyjafjarðará að ganga á undan öllum þessum brúm, þó að hinar brýrnar sjeu margar hverjar að verða ónýttar og þurfi bráðra aðgerða við, t. d. brúin á Laxá. En þó að ekki sje unt að byggja brúna í sumar, þá má þó gera undirbúning, sem síðar meir flýttir byggingunni, og verður þessi undirbúningur að vera gerður helst ári á undan, ef vel á að vera. Brúnni verður svo háttað, að hún verður 5 minni brýr úr járnbentri steinsteypu. Þessar brýr eiga að hvíla á steiptum stöplum, sem verða byggðir á föstum grunni, og verða þeir helst að standa eitt ár áður en ofan á þá er bygt. Þessir stöplar verða reistir í sumar, og kostnaður við það verður um 12 þús. kr. Þegar þessa er gætt, þá held jeg, að Eyfirðingar ættu að geta sætt sig við þessa ráðabreytni, og vona jeg, að brúin verði eitt hið fyrsta mannvirki, sem ráðist verður í. Hæstv. forsætisráðherra (S. E.) hefir hjer áður nefnt hælið á Kleppi, og er það víst, að það er bráðnauðsynlegt, en jeg vona, að brúin fái að verða því samferða.

Það er rjett, að lánsfje hafði verið

tekið í þessu skyni, en í fjárþröng ríkisins varð að grípa til þess til annars, og er það alt komið undir því, hvernig skipast með hag ríkisins, hvenær hægt verður að inna þetta verk af hendi.

Það er ekki svo langt síðan þessi stjórn tók við, að hún geti gefið nokkra fullnægjandi skýrslu um fjárhaginn, en vonandi verður það hægt áður en þessu þingi er lokið. Þó má alls ekki við því búast, að hægt verði að veita 150 þús. kr. til brúargerðar í sumar, enda væri það lítt mögulegt að byggja hana í sumar, þótt nægilegt fje væri fyrir hendi, þar sem ekki er hægt að byggja brúna fyr en ári eftir að stöplarnir hafa verið reistir. En jeg get lýst yfir því, að ekki skal standa á mjer, ef fært verður að byggja brúna, því jeg veit, hve nauðsynleg hún er.

Fyrirspyrjandi (Einar Árnason):

Jeg get þakkað hæstv. atv. (Kl. J.) fyrir það, hve hlýlega hann hefir tekið undir þetta mál. Hann sagði fjárhaginn til fyrirstöðu, eins og jeg hafði búið við. Það er vitanlega veigamikil ástæða, en þó er hún langt frá því að vera fullgild. Jeg get ekki sætt mig við það, fyrir hönd Eyfirðinga, að það fje, sem beinlínis hefir verið ætlað til þessarar nauðsynlegu brúargerðar, skuli hafa orðið eyðslueyrir, en brúin látin sitja á hakanum.

Jeg skildi þá svar hæstv. atv. (Kl. J.) svo, að undirbúningnum verði haldið áfram í sumar, og brúin bygd á árinu 1923. Við það verður að una. Og í því trausti, að hæstv. stjórn sjái um, að brúargerðin dragist ekki lengur, læt jeg útrætt um þetta mál af minni hendi.

VIÐ BÆTIR

Yfirlit um alþingiskostnað

frá 1. janúar til 31. desember 1921.

(Með fylgiskjöllum I.—VIII.).

I. Þingfararkaup alþingismanna (<i>fylgiskjal I.</i>)	kr. 130051 24
II. Goldið starfsmönnum:	
A. Föstum starfsmönnum (<i>fylgiskjal II.</i>)	kr. 18993 33
B. Lausum starfsmönnum (<i>fylgiskjal III.</i>)	— 42657 00
	— 61650 33
III. Útgáfukostnaður Alþingistiðinda og Landsreikninga og önnur prentun:	
1. Útgáfukostnaður Alþingistiðinda (<i>fylgiskjal IV.—V.</i>):	
A. Skjalapartur og þingskjöl:	
a. Prentað samkvæmt eldra samningi:	
Stjórnarfrumvörp og 46.—47. örk A-deildar,	
með pappir	kr. 3311 08*)
b. Prentað samkvæmt samningi 14. febr.:	
48.—213. örk og a.-d.-örk, alls 169½ örk á	
kr. 270 00, að meðtöldum pappir og sjer-	
prentunum	— 45765 00
	kr. 49076 08
B. B-deild, 157½ örk á kr. 155 00, með 8 kápum á kr. 17 50	— 24552 50
C. C-deild, 47½ örk á kr. 155 00, með 2 kápum á kr. 17 50	— 7397 50
D. Viðbætur, 11½ örk (47.—48. örk D-deildar) á kr. 250 00	— 375 00
E. Aðalefnisyfirlit, 6 arkir á kr. 250 00, með 1 kápu á kr. 17 50	— 1517 50

F. D-deild, 1.—46. ork á kr. 155 00, með 2 kápum á kr. 17 50	—	7165 00	
G. Prentpappír í umræður, keyptur erlendis (282 ris), með kostnaði	—	6429 95	
H. Aðstoð við prófarkalestur o. fl.	—	2565 00	
I. Útsending (burðargjald kr. 3217 62, vinna við umbúnað og útburð kr. 633 75 og umbúðir kr. 253 85)	—	4105 22	kr. 103183 75

2. Utgáfukostnaður Landsreikninga ásamt launum yfirskoðunarmanna:

A. Til yfirskoðunarmanna (þriggja), 1000 kr. til hvers + verðstuðulsuppbót (137 $\frac{1}{3}$ %) (<i>fylgiskjal VI.—VII.</i>)	kr.	7119 99	
B. Prentkostnaður	—	2920 00**	— 10039 99

3. Önnur prentun:

A. Prentun dagskráa, með pappír	kr.	1908 00	
B. Hreinprentun laga og þingsályktana, með pappír o. fl.	—	3690 15	
C. Uppprentun þingskjala	—	58 65	
D. Utgáfukostnaður á Stjórnarlögum Íslands (handbók Alþingis) (þar í talið upplagsband)	—	3939 96	
E. Prentun þingmannalista, ávísanaskráa, skammstafanaskrár, aðgöngumiða, brjefhausa o. fl., með pappír	—	702 61	— 10299 37 — 123523 11

IV. Bókband, bækur, ritföng:

1. Bókband:

A. Bókasafnið	kr.	1529 05	
B. Skjalasafnið	—	63 00	kr. 1592 05

2. Bækur	—	488 95	
--------------------	---	--------	--

3. Ritföng	—	1110 44	— 3191 44
----------------------	---	---------	-----------

Flyt kr. 318416 12

* Fyrir prentun 1.—45. arkar A-deildar var greitt á árinu 1920, sjá yfirlit um alþingiskostnað 1920 (Alþt. 1921, D., bls. 739), tölul. III. 1. C.

** Í upphæð þessari er ekki fölginn pappír, en hann lagði þingið til sjálft af birgðum þeim, sem taldar eru í III. 1. G. hér að framan, og nam pappír sá, er í LR. fór, að verði kr. 168 16 (sbr. fylgiskjal V.).

	Fluttar	kr. 318416 12	
V. Ljós, hiti, ræsting og viðhald á húsi og munum:			
1. Ljós og ljósfæri:			
A. Ljós	kr. 1436 58		
B. Ljósfæri	— 222 85	kr. 1659 43	
2. Hiti	—	5889 00	
3. Ræsting:			
A. Ræstingarvinna	kr. 2174 25		
B. Ræstingarvörur	— 736 15	— 2910 40	
4. Viðhald á húsi [í þessum lið eru fölgnað m. a. nýjar þakrennur, er settar voru á þinghúsið á árinu]	—	9520 14	
5. Viðhald á munum. [í þessum lið felst verð fyrir 4 nýja ráðherrastóla, svo og fyrir 21 þingmannastól (í stað þeirra, er brunnu í eldsvoða sumarið 1920, þar sem þeir voru í aðgerð), og enn fremur gagngerð breyting á skjalaherbergi o. fl.]	—	8290 75	— 28269 72
VI. Önnur gjöld:			
1. Aðstoð og aukavinna	kr. 561 00		
2. Kostnaður við einstakar nefndir	— 1576 90		
3. Simagjöld Alþingis (talsmaleiga o. fl.)	— 326 20		
4. Simanot þingmanna:			
A. Simtöl og simskeyti (<i>fylgiskjal VIII.</i>)	kr. 3690 15		
B. Simaleiga og simavarsla	— 1346 60	— 5036 75	
5. Þinghúsgarðurinn	— 477 50		
6. Opinber gjöld	— 780 59		
7. Ýmislegt (pálmasveigur á leiði Stefáns skólameistara Stefánssonar kr. 75 00, friðmerki og auglýsingar kr. 59 00)	— 134 00	— 8892 94	
		Samtals kr. 355578 78	

Ávísað samkvæmt ávísana- og viðskiftabókum þingsins	kr. 346078 78
Greitt af stjórnarráðinu	— 9500 00
	<u>kr. 355578 78</u>

Skrifstofu Alþingis, 28. febr. 1922.

Jón Sigurðsson,
settur.

Viðbætur.
Yfirlit um alþingiskostnað 1921.

Fylgiskjal I.

Þingfararkaup alþingismanna 1921.

(Samkvæmt lögum nr. 36, 28. nóv. 1919).

Nöfn	Dagpeningar og verðstuðulsuppbót			Ferðakostnaður	Þingfararkaup alls
	Dagpeningar kr.	Uppbót kr.	Dagpeningar og uppbót alls kr.		
Benedikt Sveinsson, þm. N.-Þ., í Reykjavík	1152 00	1582 08	2734 08		2734 08
Bjarni Jónsson, þm. Dala., í Reykjavík	1152 00	1582 08	2734 08		2734 08
Björn Hallsson, 2. þm. N.-M., á Rangá	1500 00	2060 00	3560 00	459 50	4019 50
Björn Kristjánsson, 2. þm. G.-K., í Reykjavík	1140 00	1565 60	2705 60		2705 60
Einar Árnason, 2. þm. Eyf., á Eyrarlandi	1440 00	1977 60	3417 60	239 00	3656 60
Einar Þorgilsson, 1. þm. G.-K., í Hafnarfirði	1152 00	1582 08	2734 08		2734 08
Eiríkur Einarsson, 1. þm. Árn., á Selfossi	1212 00	1664 48	2876 48	140 00	3016 48
Gísli Sveinsson, þm. V.-Sk., í Vik					
Guðjón Guðlaugsson, 4. landsk. þm., í Reykjavík	1152 00	1582 08	2734 08		2734 08
Guðmundur Björnson, 6. landsk. þm., í Reykjavík ..	1152 00	1582 08	2734 08		2734 08
Guðmundur Guðfinnsson, 2. þm. Rang., á Stórólfshevoli	1248 00	1713 92	2961 92	770 50	3732 42
Guðmundur Ólafsson, 1. þm. Húnv., í Ási	1308 00	1796 32	3104 32	416 00	3520 32
Gunnar Sigurðsson, 1. þm. Rang., í Reykjavík	1152 00	1582 08	2734 08		2734 08
Halldór Steinsson, þm. Snæf., í Ólafsvík	1272 00	1746 88	3018 88	160 00	3178 88
Hákon Kristófersson, þm. Barð., í Haga	1392 00	1911 68	3303 68	270 00	3573 68
Hjörtur Snorrason, 5. landsk. þm., í Arnarholti	1212 00	1664 48	2876 48	156 00	3032 48
Jakob Möller, 1. þm. Reykv., í Reykjavík	1152 00	1582 08	2734 08		2734 08

Jóhannes Jóhannesson, þm. Seyðf., í Reykjavík
 Jón Auðunn Jónsson, þm. Ísaf., á Ísafirði
 Jón Baldvinsson, 2. þm. Reykv., í Reykjavík
 Jón Sigurðsson, 2. þm. Skagf., á Reynistað
 Jón Þorláksson, 3. þm. Reykv., í Reykjavík
 Karl Einarsson, þm. Vestm., í Vestmannaeyjum
 Magnús Guðmundsson, 1. þm. Skagf., í Reykjavík
 Magnús Jónsson, 4. þm. Reykv., í Reykjavík
 Magnús Kristjánsson, þm. Ak., í Reykjavík
 Magnús Pjetursson, þm. Str., á Hólmavík
 Ólafur Proppé, þm. V.-Ísf., í Reykjavík
 Pjetur Jónsson, þm. S.-Þ., í Reykjavík
 Pjetur Ottesen, þm. Borgf., á Ytra-Hólmi
 Pjetur Þórðarson, þm. Mýra., í Hjörsey
 Sigurður Eggerz, 2. landsk. þm., í Reykjavík
 Sigurður Hjörleifsson Kvaran, 2. þm. S.-M., á Eskifirði
 Sigurður Jónsson, 3. landsk. þm., á Ystafelli
 Sigurður Stefánsson, þm. N.-Ísf., í Vigur
 Sigurjón Friðjónsson, 1. landsk. varaþm., á Litlu-Laugum
 Stefán Stefánsson, 1. þm. Eyf., í Fagraskógi
 Sveinn Ólafsson, 1. þm. S.-M., í Firði
 Þorleifur Guðmundsson, 2. þm. Árn., í Þorlákshöfn ..
 Þorleifur Jónsson, þm. A.-Sk., í Hólum
 Þorsteinn Jónsson, 1. þm. N.-M., í Bakkagerði
 Þórarinn Jónsson, 2. þm. Húnv., á Hjaltabakka
 Vantaldir dagpeningar Karls Einarssonar 1920, 5 dagar,
 1.—5. mars, vegna tafa „Isl. Falk“, 12 kr. á dag,
 með verðstuðulsuppbót (120%)

Samtals

1152 00	1582 08	2734 08		2734 08
1260 00	1730 40	2990 40	107 00	3097 40
1152 00	1582 08	2734 08		2734 08
1224 00	1680 96	2904 96	541 00	3445 96
1152 00	1582 08	2734 08		2734 08
1200 00	1648 00	2848 00	140 00	2988 00
1152 00	1582 08	2734 08		2734 08
1152 00	1582 08	2734 08		2734 08
1152 00	1582 08	2734 08		2734 08
1332 00	1829 28	3161 28	380 00	3541 28
1152 00	1582 08	2734 08		2734 08
1152 00	1582 08	2734 08		2734 08
1200 00	1648 00	2848 00	50 00	2898 00
1308 00	1796 32	3104 32	213 00	3317 32
1152 00	1582 08	2734 08		2734 08
1416 00	1944 64	3360 64	281 00	3641 64
1296 00	1779 84	3075 84	154 00	3229 84
1320 00	1812 80	3132 80	207 00	3339 80
1476 00	2027 04	3503 04	231 00	3734 04
1452 00	1994 08	3446 08	718 00	4164 08
1464 00	2010 56	3474 56	361 50	3836 06
1212 00	1664 48	2876 48	242 00	3118 48
1476 00	2027 04	3503 04	586 00	4089 04
1476 00	2027 04	3503 04	478 50	3981 54
1188 00	1631 52	2819 52	496 00	3315 52
60 00	72 00	132 00		132 00
51516 00	70738 24	122254 24	7797 00	130051 24

Fylgiskjal II.**Úr gerðabók forseta Alþingis.**

Ár 1921, mánudaginn 10. janúar, áttu forsetar Alþingis fund með sjer í skrifstofu þingsins.

Í sjúkdómsforföllum skrifstofustjóra Einars Þorkelssonar og að ósk hans ákváðu forsetar að setja Jón Sigurðsson, cand. phil., frá Kaldaðarnesi, til þess að gegna skrifstofustjóraembættinu við þingið fyrst um sinn, frá 1. þ. m. að telja, og skyldi hann njóta lögákveðinna byrjunarlauna, að viðbætti dýrtíðaruppbót, og launin teljast með þingkostnaði, en Einar Þorkelsson skyldi fyrst um sinn taka laun sín áfram óskert á venjulegan hátt.

Fundi slitið.

Jóh. Jóhannesson

G. Björnson.

Benedikt Sveinsson.

Fylgiskjal III.**Yfirlit um greiðslur til lausra starfsmanna við Alþingi 1921.**

Skrifstofan	kr. 6779 00
Skjalavarsla og afgreiðsla	— 2052 00
Prófarkalestur	— 4403 00
Lestrarsalgæsla	— 1830 00
Dyra- og pallavarsla	— 3992 00
Innanþingsskriftir	— 20649 00
Þingsveinsstörf	— 2952 00
Samtals	kr. 42657 00

Fylgiskjal IV.**Útdráttur úr samningum um prentun Alþingistiðinda 1921.****A. Skjalapartur og þingskjöl.**

(Samningur við prentsmiðjuna Gutenberg. 14. febr.).

2. gr. — Upplag þessa hluta þingtiðindanna skal vera 800 — átta hundruð — eintök, en auk þess skal láta þinginu í tje um þingtímann 150 sjerprentanir ókeypis (þar í talinn pappír) af hverju þingskjali út af fyrir sig, með því lagi og þeim frágangi, ei tíðkast hefir hingað til og skrifstofustjóri þingsins mælir fyrir og þörf er á.

Yfirlit um alþingiskostnað 1921.

Nú óskar þingið fleiri sjerprentana af einhverju þingskjali en að ofan greinir, eins og áður hefir átt sjer stað, og skulu þær þá einnig látnar í tje án sjerstakrar borgunar, alt að 300 eintök.

4. gr. — Fyrir hverja prentaða örð (8 blaðsíður) af skjalapartinum, með pappír og heftingu áskiljum vjer, stjórn hlutafjelagsins Gutenberg, að fjelaginu sjeu greiddar 270 — tvö hundruð og sjötiú — krónur.

5. gr. — Fyrir prentun dagskráa áskiljum vjer, stjórn fyrgreinds hlutafjelags, fjelaginu borgun sjerstaklega, og skal sú borgun vera kr. 26.50 — tuttugu og sex krónur og fimtiú aurar — fyrir hvert dagskrárblað með 150 eintaka upplagi, en með dagskrárblaði er átt við þær dagskrár, sem þingið lætur prenta á einu blaði.

B. Umræður.

1. B-deild (samþykkt lagafrumvörp).

(Samningur við Ísafoldarprentsmiðju, 21. júní).

2. gr. — Upplag þessa hluta Alþingistiðindanna skal vera 700

4. gr. — Fyrir prentun og hefting hverrar arkar þessa hluta þingtiðindanna áskilur Ísafoldarprentsmiðja h/f sjer 155 — eitt hundruð fimtiú og fimm — krónur, og fyrir prentun kápu á hverju hefti kr. 17.50

Uppbætur af hálfu þingsins vegna breytinga og slæmra handrita koma eigi til greina.

5. gr. — Pappír í þennan hluta þingtiðindanna leggur þingið til sjálf, og verður hann afhentur prentsmiðjunni áður en prentun byrjar. Í hverja fullprentaða þingtiðindaörð með 700 eintaka upplagi mega fara 400 pappírsarkir ($1\frac{1}{2}$ úr rísi). En skylt er prentsmiðjunni að geyma pappírinn ókeypis og hafa á honum fulla ábyrgð.

2. C-deild (fallin frumvörp, óútrædd og aftur tekin)

ásamt aðalefnisyfirliti.

(Samningur við Fjelagsprentsmiðjuna, 21. júní).

2. gr. — Upplag þessa hluta Alþingistiðindanna skal vera 700

4. gr. — Verð fyrir prentun áskilur Fjelagsprentsmiðjan sjer svo sem hjer segir: Fyrir hverja fullprentaða örð C-deildar, með heftingu, kr. 155.00 — eitt hundruð og fimtiú og fimm krónur —.

Fyrir prentun kápu á hverju hefti kr. 17.50 — seytján krónur og fimtiú aura.

Fyrir hverja fullprentaða örð aðalefnisyfirlits, með heftingu, kr. 250.00 — tvö hundruð og fimtiú krónur —.

Uppbætur af hálfu þingsins vegna breytinga og slæmra handrita koma eigi til greina.

5. gr. — (Samhljóða 5. gr. í B. 1. hjer að framan).

3. D-deild (þingsályktunartillögur og fyrirspurnir).

(Samningur við prentsmiðjuna Acta, 21. júní).

2. gr. — Upplag þessa hluta Alþingistiðindanna skal vera 700

4. gr. — Fyrir prentun og hefting hvernar arkar þessa hluta þingtiðindanna áskilur prentsmiðjan Acta sjer 155 — eitt hundrað fimtíu og fimm — krónur, og fyrir prentun kápu á hverju hefti kr. 17.50 — seytján krónur og 50 aura —

Uppbætur af hálfu þingsins vegna breytinga og slæmra handrita koma eigi til greina.

5. gr. — (Samhljóða 5. gr. í B. 1. hjer að framan).

Fylgiskjal V.

Skilagrein

fyrir prentpappír, er Alþingi hefir keypt í umræðupart þingtiðindanna o. fl.

1. Pappírsléifar frá f. á., samkvæmt síðasta þingreikningi:

a. Í Ísafoldarprentsmiðju 2 rís

b. - Fjelagsprentsmiðjunni .. 15 —

Alls 17 rís.

Sá pappír var keyptur af prentsmiðjunum 1920, og kostaði 46 kr.

rísið. Verð leifanna nemur því kr. 782.00

2. Pappír, keyptur frá útlöndum á árinu, 282 rís.

Sá pappír kostaði, með öllum kostnaði, um kr. 22.80 rísið, eða

nákvæmlega talið — 6429.95

Pappírskostnaður alls kr. 7211.95

Af pappír þessum, alls 299 rís, hefir farið:

1. Í B-deild:

a. 2 rís af eldri birgðunum (á 46 kr.) ... kr. 92.00

b. 132½ rís af nýrri birgðunum (á ca. 22.80) — 3021.16 kr. 3113.16

2. Í C-deild með aðalefnisyfirliti

og viðbæti:

a. 15 rís af eldri birgðunum kr. 690.00

b. 31⅞ rís af nýrri birgðunum — 726.79 — 1416.79

3. Í D-deild:

39⅙ rís af nýrri birgðunum — 893.05

4. Í Landsreikninginn 1920 (10 arkir):

7⅞ rís af nýrri birgðunum — 168.16 — 5591.16

En eftir er óeytt 71½ rís kr. 1620.79

Yfirlit um alþingiskostnað 1921.

Fylgiskjal VI.

Undirritaðir yfirskoðunarmenn leyfa sjer að fara þess á leit við forseta Alþingis, að þeir vildu úrskurða þeim dýrtíðaruppbót á þóknun þeirri, sem þeim er ákveðin með lögum fyrir yfirskoðun Landsreikninganna.

Virðingarfylst.

Reykjavík, 7. nóvember 1921.

Jörundur Brynjólfsson.

Kristinn Danielsson.

Matth. Ólafsson.

Til forseta Alþingis.

Fylgiskjal VII.

ALÞINGI.

Reykjavík, 8. nóv. 1921.

Að meðteknu brjefi yðar, háttvirtu yfirskoðunarmenn, dags. í gær, höfum vjer, forsetar Alþingis, fallist á, eftir atvikum, að veita yður í þetta skifti verðstuðulsuppbót, 137½%, af lögmælti þóknun yðar fyrir yfirskoðun Landsreikningsins 1920.

Jóh. Jóhannesson.

G. Björnson.

Benedikt Sveinsson.

Til yfirskoðunarmanna Landsreikninganna,

Jörundar Brynjólfssonar, Kristins Danielssonar og Matthíasar Ólafssonar.

Fylgiskjal VIII.

S í m a n o t

Þingmanna 1921 á kostnað Alþingis.

	Kr.
Benedikt Sveinsson	
Bjarni Jónsson	13 60
Björn Hallsson	62 20
Björn Kristjánsson	17 15
Einar Arnason	120 55
Einar Þorgilsson	38 90
Eiríkur Einarsson	66 05
Guðjón Guðlaugsson	8 50
Guðmundur Björnson	
Guðmundur Guðfinnsson	264 95
Guðmundur Ólafsson	196 95
Flyt	788 85

Yfirlit um alþingiskostnað 1921.

	Fluttar	Kr.
Gunnar Sigurðsson		788 85
Halldór Steinsson		54 20
Hákon Kristófersson		69 05
Hjörtur Snorrason		127 05
Jakob Möller		34 00
Jóhannes Jóhannesson		
Jón Auðunn Jónsson		4 15
Jón Baldvinsson		122 70
Jón Sigurðsson		
Jón Þorláksson		179 20
Karl Einarsson		
Magnús Guðmundsson		431 55
Magnús Jónsson		
Magnús Kristjánsson		30 55
Magnús Pjetursson		66 55
Ólafur Proppé		0 45
Pjetur Jónsson		3 80
Pjetur Ottesen		105 65
Pjetur Þórðarson		15 65
Sigurður Eggerz		
Sigurður Hjörleifsson Kvaran		183 50
Sigurður Jónsson		128 60
Sigurður Stefánsson		24 60
Sigurjón Friðjónsson		48 40
Stefán Stefánsson		182 20
Sveinn Ólafsson		114 80
Þorleifur Guðmundsson		115 05
Þorleifur Jónsson		156 60
Þorsteinn Jónsson		208 45
Þórarinn Jónsson		280 40
Lyfjasölnunefnd Ed.		97 90
Samgöngumálanefndir		5 55
Forsetar		110 60
Simskeytaeyðublöð		1 00
	Samtals	3690 15